

**İTİKAT
VE
AMELDE
EHL-İ SÜNNET
MEZHEP
İMAMLARI**

EBUBEKİR TANRIKULU

**Allahım! Bu Kitabı okuyanın, okutanın veya okunmasına
sebeeb olanların, İmanını Sen koru. Bizi nurlu yolundan
ayırma. Bizi affına ve rızana erdir. Bütün hayırlı işlerimizde
bizi başarıya ulaştır. Şüphesiz herşeyi hakkıyla bilen,
hidayete erdiren, herşeye gücü yeten Sensin.**

**Allahım! Bizi, Habibin Hz.Muhammed
Mustafa(s.a.v)Efendimizin ve onun ashabının, sıddık veli
kullarının yolundan ayırma. Kendi dostluğuna seçtiğin
kullarınla iki cihanda beraber eyle. Âmin.**

Yazar: Ebubekir TANRIKULU

Tashih: EBTNUR-Y.ERDOĞAN

Kapak: Yılmaz ERDOĞAN

Baskı Yeri: ANKARA-2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	4
İMAM-I AZAM EBU HANİFE (R.A)	13
İMAM-I ŞAFİ (R.A)	76
İMAM-I MALİK (R.A)	95
İMAM-I AHMED BİN HANBEL (R.A).....	116
İMAM-I MATURİDİ (R.A)	130
İMAM-I EŞARİ (R.A).....	144

ÖNSÖZ

***Euzübillahimineşşeytanirraciym Bismillahirrahmanirrahiym
İlahi ente maksudi ve rıdake ve likaike matlubi.***

***Elhamdulillahi Rabbil alemiyn vessalatü vesselamu ala
rasulina Muhammedin ve ala alihi vesahbihi ecmaiyn.***

Allah’a hamd, Rasulü Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v.) ve ona uyanlara salât ve selam olsun.

Rabbimiz Kur’an-ı Kerimde:“(İnsanları) Allah’a davet eden, sâlih ameller işleyen ve «Ben Müslümanlardanım!» diyenden daha güzel sözlü kim olabilir? Buyuruyor. (Fussilet Suresi, 33)

Tevhid dini İslam, dün olduğu gibi, bugünde yarında insanlığı kurtuluşa götürecek tabiri caizse tek gemidir. Bu geminin sahibi bütün mahlûkatı “kün”emriyle yoktan vareden Allah’u Azimüşşan, kaptanı gelmiş geçmiş bütün insanların, bütün peygamberlerin en faziletlisi Hz.Muhammed Mustafa (s.a.v.),ışığı kararmış kalpleri ilahi hidayetle açan Kur’an-ı Kerimdir. Bu gemiye binmeyen bir ferdin, bir cemiyetin felaketlerden kurtuluş ümidi yoktur. Bundan başka kurtuluş gemisi arayanlar hüsrana yuvarlanırlar.

Dünyaya imtihan için gönderilmiş mahlûkatın en şerefli varlığı insanoğlu, onunda en şerefli olan takva sahibi şuurlu Müslüman; nefis ve şeytan ordularının saldırısı altındadır. Günümüzde her şeyin nefis ve şeytana hizmet ettiği, gururun kibirin, riyanın şehvet ve şöhretin, ikiyüzlülüğün hâkim olduğu bir ortamda, sıratı müstakim üzere bulunmak, kendimizi ailemizi sorumluluk taşıdıklarımızı korumak kurtarmak kolay olmayacaktır. Bütün bu bela ve musibetlerden kurtulmak dünyevi ve uhrevi mutluluğu yakalamak şüphesiz ilahi ahlak esaslarına bağlı, samimi ve şuurlu olarak Allah’u Zülcelal’in bütün mahlûkata can simidi olarak sunduğu İslam’a, Kur’an’a, Hatemül Enbiya Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v.)ya onun ehli Beytine, Salih, sadık âlim veli dostlarına sevgi ve iteatten geçmektedir. Bu yol

Efendimiz(s.a.v)inde belirttiği gibi; Fırkayı Naciye yani Ehl-i Sünnet vel Cemaattir.

Efendimiz(s.a.v)hayatta iken Müslümanlar her konuda öğrenmek istediklerini, bilmediklerini, nasıl uygulayacaklarını âlemlerin Efendisi Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)ya sorarak hallediyor, aynen uyguluyorlardı. Efendimiz(s.a.v)in vefatından sonra islamın çığ gibi büyüyerek kıtaları aşması, gittiği, fethettiği her yere huzur ve barış götürmesi, yeni islama girenlerin, bulundukları yöre, örf, adet, gelenek ve eski inançlarının izleri yeni problemler meydana getirmiş, bu problemleri çözecek, itikadi ve ameli sahada Kur'an ve Sünnetin uygulanışında Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Bidat mezhepler, tasavvuf ve tarikatlar ortaya çıktı.

Bu büyük Ehl-i Sünnet islam alimleri; İtikadda, fıkhi ameli ve tasavvufi konularda dörtlü saç ayağını esas aldılar.1-Kitap(Kur'an-ı Kerim.2-Sünnet. ***Sevgili Peygamber (s.a.v) Efendimizin, söz, fiil ve hareketlerini, hadisleri.3-İcma-i Ümmet.4-Kıyas-ı Fukaha.***

Bütün hastalıklarımızın şifası, maddi ve manevi sıkıntılarımızın devası buradadır. Kardeşlik, huzur, maddi ve manevi yükseliş buradadır. Kâfirlerin, münafıkların, zalimlerin, islam düşmanlarının, Siyonistlerin, haçlıların, dönemlerin, egoistlerin oyunları, tuzakları, hileleri ancak birlikte bozulacaktır.

Peygamber (s.a.v) Efendimiz, ***“Sözlerin en güzeli Allah'ın Kelâmı, yolların en doğrusu, en güzeli ise Muhammed'in yoludur”***.buyuruyor.(Buhârî, Tefsîr 34/2, 111/2; Müslim, Cum'a 43.)

Ne yazıkki bugün bütün şer kuvvetler islama ve onun mensubu Müslümanlara özellikle milletimize devletimize saldırmakta, birliğimizi, dirliğimizi, kardeşliğimizi bozmak, kardeşi kardeşe düşürmek için oynamadığı oyun kalmamış içimizdende birçok gafil, hain, kanı bozuk, dini bozuk kriptolar da bulmuştur.

Cenab-ı Hak Kur'an'ında:“Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.”buyuruyor. (Haşr suresi, 7)

Peygamber Efendimiz (s.a.v)de; ***“Şu üç haslet kimde bulunursa imanın tadını tatmıştır. Allah'ı ve Onun Resulünü herkesten ve her şeyden fazla sevmek. Sevdiğini ancak Allah için sevmek. İman ettikten sonra ateşe atılmaktan nefret eder gibi küfre dönmekten nefret etmek.”***Buyuruyor.(Buhari, Tecrid-i Sarih 16)

Rabbimiz de: “Gerçekten bu Kur’an en doğru olan yola götürür ve iyi işler yapan müminler için büyük bir mükâfat olduğunu ve ahirete inanmayanlar için elem dolu bir azap hazırladığımızı müjdeler.”Buyuruyor.(İsra Suresi,10)

Peygamber (s.a.v) Efendimiz şöyle buyurdular.”***Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır, biri müstesna geri kalanları cehennemlik olacaklardır.***”Bunu duyan Ashab-ı Kiram (Allah Onlardan Razi olsun) sorarlar:”***Ey Allah’ın Rasulü bunlardan, kurtulacak olanlar hangisidir?***”Peygamberimiz (s.a.v.): ***“Benim ve ashabımın yolunda gidenlerdir.”(İbn-i Mace, Tirmizi, Ebu Davud)***

Peygamber Efendimiz (s.a.v):”***Ümmetinden bir taife kıyamet kopuncaya kadar Hakk yolunda muzaffer olmakta devam edecek, muhalefette bulunanlar onlara zarar veremeyecektir.***”buyurur. (Buhari)

Bugün dünyada bütün engellemelere rağmen, İslam’a doğru hızlı bir yöneliş vardır. Bunun sebebi, İslam’ın Hak din oluşu, Son din oluşu, gönüllere huzur ve güven vermesidir. Tabiri caizse son can simidi olmasıdır. Allah’u Zülcelâl din olarak islami seçmiş, onu Engüzel ahlak numunesi habibi Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)le tamamlamış, bütün beşeriyetin ins ve cinnin kurtuluşunu buna bağlamıştır. İnanan iman eden ve yaşayan kurtulur. Aksi takdirde mahvolur.

Ashab-ı Kiram, Peygamber Efendimizin(s.a.v)sohbetlerinde yetişmişler. Sohbetten aldıkları feyz ve bereket sebebiyle onlara sahabi denilmiştir. Onları Medine’de yetiştiren medrese Efendimizin (s.a.v) mescidi idi. Efendimiz(s.a.v)bir taraftan islamiyeti yaymaya ve güçlendirmeye çalışırken, diğer taraftan Müslümanlara dinlerini en ince noktasına varıncaya kadar öğretiyor, onların maddi ve manevi her türlü müşküllerini çözüyordu.

Onlar züht ve takvada zirveye çıkmış, dünyadayken Rabbimiz tarafından Cennetle müjdelenmiş öğülmüş kişilerdi. Onların izini takip edenlerde öğülmüş, en hayırlı bir ümmet olarak bildirilmiş, Kur’an’ın ve Sünnetin dışına çıkmamışlardı. Onun için Kur’an’ın ve Sünnetin hayata yansımaları tasavvuftur.

Her müslümanın dinine sarılması, bağlanması, Kur'an-ı Kerimi ve Resulullah'ı(s.a.v), rehber edinmesi, tefrikadan kaçınması imanının neticesidir.

İslamın tebliğ edilmesinde, yaşanması ve korunmasında,Dün olduğu gibi bugünde gönülleri fethedecek, hasta kalplere şifa olacak, bataklığa saplanan insanları kurtaracak, kafaları karışık, yollarını şaşırmış insanları doğru yola getirecek gerçek alperenlere ihtiyaç vardır.

Rabbimiz bize; İmtihan için geldiğimiz bu fani dünyada verdiğimiz sözümüzü tutmayı Ona hiçbir şeyi ortak koşmamayı, Onun emir ve nehiyelerine uymayı, eşrefi mahlûk olarak Onun yeryüzündeki halifesi olduğumuzu isbat etmemizi, iman ve iteat ederek hayırda yarışmamızı, yeryüzüne islamın hâkim olması için mücadele edilmesini, nefis ve şeytanın tuzaklarından kurtulmak ve küfür bataklığına düşmemek için birlik ve beraberlik içerisinde dünya ve ahiret dengesini kurmamızı, Allah'ı Zülcelali unutmamamızı Ona kulluğumuzu güzel yapmamızı Onu her an zikretmemizi, Onun rahmetinden ümit kesmememizi emrederken emirler, tavsiyeler var.

Bugün dünyamızda bozulma öyle almış yürümüş ki, bu felaketi görmemek mümkün değildir. Küfür, zulüm, edepsizlik, hayâsızlık, ikiyüzlülük, nemelazımcılık, dünya menfeati uğruna hak hukuk tanınamazlık, saygısızlık, sadakatsizlik, isyan o kadar çok, arttık, büyüğe saygı hürmet kalktı, alenen başkaldırma, iki âlemin Rabbine karşı isyan var. Yollarda, parklarda, arabalarda işlenen günahlar artık büyük şehirlerden küçük şehirlere, kasabalara köylere kadar sirayet etmiştir. Emr-i bi'l-ma'rûf, nehy-i 'ani'l-münker yapanlar Allah dostları, masum insanlar, süt emen yavrular, ot yiyen hayvanlar olmasa, toptan felaketler, zelzeleler, sel baskınları, yerin içine batma olaylarını beklemek lazımdır.

Peygamber Efendimiz(s.a.v):"Allah'ın kulları içinde öyle kimseler vardır ki, onlar nebi ve şehid değildirler. Fakat kıyamet gününde, Cenab-ı Hakk'ın kendilerine bahsettiği lütuf ve makamlardan dolayı nebi ve şehitler onlara gıpta ederler. Bir Arabî:"Ya Resulallah, onlar kimlerdir. Haber verirmisiniz? Diye sorduklarında, Resulullah (s.a.v):"Onlar, aralarında herhangi bir neseb bağı ve maddi bağ bulunmadan Allah'ın muhabbeti ve rızası için birbirlerini sevenlerdir. Vallahi onların yüzü, o gün nur gibi

*parlamakta ve kendileri de nurdan minberler üzerinde oturmaktadırlar. İnsanlar korktukları zaman onlar korkmazlar, insanlar üzüldükleri zaman onlar üzülmazler. Buyurdu. Ve sonra: "Haberiniz olsun! Allah'ın velilerine asla bir korku ve hüzn yoktur."*ayetini okudu."*(Yunus Suresi,62-64.Abdurrezzak, el Musannef,11/201.İbn Hanbel, Müsned,5/343.Taberani, el-Mucemül Kebir,3/290,H.No:3433)*

Ashab-ı Kiram! Peygamber Efendimize(s.a.v):"Ya Resulallah! Allah'ın velileri kimlerdir? Diye sorunca da. Efendimiz(s.a.v):Görüldüklerinde Allah'ı hatırlatan kimselerdir."Buyurdu.*(Hâkim, Tirmizi, Hatmül Evliya sh.361)*

Onun için Ümmetler ve milletler hayatlarını huzur içinde devam ettirebilmeleri için. Yüzlerini tevhidin ilahi nuru ile aydınlatmaları, kalplerini Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v)'nın muhabbeti ile doldurmaları idraklerini Hz. Kur'an'ın hayat iksiri ile canlandırmaları ve sonrada nasıl bir ümmet, nasıl bir millet olduklarını çok iyi bilmeleri lazımdır. Bu yaşamanın ayakta durmanın temel şartıdır. Çünkü aslını, esasını, cevherini bilmeyen, dostunu düşmanını tanımayan bir millet ayakta duramaz, geleceğinden emin olamaz. En büyük vazifemiz önce kendimizi, sonra çoluk çocuğumuzu ve bütün insanları bu ebedî cehennem felaketinden korumaktır.

Bu necip milletin düşmanları, Kâfir, Münafık, Tağutlar, Deccallar, kezzablar, Mezhepsizler, İslam düşmanı Siyonist, Haçlı şer güçleri halkımızı ve bilhassa gençliği imansız kılmak için var güçleriyle çalışıyor, bu uğurda milyarlarca dolar harcıyor. müslümanlar arasından tuzağa düşürdüğü vatanına, milletine dinine ihanet ettirdiği hainleride kullanarak basında yayında TV. Ekranlarında zehirlerini kusmaya devam ediyor. Biz mü'minler de onlara karşı var gücümüzle, olanca gayretimizle iman için, Kur'an için, İslam için, insanların ebedî saadetleri için, nasıl çalışmak gerekiyorsa öyle çalışmalıyız.

Asıl, temel vazife ve hizmeti bırakıp da günlük dedikodularla, siyaset entrikalarıyla, magazin haberleriyle meşgul olmak hiçbir sağduyulu mü'mine yakışmaz.

Her şuurlu Müslüman, iman ve Kur'an hizmetlerinin gönüllü ve ihlaslı askeri, mücahidi olmakla yükümlüdür.

Şu hakikattir ki, Allah nurunu muhakkak tamamlayacak ve batıl yok olacaktır. Muhakkak ki bizler dünyaya önceden gelip, sonra

göçenler gibi bir gün ölümü tadacağız. Ve Allah muhakkak bizleri dünyada yaptıklarımızdan hesaba çekecek, vaadini yerine getirecek. Öyleyse Rabbimizin emrine kulak verelim, üzerimize düşen vazifeleri hakkıyla yerine getirmeye, Resulullah (s.a.v)’in hadiste bildirdiği üzere bir yerden bir yere göç eden yolcu gibi olmaya çalışalım. Dünyada sahip olduğumuz her şey bildiğimiz gibi geçici, aslolan ise ahiret hayatı.

Allah aşkına Allah’a(c.c)ve Resulüne(s.a.v)itaat edelim, Ehl-i Sünnet vel Cemaatten ayrılmayalım. Şuurlu, vicdanlı, ahlaklı, faziletli, hikmetli, güçlü, vasıflı, âbid, zâhid, âdil, munsif, muhlis, muslih, sabırlı, edebli, kibar, nazik, mürüvvetli, görgülü, nezih Müslümanlar olalım.

Cenab-ı Hak Kur’an’da: **(Resulüm) De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir. De ki: Allah’a ve Resulüne itaat edin. Eğer yüz çevirirse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez.”** (Âl-i İmrân suresi, 31-32)

“Allah katında hak din şüphesiz İslam’dır.” (Âl-i İmrân Sûresi, ayet 19)

“Kim İslam’dan başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden böyle bir din asla kabul edilmeyecek ve ahirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır.” (Âl-i İmrân Sûresi, ayet 85)

Peygamber Efendimiz (s.a.v) de: **“İslam’a teslim olun, Müslüman olun, kurtulun.”** (Müslim ve şerhi c. 8, sh. 527, No: 61)

Muhakkak ki Ümmet olarak sıkıntılı günler geçiriyoruz. Türk devletleri kuruldu kurulalı aynı sıkıntıları yaşıyor. Sadece Türk Devletlerimi Müslüman devletlerinin hepsinin başından musibet bir türlü eksik olmadı. İşin ilginç yanı, Gavurun oyununa gelen, hep Müslüman Müslümanı kırdı. Irak, Suriye, Mısır, Lübnan daha birçok İslam ülkesi.

Gençlerin imanlı yetiştirilmesi İslam’ın geleceği açısından da çok önemlidir. Günümüz gençliği büyük bir inanç boşluğu içindedir. Bilindiği gibi insan beden ve ruhtan meydana gelen bir varlıktır. Bedenin nasıl hayatiyetini devam ettirebilmesi için yemeye, içmeye ve dinlenmeye ihtiyacı varsa, insan ruhunun da bir gıdaya ihtiyacı vardır. İşte o gıda da dindir. İman ve ibadetle insan ruhu tatmin edilmezse, o zaman bir boşluk oluşur ve insan o boşluğu daha farklı yönlerden doldurmaya çalışır. Nitekim sağlıklı bir din eğitimi verilmeyen günümüz gençleri manevî bir boşluk içine düşmekte ve ruhlarındaki o

boşluğu satanizm ve ateizm, süfli arzular, anarşi gibi sapık akımlarla gidermeye çalışmaktadırlar.

Arzulanan genç nesil, ahlakî ve manevî değerleri ön plana almalıdır. Sevgi, saygı, rahmet, şefkat, adalet, iyilikseverlik gibi insanı insan yapan evrensel manevî değerleri ön plana almalıdır. Gönül kazanma ve yürek fethetme görevini en tatlı dille ve en güzel metotla yerine getirmelidir. Genç nesil, günümüzün olumsuz şartlarında kendisinin manen erimesi şöyle dursun, manen erimeye ve dejenere olmaya yüz tutan, çaresizlik ve çözümsüzlük içinde kıvranan, intihar eğilimi veya psikolojik bunalım yaşayan genç arkadaşlarını kurtarma azim ve kararlılığı taşınmalıdır.

Gittikçe artış eğilimi gösteren intihar, yaralama, öldürme, cinayet, kapkaççılık, terör ve global savaş tehlikesi gibi modern çağla birlikte azgınlaşan insanın varlığını tehdit ve yok etmeye yönelik eylemlerin de dayatması ile birlikte din ve ahlak eğitimi, hem akademik hem de pratik anlamda yeniden insanlığın gündemine girmiştir. Özellikle gençler arasında İslamiyet’e ve manevi değerlere karşı büyük bir ilgi duyulmaya başlanılmıştır.

İslam’ın vazgeçilemez temel esaslarından biri “Nesil güvenliği”dir. Eşsiz bir hayat nizamı olan İslam, ortaya koyduğu “Akıl, din, can, mal ve nesil güvenliği” kuralı ile insanlık için asla vazgeçilemez olan bu beş temel unsurun korunmasını kesin bir dille emretmiş, bunun temini için kesin hükümler koymuştur.

Efendimiz(s.a.v): **“Size iki şey bıraktım. Bunlara sarıldığınız müddetçe asla sapıtmazsınız. Bunlar, Allah’ın kitabı Kur’an-ı Kerim ve Resulünün sünnetidir.”**(İ. Malik, Kütübü Sitte, c.1, sh. 179, No: 1)

“Ümmetimden, hak üzerinde daima üstünlük arz edecek bir hakikat zümresi her zaman bulunacak, Allah’ın emri gelinceye kadar düşmanlardan zarar görmeyeceklerdir.”buyurur. (Ebu Davud, Tirmizi, Müslim, et-Tac 5/313)

Kur’an ve Sünnetin feyzinden uzaklaştıkça, kalplerdeki iman nuru zayıflar, -Allah korusun- bir mum ışığı gibi, küçük bir rüzgârla sönüverir.

Geleceğin dünyasını yönetecek olan gençleri, iyi terbiye etmeyen, iyi yetiştirmeyen, gönlüne Allah ve Peygamber sevgisi aşılamanan milletler, geleceklerine güvenle bakamayıp hüsrana

uğramaya mahkûmdurlar. Bu bakımdan gençlerimizi Allah'ın rızasına uygun bir şekilde yetiştirmeliyiz. Çünkü gençliğimiz geleceğimizdir. Gençlerimize dinlerini, imanlarını, Allah'ın emir ve yasaklarını öğretmeliyiz. Kalpleri tertemiz olan gençlerimizi Allah ve Peygamber sevgisiyle yetiştirmesek buradan doğacak boşluğu kötü alışkanlıklar, kötü arkadaşlıklar ve kötü bir çevre dolduracaktır.

Özellikle son yıllarda pozitivist anlayış, insanı inançlardan ve ahiret bilincinden uzaklaştırmıştır. Günümüzde birçok değer yargısı değişmiş ve ahlâkî bir erozyon hızla devam etmektedir. Dünyevîleşen insanın elinden tutulup Rabbiyle buluşturulması ve tekrar ona ahiret bilincinin verilmesi gerekmektedir. Her türlü kötülüğün temelinde inançsızlık vardır. Özellikle ahiret bilincinden uzaklaşan insanlar, daha kolay kötülük yapabilmekte ve günah işlemektedirler.

Bu çetin ve büyük imtihanı yüz akı ile verebilmek için gayret kanadımızı açmamız gerekir. Ömrün bittiği, servetin tükendiği, saltanatların yıkıldığı şu dünyada en büyük nimet, arkamızda imanlı, ihlâslı ve hayırlı bir nesil bırakmaktır. Biz gözümüzü açmaz, nesillerimize acımazsak, düşman bize hiç acımaz. Biz, o sümbüller gibi taze yavrularımıza merhamet göstermezsek, düşman bize hiç merhamet etmez. Nitekim düşmanın kazdığı çukurlar bir kısım gençlerimizi yutuvermiştir. Su uyur, düşman uyumaz denilmiştir. Bu aziz topraklarda imanlı bir neslin boy vermesini o kara düşman istemez. Her türlü kılığa girer ve senin evladını senden koparır.

Ey topraktan yaratılan insan! Sen yine toprağa döneceksin. Senin ebedi yaşaman hayırlı nesillerle mümkündür. Eğer arkada ezansız bir ülke, mabetsiz bir şehir, imansız bir nesil bırakmak istemiyorsan, gözünü bugün aç. Çünkü ölü adamın kimseye faydası olmaz.

Peygamber(s.a.v)Efendimizde: “Ümmetimden iki zümre vardır ki, bunlar düzelirse insanlar da düzelir. Bunlar bozulursa insanlar da bozulur. Bu iki zümreden biri idareciler diğeri de din âlimleridir.” (İbni Abdilber ve Ebu Nuaym; İ. Gazali, İhya Ulum.)

“Ümmetimin helak olması, fâcir âlim ile cahil âbid'in yüzündendir. Şerlilerin en korkuncu, âlimlerin kötüleridir,

hayırlıların en hayırlısı ise âlimlerin iyileridir.” (Darimi, Ahvas bin Halim; İ. Gazali İhya, c. 1, sh. 156)

Ehl-i Sünnet vel Cemaat yolunda olan gerçek, adil idareci ve yöneticileri, mezhep, meşrep, tasavvuf ehlini, sevmek onların nasihatlerine kulakvermek, onların yolunda bulunmak, insana hem dünya, hemde ahiret saadetini kazandıracaktır. Bugün buna her zamankinden daha fazla ihtiyacımız vardır. Hak’la Batılın, İnsanla Şeytanın, Karanlıkla Aydınlığın, iyi ile kötünün bu mücadelesinde safımızı yerimizi bilmemiz şarttır. İlme irfana, ahlak ve adalete, ehliyet ve liyakate büyük önem vermek lazımdır. İnsanlığın özellikle Müslümanların dünyevi ve Uhrevi kurtuluşu, Allah’a ve Resulü Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v)ya, Kur’an ve Sünnete bağlı şuurlu yaşamaya bağlıdır. Rabbim cümlemizi itikadı, ameli düzgün kullarından eylesin. Kendine kul, Habibine şuurlu ümmet, Ecdadına layık şuurlu evlad eylesin. Bizleride şu gök kubbede hoş bir seda bırakanlardan eylesin. Âmin.

Elinizdeki bu kitapta, Efendimiz(s.a.v)müjdelediği Fırka-i Naciyenin yani Ehl-i Sünnet vel Cemaat, mezhap imamlarının hayatları ve mücadelelerinden bahsederek, Müslüman kardeşlerimizin hizmetine sunulmuştur. Çalışmak ve gayret bizden, muaffakiyyet âlemlerin Rabbi olan Allah’u Azimüşşandandır.

***Ebubekir Tanrıkulu
Diyanet İşleri Başkanlığı
Emekli Uzmanı***

İMAM-I AZAM EBU HANİFE (R.A)
(D.H. 80.M. 699 –Küfe. V.H.150.M. 767. Bağdat)

Elhamdulillâhi Rabbil âlemin Vessalâtü vesselâmü alâ Rasûlinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve eshâbihi ecmeîn.

Aziz Kardeşlerim!

Milyonlarca Müslüman, 1300 yıldır Hanefî mezhebinin fetvalarıyla amel ediyor, işlerini İslâm’a uygun hale getiriyorlar. Bu mezhebin kurucusu ise herkesin “en büyük imam” olarak bildiği İmam-ı Âzam Ebu Hanife(r.a) hazretleri. 68 yıllık hayatını İslâm’ı öğrenip anlamaya ve öğretip anlatmaya adadı. Buna karşılık 13 asırdır duayla rahmetle anılıyor Müslümanlara ve insanlığa ışık oluyor ve kıyamete dek duayla rahmetle anılacaktır.

Ailesi ve çocukluğu

Asıl adı Numan b. Sabit Lakabı İmam-ı Azam, künyesi Ebu Hanife’dir, H.80.M. 699 senesinde Küfe’de doğup, H.150.M. 767 senesinde Bağdat’ta şehit edilmiştir. Babası Sabit b. Zuta(r.a),dır. Dedesi Zuta, Afganistan civarlarında yaşamış, Araplar’ın burayı

fethetmeleriyle İslam dinini kabul etmiş ,Ali bin Ebu Talip zamanında Kâbil'den gelerek Kûfe'ye yerleşmiştir ve Hz. Ali'(r.a)ye ikramda bulunmuştu. İlim sahibi salih ve kıymetli bir zat olan babası Sabit, Hz. Ali(r.a) ile görüşmüş, kendisi, evladı ve zürriyeti için duasını almıştır. Onun oğlu olan Sabit ise Tirmiz, Nesa ve Enbar'da yaşamıştır. Daha sonra yerleştiği Kûfe'de kumaş ticaretiyle uğraşan varlıklı ve dindar bir kişiydi. Ebû Hanîfe'nin ailesi Horasan'ın ileri gelenlerinden bir zatın soyundan gelir ki ailesinin Arap olmadığı kesindir. Türk veya Fars olduğu şeklinde görüşler yaygındır. A.Hamdi Akseki Hoca ve birçok ilim adamı onun Türk asıllı bir ailenin çocuğu olduğunu kaydeder..

Ebû Hanîfe ismi, Arapça "Hokka/Divit/Kalem Babası" anlamına gelmektedir. Bu ismin Arapça'daki gönülden tertemiz şekilde iman eden anlamındaki hanîf sözünden 'hanîflerin babası şeklinde onun öğrencileri tarafından kullanılmış olması muhtemel görünmektedir.

İmam-ı Azam(r.a)Hazretleri, ehl-i sünnetin en büyük âlimlerinden olup, Hanefi mezhebinin kurucusudur. Yaşadığı devirde fıkıh bilgilerini toplayarak yüzlerce talebe yetiştirmiştir. Sahip olduğu Derin ilmi, keskin zekâsı, akıllı, zühdü, takvası, Hilmi, salâhı ve cömertliği yüzlerce kitaplara yazılıp anlatılmıştır. ilmi, keskin zekâsı ve takvasıyla tüm İslam âleminde benimsenmiştir. Günümüzde İslam âleminin büyük bir çoğunluğu Hanefi mezhebine bağlıdır.

Çok küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Kıraati, 'yedi kurra'dan biri olarak bilinen İmam Asım'dan aldı. Ailesi tarafından çok iyi eğitilen Ebu Hanife'nin gençlik yılları Ashab-ı Kiramın yanında geçmiştir. Böylece bizzat Peygamber (s.a.v)Efendimizi gören kişilerden çok sayıda hadis öğrenmiştir. Ehl-i sünnetin reisidir. Fıkıh bilgilerini, Ehl-i sünnet itikadını topladı. Yüzlerce talebesine öğretip, kitaplara geçirilmesine sebep oldu. Talebesi pek çok olup, büyük müctehidler, âlimler yetiştirdi. Ehl-i sünnetin yüzde sekseni Hanefi mezhebindedir. Müslümanlar tarafından kâğıt imali bunun zamanında başladı.

Peygamber efendimizin vefatından yıllar sonra çeşitli batıl mezhepler ortaya çıkmaya başlamıştı. İşte böyle bir dönemde İmam-ı Azam dünyaya gelmiştir. O, hayata geldiğinde Ashab-ı Kiramdan çok az kişi kalmıştı. Bir hadis-i şerifte Ebu Hanife isminde bir zatın gelerek bid'atları yok edeceği belirtilmektedir. Gençliğinin ilk yıllarında Ashab-ı kiramdan Enes bin Malik(r.a)'i, Abdullah bin Ebi Evfa(r.a)'yı, Vasile bin Eska(r.a)'ı, Sehl bin Saide(r.a)'yi ve hicri 102'de en son Mekke'de vefat eden Ebu't-Tufeyl Amir bin Vasile(r.a)'yi görmüştür. Bunlardan hadis dinlemiştir.

İmam-ı Azam'ın çocukluk yıllarında İslam âleminde Emeviler hüküm sürmektedir. Fakat mevcut yönetim kısmen Yezid çizgisinde yürümeye başlamıştır. O zaman Küfen, Irak'ın büyük şehirlerinden ve önemli ilim merkezlerindendi. Eski medeniyetlerin yatağı olan Irak'ta değişik dinlere ve sapık itikadlara mensup çeşitli kavimler yaşıyordu. Ayrıca itikadı bozuk olan Şia ve Mutezile burada ortaya çıkmış, çölde Hariciler türemişti. Diğer taraftan Ashab-ı kiramla görüşüp onlardan Ehl-i sünnet itikadını ve din bilgilerini nakleden Tabiinin büyükleri de orada bulunuyordu. Burada hükümet güçlerini ele geçirmek isteyen fırkalar arasında da çetin bir mücadele sürüp gidiyordu. İmam-ı a'zam böyle bir muhitte, ilk gençlik yıllarında babası gibi önce ticaretle meşgul olmaya başlamış, bir taraftan da âlimlerin meclisine gidip onları dinliyordu. Bu âlimler kargaşalıkları ve fitneleri ortadan kaldırmak için Ehl-i sünnet itikadını yayıyorlar ve sapık fırkalarla mücadele edip onların bozuk fikirlerini çürütüyorlardı. Kufe genellikle bu tip münazaralara sahne oluyor, hatta bu münazaralar meclislerden, çarşıya pazara taşıyordu. Henüz çok genç yaşta olan imam-ı azam da, ailesinden ve gittiği ilim meclislerinden aldığı din bilgileriyle bazen münazaralara katılıyor ve onun üstün kabiliyeti, keskin zekâsı, derin anlayışı ve çabuk kavrayışlılığı yüzünden okunuyordu. Daha ilme başlamadığı halde sapık fırkalara mensup olanlarla yaptığı münazaralarındaki ikna kabiliyeti ve üstün başarıları, zamanın büyük âlimlerinin dikkatini çekmişti. Onun bir cevher olduğunu anlayan âlimler, onu ilim öğrenmeye teşvik ettiler. O da bu tavsiyelere uyarak ilim öğrenmeye başladı.

DERS ALDIĞI HOCALARI

Nu'man b. Sabit, babasıyla on altı yaşında hacca gittiğinde orada Tabiinden *Ata b. Ebi Rabah* ile tanışarak ondan hadis dinlediği, rivayet edilir. Kendisi, tabiinden sayılır. Onun, gençliğinde çağının bütün düşünce akımlarını izlediği, ihtilafları çok iyi tespit ettiği zikredilmektedir. Fıkıhta karar kılıp selefin yolunu izlemeye başladıktan sonra geleneğe uyarak kendisine bir üstat âlim seçti. On sekiz yıl Irak'ın büyük fakih *Hammad b. Ebi Suleyman*(v.120/737)'in derslerine devam etti. Onun vekili oldu ve on yıllık öğrencilikten sonra kendi kursunu açmak istediye de, altmış kadar fetvasının kırkının Hammad tarafından tasvip edildiği ve yirmisinin düzeltilildiğini görünce bundan vazgeçerek onun ölümüne kadar vekâletinde bulundu. Hocası *Hammad b. Ebi Suleyman*, *İbrahim en-Nehai* ve *Şa'bi* gibi iki büyük âlimden fıkıh okudu. Abdullah b. Mes'ud ve Hz. Ali'nin fıkından faydalandı. Ebu Hanife'nin fıkında daha ziyade İbrahim en-Nehai okulunun tesiri görülür. Dehlevi, "*Hanefi fikhının kaynağı, İbrahim Nehai'nin kavilleridir*" der. Ayrıca Ebu Hanife, "*istihsan*" kullanmada tartışılmaz bir ilim elde etmiştir. Onun tacir olarak halkın günlük hayatıyla iç içe oluşu ve sık sık ilim merkezlerine seyahat edip birçok âlim ile düşünce alışverişinde bulunması, bu alandaki saygınlığını arttırmıştır. Hac seyahatlerinde Tabiîn âlimlerinin ileri gelenleriyle görüşmüş, ilmi sohbetlerde bulunmuş, onlardan hadis dinlemiştir. '*Ata b. Ebi Rabah, 'Atiyye el-Avfi, Abdurrahman b. Hurmuz el-A'rec, İkrime, Nafi', Katade* bunlardan bazılarıdır. Kendisi şöyle der: "Hz. Ömer'in, Hz. Ali'nin, Abdullah b. Mes'ud'un ve Abdullah b. Abbas'ın fikhını onların ashabından aldım" (*İbnu'l Esir, Usdu'l-Ğabe, III, 133. Ebu İshak eş-Şirazi (v.476) , Tabakatu'l-Fukaha, nşr. Şeyh Halil el-Meys, Beyrut ts., s.87; Ebu Zehra, Ebu Hanife, s.71 vd.Şavrani, Abdulvehhab, et-Tabakatu'l-Kubra, I, 52-53. Uzunpostalcı, Mustafa "Ebu Hanife", DİA, c.10, s.132 vd. Dihlevi, Şah Velîyullah, Huccetullah'il Balîğa, I/146. Zehebi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Osman, Menakibu'l-İmam Ebi Hanife ve Sahiheyni Ebi Yusuf ve Muhammed el-Hasen, nşr. Muhammed Zahîd el-Kevseri-Ebu'İvefa el-Afgani, Beyrut 1408, s.20 vd. Ebu Zehra, Ebu Hanife, 44.)*

İlim öğrenmeye başlayışını kendisi şöyle anlatır: "Bir gün zamanın âlimlerinden Şabi'nin yanından geçiyordum, beni çağırdı ve bana; "Nereye devam ediyorsun?" dedi. Ben de; "Çarşıya, pazara!"

dedim. “Maksadım o değil, âlimlerden kimin dersine devam ediyorsun?” dedi. “Hiçbirinin dersinde devamlı bulunamıyorum” dedim. “İlim ile uğraşmayı ve âlimler ile görüşmeyi sakın ihmal etme! Ben senin zeki, akıllı ve kabiliyetli bir genç olduğunu görüyorum” dedi. Onun bu sözü bende iyi bir tesir bıraktı. Çarşığı, pazarı bırakıp, ilim yolunu tuttum. Allah’u Teâlâ’nın yardımı ile Şabi’nin sözünün bana çok faydası oldu.”

İmam-ı Şabi(r.a)’nin tavsiyesinden sonra ilme sarılıp, ders halkalarına devam etmeye başladı. İmam-ı azam önce kelim ilmini, iman ve itikadı ve münazara bilgilerini Şabi’den öğrendi. Kısa zamanda bu ilimlerde parmakla gösterilecek bir dereceye ulaştı. Daha sonra Hammad bin Ebi Süleyman’ın ders halkasına katılarak fıkıh ilmine başladı. Onun derslerini takip ederken huzurunda gayet edepli oturur, söylediği her şeyi ezberlerdi. Hocası talebelerini müzakere yoluyla yoklama yapınca, onun dersleri ezberlediğini görürdü ve benim yanımda ders halkasının başına Numan’dan başka kimse oturmayacak derdi.

İmam-ı Azamın(r.a) hocası Hammad, fıkıh ilmini İbrahim Nehai’den, bu da Alkame’den, Alkame de Abdullah bin Mesud’dan, bu da Peygamber(s.a.v) efendimizden öğrenmiştir. Hammad’ın derslerine yirmi sekiz yıl devam edip emsalsiz bir dereceye ulaştı, daha ders aldığı sırada fıkıhta tanınıp meşhur oldu. Hocası Hammad’ın dersine devam ettiği sırada sık sık Hicaz’a gidip Mekke ve Medine’de çoğu Tabiinden olan âlimler ile görüşür, onlardan hadis rivayeti dinler ve fıkıh müzakereleri yapardı. Ehl-i beytten Zeyd bin Ali’den, Muhammed Bakır’dan ilim öğrendi. Muhammed Bakır ona bakıp, “Ceddimin dinine ait hükümleri bozanlar çoğaldığı zaman sen onu canlandıracaksın, sen korkanların kurtarıcısı, şaşırانların sığınağı olacaksın. Şaşırانları doğru yola çevireceksin. Allah’u Teâlâ yardımcın olacak!” buyurmuştur.

İmam-ı A’zam(r.a), başta Ashab-ı kiramın büyüklerinin ilim silsilesinden olmak üzere dört bin kişiden ilim öğrenip, bütün ilimlerde ve üstünlüklerde en yüksek dereceye ulaşmıştır. İmam-ı Âzam’ın talebesi Züfer b. Hüzeyl şöyle demiştir: Önce kelâm ilmini ve münazara bilgilerini Ebu Amr eş-Şa’bî’den öğrendi. Kısa zamanda bu ilimlerde

parmakla gösterilecek bir seviyeye ulaştı. Daha sonra Hammad b. Ebi Süleyman'ın ders halkasına katılarak fıkıh ilmine başladım.” Fıkıh ilmine nasıl başladığını, talebelerinin bir sorusu üzerine şöyle anlatmıştır: “Bu, Allah’u Teâlâ’nın Tevfik ve inayeti ile. O’na daima hamd olsun. Ben ilim öğrenmeye başladığım zaman bütün ilimleri göz önüne aldım. Her birinden bir kısım okudum. Neticesini ve faydalarını düşündüm. Sonra fıkıh ilminde karar kıldım. Çünkü fıkıh ilminde âlimlerle bir arada bulunmak, istikamet, güzel ahlâk ve takva üzere olma imkânı mevcuttur. Aynı zamanda farzları işlemek, ibadet etmek, Rasulullah(s.a.v)’in sünnetine uymak da fıkıh bilmeden mümkün olmaz. İmam-ı Azam(r.a) Hazretleri, dinini öğrenip öğretmekle geçirdiği hayatının elli iki yılını Emevîler yönetiminde, on sekiz yılını da Abbasîler devrinde yaşamıştır. Her iki dönemde de halife ve valilerin yaptıkları hatalara, zulümlere de karşı çıkmış, hakkı söylemekten asla geri durmamıştır. Hatta bu yüzden hapse atılıp işkence görmüştür. Diğer taraftan Ehl-i Sünnet itikadında olan insanları saptırmaya çalışan dinsizlerle ve sapık fırkalarla da mücadele etmiştir.

Ashab-ı kiramdan İbni Abbas(r.a)’ın ilmini, Mekke fakihî Ata bin Ebi Rebah(r.a)’tan ve İkrime(r.a)’den, Hz. Ömer(r.a) ve onun oğlu Abdullah(r.a)’tan nakledilen ilimleri azatlısı Nafi(r.a)’den öğrendi. Böylece, Ashab-ı kiramdan İbni Mesud(r.a) ve Hz. Ali(r.a)’den nakledilen ilimleri de buluşup görüştüğü Tabiinden öğrendi.(İlmi kimden aldın?) diye sorulunca da, şu cevabı vermişti: **“Hz. Ömer(r.a)’den ilim alanlar vasıtasıyla Hz.i Ömer(r.a)’den; Hz. Ali(r.a)’den ilim alanlar vasıtasıyla Hz. Ali(r.a)’den; Abdullah bin Mesud(r.a)’dan ilim alanlar vasıtasıyla da Abdullah bin Mesud(r.a)’dan aldım.”**

Emevîler devrinin son yıllarında İmam-ı Azam(r.a) ilmiyle tanınmaya başlamıştır. Şöhreti her yere yayılıp zamanında bulunan ve sonra gelen bütün müctehidler, âlimler, üstün kimseler onu hep methetmiş, övmüştür.

İşte o dönemde Irak Valisi İbn-i Hübeyre böyle bir zatı kendi rejiminde kullanmak istemiştir. Bu amaçla ona Küfe kadılığını teklif eder. Fakat İmam-ı Azam bu teklifi kesinlikle kabul etmez. Bu yüzden

defalarca Emevilerin zulmüne maruz kalmıştır. Benzer durum Abbasiler devrinde de gerçekleşmiştir. **Bunun üzerine hapsedilerek işkence yapıldı. Daha sonra serbest bırakılınca, hicri 130 (M. 747) yılında Mekke'ye gidip orada altı yıl kadar kaldı. Mekke'de de talebelere ders ve fetva vererek ilmi mütalaalar yaptı. Daha sonra Abbasilerin bir devlet haline gelip kuvvetlenmesinden sonra Kufe'ye döndü. Buradaki derslerine ömrünün son yıllarına kadar devam etti. Otuz yıllık müddet içinde verdiği derslerinde yetişen talebelerinin herbiri o zaman çok genişlemiş olan İslam dünyasının her tarafına yayılarak müftülük, müderrislik, kadılık gibi çeşitli vazifelerle büyük hizmetler yapmak suretiyle Peygamberimizin bildirdiği yol olan Ehl-i sünnet itikadını ve fıkıh ilmini her tarafa yaydılar ve bu hususta kıymetli kitaplar yazdılar. İnsanlara doğru yolu gösterip saadete kavuşturdular. Bu hizmeti kendilerinden sonraki asırlara da aksettirdiler.**

İBADET HAYATI

İslamiyet'e göre, bilgi amel için elde edilir. Toplumun ileri gelenleri, özellikle ilim adamları ve fakihler söyledikleriyle amel etmelidirler. Fıkıh ilmiyle meşgul olanlar söz, fetva ve içtihatlarıyla gündelik hayatlarında sergiledikleri davranışlar arasında tutarlılık bulunmasına özellikle dikkat etmelidir. Zira ulema ve fukaha, toplumun bir bakıma aynası durumundadır. Dolayısıyla fakihler topluma yon veren, onları şekillendiren, davranışlarıyla diğer insanlara yol gösteren durumundadırlar. *İmam Ebu Hanife*'nin biyografisine yer veren bütün kaynaklar, onun düzenli ve yoğun bir ibadet hayatı olduğunda müttefiktirler. Hadis Hafızı *Zehebi* (v.748/1347),bu hususun tevatürle sabit olduğunu kaydeder. Hafız *İbn Receb* (v.795/1393) de unlu eseri *Letaif* te selef-i salihin'in ibadet ve taatlerinden bahsederken ilmiyle amel olması bakımından İmam Ebu Hanife'den övgüyle bahseder. Hafız *İbn Kesir*(v.774/1372) de aynı yönde açıklama yapar. *Yezid b. Kumeyt* anlatıyor: “Bir gün İmam Ebu Hanife sahip olduğu dükkâna geldi. Orada çalışan bir çırak rengârenk kumaşları İmam'ın önüne açtı. Bu sırada (kumaşların çeşitliliğinden etkilenmiş olacak ki, içini çekerek) “*Allah'ım senden cenneti istiyoruz!*” dedi.

Ebu Hanife bunu duyunca ağlamaya başladı, başını önüne eğdi, ardından derhal dükkânın kapatılmasını istedi. Hızlıca başını örttü (Sonra da evine gitti). Ertesi gün olunca ben yanına gittim. Bana: “*Ey dostum, biz ne kadar cüretliyiz! Birimiz Allah’tan cenneti istiyor! Hâlbuki Yüce Allah cenneti kendisinden razı olduklarına vereceğini vaat etmiştir. Bizim gibiler de kalkıp ondan bizleri kolayca af etmesini istiyoruz!*” diye hayıflandı. Çok ibadet ettiği yüzüne vururdu. İmam *Cafer-i Sadık*’ın oğlu *Musa el-Kazım*, bir defasında *Ebu Hanife*’nin yüzüne bakar, sen Numan olmalısın, der, O da, evet der, ben Numan’ım. Bunu nereden anladın? Diye sorar. O da: “Yüce Allah şöyle buyurmamış mıdır? *Onlar, yüzlerindeki secde izleriyle tanınırlar!*” (Bilgin, Vecdî, Fakih ve Toplum, İstanbul 2003, s.17 vd. Uveyza, Kamil M. Muhammed, el-İmam Ebu Hanife, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1992, s.116 vd. İbn Hallikan, Şemsuddin (v.681/1282), Vefeyatu’l-A’yan, thk. İhsan Abbas, Beyrut 1977, IV/107; Zehebi, Menakıb, s.20 vd.. İbn Receb, Zeynuddin Ebulferec (v.795/1393), Letaifu’l-Mearif fima Limevasimi’l-Ami mine’l-Vezaif, thk. Yasin M. es-Sevvas, Beyrut 1996, s.180. İbn Kesir, el-Bidaye ve’n-Nihaye, IX/413. vd. Zehebi, Menakıb, s.23. Mekki, Menakıb, s.232.)

Ebu Hanife, Namaza Çok Önem Verirdi.

İmam Ebu Hanife, sıradan halk bir âlimi nasıl değerlendiriyorsa, âlimin ona uygun davranmasını gerekli görmektedir. Onun bütün geceyi ibadetle geçirmeyi adet haline getirdiği olayı İmam Ebu Yusuf şöyle anlatıyor: “Bir keresinde Ebu Hanife ile birlikte yürüyorduk. Yanından geçtiğimiz gruptan birisi arkadaşına donup şöyle dedi: ‘*Bu Ebu Hanife’dir, geceleri hiç uyumaz.* Bunun üzerine Ebu Hanife bana dönerek: ‘*Allah’a yemin ederim ki yapmadığım bir şey söylenmiyor*’ dedi. Ebu Yusuf devamla “*Kendisi namaz, tazarru ve dua ile bütün geceyi ihya ederdi*” diye eklemiştir.

Hizmetçisinin anlattığına göre, kendisini tanıdığından beri bir gece olsun yanını yere koymadığını söyler. Onun uyku zamanı yaz mevsiminde öğle ile ikindi arası, kış mevsiminde ise gecenin başlangıç bölümleri olduğunu belirtir. Nitekim *Ebu’l-Cuveyriye* şöyle demiştir: “*Ebu Hanife ile altı ay beraber kaldım. Bir gece olsun yanını yere koyup uzandığını görmedim*” İmam Ebu Hanife, çok namaz kılmasından, bu esnada çokça ayakta durmasından ötürü kendisine ‘*el-veted*’ ya da ‘*vetedu’l-leyl*’ (gece kazığı-direği) denmişti.

İmam Ahmed b. Hanbel (v.241/855)’in yanında birisi: “Eh, Ebu Hanife’nin de ilimde (şöyle böyle) bir yeri var!” şeklinde konuşmuştu. İmam Ahmed adamı azarlarcasına şöyle dedi: “*Suphanallah! Bu nasıl söz. İlim, vera’, zuhd ve ahireti dünyaya tercihte onun mevkiine yetişen kimse olmamıştır*”

İmam Şafii’nin hocası Veki’ b. el-Cerrah (v.197/812) İmam Ebu Hanife’den daha güzel namaz kılan, ondan daha fakih birini hiç görmedim, demiş, onun namazdaki huşu una dikkat çekmiştir. Meşhur muhaddis ve fakih Sufyan b. ‘Uyeyne(v.198/814), “*Bizim zamanımızda Mekke’ye Ebu Hanife’den daha fazla namaz kılan birisi gelmemiştir!*” demiştir.

Kırk yıl yatsı abdestiyle sabah namazı kılması meselesi:

Şafii mezhebinin önde gelen otoritelerinden İbn Hacer *el-Heytemi* (v.973/1566),*İmam Ebu Hanife*’nin bu hasletinin yadırganacak bir durum olmadığını, hatta O’nun bu özelliğiyle komşularını bile derinden etkilediğini belirtir. Öte yandan bu yöndeki haberlerin tevatür derecesine ulaştığını, bu haberlerin sahih kaynaklarda yer aldığını söyler. *Abdullah el-Luknevi* (v.1304/1886) de bu konudaki rivayetleri toplamış, bu **hasletin** sadece ona has bir özellik olmayıp, bu sıfatıyla meşhur birçok selef âlim ve fakihinin bulunduğunu söylemiştir. (*Heysemi, el-Hayratu’l-Hisan, s.40. Ebu Nuaym, Musned-i Ebi Hanife, s.21; Nevevi, Tehzibu’l-Esma ve’l-Luğat, II/220; Vasuti, Mecmau’l-Ahbab, III/338.339. İbn Kesir, el-Bidaye ve’n-Nihaye, IX/413; Heysemi, el-Hayratu’l-Hisan, s.40. Zehebi, Menakip, s 21-22-43.*)

İlim ölmesin diye

İmam-ı Âzam (r.a)devrinin seçkin âlimlerinin pek çoğuyla görüşüp ders almış olsa da, asıl hocası Hammad b. Ebi Süleyman(r.a)’dır. “Benim yanımda ders halkasının başına Numan’dan başka kimse oturmayacak” derdi Hocası Hammad (r.a)vefat ettiğinde İmam-ı Âzam(r.a) kırk yaşında idi. Talebeleri, arkadaşları ve halkın ileri gelenleri ondan hocasının yerine geçmesini istediler. “İlmin ölmesini istemem!” deyip talebe yetiştirmeye ve halkın meselelerini çözmeye başladı. İlmin ölmesini istemem!” buyurup, ilim kürsüsüne oturdu. Hocası Hammad’ın yerine müftü oldu ve talebe yetiştirmeye başladı.İmam-ı A’zam, hocası Hammad’ın yerine geçince, ilmi, vakarı,

üstün tevazuu, takvası, tatlı sözleri ve güler yüzüyle herkes tarafından sevilen ve dini meselelerde insanların bütün müşküllerini çözen yegane müracaat kaynağı oldu. Irak, Horasan, Harezm, Türkistan, Tuharistan, Faris diyarı (İran), Hind, Yemen ve Arabistan'ın her tarafından kitleler halinde gelen talebeler, fetva isteyenler ve dinleyicilerle etrafı dolup taşıyordu.

Her gün sabah namazından öğleye kadar halkın sorularını cevaplandırır, öğle vakti bir miktar uyur, ardından yatsı namazına kadar talebelerine ders verirdi. Sonra evine gidip biraz istirahat eder ve tekrar camiye gelip sabaha kadar ibadet ederdi.

Sorulara cevap vermeden önce mesele açık olarak müzakere edilir, talebeleri meseleyi çözmeye çalışırdı. Meselenin müzakeresi bittikten sonra kendisi yeniden ele alıp gerekli incelemeleri yapar ve cevaplandırır, fetvayı bizzat söylemek suretiyle talebelerine yazdırırdı. Bu yazılar daha sonra fıkıh kaideleri haline gelmiştir. Talebeleri ve ilim meclisinde bulunanlar fikhî bir mesele sonuca ulaştırılınca şükür için tekbir getirirlerdi. Kûfe mescidi tekbir sadalarıyla dolardı.

İmam-ı Azam (r.a)ticaretle de uğraşırdı. Talebelerinin ihtiyaçlarını kendi kazancından karşılardı. Talebelerine son derece sefkatli davranır, onların ilimde iyi yetişmeleri için büyük titizlik gösterir, mükemmel bir usul yürütürdü.. Talebelerini o kadar mükemmel yetiştirmişti ki, başkalarının uzun zamanda buldukları hükümleri onlar kısa zamanda bulurdu Bir taraftan fıkıhın eski hadiselerle ait bilinen hükümleri takrir edilir (anlatılır) ve müzakere yapılır, diğer taraftan yeni hadiselerle ait hükümler bulunurdu. Geçmiş ve yaşanmakta olan hadiselerin hükümleri takrir edilirken, bunlara benzeyen veya aynı cinsten olup da gelecekte vuku bulabilecek hadiselerle ait hükümler de araştırılıp bulunurdu. Dolayısıyla imam-ı Azamın derslerinde geçmiş ve yaşanmakta olan halin meselelerinden başka, geleceğe ait meselelere geçilmiş ve fıkıhın külli (genel) kaideleri tespit edilmiştir.

Onun ders usulünü ve talebelerini görmek için gelen, aralarında Tabiinin büyüklerinin de bulunduğu ilmi bir heyet onların bu üstünlüğünü, başarısını görerek büyük bir memnuniyetle ayrılmışlardır.

Talebelerine; “**Sizler benim kalbimin sevinci, hüznümün tesellisisiniz**” buyururdu.

Yaklaşımı ve içtihat usulü

İmam-ı A’zam(r.a)., karşılaştığı olaylar ve sorularla ilgili olarak sayısız içtihadda bulunmuştur. Bu durum karşısında bazılarının “ayet ve hadisle amel etmeyip sadece kıyasla içtihat ediyor” şeklindeki ithamlarıyla karşılaşmıştır. İmam-ı A’zam buna karşı kendisini şöyle savunmuştur: **“Biz önce Allah’ın Kitabı’nda olanı alırız. Onda bulamazsak Hz. Peygamber’in Sünneti ’ne bakarız. Orada da bulamazsak Ashab’ın ittifak ettiğini benimseriz, ihtilaf etmişlerse aralarından istediğimizi seçeriz. Başkalarının görüşlerini onlara tercih etmeyiz.”** İlmini nerden aldın diye soranlara da: “Hz. Ömer(r.a)’den ilim alanlar vasıtasıyla Hz. Ömer(r.a)’den, Hz. Ali(r.a)’den ilim alanlar vasıtasıyla Hz. Ali(r.a)’den, Abdullah b. Mesut(r.a)’dan ilim alanlar vasıtasıyla da Abdullah b. Mesut(r.a)’dan aldım.” buyurmuştur.İmam-ı Azam (r.a)kıyas metodunu da sıkça kullanmıştır. Çünkü bulunduğu ortam, pek çok olayın meydana geldiği ve çözümün arandığı bir bölgedir. İmam-ı A’zam’ın içtihat metodu, yetiştirdiği talebelerin verdikleri fetvalardan da anlaşılmaktadır. Otuz yıllık müddet içinde verdiği derslerinde yetişen talebelerinin herbiri o zaman çok genişlemiş olan İslam dünyasının her tarafına yayılarak müftülük, müderrislik, kadılık gibi çeşitli görevlerde bulunup büyük hizmetler yapmak suretiyle Peygamber (s.a.v)Efendimizin bildirdiği yol olan Ehl-i sünnet itikadını ve fıkıh ilmini her tarafa yaydılar ve bu hususta kıymetli kitaplar yazdılar. İnsanlara doğru yolu gösterip saadete kavuşturdular. Bu hizmeti kendilerinden sonraki asırlara da aksettirdiler.Başta gelen talebeleri; İmam-ı Ebu Yusuf ismiyle meşhur Yakub bin İbrahim, Muhammed Şeybani, Züfer bin Hüzeyl, Hasan bin Ziyad, oğlu Hammad, Davud-i Tai, Esad bin Amr, Afiyat bin Yezid el-Advi, Kasım bin Ma’an, Ali bin Müshir, Hibban bin Ali (rahmetullah aleyhim ecmaiyn)gibi âlimlerdir.

İmam-ı Azam (r.a)meselelerin inceliklerini görür, onları kolayca anlardı. Ayrıca halkın uygulamalarını da göz önünde

bulundurur, dinin temel ilke ve esaslarına aykırı olmadığı sürece bunları delil olarak görürdü. Asla zorluk taraftarı değildi.

İslâm âlimleri, İmam-ı A'zam'ı bir ağacın gövdesine, diğer âlim ve evliya'yı da bu ağacın dallarına benzetmişler, onun her bakımdan büyük ve üstün olduğunu, diğerlerinin ise bazı yönleriyle üstünlüğe erdiklerini belirtmişlerdir.

İmam-ı Azam hazretlerinin ders halkasında çözölen fiili ve nazari fıkhi meselelerin sayısı altıyüzünü aşmıştır. Bunların içinde, fıkıh ilminin anlaşılmasına yarayan sarf, nahv ve hesaba (fen ilimlerine) ait öyle ince meseleler de vardır ki, onların meydana çıkarılması ve çözölmesinde Arap dilinin ve cebir ilminin mütehasısları dahi aciz kalmışlar, hayranlıklarını ifade etmişlerdir. Çözölen fıkhi meseleler cinslerine göre kısımlara (kitaplara), kısımlar da çeşitlerine göre bab ve fasıllara ayrılmıştır. Başta taharet bahsiyle ibadetler, münakehat, muamelat, hudud (had cezaları), ukubat, sulh, cihad ve devletler hukuku, feraiz, yani miras hukuku olmak üzere sıralanarak fıkıh düzenlenmiştir.

İmam-ı Azam(r.a) hazretleri, fıkhi; **Leh ve aleyhte olanı bilmek, tanımak** diye tarif etmiştir. Bu tarife göre fıkhi tespit etmek için, Edille-i şeriyyeye başvururdu. Bunlar Kitap, yani Kur'an-ı kerim, Sünnet (Peygamber efendimizin sözleri, fiilleri ve takrirleri), İcma-ı Ümmet (Ashab-ı kiramın bir mesele hakkındaki sözbirliği) ve Kıyas-ı Fukaha (hükümü verilmiş meselelere benzeterek bir başka meseleyi hükme bağlamak)dır. İmam-ı A'zam, az ve öz konuşan, vakar ve tefekkür sahibi bir insandı. Dünya sevgisinden uzak, ahirete özlem duyan, çok zeki, yüksek ilim sahibi bir müçtehit âlimdi. Ebu Hanife(r.a)'nin oluşturduğu esaslar, talebelerine verdiği derslerle fetva istemeye gelen halka verdiği cevaplardan teşekköl etmiştir. Derslerinde öncelikle bir mesele ortaya atılır, talebeleri sırayla görüş bildirir ve son olarak İmam-ı Azam İslami tekniklerle karara ulaşılmasını sağlar ve kararı yazdırırdı. Herhangi bir fıkıh meselesinin işlenmesinde öncelikle Kur'an-ı Kerim'e başvurur; daha sonra hadis-i şeriflere bakardı. Eğer konuyla ilgili Kur'an'da ve sünnette delil bulunmazsa İcma-i Ümmet (Ashab-ı Kiram'ın bir mesele hakkındaki sözbirliği)'ne bakardı. Mesele

bu şekilde de çözüme kavuşmazsa kıyas yöntemine başvururdu. **Tedvin ettiği fıkıh (hukuk) bilgileri ile Müslümanların ibadetlerinde ve diğer işlerinde İslamiyet'e doğru bir şekilde uymak için takip edecekleri bir yolu gösterdi ve bu yola "Hanefi Mezhebi" denildi.**

Böylece imam-ı A'zam(r.a), fıkıh ilmini ilk defa kollara ayırıp her branşın bilgilerini ayrı ayrı toplamış, usuller koymuş, Feraiz ve Şurut kitaplarını yazmıştır. Ayrıca Ashab-ı kiramın, Peygamber(s.a.v) Efendimizden naklen bildirdiği iman, itikad bilgilerini de toplayıp yüzlerce talebesine bildirdi. İlmi Kelam, yani iman bilgileri mütehasşısıları yetiştirdi. İmam-ı Matüridi(r.a) ondan gelen kelam bilgilerini kitaplara yazdı. Yetiştirdiği talebelerin sayısı dört bine ulaşmış olup, bunlardan yedi yüz otuzu ilimde iyice yükselmiş, içlerinden kırk kadarı ictihad derecesine çıkmıştır. Bazı müellifler onun derslerinde yetişen talebelerinin isim ve künyelerini, mensup oldukları şehirlerini tespit edip, yazmışlardır.

İmam-ı A'zam Ebu Hanife(r.a) Hazretleri'nin Yaşadığı devrin özellikleri

İmam-ı Azamın(r.a) yaşadığı devir, Emeviler ve Abbasiler zamanına isabet etmektedir. Ömrünün elli iki yılını Emeviler, on sekiz yılını da Abbasiler devrinde geçirdi. Emevi devletinin son bulup, Abbasi devletinin kuruluşuna ve bu arada vuku bulan çeşitli hadiselerle şahit oldu. Bütün hadiseler içerisinde İmam-ı A'zam(r.a), bir taraftan dini öğrendi ve öğretti. Diğer taraftan da, Ehl-i sünnet itikadında olan insanları, imandan ayırmaya çalışan ve kendilerine "Dehriyyun" denilen dinsizlerle ve sapık fırkalarla mücadele etti. Bunların başında Şii, Harici, Mürcie, Mutezile, Cebriyye gibi fırkalar gelmekteydi. Bu fırkaların her biri ile yaptığı münazaralarda onları kesin delillerle susturuyordu. Hatta ders verdiği sırada bile, ellerinde kılıçlarıyla yanına girip münazara edenler, aldıkları ikna edici cevaplar karşısında, ya doğru yola giriyorlar veya verecek cevap bulamayınca perişan bir halde çekip gidiyorlardı.

Şahsiyeti ve büyüklüğü

İmam-ı Azam(r.a), Cenab-ı Hakk'ın rızasından başka bir düşüncesi olmayan büyük bir âlimdi. Dinden soranlara İslamiyeti

dosdoğru şekliyle bildirir, taviz vermez, bu yolda hiçbir şeyden çekinmezdi. Onun kitaplarına, ders halkasına ve fetvalarına herhangi bir siyasi düşünce ve güç, nefsanî arzu ve menfaat, şahsî dostluk ve düşmanlık gibi unsurlar asla girmemiştir.

İmam-ı Azam Ebu Hanîfe (r.a)nefsine tam olarak hâkimdi. Lüzumsuz şeylerle asla uğraşmazdı. Ancak kendisi gibi büyük İslâm âlimlerinde görülen heybet, vakar ve ahlak-ı hamide (yüksek İslâm ahlakı) ile her halükarda insanların kurtuluşu için çırpınırdı. Muarızlarına bile sabır, güler yüz, tatlılık ve sükûnetle davranır, asla heyecan ve telaşa kapılmazdı. Keskin ve derin bir fîraset sahibiydi. Bu haliyle insanların içlerinde gizledikleri şeylere nüfuz eder ve olayların sonuçlarını sezerdi.

Ayrıca kuvvetli şahsiyeti, keskin zekâsı, üstün aklı, engin ilmi, heybeti, geniş muhakemesi, muhabbeti ve cazibesi ile karşılaştığı herkese tesir eder, gönüllerini cezbederdi. Karşısına çıkan ve uzun tetkiki gerektiren bazı meseleleri, derin bir mütalaadan sonra, böyle olmayanları ise anında ve olayın açık misalleriyle cevaplandırır. En inatçı ve peşin hükümlü muarızlarını bile, en kolay bir yoldan cevaplandırarak ikna ederdi. Bu hususta hayret verici sayısız menkıbeleri meşhurdur.

Hâsılı İmam-ı Azam Ebu Hanîfe, İslamiyet'in, Müslümanlardan doğru bir itikat (Ehl-i sünnet itikadı), doğru bir amel ve güzel bir ahlak istediğini bildirmiş, ömrü boyunca bu kurtuluş yolunu anlatmıştır. Vefatından sonra da yetiştirdiği talebeleri ve kitapları asırlar boyunca gelen bütün Müslümanlara ışık tutmuş ve rehber olmuştur.

İmam-ı Azam, İslâm dinine yaptığı bütün bu hizmetleriyle İslamiyeti iman, amel ve ahlak esasları olarak bir bütün halinde insanlara yeniden duyurmuş, şüphesi ve bozuk bir düşüncesi olanlara cevaplar vermiş, Müslümanları çeşitli fitneler ve propagandalarla zaafa düşürmek, parçalamak ve böylece İslâm dinini yıkabilmek ümidine kapılanları hüsrana uğratmış, önce itikadda birlik ve beraberliği sağlamış; ibadetlerde, günlük işlerde Allahü teâlânın rızasına uygun bir hareket tarzının esaslarını ve

şeklini tesbit etmiştir. Böylece, ikinci hicri asrın müceddidi (dinin yeniden yayıcısı) ünvanını almıştır.

Kadılık Makamını Kabul etmemesi

İmam-ı Azam'ın Okulu adeta bir istişare ve diyalog merkeziydi. Yaşadığı dönemde gerek Emevi, gerekse Abbasi yönetimini Ehl-i Beyt'e saygı göstermemeleri nedeniyle ilim meclislerinde eleştirmiştir. Sırf bu yüzden onu etkisine almak isteyen bazı hükümdarlar ona kadılık makamını teklif etmişlerdir; fakat kendisi tüm bu teklifleri reddetmiştir.

Nitekim Abbasiler döneminde Halife Mansur, İmam-ı A'zam'a kaza makamını teklif etmiştir. Abbasi halifesi her şeyi emrine almasına rağmen, İmam-ı Azam'ın bu teklifi reddetmesine tahammül edememiştir. Bir gün İmam-ı Azam'ı yine saraya çağırarak kendisine aynı teklifte bulunmuştur. Çeşitli kaynaklara göre olay şöyle gerçekleşmiştir.

Halife her zamanki gibi teklifte bulunur: Ya Ebu Hanife, kaza makamını kabul etmemekte hala ısrar ediyor musun? Evet, O halde ben de kabul ettirmekte ısrar ediyorum.

Siz bu emaneti ancak Allah'tan korkan ve nefsinden emin olan birine havale edebilirsiniz. İşte o kişi sensin! Hayır, bu işe layık değilim. Kendimden ve nefsimden emin değilim. Halife çok kızgın bir şekilde: Yalan söylüyorsun, diye bağırır. Fakat İmam-ı Azam, keskin zekâsı sayesinde şu sözlerle cevap verir: Yalan söylüyorsam bu göreve demek ki layık değilim. Doğru söylüyorsam bu makama layık olmadığımı kabul edin. Halife, İmam-ı Azam'ın bu dâhiyane sözleri karşısında çıkmaza düşerek emir verir: Alın bu adamı, bana boyun eğene kadar zindana atın!

İmam-ı Azam, sırf devlet zoru altında dinin emirlerine aykırı kararlar vermemek için bu makamı reddetmiştir. Fakat kendisine aylarca zindanlarda eziyet edilmiştir. Büyük âlim, zindanda türlü işkenceler ve kamçılar altında ruhunu Hicri takvime göre 150 yılında Allah'a teslim etmiştir. İslam âlimleri “Yüz elli senesinde dünyanın ziyneti gider.” hadis-i şerifinin o tarihte vefat eden İmam-ı Azam için söylenmiş olduğunu tasdik etmektedirler.

Hakkında Tevatür Derecesinde Anlatılanlar

İmam-ı Azam'la ilgili anlatılan çeşitli kıssalar bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını zikrederim. Rabbim himmetini ve şefaatini üzerimizden eksik etmesin. Bizleri onların yolundan ayırmasın. Onların yolu Allah ve Resulünün yoludur.

Bir gün İmam-ı Azam, Bağdat'ta mahalle arasında dar bir sokakta yürürken, komşusu ile konuşan yaşlı bir kadının şu sözlerine şahit olur: “Bak, bak! Gecelerini ibadetle geçiren büyük âlim Ebu Hanife geçiyor!” Bu sözleri işiten İmam-ı Azam eve varır varmaz, kibleye dönüyor ve titreyen ellerini açıp Allah'a yalvarıyor: “Ya Rabbim! Sahip olmadığım bir faziletle anılmaktan sana sığınırım. Sadece gecenin yarısını ihya edebildiğim halde halk bütün geceyi ibadetle geçirdiğimi düşünüyor. Artık bütün gecelerimi ibadetle geçirmem için bana kuvvet ver.” diyor. O günden sonra yatsı namazının abdestiyle sabah namazına kadar tüm gecesini ibadetle geçirmiştir.

İmam-ı Azam, ilim derslerinin yanı sıra rızkını çıkarmak için ticaretle de uğraşmıştır. Bir gün ortağının kusurlu bir malı diğerleriyle aynı fiyata satması nedeniyle kazandıkları doksan bin akçeyi yoksullara dağıtmıştır.

Son asrın büyük âlimlerinden Abdülhakim Arvasi(k.s)'ye göre İmam-ı Azam(r.a), âlim olmasının yanı sıra büyük bir veliydi. İmam-ı Azam, yaşadığı devrin gerektirdiği şekilde unutulmaya yüz tutan fıkıh ilmine önem vermiş ve Hanefi Mezhebini kurarak İslam âlemini batıl mezheplerin tehlikeli fikirlerinden korumuştur.

İmam-ı Şafii (r.a) Hazretleri şöyle buyurmuştur: “Bütün Müslümanlar imam-ı Azam(r.a) ev halkı, çoluk çocuğu gibidir.” (Yani, bir adam çoluk çocuğunun nafakasını kazandığı gibi imam-ı A'zam da insanların işlerinde muhtaç oldukları din bilgilerini meydana çıkarmayı kendi üzerine almış, herkesi kolaylığa ve rahata kavuşturup güç bir işten kurtarmıştır.)

Buhari ve Müslim'deki bir hadis-i şerifte; **“İman, Süreyya yıldızına çıksa, Faris oğullarından biri elbette alıp getirir”** buyuruldu. İslam âlimleri, bu hadis-i şerifin imam-ı A'zam (r.a) hakkında olduğunu bildirmiştir. Yine Buhari ve Müslim'de bildirilen bir hadis-i şerifte; **“İnsanların en hayırlısı, benim asrımda**

bulunan Müslümanlardır (yani Ashab-ı kiramdır). Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir (yani Tabiindir). Onlardan sonra da onlardan sonra gelenlerdir (yani Tebe-i tabiindir)” buyuruldu. İmam-ı A’zam da, bu hadis-i şerifle müjdelenen Tabiinden ve onların da en üstünlerinden biridir. Hayrat-ul-Hisan, Mevduat-ul-Ulum ve Dürr-ül-Muhtar da yazılı olan hadis-i şeriflerde buyuruldu ki: **(Âdem (a.s) benimle öğündüğü gibi ben de ümmetimden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Numan, künyesi Ebu Hanife’dir. O, ümmetimin ışığıdır.)(Peygamberler benimle öğündükleri gibi ben de Ebu Hanife ile öğünüyorum. Onu seven beni sevmiş olur. Onu sevmeyen beni sevmemiş olur.)(Ümmetimden biri, İslamiyeti canlandırır. Bid’atleri öldürür. Adı Numan bin Sabit’tir.)(Her asırda ümmetimden yükselenler olacaktır. Ebu Hanife zamanının en yükseğidir.)**

H.z. Ali(r.a) de; “Size bu Kufe şehrinde bulunan, Ebu Hanife adında birini haber vereyim. Onun kalbi ilim ve hikmet ile dolu olacaktır. Ahir zamanda, birçok kimse, onun kıymetini bilmeyerek helak olacaktır” buyurdu.

İmam-ı Azamın zamanında ve sonraki asırlarda yaşayan İslam âlimleri hep onu methetmişler, büyüklüğünü bildirmişlerdir.

Abdullah ibni Mübarek(r.a) anlatır: İmam-ı Azam Ebu Hanife(r.a), imam-ı Malik(r.a)’in yanına geldiğinde imam-ı Malik(r.a) ayağa kalkıp ona hürmet gösterdi. O gittikten sonra yanındakilere: “Bu zatı tanıyor musunuz? Bu zat, Ebu Hanife Numan bin Sabit’tir. Eğer şu ağaç direk altındır dese, ispat eder” dedi.

Veki’ der ki:“Allah’ü Teâlâya yemin ederim ki, Hazret-i İmam çok emin idi. Yine Allah’ü Teâlâya yemin ederim ki Allah’ü Teâlâ onun kalbine azamet ve celaleti ile tecelli eylemişti, Allah’ü Teâlânın rızasını her şeye tercih ederdi.”

Ebu Ahvas der ki :“Eğer kendisine üç güne kadar öleceği bildirilse, yapmakta olduğu amelden, ibadetten daha fazlasını yapması imkânsızdı, çünkü her zaman yapılabilecek ibadetin çoğunu yapardı.”

Bekir İbni Maruf der ki:“Bu ümmetin içinde sireti, Ebu Hanife'den güzel olan bir kimse görmedim.”(Siret, ahlak ve kalb güzelliği demektir.)

Hasen İbni Salih der ki:“Ebu Hanife, kuvvetli vera sahibi ve haramlardan çok uzak idi. Şüpheli olur diye, helallerin fazlasından kaçınırdı. Kendini ve ilmini koruma hususunda daha kuvvetli âlim görmedim. Vefatına kadar ömrü mücadele ile geçti.”

Yezid ibni Harun der ki:“Bin âlimin huzurunda bulunup hepsinden ilim topladım. Bunların içinde, vera sahibi ve dilini çok koruyan Ebu Hanife'den başkasını görmedim.”

Hafas der ki:“Otuz sene Ebu Hanifenin sohbetinde bulundum. Aleni yapmadığı bir şeyi, gizli de yaptığını görmedim. Şüphelendiği bir şey, malının hepsi bile olsa yanında saklamaz, elinden çıkarırdı.”

Harun Reşid, Ebu Yusuf'a Hazret-i İmamın ahlakını sordu. Ebu Yusuf şöyle anlattı:(Haramdan nefret eder, çok sakınırdı. Dinde bilmediği şeyi söylemezdi. Allah'ü Teâlâya itaat ve ibadet etmeyi ve Ona isyan etmemeyi çok severdi. Dünyayı sevenlerden, dünyaya düşkün olanlardan uzak idi. Az konuşur, çok düşünürdü. Eğer bir soru sorulsa ve cevabını bilse, söyler ve daima doğruyu söylerdi. Eğer bunun gayrisi bir mesele olsa, hak üzere kıyas edip, ona tâbi olur, bunda dinini çok kayırırdı. İlim ve malını Allah yolunda dağıtırdı. İnsanlardan hiç kimseye ihtiyacı yoktu, O yalnız Allah'uTeâlânın rahmetine kavuşmayı ve rızasını kazanmayı düşünürdü. Hiç kimseye tamah etmez. Gıybet etmekten çok uzak idi. Bir kimseyi hayırdan, iyilikten başka şey ile anmazdı.)Harun Reşid, bunları dinledikten sonra dedi ki: (Bu saydıkların salihlerin, evliyanın ahlakıdır.)

Hafız Muhammed ibni Meymun der ki: “Ebu Hanife'nin zamanında ondan arif ve fakih yoktu. Yemin ederim ki, onun mübarek ağzından bir söz duymaya yüz bin dinar (altın) veririm.”

İbni Üyeyne; “Onun eşini ve benzerini gözüm görmedi, fıkıh bilgisi Kufe'de Ebu Hanife'nin talebesindedir” demiştir.

Davud-i Tai'nin yanında Ebu Hanife hazretlerinden konuşuldu. Buyurdu ki: “O bir yıldızdır. Karanlıkta kalanlar onunla yol bulur, hidayete kavuşur.”

Hafız Abdülaziz ibni Revvad der ki: “Ebu Hanife’yi seven, Ehl-i sünnet vel-cemaat mezhebindedir. Ona buğz eden, kötüleyen bid’at sahibidir. Ebu Hanife bizimle insanlar arasında miyardır (ölçüdür). Onu sevenin, ona yüzünü dönenin Ehl-i sünnet olduğunu; buğz edenin bid’at sahibi olduğunu anlarız.”

İbrahim bin Muaviye-i Darir der ki: “Ebu Hanife’yi sevmek sünnetin tamamındandır. Ebu Hanife adaleti gözetir, insafla konuşur, ilmin yollarını insanlara beyan eder ve herkesin müşkillerini çözerdi.”

Hakikate varmış evliyanın büyüklerinden Sehl bin Abdullah Tüsteri; “Eğer Musa ve İsa aleyhisselamın kavimlerinde Ebu Hanife hazretleri gibi âlimler bulunsaydı, bunlar doğru yoldan ayrılp, dinlerini bozmazlardı” buyurdu.

İmam-ı Şafii(r.a); “Ben imam-ı a’zam Ebu Hanife’den daha büyük fıkıh âlimi bilmem. Fıkıh öğrenmek isteyen onun talebesinin ilim meclisinde otursun, onlara hizmet etsin” buyurdu.

İmam Ahmed ibni Hanbel(r.a); “İmam-ı A’zam, vera (haramlara düşme korkusuyla şüphelilerden sakınan) ve zühd (dünyaya düşkün olmayan), îsâr (cömertlik) sahibiydi. Ahirete olan arzusunun çokluğunu kimse anlayacak derecede değildi” buyurdu.

İmam Gazalî (r.a)hazretlerinin, “Marifeti tam bir arif” olarak tarif ettiği İmam-ı A’zam, diğer âlimlerin övgüsünü kazanmış bir kişiydi. Bir seferinde İmam Malik’in yanına gittiğinde İmam Malik (r.a)ayağa kalkıp ona hürmet göstermiş, o gittikten sonra da yanındakilere: “Bu zatı tanıyor musunuz? Bu zat, Ebu Hanife Numan b. Sabit’tir. Eğer şu ağaçtan direk altındır dese ispat eder.” demişti. Sonra Süfyan-ı Sevri yanına gelmiş, onu Ebu Hanife’nin oturduğu yerden biraz daha aşağıya oturtmuş, çıktıktan sonra da onun fıkıh âlimi olduğunu söylemiştir.

İmam Malik(r.a)’e, “Ebu Hanife’den bahsederken onu diğerlerinden daha çok övüyorsunuz” dediklerinde, “Evet öyledir. Çünkü o insanlara ilmi ile faydalı olmakta. Onun derecesi diğerleri ile mukayese edilemez. İsmi geçince insanlar ona dua etsinler diye onu hep methederim.” buyurmuştur.

İmam-ı Gazali(r.a); “İmam-ı a’zam Ebu Hanife çok ibadet ederdi. Kuvvetli zühd sahibiydi. Marifeti tam bir arif idi. Takva sahibi olup, Allah’ü Teâlâdan çok korkardı. Daima Allah’ü Teâlânın rızasında bulunmayı isterdi” buyurdu.

Yahya bin Muaz-ı Razi anlatır: Peygamber efendimizi rüyada gördüm ve; “Ya Resulallah, seni nerede arayayım?” dedim. Cevabında; **“Beni, Ebu Hanife’nin ilminde ara”** buyurdu.

İmam-ı Rabbani(r.a) hazretleri buyurur ki: “İmam-ı A’zam, abdestin edeplerinden bir edebi terk ettiği için kırk senelik namazını kaza etmiştir. Ebu Hanife takva sahibi, sünnete uymakta ictihad ve istinbatta (şer’i delillerden hüküm çıkarmakta) öyle bir dereceye kavuşmuştur ki, diğerleri bunu anlamaktan acizdirler. İmam-ı A’zam, hadis-i şerifleri ve Ashab-ı kiramın sözünü kendi reyine (ictihadına tercih) ederdi.”

İmam-ı Rabbani(r.a) hazretleri Mebde ve Mead risalesinde de şöyle buyurur: “Derecesinin yüksekliğini ve kıymetini anlatmaktan aciz olduğumuz o büyük imamın şânından ne yazayım! Müttehidlerin en vera sahibiydi. En müttekisi (Allah’tan korkarak haramdan çok sakınanı) o idi. Şafii’den de, Malik’ten de, İbni Hanbel’den de her bakımdan üstündü.”

Yine İmam-ı Rabbani ve Muhammed Parisa hazretleri buyurdular ki: “İsa(a.s) gibi ülülazm bir Peygamber gökten inip İslam diniyle amel edince ve ictihad buyurunca, ictihadı imam-ı A’zamin ictihadına uygun olacaktır. Bu da imam-ı A’zamin büyüklüğünü, ictihadının doğruluğunu gösteren en büyük şahittir.”

Feridüddin-i Attar(r.a) hazretleri imam-ı A’zamı şöyle anlatır;“İslamiyetin ve milletin ışığı, din ve devletin mumu, hakikatler menbai, manevi cevherler ve ince bilgiler denizi, ârif, âlim, sofî, cihanın imamı, methi bütün dillerde dolaşan, her milletin makbulü olanı ben nasıl anlatabilirim? Onun riyazet ve mücahedeleri, onun halvet ve müşahedelerinin sonu yoktur. Firasette, siyasette, akıllılıktaki ve zekilikte bir tane idi. Mürüvvet ve fütüvvette bir hilkat garibesi idi. Cihanın kerimi, zamanın en cömerdi, devrinin efdali ve vaktinin en âlimi idi. En yüksek derece ve eşsiz mertebede idi. Hazret-i İmam-ı Ebu Hanife

Kufi'nin şemaii, vasıfları Tevrat' ta, yazılı idi.”(**Riyazet** nefsin istediklerini yapmamaktır, **Mücahede** ise nefsin istemediklerini yapmaktır.)

Yahya bin Kettan der ki :“Onu görünce Allah’u Teâlâdan korktuğunu anladım.”

Nasr ibni Muhammed, anlatır: Hazret-i İmamın bir müddet fetva vermesi yasaklanmıştı. O zaman oğlu Hammad gelip bazı sualler sordu, Hazret-i imam cevap vermedi. Hammad dedi ki: (Babacığım şimdi seni kimse görmüyor, cevap verseniz ne lazım gelir?) Buyurdu ki: (Korkarım ki «**Sultan hiç fetva verdin mi?**» diye sorduğu zaman, ben de vermedim diyemem, yani yalan söyleyemem.)

Abdulah İbni Mübarek, Süfyan-ı Sevri’ye sordu:“Ebu Hanife’yi gıybet edilmekten uzaklaştıran nedir, düşmanları bile onu gıybet etmiyor...” Buyurdu ki: “Yemin ederim ki, o bir kimsenin, hasenatını gidermekten daha akıllıdır.” (Yani o kadar akıllıydı ki, başkalarının onu gıybet edip sevaplarını vermeleri, için, herkesi idare ederdi.)

Şerik der ki :“O çok susar, az konuşurdu. Aklı, idraki ilmi çok idi. Az münakaşa eder ve az konuşurdu.”

Bekir İbni Ma’ruf der ki:“Bu ümmetin içinde sireti, Ebu Hanife’den güzel olan bir kimse görmedim.”(Siret, ahlak ve kalb güzelliği demektir.)

Fudayl, der ki:“Ebu Hanife, faziletin çokluğu, konuşmasının azlığı, ilme ve ilim sahiblerine hizmeti ile tanınır.”

Hasen İbni Salih der ki:“Ebu Hanife, kuvvetli vera sahibi ve haramlardan çok uzak idi. Şüpheli olur diye, helalların fazlasından kaçınırdı. Kendini ve ilmini koruma hususundan daha kuvvetli âlim görmedim. Vefatına kadar ömrü mücadele ile geçti.”

Hasen bin Ziyad der ki:“Yeminle söylüyorum. Takvası o kadar fazla idi ki, valilerden ve halifeden hediye kabul etmezdi.”

Halife Mansur, kendisine otuz bin akça gönderdi. Halifeye dedi ki, (Ey Emir-ül-mü'minin, ben Bağdadda misafir gibiyim. Yanımda insanlara verilecek çok emanetler vardır. Bunları saklıyacak yerim yoktur. Bunları Beyt-ül malda saklasalar iyi olur.) Halife kabul

etti. Hazret-i imam vefat edince, Beyt-ül maldaki insanlara verilecek emanetleri çıkardılar. O paralar orada idi. Mansur bunları görünce, (Ebu Hanife bize bir oyun oynadı, anlıyamadık.) dedi.

Son asrın, zahir ve batın (kalb) ilimlerinde kâmil, dört mezhebin fıkıh bilgilerinde mahir, büyük âlim Seyyid Abdülhakim Arvasi(k.s)hazretleri buyurdu ki: “İmam-ı A’zam(r.a), imam-ı Yusuf(r.a) ve imam-ı Muhammed (r.a)de, Seyyid Abdülkadir Geylani(k.s) gibi büyük evliya idiler. Fakat âlimler kendi aralarında iş bölümü yapmışlardır. Yani herbiri zamanında neyi bildirmek icap ettiyse onu bildirmişlerdir. İmam-ı A’zam(r.a) zamanında fıkıh bilgisi unutuluyordu. Bunun için hep fıkıh üzerinde durdu. Tasavvuf hususunda pek konuşmadı. Yoksa Ebu Hanife(r.a) nübüvvet ve vilayet yollarının kendisinde toplandığı, Cafer-i Sadık(r.a) hazretlerinin huzurunda iki sene bulunup öyle feyz, nur ve varidat-ı ilahiyeye kavuşmuştur ki, bu büyük istifadesini; “O iki sene olmasaydı, Numan helak olurdu!” sözü ile anlatabildiler. Silsile-i aliyyenin en büyük halkasından olan Cafer-i Sadık(r.a)’tan tasavvufu alıp, vilayetin (evliyalığın) en son makamına kavuşmuştur. Çünkü Ebu Hanife, Peygamber (s.a.v)Efendimizin vârisidir. Hadis-i şerifte; **“Âlimler Peygamberlerin vârisleridir”** buyuruldu. Vâris, her hususta veraset sahibi olduğundan, zahiri ve bâtni ilimlerde Peygamber(s.a.v) Efendimizin vârisi olmuş olur. O halde her iki ilimde de kemaldeydi.”

İslam âlimleri, imam-ı A’zamı bir ağacın gövdesine, diğer âlim ve evliyaı da bu ağacın dallarına benzetmişler, Onun her bakımdan büyük ve üstün olduğunu, diğerlerinin ise bir veya birkaç bakımdan büyük kemalata (olgunluklara, üstünlüklere) erdiklerini belirtmişlerdir.İslam dünyasında ilimleri ilk defa tedvin ve tasnif eden odur. Din bilgilerini kelim, fıkıh, tefsir, hadis, vs. isimleri altında ayırarak bu ilimlere ait kaideleri tespit etti. Böylece Onun asrında zuhur eden eski Yunan felsefesine ait kitapların tercüme edilmesiyle birlikte, bu kitaplarda yazılı bozuk sözlerin, fikirlerin din bilgileri arasına karıştırılmasını ve İslam dinine bid’atlerin sokulması tehlikesini bertaraf etti. İmam-ı Azamdan önce İslamiyet’in ilk yıllarında ilimlerin tasnifi yolunda herhangi bir çalışmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü ilk

asırlarda yaşayan salih ve temiz Müslümanların ilimleri başta din bilgileri olmak üzere son derece berrak ve mükemmeldi.

İlk yıllarda ilimlerin kâğıda geçirilmiş bir tasnif tablosu bulunmamakla beraber, İslam âlimlerinin sözlerinde, eserlerinde ve Müslümanların günlük hayatlarında kendiliğinden vücut bulmuş ve yaşanmakta olan bir ehemmiyet sırası vardı. En mühim olan iman (itikad), ibadet ve ahlak bilgileriydi. Bu bilgilere Yunan felsefesi, Hristiyanlık, Yahudilik, Hint inançları, Mecusilik ve benzeri bozuk yolların İslamiyet’i içten yıkmak isteyen art niyetli kimseler veya din bilgisi az olanlar tarafından karıştırılmak tehlikesi baş gösterince, yüksek din bilgilerini tasnif ederek kitaplara geçirmek bir mecburiyet halini aldı. İmam-ı A’zam hazretleri bu çok mühim vazifeyi mükemmel bir şekilde yerine getirerek, o asırda tartışmaları yapılan ve din bilgisi az olan Müslümanlar arasında yayılmasına çalışılan Rafizi, Mutezile, Mücessime, Cebriyye, Kaderiyye ve benzeri gibi sapık fırkaların bozukluklarını göstererek, hem onlara evaplar vermiş ve hem de kendisinden sonraki asırlarda gelen Müslümanların İslamiyet’i her bakımdan doğru, berrak haliyle öğrenmelerini ve böylece inanmalarını temin etmiştir. İyi düşünüldüğünde bütün insanlığın dünya ve ahiret saadetini doğrudan doğruya ilgilendirdiği açıkça görülen bu çok mühim hizmet, imam-ı Azamın zamanında ve daha sonra yetişen mezhep imamları, İslam âlimleri, evliyanın büyükleri tarafından da tazim ve şükranla yâd edilmiş, bu büyük imam, “Ehl-i Sünnetin reisi”, “İmam-ı A’zam” (en büyük imam) adıyla anılmıştır. (Radıyallahü teâlâ anh)

Ebu Hanife’nin Tasavvuf Disiplinindeki Yeri

Tasavvuf bilgilerini Muhammed Bakır(r.a), ondan sonra da Silsile-i aliyenin büyüklerinden olan Ca’fer-i Sadık(r.a) hazretlerinden öğrendi. Yüksek makamlara kavuştu. . En meşhur talebesi, Hanefi mezhebinin kurucusu ve Ehl-i Sünnet’in reisi olan İmam-ı Azam Ebu Hanife Nu'man bin Sabit (r.a) Hazretleri’dir.

Helak Olurdum

İmam-ı Azam (r.a) Hazretleri, İmam-ı Cafer-i Sadık (r.a) Hazretleri’nin derslerine ve sohbetlerine devam ederek o gizli ve aşikâr marifet kaynağından ilim ve evliyalık yolunda çok istifade etti. İmam-ı

Azam (r.a) Hazretleri O'nun huzurunda kavuştuğu yüksek mertebeleri anlatmak için: "O iki sene olmasaydı, Numan helak olmuştu." buyurmuştur. **(Miftahul Kulub, sh.226)**Ehl-i Sünnet'in reisi olan İmam-ı Azam (r.a) Hazretleri'nin marifette, tasavvuf (tarikât) ilimlerinde hocasıdır. Ehl-i Sünnet vel Cemaat ve Ehl-i Beyt sevgisi ile doludur.

Câfer-i Sâdık (r.a)Hazretleri aynen Zeynel Âbidin (r.a) Hazretlerine benzerdi ama genelde pek peçe takmazdı. Fakat nazarları tasavvur edilmeyecek kadar keskindi ve mânâyı açan kudrete sahipti. Bu nazarın sırrı bizzat bizim Hanefî mezhebinin imamı, İmam-ı Âzam'(r.a) ın üzerinde tecellî etmiştir. İmam-ı Âzam (r.a) Hazretleri, Câfer-i Sâdık (r.a) Hazretlerinin sohbetlerine gitmezdi ama her gördüğü yerde büyük bir saygıyla selâm verir, hatırını sorardı. Yine bir gün ölmeden bir buçuk iki sene evvel, İmam-ı Âzam (r.a) Hazretleri, yine böyle bir selâm verdi, hatır sordu, o sırada Cafer-i Sâdık (r.a) Hazretleri: **“Sen İslâmiyet’e çok hizmet ettin, çok büyük de gayret sahibisin ama bilmen lâzım gelen başka şeyler de var”**, dedi. Elini yüzüne sürerek gözlerini kapattı ve sonra tekrar açtı, nazar etti, ondan sonra İmam-ı Azam Ebu Hanife (r.a) Hazretleri, koşarak evine gitti. **Tahammül edemedi. Ömrünün son iki yılında böylece tasavvufa yönelmiş ve bu dönemi kastederek "iki yıl olmasaydı Nu'man helak olmuştu"** dediği rivayet olunur. Bunun yorumu olarak, mânâ ilimlerinde şöyle deniliyor: Câfer-i Sâdık (r.a) Hazretleri, İmam-ı Âzam (r.a) Hazretlerine nazar ederek zaman ve mekânı aşmıştı. Yani zamanın öncesine ve sonrasına götürdü geldi. Medine'ye götürdü. Efendimizi(s.a.v) vücut olarak seyrettirdi.. Bu geçirdiği ruhî patlama, ruhî bir değişim beşerî sıfatlar içerisindeki mezhebinin ilgilendiren bir hâdise değildir, bunun ötesinde bir hâdisedir.

İnsanların madde ilimlerinin dışında, hakikî ilimlerin, mânâ ilmi olduğunu ve bu ilmin de zaman ve mekânla kayıtlı bulunmadığını ifade eden bir hayat öyküsüdür, İmam-ı Âzam (r.a) Hazretlerinin öyküsü...

İmâm-ı Âzâm (r.a)bu sözü ile hem hocası Câfer-i Sâdık(r.a) hazretlerinin büyüklüğüne, hem de tarikât ve tasavvufun insanı kavuşturduğu yüksek derecelere işaret etmiştir.

Bir gün **Caferi Sadık(r.a)** Hazretleri, İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe(r.a)'ye sordu:” Akıl nedir? **Ebu Hanife cevap verdi:** Hayır ile şerri temyiz eden melekedir. **Câfer-i Sâdık(r.a):**”Onu atlar da temyiz eder. Mesela sahibi atın yanına gelirken, “ata ot mu getiriyor, yoksa kırbaç mı vuracak?” bilir. Ebu Hanife(r.a) bu söz üzerine durdu. **Câfer-i Sâdık(r.a)** devam etti: “**Akıl; iki mühim hayır zuhur ettiği zaman, hangisinin daha hayırlı olduğunu temyiz eden melekedir**”, buyurdu. Ebû Hanîfe(r.a) aklın bu tarifini çok beğendi.

Bir keresinde Câferi Sâdık(r.a), Ebû Hanîfe'ye:” Geyiğin azı dişi arasındaki dört dişinin kırılmasının haramlılığı hakkında görüşün nedir? **Ebû Hanîfe(r.a):**” Ey Allah Resûlünün torunu! Bu konuda bir bilgim yok. Bunun üzerine Câfer-i Sâdık(r.a) tatlı bir tebessümle şöyle dedi:” Sen ki bu kadar çalışıp ilim için emek veriyorsun. Fakat geyiğin iki azı dişi arasında dört dişi bulunmadığını bilmiyorsun. Geyiğin sadece altta ve üstte ikişer dişi olur.”

Bütün tasavvuf yolları, İmâm-ı Câfer-i Sâdık(r.a) hazretlerinde birleşmektedir. Câfer-i Sâdık(r.a) iki yoldan Resûlullâh(s.a.v)'a bağlıdır. Birisi babalarının yolu olup, Hz. Ali (r.a)vâsıtası ile Resûlullâh(s.a.v)'a bağlıdır ki, bu yola “**Velâyet yolu**” denir. İkincisi ise; annesinin babalarının yolu olup, Hz. Ebû Bekir(r.a) vâsıtası ile Resûlullâh(s.a.v)'a bağlanmaktadır. Bu yola da “**Nübüvvet yolu**” denir.

Ca'fer Sâdık'la İlmî Münasebeti

Ebû Hanîfe(r.a)'nin Muhammed Bakır(r.a)'la münasebeti olduğu gibi onun oğlu Caferi Sadık(r.a)'la da ilmî temasları vardı, ikisi aynı yaşta idiler. Aynı senede doğmuşlardı. Fakat Caferi Sadık(r.a), Ebû Hanîfe(r.a)'den daha evvel ahirete göçtü. Ebû Hanîfe(r.a)'den iki yıl önce 148 senesinde vefat etti. Ebû Hanîfe(r.a) ondan bahsederken: «**Vallahi Caferi Sadık'tan daha fakih bir kimse görmedim**» demiştir.

Muvaffak Mekkî Menakıb-ı Ebû Hanîfe eserinde şunu nakleder: Ebu Cafer, Mansur bir defa: Ya Ebu Hanife bu insanlar Cafer Sadık(r.a)'a meftun oldular. Ona sormak üzere en çetin mes'ele hazırda da sor bakalım, dedi. Ebû Hanîfe(r.a) de 40 soru hazırladı. Ebu Cafer, Hîre'de iken Cafer Sadık yanında bulunduğu bir sırada huzuruna girdim. Cafer Sadık(r.a)Halifenin sağ tarafında oturuyordu. Gördüğüm anda

Cafer Sadık(r.a)'ın heybeti beni kapladı, meclise Halifenin heybetinden ziyade onun heybeti hâkimdi. Selâm verdim. Otur, diye işaret ettiler. Ben de oturdum. Mansur, Cafer Sadık(r.a)'a dönerek: Yâ Ebâ Abdullah, işte Ebu Hanife bu zattır, dedi. Alâ, dedi. Sonra bana dönerek; Yâ Ebû Hanife, Ebâ Abdullah'a mes'elelerini arz et bakalım, dedi. Ben de hazırladığım mes'eleleri arz etmeğe başladım. Ben soruyordum, o cevap veriyordu. Ve siz şöyle dersiniz, Medine ehli şöyle der, biz ise böyle deriz;; diyerek bütün ihtilâfları naklediyor, bazan bizim kavlimize, bazan Medine ehli kavline tâbi oluyor, bazan bize muhalefet ediyordu. Kırk mes'eleyi de böyle bütün tafsilâtiyle cevaplandırdı, bir tanesini bile cevapsız bırakmadı.

Ebu Hanife(r.a) bunu anlattıktan sonra Cafer Sadık(r.a)'ın ilmî kudretini belirterek şöyle dedi: **«insanların en âlim olanı, mes'eleler etrafındaki ihtilâfları en iyi bilendir.»**

Bu rivayet bize gayet açık olarak gösteriyor ki: Ebu Hanife(r.a), Cafer Sadık(r.a) Hazretleriyle daha ilk görüşmede onun yüksek ilmî kudretini anlamış, onu takdir etmiştir. Cafer Sadık(r.a)'ın fıkıh hakkındaki derin bilgisine hayran kalmıştır. Şüphesiz ki, hâdise Mansur ile evlâd-ı Ali arasında düşmanlık baş göstermezden Önce olmuştu.

Cafer Sadık(r.a) her ne kadar Ebu Hanife(r.a) ile aynı yaşta ise de ulema onu Ebu Hanife(r.a)'nin üstatlarından addetmiştir.

Cenâb-ı Hak, cümlemizi ilmiyle takvâ ölçülerinde âmil, bütün imkânlarıyla hizmetlere müdâvim, gecesini ibâdetle, gündüzünü ilim ve hizmetle değerlendiren kullarından eylesin. İlmin zâhir ve bâtın kanatlarını birleştirerek, Kur'ân ve hadîs-i şerifleri murâd-ı ilâhîye muvâfık bir şekilde fehmederek, vahiy ve sünnet muhtevâsında bir ömür süren kullarının zümresine cümlemizi ilhâk eylesin.

Biyografi yazarları, İmam-ı Azam'ın takvası, ibadeti ve zühdünde icma etmişlerdir. Kalbi ahlaki kötülüklerden arı, her çeşit faziletle süslü, Allah ve Resulü'nün getirdiklerine sıkı sıkıya bağlıydı. O evliyaların ve imamlarının en büyüğüdü.

O büyük âlim ve veli tasavvuf ilminin gösterdiği istikâmette tam ve has bir müslüman olmak için çalıştı, amellerinin zahirine de, batınına

da dikkat etti, kalbine ve kalıbına önem verdi, içini pâk eyledi, düşüncelerini, ahlâkını ve ihlasını güzel eyledi. Bu işin sonucu ne olur? Bu işin sonucu Allah'ın sevdiği kul olmak mertebesine nail olmaktır. En yüksek mertebe de Allah'ın sevdiği kul olmaktır. Allah sevdiği zaman kullarına da sevdirebilir, mahlukâtına da sevdirebilir. Kuşlar da sever, böcekler, develer, kuzular da sever. Yalnız imansızlar sevmez. Kendi nursuzlukları ve kabiliyetsizlikleri dolayısıyla mü'min-i kâmilî imansızlar sevmez, zayıflar veya münafıklar sevmez. Bu da bir kanundur.

Hız. Âdem(a.s)'den zamanımıza kadar peygamberlerin de hasımları, düşmanları olmuştur. Hatta onları öldürenler, taşla tutanlar olmuştur. Onlara çeşitli ezalar, cefalar yapanlar olmuştur. Allah'ın sevgili kulu olduğu belli ama nursuz insanlara onların sevgisi nasip olmamıştır. Onlar sevmez, mü'minler sever, arifler sever, iyi insanlar sever. Mücevherin kıymetini kuyumcu bildiği için yine iyiler sever. Kötüler sevmeyebilir. Onun için bir insanın dostlarının olması normal olduğu kadar, bir mü'min-i kâmilin düşmanlarının olması da çok normaldir, hatta zarurîdir.

Evliyâullahın birisinin yanında; “Bu adamın hiç düşmanı yok.” demişler. Kaşlarını çatmış; **“Öyleyse o adam münafık”** demiş. Hiç düşmanı olmayan adam münafık. Demek ki herkese yağ çekiyor; kötüye de “eyvallah” diyor, iyiye de... İyi insan kötünün karşısına çıkar. Bunu altını çizerek söylüyorum. İyi ahlâk sahibi olan insan nasıl insandır? Çiğner, çiğnenir ama hakkı tutar kaldırır. Hak'tan yana olur. Hakk'ı destekler. Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak için cümle cihan halkıyla düşman bile olur. İleri mi konuşuyorum? Değil. Şehrinde Hız. İbrahim'i seven bir insan var mıydı? Ekseriyet puta tapıyorlardı, sevmiyorlardı. O da hepsiyle mücadele bayrağını açmıştı. “Ben sizin bu putlarınızın hepsinin hakkından geleceğim, parça parça edeceğim.” diye de yiğitçe, erkekçe, mertçe, açıkça söylüyordu ve yaptı. Putları da parçaladı. Onlar ne yaptılar? Düşman oldular, öldürmeye çalıştılar, yakmaya çalıştılar.

Bir insanın dostlarının olması normal, düşmanlarının olması da normal. Hele mevzuumuz İmâm-ı Âzam(r.a) mevzuu olunca, bu biraz daha önemli olduğundan, altını üç defa, beş defa çizerek söylüyorum.

Bir insanın düşmanları olabilir. İmâm-ı Âzam(r.a) Efendimiz en büyük imamımızdır ama büyüklüğü nispetinde de bir sürü hasımları ve düşmanları vardır. Olacak tabii. Bir insan hakkı söyledi mi, dokuz köyden kovarlar. Yer bulamaz, nerede kalacağını bilemez. Evliyâullahtan öyle insanlar var ki taşlanmışlar. Bulundukları beldelede kalamamışlar. Başka yerlere gitmek zorunda kalmışlardır. Mühim olan Allah'ın, meleklerin, iyilerin sevmesidir ama ötekiler imtihandır, olur. Peygamberlerin dahi başına gelir. Bir insan, insanlara faydalı olur, Allah'ın sevgilisi olur. Ne kadar kâmil, ne kadar hoş, ne kadar güzel bir insan olduğunu anlayan anlar. Ondan sonra da maddî mânevî ikramlara erer, evliyâ olur, kerâmetler üzerinde zahir olur.

İmâm-ı Âzam(r.a) Efendimiz'i çağıyla ve etrafıyla tanımak lâzım. Bir insanı iyi anlamak için çevresini, muhitini, o devrin şartlarını bilmek icap eder. Çünkü tasavvufta esas olan etrafındaki insanlara en faydalı olan işi yapmaya geçmektir. Evliyâullah büyüklerimiz bazen nafil ibadeti bile bir kenara bırakmış, insanların ihtiyacı olan işlere koşmuşlar, hizmete koşmuşlardır. İnsanlara, mahlukâta hizmetin Allah indinde makbul olduğunu bildikleri için neye ihtiyaç varsa onu yapmışlardır.

İlim yolunda yürüyen insanların yolu olan hakikî tasavvufta cafcac ve gösteriş yoktur. Dıştan bakanın hemen anlayacağı hokkabazlık gibi şeyler yoktur. Onlar kerâmeti bile sevmezler. Onun için bir mübarek zât, ***“Men azhara keramâtihi fehüve müddein. Ve men zahara aleyhi'l-keramâtü fehüve veliyyün.” “Kim kerâmet göstermeye, kerâmetfuruşluğa kalkışırsa o palavracıdır. Kimin üzerinde Allah'ın lütfu olarak kerâmetler zahir oluyorsa hakiki velî odur.”*** diyor. Bastığı yerde bereket olur, gittiği yerde hoşluk olur, sözü tesir eder, bakışı kimyadır, bazen bir sözü ile bir insanın doğru yola, hidayete ermesine vesile olur.

Üzerinde kerâmetler zahir oluyor, Allah'ın ikramı, tamam bu hakikî velî. Kerâmet iddiasına, kerâmetfuruşluğa kalkan ise hatalıdır, demişler. Büyükler insanlardan pek ayrı olmamayı insanlar arasına katılmayı, onlara hizmet etmeyi, mütevazı olmayı, hâlî saklamayı esas almışlardır.

Onun için bizim yolumuzda, büyüklerimizden öğrendiğimiz, sizin de duyduğunuz mesele nedir? İnsan dağ başında, mağaranın içinde, savmaada, tekkede, hücrede veya halvette ibadet edebilir. Asıl, cemiyetin, cemaatin içinde, halk ile muhtelit iken, karışmış durumda iken imanını koruyabilmek, sürdürebilmek esastır. Onun için buna, **“Halk içinde Hakk’la olmak” ya da “halvet der encümen” derler.**

رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

“Ricalün lâ tülhîhim ticâratün ve lâ bey’ün an zikri’llâhi ve ikâmi’s-salâti ve îtâi’z-zekâti yehâfûne yevmen tetekallebu fîhi’l-kulûbu ve’l-ebâr.” âyet-i kerîmesinde işaret edildiği üzere halkın içindedir ama gönlü Hakk’ladır. Eli iştendir ama gönlü bilişte yani Cenâb-ı Hakk’tadır. Eli kârdadır ama gönlü yârdadır, hakikî mahbub olan Allah’u Teâlâ hazretlerindedir. O’na gösterişten de kaçınmışlardır.

İmam Abdullah b. el-Mübarek: “Ebu Hanife’den daha çok Allah’tan korkan birisini görmedim. Demektedir.

Abdurrezzak b. Hemmam: “Ebu Hanife’ye her rastladığımda gözlerinde ve yanaklarında ağlama izlerini görürdüm.” Hafs b. Abdurrahman: “Ben, takva sahibi, zahit, fakih ve âlimlerden çeşitli insanlarla birlikte oldum. Ama İmam-ı Azam gibi bütün özellikleri kendisinde toplayan hiç kimseyi görmedim

İmam Ahmed b. Hanbel: “O, âlim, zahit ve takva ehlidir. Hiç kimsenin sahip olamayacağı maddi imkânlarına karşılık yine de ahiret yurdunu tercih edenlerdendir.

Yezid b. Harun: “Ebu Hanife muttaki, temiz, zahit, vera’ sahibi, doğru sözlü ve devrinde en güçlü hafızaya sahip olan âlimdi.”

Hasan b. Muhammed: “Ebu Hanife’ye bakan kişi ibadete olan düşkünlüğünden, zayıflayan vücudu ve sararan yüzünden ötürü O’na acırdı.”

Zahit Davut et-Tai: “O, gece yürüyüşüne çıkanların kendisiyle yolunu bulabilecekleri bir yıldız gibidir. Müminlerin gönüllerinde taht kuran önemli bir şahsiyettir. demektedir.

Kuşeyri, risalesinin takva bahsinde şunları söyler: “Ebu Hanife alacaklının ağacının gölgesinde oturmaz ve şöyle derdi: ‘Her verilen borç beraberinde bir menfaat getiriyorsa o faizdir.’”

Muhammed b. Hasan eş-Şeybani şunları söylemektedir: “Ebu Hanife zamanında tekti. O’nun dünyadan ayrılması, ilimde, keremde, lütufta, takvada ve Allah için tercih etmede dağ gibi olan birinin ilim ve fıkhiyla birlikte yeryüzünü terketmesi demektir.”

Hasan b. İsmail b. Mücalit babasından şunları rivayet etmektedir: “Bir gün Harun Reşid’in yanında oturuyordum ki o esnada yanıma Kadı Ebu Yusuf girdi. Harun ona dedi ki: ‘Ebu Hanife’nin özelliklerinden bize bahset.’ Ebu Yusuf: ‘Allah’a yemin olsun ki haramlardan kaçınmada çok titizdi. Dünyaya önem veren insanlarla oturup kalkmazdı. Çoğu zaman susmayı tercih ederdi. Devamlı tefekkür ederdi. Ağzından malayani laflar çıkmaz, boş konuşmazdı. Soru sorulduğunda cevabı biliyorsa o anda verirdi. Ey Müminlerin Emiri! Ben onu hep kendini ve dinini koruyan, insanlar yerine kendi nefsinin tezkiyesiyle meşgul olan biri olarak bildim. Herkes hakkında hayırdan başka bir şey konuşmazdı.’ Harun Reşid: ‘Bu salihlerin ahlakıdır.’ diye karşılık verdi.”

Velayetteki Yeri

İmam-ı Azam Ebu Hanife(r.a) tabiun olduğundan ilk dönem evliyalar sınıfından sayılmaktadır. İmam Şa’rani Allah yolunda kendilerine uyulan sahabe ve tabiunun velilerinden bahsettiği “et-Tabakatü’l-Kübra” isimli kitabında İmam-ı Azam’a da yer verir. Takvasından dolayı kadılık görevine yanaşmamasından, insanların en abidi olduğundan bahseder. Namaz kılarken çok ayakta kaldığından dolayı ona “direk”(vated) adı verildiğini, yatsı namazının abdestiyle kırk sene sabah namazını kıldığını, her rekâtta Kur’an-ı hatmettiğini, namazda ağlama sesinin duyulduğunu hatta komşularının iniltilerinden dolayı ona acıdığını, Kur’an-ı Kerim’i vefat ettiği yerde yedi bin defa hatmettiğini anlatır.

İmam Abdurrauf Munavi “el-Kevakibu’d-Durriyye fi Teracimi’s-Sadeti’s-Sufiyye” adlı kitabının mukaddimesinde seçkin evliyaların hikmet, söz ve hallerinden oluşan faydalı bir kompozisyon

oluşturduğunu söyler. Sonra şöyle devam eder: “Lakin ben hepsini kitabıma almadım. Bunlar arasından züht ve takvasıyla meşhur olmuş, feraset ve rehberlikleriyle temayüz etmiş, hal sahibi, belirli tarzı ve çizgisi olan, tasavvufi hakikatlerle ilgili engin manalara sahip sözleri bulunan, keramet sahibi bir grup Allah dostlarının hayat hikâyelerini derledim. Bu derlemeden maksat; onlara ait tasavvufi hakikat ve hükümleri içeren sözleri serdederek insanlara faydalı olabilmektir. Farklı derlemeler kendilerine nazaran çok nefis bilgiler içerebilir ama benim yaptığım bu derlemeye nazaran ancak tamamlayıcı olabilirler. Bu yüzden ışığını uzak menzillere gönderen yüksek fener kulesi gibi aziz olan bu eşsiz nasihatleri, paha biçilmez hikmetleri al ve faydalanmasını bil...

İmam-ı Münavi, İmam-ı Azam(r.a)’ın hayat hikâyesini anlatırken onun kabiliyetli, mahir ve dolunay gibi parlak muhteşem bir imam olduğunu söyler...

Sonra şöyle devam eder: “İmam-ı Azam(r.a) güzel ahlakı, takvası, saygınlığı ve asil duruşuyla tanınıyordu. Anlayışı ve hafızası yerindeydi. İşinde öncüydü. Nükteli sözleri vardı. Eşsiz çıkarımları olan sağlam bir fakihti. Açık, ayan beyan ve net bilgisiyle, razı olunan bir yolun yolcusuydu. Kendisi için güçlük verecek bir şeyin altına girmez ve ondan uzak dururdu. Tefekkür ve tedebbür onun işiydi. Çünkü tasavvuf hakkında şöyle denir: “O bozulan, kirlenen ve tefekküre yönelen kişiyi temizler.”

İmam-ı Azam(r.a) zahitlerin en abidi, kulların en zahidi idi. Bütün geceyi namazla, ağlamayla, yakarmayla ve duayla ihya ederdi...

İmam Ahmed Serhendi el-Faruki Mektubat’ında İmam-ı Azam(r.a) hakkında şunları söyler: “Küfeli İmam-ı Azam takvası, verası ve sünnete olan bağlılığıyla içtihatta ve hüküm çıkarmada başkalarının kendisini anlamaktan aciz kaldığı yüksek derecelere erişmiştir. Ebu Hanife ince ve nükteli manalara vakıf olduğu için, bazıları yaptığı içtihatlarının Kitap ve Sünnet’e ters düştüğünü zannederek O’nun ve arkadaşlarının “ehl-i rey”den olduklarını düşünmüşlerdir. İmam-ı Azam hakkındaki bu zanları, O’nun sahip olduğu ilim ve dirayetin mahiyetine ulaşamadıklarından, anlayış ve ferasetine muttali olamadıklarından

kaynaklanmaktadır. “ed-Durru’l-Muhtar Şerh-u Tenviri’l-Ebsar” isimli kitabın yazarı Haskefi şunları söyler: “Üstat Ebu Kasım el-Kuşeyri risalesinde -tasavvuf yolunda öncü ve kendine has bir mezhebi olmasına rağmen- der ki: ‘Ebu Ali Dekkak’ın şunu söylediğini işittim: Ben tasavvufu Ebu Kasım Nasrabazi’den aldım. Ebu Kasım en-Nasrabazi Şibli’den, o Sırrı Sakati’den, o Maruf Kerhi’den, o Davut Tai’den, o da Ebu Hanife’den aldı.

İmam İbn Abidin’de Durrü’l-Muhtar’ın haşiyesinde şunları söyler: ***“O tasavvuf meydanın kahramanıdır. Çünkü tasavvuf ilminin temeli bilmek, amel etmek ve nefsi temizlemekten oluşmaktadır. Selefın bütünü Onu bu özelliğiyle vasfetmiştir.***

Haskefi’nin iktibaslarının tamamı Risale-i Kuşeyriye’de geçmektedir. Fakat Risale’de İmam-ı Azam’ın adı yoktur. Sadece Onu andıran şöyle bir ibare bulunmaktadır: ***“Davud et-Tai Tabiun ile görüşmüştür.”***

Ma’lumdur ki, Ebu Hanife(r.a) tabiundendir. Fıkıha, takvaya ve ibadete olan düşkünlüğünde onların önderidir. Sufi ve zahid olan Davud et-Tai de Onun arkadaşlarından ve öğrencilerindendir. Onun yanında tasavvufi eğitimini almıştır. Daha önceden de geçtiği gibi Ebu Hanife hakkında söylenen sözün sahibi odur: “O, Müminlerin gönüllerinde yer eden ve gece yürüyüşüne çıkan birisine yol gösteren bir yıldız gibidir.”Haskefi “Davud et-Tai(k.s) ilmi ve tasavvufu Ebu Hanife(r.a)’den aldı.” derken Kuşeyri’nin “Davud et-Tai tabiun ile karşılaştı.” sözünü tefsir etmek istemiştir.

İbn Teymiyye Minhacü’s-Sunne isimli kitabında şunları söyler: “...Fıkıh, tasavvuf, tefsir ve hadis ehlinin imamları dört imam ve onlara tabi olanlar gibidir.” Şeyh, dört fıkıh imamını hadise, tasavvufa, fıkıha ve diğer ilimlere nispet edip onların başlarında İmam Ebu Hanife’nin olduğunu söyler.

İmam İbn Allan es-Sıddıkî el-Alevî eş-Şafiî el-Hicazî ”el-Futuhatu’r-Rabbaniyye ale’l-Ezkari’n-Neveviyye” isimli kitabında şunları kaydeder: “Ebu Hanife imamların büyüğü, alanında tek, saygın ve herkesin önderidir. İmamların imamıdır. Mertebesinin yüceliğinde, ilminin ve zahitliğinin çokluğunda ve batını ilimlerle mücehhez

olduğunda herkesin görüş birliği vardır. O'nun zahirî ilimlerini varın siz düşünün. Kendi asrının insanları Onu medh u sena etmekten kendilerini alamamışlardır.

Ebu Hanife(r.a) hakkında rahatlıkla şu söylenebilir: ***İmam-ı Azam Ebu Hanife(r.a) Rabbanî büyüklerden, tasavvuf okulunun direklerinden ve temellerinden biridir. O, tasavvufi kaidelerin kendisinden alındığı ilklerdendir. Onun hayatından, mürşitler metot almışlar ve tasavvuf yoluna yeni girmiş salikler de âdap kurallarını iktibas etmişlerdir.***

Sahabe ve taibun tabakası Resulullah'a (s.a.v) yakın oldukları ve en hayırlı asırlarda yaşadıklarından tabiatlarını ve karakterlerini takvanın, veranın, cihadın, ibadete tüm kalpleriyle ve ruhlarıyla yönelmenin, Allah (c.c.) ile baş başa kalmanın, dünyanın süsünden yüz çevirmenin ve daha bir sürü olgun sıfatların mührüyle nişanlamışlardır. Böylece Onlar kendilerinden sonra gelen müridlerin üstadları ve mürşitlerin imamları oldular.

Bunların zamanında sistematik olarak tasavvufî kuralların konmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü bu kurallar ameli olarak Onların doğal yaşamlarında mevcuttu. Onların bu durumu; tevarüs yoluyla arapçayı bilen ve bu dili hatasız konuşabilmesi için kurallarını hiç kimseden öğrenmeye ihtiyaç duymayan Arap gibidir. Ama ikinci asır ve sonrasında insanlar dünyaya meyledince, dünya işlerine çok karışınca ibadete yönelen insanlar kendilerini sufiliğe has kılarak içlerinden bir grup, diğer ilimlerde olduğu gibi bunun da kurallarını ve âdabını derlemiştir.

İmâm-ı A'zam(r.a), kırk sene yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı. Elli beş defa hac yaptı, son haccında Kâbe-i muazzama içine girip burada iki rekât namaz kıldı. Namazda bütün Kur'ân-ı kerîmi okudu. Sonra ağlayarak; "Yâ Rabbî! Sana lâyıf ibâdet yapamadım. Fakat senin akıl ile anlaşılmayacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusurumu bu anlayışıma bağışla!" diyerek duâ etti. O anda; "Ey Ebû Hanîfe, sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet ettin! Seni ve kıyâmete kadar senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri af ve mağfiret ettim."

diye bir ses işitildi. Her gün ve her gece Kur'ân-ı kerîmi bir kere sonuna kadar okur, hatmederdi.

Burada şunuda ifade edeyim: İmam-ı Azam(r.a)Hazretlerinin mezhebine tabi olan, O'nun görüşlerini alıp ona göre amel eden tasavvuf ehli birçok evliya vardır: İbrahim bin Edhem, Şaik el-Belhi, Ma'ruf el-Kerhi, Ebu Yezid el-Bistamî, el-Fudayl bin İyaz, Davud et-Tai, Ebu Hamid el-Lifaf, Halef bin Eyub, Abdullah bin el-Mübarek, Veki' bin el-Cerrah, Ebu Bekr el-Verrak ve diğerleri.(Rahmetullahi aleyhim ecmain)

Şayet bu isimler Onu imam olarak görmeseydiler Ona tabi olmaz, Onun arkasından gitmezlerdi.

TALEBELERİ

İmam Ebu Hanife öğrenci yetiştirmeye büyük önem vermiş ve şöhretli talebeler yetiştirmiştir. Onun öğrencileri de, kendisi gibi üst düzey fıkıhçılar olarak tarihe geçmişlerdir. Ebu Hanife'nin en önde gelen talebeleri şunlardır:

- 1-İmam Ebu Yusuf (v.182/798)
- 2-İmam Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybani (v.189/805)
- 3-İmam Zufer (v.158/775)
- 4-Hasan b. Ziyad el-Lu'lui (v.204/819)
- 5-Nuh b. Ebi Meryem (v.173/789)
- 6-Kasım b. Ma'n (v.175/791)
- 7-Yahya b. Zekeriya (v.183/799)
- 8-Esed b. Amr el-Beceli (v.190/806)
- 9-Hafs b. Gıyas (v.194/810)
- 10-Veki b. el-Cerrah (v.197/812)
- 11-Ebu Muti' el-Belhi (v.199/814)36

VEFATI

Ömrünün son yıllarında Abbasi devleti içinde karışıklıklar ve ayaklanmalar baş gösterdi. İmam-ı A'zam (r.a) bu karışıklıklara rağmen ders veriyor, talebelerini yetiştiriyordu. H. 145 yıllarında vuku bulan hadiselerden sonra Halife Mansur, onu Kufe'den Bağdad'a getirterek, kendisinin haklı olarak halife olduğunu herkese bildirmesini, buna

karşılık temyiz reisliğini verdiğini bildirdi. İmam-ı A'zam(r.a) bütün zorlamalara rağmen hükümet ve siyaset işlerine asla karışmayıp ilim yolunda kalmak istediğinden bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine Halife Mansur, İmam-ı A'zamı hapsedirip işkence yaptırdı. Bir müddet sonra çıkardı ise de, tekrar hapse attırdı ve işkenceye devam ettirdi. Hergün vurulacak sopa adedini arttırdı. Fakat halkın galeyana gelip hücum etmesinden korktu. Nihayet İmam-ı A'zam(r.a) zehirlenmek suretiyle, 767 (H. 150) senesinde, yetmiş yaşındayken şehid edildi.

Vefat ettiği yerde Kur'an-ı kerimi yedi bin kere hatim etmişti. Vefat ederken secde etti. Vefat haberi duyulduğu her yerde büyük üzüntü ve gözyaşıyla karşılandı. Cenazesini Bağdat kadısı Hasan bin Ammare yıkadı. Yıkamayı bitirince şöyle dedi: “Allah’u Teâlâ sana rahmet eylesin! Otuz senedir gündüzleri oruç tuttun. Kırk sene gece sırtını yatağa koyup uyumadın. En fakihimiz sendin! İçimizde en çok ibadet edenimiz sendin! En iyi sıfatları kendinde toplayan sen idin!”

Cenazesinin kaldırılacağı sırada Bağdat halkı oraya toplanıp o kadar büyük kalabalık olmuştu ki, cenaze namazını kılanlar elli bin kişiden fazlaydı. Gelenler çok kalabalık olduğundan ikindiye kadar altı defa cenaze namazı kılındı. **Sonuncusunu oğlu Hammad kıldırmıştı. Bağdat’ta, Hayzeran Kabristanının doğusunda defnedildi. İnsanlar günlerce kabrinin başında toplanıp ona dua ettiler. Vefatından dolayı çok üzüldüler. Büyük âlimlerden Şu’be’ye vefat haberi ulaşınca; “İlim ışığı söndü, ebediyyen onun gibisini bulamazlar.” dedi.**

İslâm âlimleri, “*Yüz elli yılında dünyanın ziyneti gider.*” hadis-i şerifinin de İmam A'zam(r.a)’a işaret ettiğini bildirmişlerdir. **Çünkü o tarihte İmam-ı A'zam(r.a) gibi bir büyük vefat etmemişti. Vefatından sonra çok kimseler onu rüyasında görerek ve kabrini ziyaret ederek, onun şanının yüceliğini dile getiren şeyler anlatmışlardır. İmam-ı Şafii(r.a)buyurdu ki: “Ebu Hanife ile teberrük ediyorum. Onun kabrini ziyaret edip faydalara kavuşuyorum. Bir ihtiyacım olunca iki rekât namaz kılıp, Ebu Hanife(r.a)’nin kabrine**

gelerek onun yanında Allah'ı Teâlâya dua ediyorum ve duam hemen kabul olup isteklerime kavuşurum.”

Vefatıyla ilgili bilgilernekadar farklı olursa olsun. Zulme, haksızlığa, rıza göstermeyen dünya malı, makamı, için yalakalık etmeyen dininden, imanından Resulullah(s.a.v)'ın şeriatından taviz vermeyen bu yiğit, şehit cennet mekân Allah dostu. Halife Mansur'un kadılık teklifini kabul etmeyince kırbaçlandığı ve hapse atıldığı kaynaklarda geçmektedir. Bazı kaynaklarda hapisteyken gördüğü işkence sonucu güçsüz düştüğü ve vefat ettiği bildirilmektedir. İmam-ı A'zam(r.a)'ın hapisten çıktıktan sonra zehirlenerek öldürüldüğü hakkında da rivayetler vardır.

Abbasi devletini yıkan Moğollar Bağdat istilasında Cengizhanın oğlu Hülagunun askerleri tarafından İmam-ı A'zamin kabri ve camisinde nasibini almış diğer cami ve türbeler gibi tahrib edilmiş yağmalanmıştır.

İmam-ı Azam Ebû Hanife(r.a) Külliyesi Irak başkenti Bağdat'ın, Azamiye semtindedir. İmam-ı Azam Ebû Hanife(r.a)'nin ilk kabri 767 yılında kerpiçten yapılmıştır. Selçuklu döneminde büyük ilgi gören İmam-ı A'zamin kabri üzerine Selçuklu Sultanı Melikşah'ın vezirlerinden Ebu Sa'd-i Harezmi 1067 yılında “Selçuklu tarzı kubbe” ile örtülü bir türbe, yanına da bir medrese yaptırdı. 1508'de Şah İsmail'in istilâsı sırasında yeniden tahrip edilen İmam-ı Azam(r.a) türbesi ile medrese, Osmanlı Devleti tarafından, 1534 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar Sinan'a yeniden yaptırılmıştır. Cami, türbe, imaret, medrese, ribat ve hamamdan meydana gelen külliye ile Azamiye mahallesinin etrafı surlarla çevrilerek kale haline getirilmiştir. Şah Abbas'ın 1623-1638 yılları arasında tahrip ettiği külliye ise Sultan IV. Murad'ın 1639 Bağdat seferi sırasında esaslı bir şekilde elden geçirilmiştir. 1669 yılında vezir Defterdar Mehmed Paşa cami revaklarını; 1674'de Sultan IV. Mehmed harim kubbesini tamir ettirmişlerdir.

Cami-türbe ile medrese arasındaki bahçe Vali Ömer Paşa tarafından 1679; külliyeinin dökülen süslemeleri ile minarenin altın kaplamalı külâhı Süleyman Paşa tarafından 1802'de yaptırılmıştır. Harim, 1816'da Davud Paşa; Türbe 1839'da Sultan Abdülmecid;

külliyenin tamamı ve surlar, 1871 yılında Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından tamir ettirilmiştir. Sultan II. Abdülhamid 1903-1910 yılları arasında, camiin güneyinde sur duvarlarına bitişik iki katlı talebe hücreleri ile daha sonra ilkokul haline getirilen düşkünler evini inşa ettirmiş, çinileri yenilemiştir.

Irak dairesi zamanında, 1935 ve 1937 yıllarında kısmen tamir edilen külliyein iç aksamından kemerler, kubbe geçişleri ve pencere alınlıkları ile minber, mihrab gibi teşkilâtın çinileri sökülümüş, kemerler atnalı kemer şekline dönüştürülerek Endülüs Emevi tarzı bir üslûpta süslenmiştir. Külliyei çeviren sur duvarları, medrese ve avlu etrafındaki diğer yapılar yıkılarak, yerine modern binalarla camiin batısına yeni bir harim eklenmiştir. Bugün İmam'ın Azam'ın kabri üzerindeki sanduka külliye merkezindeki camiin içerisinde yer almaktadır. Sandukası üzerinde yazılmış olan kuşak yazı şeklindeki ayet çok anlamlıdır: "***Kulları arasında Allah'tan en çok korkanlar O'nun âlim kullarıdır.***"

Osmanlı sultanları buraları imar ve ihya etmiş birçok vakıf ve akar bağlamıştır. Allah'ı Tealâ ona rahmet, bizi de şefaatine mazhar eylesin. ***Âmin***

Anne-Babasına Saygısı:

Anlatıldığına göre, kadılık görevini alması için kendisine sürekli baskı yapılyordu. Hapse atılıyor, her gün sopalanıp, dövölüyordu. Ancak o, bu eziyet ve işkenceler sırasında çok sabrediyor, eziyetlere katlanmak imkânsız hale gelince de gözyaşlarına hâkim olamıyordu. Serbest bırakılınca, "Benim ağlamam işkenceye tahammülsüzlükten değil, annemin beni merak edip üzülmesinden dolayıdır" diyordu. (*Vasiti, a.g.e., III/334; Zehebi, Menakıb, s.26*)

Hamza b. el-Muğîre (v.180/797)'nin anlattığına göre, kendisi Ramazan ayında geceleri Ömer b. Zerr ile birlikte teravîh kılarılardı. Evleri epey uzak olmasına rağmen İmam Ebû Hanîfe(r.a) de annesini [merkebe bindirir] kendisi de yürüyerek gelir, cemaate katılırlardı. (*İbn Abdilberr, el-İntıqa, s.256*).

İmam Ebû Hanîfe(r.a) bazı zamanlar annesini adı geçen vaizin sohbetlerine götürürdü. Bir gün annesinin başına bir iş gelir, oğlu Ebû Hanîfe(r.a)'ye, "Git, bu meselenin hükmünü Ömer b. Zerr'e bir sor" der.

O da mahalle mescidinin hocası Ömer b. Zerr'in yanına gider, "Annemin başına şöyle şöyle bir mesele gelmiş, benim sana gelip hükmünü öğrenmemi istedi" der. Mescid İmamı: "[Sen büyük bir fakih iken] bana bunun hükmünü mü soruyorsun?" diye şaşkınlıkla sorar. Ebû Hanîfe(r.a) de: "Evet, ama annem bunu benim sana sormamı istedi" der. Ömer b. Zerr: "Peki, ben ona nasıl cevap vereyim?" diye sorar. Ebû Hanîfe(r.a)de cevabını verir. O da cevabı kendisine tekrarlar. Sonra da gelip, Ömer b. Zerr'in verdiği hüküm şöyle şöyledir, diye annesine haber verir." (*Salihî, Ukudu'l-Cuman fî Menakibi'l-İmam el-Azam, s.292. Görüldüğü üzere bu örnek olay, fakihlerin onderiolmasına rağmen Ebu Hanîfe'nin, annesine olan saygısının zarîf bir ifadesini yansıtmaktadır.*)

Hocalarına olan yüksek saygısı

Bir şahsın, sevip saydığı bir kimsenin ölümünden sonra, öleni daima hayırla yâd etmesi, ona rahmet dilemesi, bu sevgi ve saygının samimi ve karşılıksız olduğunu gösterir. İşte İmam Ebû Hanîfe(r.a) de bu meyanda:"Ben, hocam Hammâd(r.a) öldüğünden beri, kıldığım her namazın ardından anam-babam ile birlikte hep kendisine dua eder, Yüce Allah'tan onu bağışlamasını dilerim. Aslında ben, sadece bana ilim öğretenlere değil, kendisine ilim öğrettiklerime de dua eder mağfiret dilerim" demiştir.Rivayet edildiğine göre, İmam Ebû Hanîfe(r.a) kimi zaman şöyle dermiş:"**Hocamın eviyle benim evimin arasında yedi sokak olmasına rağmen Üstadım Hammâd b. Ebî Süleyman'(r.a)ın evine doğru ayağımı hiç uzatmadım!"** (*Aras, Ozgu, Ebu Hanîfe'nin Hocası Hammad ve Fikhi Gorusleri, İstanbul 1996, s.93 vd. (Hatib el-Bağdadi'den naklen);292.Salihî, Ukudu'l-Cuman fî Menakibi'l-İmam el-Azam, s. 292.293.*)

Çocuklarına Karşı Tutumu:

İmam Ebû Hanîfe (r.a)oğlu Hammâd'ı da kendisi gibi yetiştirmiştir. Hatta onların çocukları da dedeleri gibi aynı minvalde hareket etmişlerdir. Anlatıldığına göre, oğlu Hammâd (r.a)da âlim ve zahit biriydi. Takvası ve vakarlı tutumuyla dikkat çekiyordu.

Çocuklarının eğitimine özel önem gösteren İmam Ebû Hanîfe(r.a) onların eğitim ve öğretimini temin maksadıyla uzman hocalar tutar, onlara fazlasıyla ücret verir, bu hususta her şeyini seferber ederdi. Örneğin torunu İsmail (v.212/828), dedesi Ebû Hanîfe'nin, babası Hammâd'ın kaliteli eğitim alması için 500 dirheme öğretmen tuttuğunu söyler.(*Luknevi, Abdülhayy, el-Fevaidu'l-Behiyye fî Teracimi'l-Hanefiyye, nşr. Ahmed Za'bi, Beyrut 1998, s.119.Vasûti, a.g.e., III/341. İmam Zehebi'nin nakline*

gore, İmam Ebu Hanîfe bu ücreti sadece Fatîha suresini iyice öğretmesi için vermişti. Bkz. Menakıb, s.18.)

Komşularıyla münasebetleri:

Rivayet edildiğine göre; bir kişi, Ebû Hanîfe(r.a)'ye gelip komşusunun evinde kendisinin duvarına yakın bir yerde kuyu kazdığından şikâyet etti ve bu kuyunun devamlı kullanılması sebebiyle kendi duvarının zarar göreceğini söyledi. İmam A'zam da ona; 'git komşuna kuyudan zarar gördüğünü ve kapatmasının uygun olacağını söyle' dediğinde şikâyetçi şahıs da; ona söyledim dinlemedi, dedi. Bunun üzerine Ebû Hanîfe(r.a) ona; 'öyleyse git, sen de evinin dâhilinde onun kuyusunun karşısına bir lâğım çukuru kaz' diye tavsiyede bulundu. Adam da, Ebû Hanîfe(r.a)'nin dediğini yaptı. Çukurun pis suyu komşusunun kuyusuna sızmaya başlayınca o, kendi kuyusunu kapatmak zorunda kaldı. (Zehebi, Menakıb, s.18.)

Dost ve Arkadaşlarıyla ilişkileri

İmam Ebû Hanîfe **sıcakkanlı** bir kimseydi. Tanısın, tanımasın hemen herkesle dostluk kurardı. Hafs b. Hamza el-Kureşî onun bu özelliğini şöyle dile getirir: "Herhangi bir kimse, bir niyet ve ihtiyacı olmaksızın Ebû Hanîfe(r.a)'nin yanına uğrasa bile hemen ona ısınırdı. Kalkacağı zaman Ebû Hanîfe, onun hal hatırını sorar, varsa bir ihtiyacı hemen giderirdi. Hasta ise ziyaretine gelirdi. Böylece tanımadığı zâtı kendisine bağlardı. Onun meclisi çok verimli/değerliydi."

Ebû Hanîfe(r.a)'nin **dost ve arkadaşlarıyla ilişkileri oldukça köklüydü**. Bunun bir göstergesi olarak onlara karşı **iyi davranır, çokça ikramda bulunurdu**. Onun bulunduğu meclis çok hoş geçerdi. Bunun yanı sıra **cömertliğiyle** tanınır, **güvenilir** bir şahsiyetti. **İmam Ebû Yusuf(r.a)**'un anlattığına kendinden yardım isteyenleri hemen hemen hiç geri çevirmezdi.

Sosyal Yardım Anlayışı

İmam Şâfiî(r.a)'nin en önde gelen hocası **Vekî' b. el-Cerrâh** (r.a)(v.197/812)'ın anlattığına göre, İmam Ebû Hanîfe(r.a) kılı kırk yaran hassasiyete sahip biriydi. Yalan yere yemin etmek şöyle dursun, doğru bir şey üzerine yemin ettiğinde dahi bir dinar tasadduk etme konusunda kendi kendisine söz vermişti. Ne zaman ev halkının

ihtiyaçları için bir harcama yapsa, ihtiyaç sahiplerine de aynı miktarda tasaddukta bulunurdu. Kendine yeni bir elbise alırsa, bir takımda yaşlılara ve ilim sahiplerine alır hediye ederdi. Önüne ikram için bir yemek konduğunda onun değerinde bir parayı hemen fakirlere tasadduk ederdi. *(Nevevi, Tehzibu'l-Esma ve'l-Luğat, II/221; Zehebi, Menakıb, s.18.)*

Parayı Sana Hediye etmiştim

İmâm-ı A'zam(r.a)bir gün yolda giderken onu gören bir adam, yüzünü ondan saklayıp başka bir yola saptı. Hemen o adamı çağırıp, neden yolunu değiştirdiğini sordu. Adam cevâbında, size on bin akçe borcum var. Uzun zaman oldu ödeyemedim ve çok sıkıldım, utandım dedi. İmâm-ı A'zam(r.a); "Sübhânallah, ben o parayı sana hediye etmiştim. Beni görüp sıkıldığın ve utandığın için hakkını helâl et!" dedi. Bir defâsında ortağına, sattığı mallar içinde kusurlu bir elbise olduğunu söyleyip, bunu satarken özrünü göstermesini tenbih etti. Fakat ortağı bu elbiseyi satarken elbisenin kusurunu söylemeyi unuttu. Satın alan kimseyi de tanıımıyordu. İmâm-ı A'zam (r.a)durumu öğrenince o mallardan alınan doksan bin akçeyi sadaka olarak dağıttı. Çünkü o elbisenin parası da bütün elbiselerin parasına karışmıştı. Müşteri fakir veya ahababından olursa onlardan kâr almaz, malı aldığı fiyata verirdi.

Öğrencilerini kendi kazancıyla okutur, onları daima ilme sevk ederdi.

Ebu Hanife, ilim meclislerine devam etmesi için yoksul öğrencilere harçlıkla destek olan, ilim halkalarının ihtiyaçların kendi kazancıyla karşılayan, çevresindeki fakir ve düşkün kimselerin derdine çare olmaya çalışan bir büyük İslam âlimi ve müçtehididir.

Ebu Hanife, ilimle uğraşırken ticareti de bütünüyle bırakmamış, ticari kazancının çoğunu talebelerinin ihtiyaçları ve bağımsız bir ilim meclisi kurulması için harcamıştır. Rivayete göre, İmam Ebu Hanife, en önde gelen talebesi İmam Ebu Yusuf'un parasının bittiğini söylemesine ihtiyaç bırakmadan onu murakabe eder, kendisine maddi yardımda bulunurdu. Evlenmeye gücü yetmeyen talebelerine, evlenmeleri için maddi ve manevi destek verirdi.

Ticaretinde Dürüst Davranırdı

Ebu Hanife(r.a) gayet derin düşünce, uzak görüş, geniş akıl sahibi bir zattı. Gözü önünde cereyan eden işlerin sebeplerini ve neticelerini tanıma hususunda gayet maharetli ve nüfuz-ı nazar sahibi idi. Hayatı iyi tanırdı. Çarşı pazarla oldukça alakalıydı. Ticaretle iştigal eder, halkla alış-verişte bulunur, hayatta ne oluyor, bilirdi. **Fıkıh ve Hadis ilmini öğrendiği gibi hayatı da öğrenmişti.** Ebu Hanife(r.a)'nin **selem, murabaha, tevliye, vadi'a ve şirket** gibi ticari akitlerdeki görüşleri, öteki fakihlerin görüşlerine nispeten çok sağlam, çok titiz ve incedir. Bu türlü akitlerin hükümlerini ilk defa açıklayan odur.

Rivayetlerin ittifakla söylediklerine göre, İmam Ebu Hanife(r.a) **kumaş tüccarı** idi. Daru Amr b. Hureys semtinde çok sayıda işçi ve sanatkârın çalıştığı oldukça geniş bir mağazası vardı. Ebu Yusuf(r.a)'un naklettiğine göre, Ebu Hanife(r.a)'nin mal varlığının değeri 2 Milyon Dirhem'den fazlaydı. Fıkhi çalışmalarının yanı sıra hiç ara vermeden ticari hayatını sürdürdü. Bulunduğu şehirdeki tüccardan mal alır, onları çalıştırır, elde ettiği kârı ihtiyaç sahiplerine pay ederdi.

Siyasi görüşleri Dönemindeki Yönetimlere Karşı Tutumu

Biz bu bölümde Ebu Hanife'nin siyasi düşünce değerlendirmelerine ayrıntılı olarak değil, sadece genel karakteri ve tutumuyla ilgili bir fikir vermesi maksadıyla temas edeceğiz. Şurası muhakkak ki bu konu başlı başına bir araştırma niteliği taşımaktadır.

İmam Ebû Hanîfe(r.a), Yaşadığı sürede islamdan taviz vermemiş, idarecileri, ilim ehlini ve sultanları bile uyarmış, yönetici konumunda olmaktan, zamanındaki devlet bürokrasisinde görev almaktan son derece sakınmış, başkalarını da bu konuda dikkatli olmaları yönünde uyarmıştı. Onun kişisel yapısındaki bu hassas durum siyasi duruşunu da etkilemişti. Bir başka deyişle gündelik siyasi tutumunda da vera'lı bir tavır içerisinde idi. (Bkz. 'Uveyza, a.g.e., 76.; Bu konuda bkz. *Hacı Şerif Ahmet Reşit Paşa, Hazret-i İmâm-ı 'Azam'ın Siyâsî Terceme-i Hâli, sadeleştiren: Mevlüt Uyanık, İslamî Araştırmalar Dergisi –Ebû Hanîfe Özel Sayısı-, Ankara 2002, sayı: 1-2, s.259 vd.; Uzunpostalcı, Mustafa, Ebû Hanîfe ve Nassları Değerlendirmesi, İslamî Araştırmalar Dergisi –Ebû Hanîfe Özel Sayısı-, Ankara 2002, sayı: 1-2, s.21-24.)*

Kendisinin şöhretinden de yararlanılarak istismar edileceğini sezmesiyle beraber bürokraside görev almadığı gibi bu yöndeki baskılara da onurlu bir şekilde direniş göstermiştir.)(*İmam Ebu Hanife, emanete riayetiyle şöhret bulduğundan dolayı zamanın Sultanı onu maliye bakanı yapmak, hazinenin başına getirmeyi düşünür. O ise bu isteği reddeder. Bu yüzden işkence görür, türlü eziyetler maruz kalır ama istismara asla izin vermez. Bkz. İbn Abdilberr, el-İntiqa, s.322 vd.)*

Onun bu tutumu kendinden sonraki âlimleri de derinden etkilemiştir. Örneğin **İmam Ahmed b. Hanbel** (r.a)(v.241/855) kendisi, dönemin hâkim rejiminin tasarladığı bir siyasal proje olan 'Halku'l-Kur'ân' meselesinde sergilediği tavır nedeniyle şiddetli bir baskıya maruz kalınca, onun bu vakur ve izzetli duruşundan sıkça söz eder, onu rahmetle anardı.(*Bağdadi, Tarihu Bağdat, 13/327; Nevevi, Tehzibu'l-Esma ve'l-Luğat, II/217; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, IX/405. ; 'Ayni, Meğani'l-Ahyar, III/998; Taşkoprizade, Tabakatu'l-Fukaha, Musul ts., s.13;)*

İmam Ebû Hanîfe(r.a)'nin torunu İsmail (v.212/828) anlatır:"Babam [Hammâd b. Ebî Hanîfe] ile **Künâse** denilen mevkiden geçiyorduk. Babam ağlamaya başladı. 'Babacığım neden ağlıyorsun?' dedim. "Oğlum, dedi. İşte burası, **vali İbn Ebî Hübeyre tarafından babama kadı olmayı kabul etmediğinden dolayı günde on olmak üzere iki hafta boyunca yüzden fazla sopa attırdığı yerdir**. Bir an o olayı hatırladım da, ondan ağladım, dedi."(*İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, IX/405179- Bağdadi, Tarihu Bağdat, 13/327; İbn Abdilberr, el-İntiqa, s.324; İbn Kesir, a.g.e., IX/405.)*

Emevî ve Abbasî idarelerinin uygulamalarına bizzat tanık olan Ebû Hanîfe(r.a), zühd ve takvası sayesinde yönetimin maşası olmaktan kendini canı pahasına koruyabilmiş bir şahsiyettir. Kulların hakkını gözetmede kusur etmekten korktuğu için Emevîler kadar Abbasîler tarafından da ısrarlı şekilde teklif edilen kadılık görevini ve diğer şahsi menfaatlerin hepsini geri çevirmiştir.(*İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, X/451.)*

1-O, Sultanların Verdiği HediyeLeri Kabul Etmezdi.

Kimi tarihi kaynaklarda, dört mezhep imamının da devlet adamlarından hediye alınabileceğine dair ruhsat verdiği ifade edilse de şurası yadsınmaz bir gerçektir ki Ebû Hanîfe(r.a), -ister Sultan olsun ister vali vb. olsun- devlet yöneticilerinin hiç birisinden hediye ve ihsan

kabul etmezdi.(Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, VI/310; Aynı muellif, *el-'Iber fi Haberî men Ğaber, Beyrut ts, I/164.*)

2-Ona Göre, Rüşvet Alıp-veren bir Kadı azledilmiş sayılır.

İmam Ebû Hanîfe(r.a)'ye göre rüşvet alıp-verdiği tespit edilen bir kadı birisinin kendisini azletmesine bakılmaksızın doğrudan azledilmiş sayılır. Dolayısıyla vereceği hükümler geçersizdir.(*Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela*, 6/400)

3-O, Zamanındaki Yönetimlere karşı Ehl-i Beyt'i desteklemıştır

İmam Ebu Hanife(r.a)'nin Ehl-i Beyt'e olan sevgisi bilinen bir gerçektir. Ancak o, bu sevgisinde aşırı gitmemiş, yani teknik tabiriyle teşeyyu'a kapılmamıştır. İmam'ın hareket noktası tamamen Kitap ve Sünnet nasslarında ifadesini bulan Ehl-i Beyt sevgisidir. Bu sebeple o, yönetimdeki sapmaları nedeniyle hem Emevilere hem de Abbasilere karşı durmuş, onların nebevi hilafete geri dönmeleri için olanca gücüyle çaba sarf etmiştir. Ancak onun ve benzeri ulemanın direnişlerine rağmen mevcut yönetimler despotluğu ve zulmü çeşitli şekilleriyle sürdürmüşlerdir.

Bütün bu olumsuz şartlara karşın İmam Ebu Hanife(r.a), bu bağlamda mesela, **İmam Muhammed Bakır** (v.114/733), **İmam Zeyd b. Ali** [b. Zeynu'l-Abidin (v.122/740)], **İmam Abdullah b. Hasen b. el-Hasen**, **İmam Cafer es-Sadık** (v.148/766) (rahmetullahi aleyhim ecmaiyn) gibi Ehl-i Beyt İmamlarıyla hem arkadaşlık hem de öğrencilik ilişkisi içerisinde olmuştur. **İmam Zeyd'e** Abbasilere karşı direnişinde lojistik destek olması amacıyla gizlice 4000 dirhem gönderdiği kaynaklarda yer alır.(*Ebu Zehre, Ebu Hanife*, s.77, 78. 184- *Şek'a, Muhammed, el-Eimmetu'l-Erba'a, Beyrut-Kaire 1998*, s.113-124; *Kays, Al-i Kays, el-İraniyyun ve'l-Edebu'l-'Arabi [Ricalu Fikhi'l-Hanefiyye] Tahran 1370*, s.7-9; *Atalan, Mehmet, Ebu Hanife ve Ali Oğulları, Dini Araştırmalar Dergisi*, cilt. 8, sayı.24, sh. 157-168; *A.muellif, Cafer-i Sadık, Ankara 2007*, s.57 vd.; Ayrıca bkz. *Varol, Muhammed Bahauddin, Hilafet Mücadelesinde Ehl-i Beyt Nesli, Konya 2004*, s.50 vd.; *Doğan, İsa, İmam Zeyd b. Ali, Ankara 2009*, s.132 vd.; *Hamidullah, Muhammed, İmam-ı 'Azam ve Eseri, c. Kemal Kuşcu, İstanbul 2004*, s.21 vd.)

Hikmetli Sözleri

İmam Ebu Hanife'den çok sayıda hikmetli sözler nakledilmiştir. Tasavvuf alanında O'nun konumunu belirleyecek ilginç sözlerinden bir

kaçı şöyledir: “Bir kişi direk gibi durarak çok ibadet eder de midesine giren şeyin helâl mi, haram mı olduğuna bakmazsa onun ibadeti kabul görmez.”

“Ben insanlarla elli sene oturup kalktım, hiç birinin beni kusurundan dolayı affettiğini, karşılıklı gidip-gelmeyi aksattığımda bana gelen kimseyi, ayıbımı ve kusurumu örten kimseyi ve birinin bana kızdığında ne yapacağından emin olduğum kimseyi görmedim. O zaman böyleleriyle muhatap olmak büyük ahmaklıktır.”

“Kişi ilmi elde etmeden makam ve riyaset peşine düşerse o şekilde kaldığı müddetçe kendisini zilletten kurtaramaz.”

Ebu Yusuf, İmam-ı Azam’ın şöyle dediğini nakleder: *“Ben günahları insanı perişan eden ve zillete sürükleyen unsurlar olarak gördüm. Bu yüzden onları güzel bir davranış biçimi olsun diye terk ettim. Bu davranış biçimi, benim dinim, diyanetim oldu.*

ZÜHD VE TAKVASI

Anlatıldığına göre, İmam Ebu Hanife hayatının erken dönemlerinde, riya ve şöhretten kaçınmak amacıyla uzleti tercih etmişti. Bir defasında rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)’i gördü. Rasulullah (s.a.v.) kendisine: *“Sünnetimin ihyası senin aracılığıyla meydana gelecektir. Uzleti terk et”* diye seslendi. Bunun üzerine ilme atıldı, topluma karıştı. İmam Ebu Hanife, zuhd ve takva uzere yaşamayı kendisine ideal olarak seçen alim ve *abid* bir din onderi olarak dikkat ceker. Sultanların verdiği hediyeleri kabul etmez, ticaret yapar, kendi el emeği ile gecinirdi. Saygın bir kişiliği vardı.¹²¹ İlim hayatına devam ederken bir taraftan da ortaklarıyla ticareti yuruten İmam Ebu Hanife, helal ve haram konusunda son derece hassasiyet gosteren biriydi. Bir defasında ortağı kusurlu bir malı normal fiyatından satınca o parti maldan elde ettiği gelirin tamamını el surmeden ihtiyac sahiplerine dağıtmayı tercih etmişti.

Abdurezzak b. Hemmam (v.211/826), zaman zaman Ebu Hanife’nin yüzünde ağlama izleri gorduğunu soyler.¹²³ İmam Ebu Hanife, zuhd ve verasından dolayı kucuk de olsa her olaydan kendisine mutlaka bir ders çıkarmaya çalışırdı. Mesela bir gun yoldan gecerken çamurda toprakla oynayan bir cocuk gordu ve onu: *“Dikkat et. Sakın*

duşmeyesin!” diye uyardı. Çocuk: “Benim düşmem basittir, düşersem yalnız ben düşerim kendime yazık ederim. Asıl sen dikkatli ol. Zira senin ayağın kayarsa, sana tabi olup peşinden gelenlerin tamamının ayağı kayar. Bunların hepsini bulundukları kötü halden çıkarmak da çok zor olur” dedi. Ebu Hanife küçük bir çocuğun bu sözleri karşısında hayranlığını gizleyemedi. Ardından ağlayarak talebelerine: “Şayet size bir mesele, bir hadise zahir olur ve daha açık bir delil ortaya çıkarsa, o hususta bana tabi olmayınız, beni taklit etmeyiniz”

İmam-ı A’zam Ebu Hanife(r.a) hazretleri’nin Takvası ve menkıbeleri Kerametleri

İmam-ı Azam(r.a)’ın büyüklüğüne ve O’nun velayetine delalet edecek kerametleri de vardır. İsmail b. Hammad b. Ebi Hanife şunları nakleder: Yanımızda Rafizilerden bir değirmenci vardı. Bu değirmencinin de işinde çalıştırdığı iki tane katırı vardı. Birine Ebu Bekir diğerine de Ömer adını koymuştu. Bu katırlardan biri sahibini tepeleyerek öldürdü. Bu olaydan İmam-ı Azam haberdar olunca şöyle dedi: **“Gidin bakın kendisini tepeleyerek öldürenin adı Ömer diye çağırdığı hayvandır.”** Gidip baktılar dediği gibiydi.

İmam-ı A’zamin babası Sabit hazretleri Şemseddin-i Sivasi’nin Menakih-i İmam-ı A’zam isimli eserinde şöyle yazılıdır:İmam-ı A’zamin babası Sabit (rahmetullahi aleyh) küçük yaştan beri ahlakı temiz, takva ve vera sahibi idi. Yüzü gayet nurlu olup zühdü, salahı ve ilmi pek çok idi.

Bir gün bir dere kenarında abdest alıyordu. Suda bir elma gördü. Abdestten sonra suda çürüyüp gidecek olan bu elmayı alıp yedi. Fakat tükürüğünde kan gördü. Şimdiye kadar böyle bir hal görmediği için tükürükteki kanın bu elmadan ileri geldiğini tahmin etti. Yediğine pişman oldu. Elmanın sahibini bulup helallaşmak için dereboyunca gitti. Nihayet yediği elmaya benzeyen bir meyve bahçesi gördü. Sahibini sordu. Bu zatın gayet cömert ve ihsan sahibi olduğunu, hatta ağaçta bulunan bütün elmaları toplayıp götürülse yine bir şey demeyeceğini, bir elmanın ne ehemmiyeti olacağını söylediler. Buna rağmen elmanın sahibini buldu, meseleyi anlattı, ya parasını almasını veya helal etmesini

istedi. Bahçe sahibi gencin bu halini görünce takva ve verasının doğru olup olmadığını öğrenmek için şöyle dedi:Yediğin elmam için ne vereceksin? Altın gümüş neyim olsa veririm.

“ Ben altın gümüş istemem ama, eğer kıyamette senden davacı olmamı istemezsen bir teklifim var, onu kabul etmen gerekir.- Teklifin nedir?- Yapacaksan söyleyeyim...- Şeriata uygunsu yapabilirim.- Kör, sağır, dilsiz ve kötürüm bir kızım var, bununla evlenmeğe razı olursan o zaman elmayı sana helal edebilirim.

Sabit hazretleri ahirete kul hakkıyla gitmemek için bu teklifi kabul etti. Düğün hazırlığı yapıldı. Sabit hazretlerinin ilk gece odaya girmesiyle çıkması bir oldu. Hemen kayınpederine koşup, (efendim, bir yanlışlık var galiba, içeride sizin bahsettiğiniz vasıflarda bir kız yok, tam tersi!) Kayınpederi tebessüm ederek, (evladım o benim kızımdır, senin de helalindir. Ben sana kör dediysem, o hiç haram görmemiştir. Sağır dediysem, o hiç haram duymamıştır. Dilsiz dediysem, o hiç haram konuşmamıştır. Kötürüm dediysem, o hiç harama gitmemiştir. Var git helalinin yanına, Allahü teâlâ mübarek ve mesut etsin.)İşte bu evlilikten, yani böyle ana babadan İmam-ı Azam Ebu Hanife hazretleri dünyaya geldi.

Onu Hz.Ebu Bekire(r.a) benzetirlerdi

İmam-ı A'zam(r.a) ticaret yapardı. Onun kanaatkârlığı, cömertliği, emanete riayeti ve takvası ticaret muamelelerinde de daima kendini göstermiştir. Tacirler ona hayret ederler ve ticarete onu hazret-i Ebu Bekire benzetirlerdi. Ticareti ortakları ile beraber yapar ve her yıl kazancının dört bin dirhemden fazlasını fakirlere dağıtır, âlimlerin, muhaddislerin, talebelerinin bütün ihtiyaçlarını karşılar ve ayrıca onlara para dağıtarak, tevazu ile şöyle buyururdu: “Bunları ihtiyacınız olan yere sarf edin ve Allaha hamd edin. Çünkü verdiğim bu mal hakikatte benim değildir, sizin nasibiniz olarak Allahü teâlânın ihsan ve kereminden benim elimden size gönderdiğidir.” Böylece ilim ehlini, maddi bakımdan başkalarına minnettar bırakmaz, rahat çalışmalarını temin ederdi. Kendi evine de bol harcar, evine harcettiği kadar da fakirlere sadaka verirdi. Zenginlere de hediyeler verirdi. Her Cuma günü anasının, babasının ruhu için fakirlere ayrıca yirmi altın dağıtırdı.

Meclisine devam edenlerden birinin elbisesini çok eski gördü. İnsanlar dağılıncaya kadar oturmasını söyledi. Kalabalık dağılınca o kimseye; “Şu seccadenin altındakileri al, kendine güzel bir elbise yaptır.” buyurdu. Orada bin akçe vardı.

Buyurdu ki :**“Kırk seneden fazla oluyor ki, dört bin akçeye malikim. Bundan fazla param olunca, dağıtırım. Daha fazla para bulundurmayışımın sebebi, Hz. Ali(r.a)’nin şu sözüdür: (Dört bin ve ondan aşağı akçe nafakadır.) Eğer halife ve valilere müracaat etmek ve onlardan bir şey istemek korkusu olmasa, bir akçe bile yanımda bulundurmazdım.”**

İmam-ı A’zam(r.a) bir gün yolda giderken onu gören bir adam, yüzünü ondan saklayıp başka bir yola saptı. Hemen o adamı çağırıp; “Neden yolunu değiştirdin?” diye sordu. Adam cevabında; “Size on bin akçe borcum var. Uzun zaman oldu ödeyemedim ve çok sıkıldım, utandım.” dedi. İmam-ı A’zam; “Sübhanallah, ben o parayı sana hediye etmiştim. Beni görüp sıkıldığın ve utandığın için hakkını helal et!” dedi.

Bir defasında ortağına, sattığı mallar içinde kusurlu bir elbise olduğunu söyleyip, bunu satarken özrünü göstermesini tenbih etti. Fakat ortağı bu elbiseyi satarken elbisenin kusurunu söylemeyi unuttu. Satın alan kimseyi de tanımıyordu. İmam-ı A’zam bunu öğrenince o mallardan alınan doksan bin akçeyi sadaka olarak dağıttı.

Müşteri fakir veya ahabından olursa onlardan kar almaz, malı aldığı fiyata verirdi. Bir defasında ihtiyar bir kadın gelip, ben fakirim, bana şu elbiseyi maliyeti fiyatına sat, dedi. Dört dirhem ver, onu al, deyince, bu elbisenin maliyetinin daha fazla olduğunu tahmin eden kadın; “Ben, ihtiyar bir kadıncağızım. Yoksa benimle böyle alay mı ediyorsun?” dedi. “Hayır, bunda alay yok.” deyip elbiseyi ihtiyar kadına dört dirheme verdi.

Bir malı satın alırken de, satarken de insanların hakkına riayet ederdi. Birisi ona satmak üzere bir elbise getirdi. Fiyatını sordu. O da yüz akçe istediğini söyleyince, İmam-ı A’zam bunun değeri yüz akçeden daha fazladır, dedi. Satan kişi yüzer yüzer arttırarak dört yüze çıktı. Hayır daha fazla eder, deyip, bu işten anlayan bir tüccar çağırarak, fiyat takdir ettirdi ve o elbiseyi beş yüz akçeye satın aldı.

Hizmetimdeki kusurumu bu anlayışına bağışla! İmam-ı A'zam(r.a), kırk sene yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı. Elli beş defa hac yaptı, son haccında Ka'be-i muazzama içine girip burada iki rekât namaz kıldı. Namazda bütün Kur'an-ı kerimi okudu. Sonra ağlayarak; "Ya Rabbi! Sana layık ibadet yapamadım. Fakat senin akıl ile anlaşılmayacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusurumu bu anlayışına bağışla!" diyerek dua etti. O anda bir ses işitildi ki: "Ey Ebu Hanife sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet ettin! Seni ve kıyamete kadar senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri af ve mağfiret ettim." buyruldu.

Yedi sene koyun eti yemedi!

Kufe şehrinin köylerini haydutlar basıp koyunları çalmışlardı. İmam-ı A'zam bu çalınan koyunlar şehre getirilip satılır düşüncesiyle, "koyunun en fazla yedi sene yaşadığını" bildiği için, yedi sene koyun eti yemedi. Geceleri namaz kılar, ağlamasını ve inlemesini yakınları işitirdi. Esed bin Amr der ki: "Ebu Hanife'nin ağlamasını geceleri komşular duyar ve ona acırlardı."

Allah'ı Teâlâ dinini onunla kuvvetlendirir, ihya eder

İmam-ı A'zam(r.a), bir gece rüyasında Peygamberimizin kabrini açmış, mübarek bedenine sıkıca sarılmıştı. Uyanınca bu fevkalade rüyasını Tabiinin büyüklerinden İbn-i Sirin'e gidip anlattı. İbn-i Sirin; "Bu rüyanın sahibi sen değilsin, bunun sahibi Ebu Hanife olsa gerek." dedi. "Ebu Hanife benim!" deyince, İbn-i Sirin; "Sırtını aç göreyim." dedi. Sırtını açınca iki omuzu arasında bir "ben" gördü ve; "Sen o kimsesin ki, Peygamberimiz senin hakkında; (Benim ümmetim içinde, iki omuzu arasında bir "ben" bulunan biri gelir. Allahü teâlâ dinini onunla kuvvetlendirir, ihya eder.) buyurdu." dedi.

Âlimlerin kanı zehirlidir!

İmam-ı A'zam talebeleri arasında bulunduğu bir sırada vücudunu bir akrep soktu ve yere düştü. Talebeleri bu akrebi öldürmek isteyince; "Onu öldürmeyiniz, kendimi onunla tecrübe etmek istiyorum, bakalım haklarında hadis-i şerifte, "Âlimlerin kanı zehirlidir." buyrulan âlimlere dahil miyim?"dedi. Talebeleri akrebe baktılar, kıvrandı, büzüldü ve hemen öldü.

Sabah ezanına kadar

Bir gece yatsı namazını cemaatle kılıp çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı daha mesciddeyken bir konu üzerinde talebesi Züfer ile sabah ezanına kadar konuşup diğer ayağını çıkarmadan sabah namazını kılmak için tekrar mescide girmiştir.

Allah’u Teâlâyı nasıl inkâr edersin!

Allah’u Teâlâyı inkâr eden bir dehriye (ateiste, dinsize) İmam-ı A’zam şöyle demiştir: “Sana birisi, ben kasırgalı bir havada, dalgaları çok şiddetli olan bir deniz üzerinde, içinde kaptanı ve mürettebatı olmayan, fakat kendiliğinden deniz üzerinde doğru istikamete giden bir gemi gördüm dese, acaba bu kimsenin söylediği şeye, doğru, diyebilir misin?” Dehri; “Hayır, bunu akıl ve mantık kabul etmez, bu asla mümkün değil! Onu bir sevk eden olması lazımdır.” deyince, İmam-ı A’zam; “O halde bu muazzam kâinatın ve onda cereyan eden mükemmel hadiselerin yaratıcı olan Allahü teâlâyı nasıl inkâr edersin?” dedi. Dehri, bir şey söyleyemedi ve düşüp bayıldı.

Annemin emrine muhalefet etmem

İmam-ı A’zam(r.a) Hazretleri, oğlu Hammad’la beraber teravih için Ömer bin Zerr’in mescidine giderlerdi. Bu gittikleri mesafe 3 mil (yaklaşık 6 km) idi. Bir defasında İmam-ı A’zamın annesi, bir meseleyi öğrenmek istedi ve oğluna dedi ki, “Git bu meseleyi Ömer bin Zerr’e sor!” İmam-ı A’zam hazretleri gidip bu meseleyi Ömer bin Zerr’e sordu. Ömer; “Sen bu meseleyi benden daha iyi bilirsin.” deyince, İmam-ı A’zam; “Ben annemin emrine muhalefet etmem.” dedi. Ömer bin Zerr; “Bu meselenin cevabı nedir?” diye sordu. İmam-ı A’zam meselenin cevabını söyleyince, Ömer bin Zerr de; “Öyle ise git, annene böyle söylediğimi bildir.” dedi.O, burada tereyağı, fıstık, badem ezmesi yemesini öğreniyorAli bin Ca’de, Ebu Yusuf’un şöyle dediğini nakleder: Babam öldüğü zaman ben küçüktüm. Annem sanat öğrenmem için beni bir terzinin yanına verdi. Ben terziyi bırakıp İmam-ı A’zam’ın ilim meclisine devam ettim. Uzun bir zaman geçmişti. Annem hocama gelip; “Bu çocuğun senden başka ustası yok mudur? Ona kendim bakıyorum, o bir yetimdir.” dedi. Hocam buyurdu ki: “Sen onu kendi haline bırak! O, burada tereyağı, fıstık, badem ezmesi yemesini

öğreniyor.” Bunun üzerine annem dönüp gitti. Ben ise daima hocamın yanında bulunur, hizmetinden ve meclisinden ayrılmazdım. Böylece Allahü teâlâ bana ilimden çok şeyler nasip eyledi. Daha sonra bana kadılık vazifesi verdiler. Bir gün Abbasi halifesi Harun Reşid ile sofrada otuyordum. Sofraya tereyağı, fıstık ve badem ezmesi getirdiler. Harun Reşid bana; “Bundan ye, her zaman bize böyle yemek vermezler.” dedi. Ben güldüm. “Niçin gülüyorsun?” dedi. Ben de İmam-ı A’zamla ilgili olan o hadiseyi anlattım. Harun Reşid bunun üzerine; “Gerçekten ilim insanı yükseltir. İnsanların baş gözüyle göremediklerini o kalp gözüyle görürdü.” dedi ve hocama rahmetle dua etti.

Hanımların Dikkatine

İmâm-ı Âzam(r.a)’ın bu ifadeleri gösteriyor ki, onu yetiştiren en müessir eğitimci, annedir. Anne, onun arkasındaki en büyük kuvve-i mâneviye olmuştur. Ebû Hanîfe (r.a) bir bakıma ilim ve irfanda ulaştığı erişilmez zirvelere;«**Cennet, annelerin ayakları altındadır.**» (Nesâî, Cihâd, 6) hadîs-i şerîfinin muhtevasında bir mübârek annenin evlâdı olması bereketiyle ulaşmıştır. Zaten; Tarihe baktığımızda büyük insanların ve cihangirlerin arkasında dâimâ sâliha bir hanım vardır. Nitekim Peygamber Efendimiz(s.a.v) için de Hz. Hatice(r.anha) Annemiz böyle olmuştur. Bu sebeple Hatice Vâlidemiz’in vefât ettiği seneye Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz;“**Hüzün senesi...**” buyurmuştur. Ayrıca buyurmuştur ki:“**Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Güzel koku, gözümün nûru namaz ve sâliha kadın.**” (Nesâî, İşretü’n-Nisâ, 10)

Çünkü kadınların sâliha olması, bütün insanlığın sâlih ve sâliha olmasına vesiledir. İmam-ı Âzam’ın da nitekim üstün şahsiyetini işte böyle sâliha bir anne inşa etmiştir. Onun için vefâkâr İmam, hayırlı bir evlâd olarak, annesinin üzülmemesi için zor şartlarda bile kanadı kırık bir kuş gibi çırpınmıştır. Yani; Onun imamlıkta aldığı «Âzam» sıfatı, sadece ilmî rûchâniyet ve rûsûhu değil, bu denli yüce fazîlet ve ahlâkı sebebiyledir. Onun içindir ki; Onun rahle-i tadrîsinde böyle yüce fazîlet ve ahlâk ile yoğrula yoğrula yetişen talebeleri, dünyanın dört bir yanına yayılarak bütün İslâm âleminde onu temsil ettiler. Onun nefesini her tarafa ulaştırdılar. Yani Cenâb-ı Hak, yüce nûrunu tamamlamada İmam-ı Âzam’ı da müstesnâ mahiyette bir vesile eyledi. Hâsılı; Onun ihlâsı,

samimiyeti, takvâsı neticesinde, açtığı güzel yoldan binlerce âlim yetiştirdi; onun talebeleri tarafından tesis edilen Hanefî Mezhebi, bugün en çok müntesibi bulunan fıkıh okullarından biri oldu. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe; hülâsa etmeye çalıştığımız bunca güzel hasletine rağmen, mânevî ilmin yanında, zâhirî ilmin hiçliğini ifade sadedinde şöyle demişti:

Tesir Edecek Nasihat

İşte İmâm-ı Azam(r.a)da bu nadide fitratların başında gelmektedir. O, Batı'da ağırlığıyla İslam âleminin büyük hukukçusu olarak kendisini kabul ettirmiş devasa bir âlimdir. Aynı zamanda pratik hayatta da büyük bir tüccardır. Onun bir buçuk günde Kur'an'ı hatmettiği rivayet edilmektedir. Burada ona atfedilen bir menkıbeyi de hatırlatmak yerinde olacaktır: Çocuğun birine bal dokunuyordu; anne ve babası çocuğa onca "bal yeme!" tavsiyelerine rağmen, o yine bal yemeye devam etmektedir. Derken bir gün anne ve babası çocuğu elinden tutup İmâm'ın huzuruna getirirler ve "Bu çocuk bal yiyor; biz yememesini istememize rağmen o yemeye devam ediyor." derler. İmâm A'zam(r.a), **"Götürün, bu çocuğu kırk gün sonra bana getirin."** der. Kırk gün sonra yeniden getirirler. İmâm çocuğu karşısına alır ve bal yememesini tavsiye eder. Çocuk kalkarken babasının elini öper ve, **"Babacığım! Bir daha bal yemeyeceğim"** der. Oradakiler, **"Ya İmâm, ilk getirdiğimiz zaman niçin nasihat etmeyip de, bizi kırk gün beklettiniz?"** diye sorduklarında, İmâm onlara şöyle cevap verir: **"Siz, çocuğu bana getirdiğiniz gün ben bal yemiştim. Eğer kendim yaptığım bir şeyden onu vazgeçirmeye çalışsaydım ihtimal nasihatim etkili olmayacaktı. Bu kırk gün içinde, ben onu vücudumdan atıp da öyle nasihat etmek istedim."**

Komşumuzun sesi kulağımıza gelmez oldu

Komşusu bir genç vardı, her gece içki içer, eve sarhoş gelir, bağırır çağırırdı. Bir gün zaptiyeler onu yakalayıp hapse attılar. Ertesi gün İmâm-ı A'zam(r.a), **"Komşumuzun sesi kulağımıza gelmez oldu."** deyince, bir talebesi onun hapse atıldığını söyledi. Bunun üzerine İmâm-ı A'zam(r.a) valiye gitti. Vali, onu görünce ayağa kalkıp hürmetle karşıladı. "Buraya teşrifinizin sebebi nedir?" dedi. O da hadiseyi

anlatınca, vali: “Böyle ehemmiyetsiz bir iş için zat-ı aliniz buraya kadar niçin zahmet ettiniz, bir haber gönderseydiniz kâfiydi.” dedi ve o genci serbest bıraktı. İmam-ı A’zam (r.a)o gence; **“Bak biz seni unutmuyoruz.”** diyerek ona bir kese de akçe (para) verdi, **“Bununla ihtiyaçlarını karşılırsın”** buyurdu. Bunun üzerine o genç, yaptığı kötü işlerden tövbe edip, İmam-ı A’zâmın derslerine devam etmeye başladı ve fıkıh ilminde âlim olarak yetişti.

Ya Sen Sürçersen

Bir gün Ebû Hanîfe(r.a) Hazretleri çamurda yürüyen bir çocuğa rastlamıştı. Ona merhamet ve şefkatle tebessüm ederek; **“Evlâdım, dikkat et de düşmesin!”** dedi.

Çocuk da, zekâ ve basîret ile parıldayan gözleriyle İmâm’a döndü ve bir çocuktan beklenmeyecek şu ibretli cevabı verdi: **“Ey İmam! Benim düşmem basittir, düşersem yalnız ben zarar görürüm. Fakat asıl siz dikkatli olunuz. Çünkü eğer sizin ayağınız kayacak olursa, size tâbî olup ardınızdan gelenlerin de ayağı kayar ve düşerler ki, bunların hepsini kaldırmak da oldukça zordur.”**Çocuğun sözlerine hayran kalan İmam, ağlamaya başladı ve talebelerine şu ihtarda bulundu: **“Şayet bir meselede size daha kuvvetli bir delil ulaşırsa, o hususta bana tâbî olmayınız.** İslâm’da kemâlin alâmeti budur. Bana olan sevgi ve bağlılığınız da ancak bu şekilde ortaya çıkar...”Devlet ricâlinin verdiği hediyeleri de vazifeleri de kabul etmeyen Ebû Hanîfe(r.a)Hazretleri; baba mesleği olan ticareti, zaman zaman fiilen, çoğu zaman da ortağı vasıtasıyla sürdürüyor, alışverişte de çok hassas ölçülerle hareket ediyordu. Hem ilimde hem de hayatta;

” İlim Minnet Altında Kalmasın

İmam-ı Âzam (r.a)geçimini ticaret yaparak sağladı. Onun dürüstlüğü, cömertliği, emanete riayeti ve takvası ticarî muamelelerinde de daima kendini göstermiştir. Halk ticarete onu Hz. Ebu Bekir(r.a)Efendimize benzetirlerdi. Hafs b. Abdurrahman’la ortaklık eder, yıllık kazancının dört bin dirhemden fazlasını fakirlere dağıtır, âlimlerin, muhaddislerin ve talebelerinin bütün ihtiyaçlarını karşılar ve tevazu ile şöyle buyururdu: **“Bunları ihtiyacınız olan yerde kullanın ve Allah’a şükredin. Çünkü bunlar gerçek anlamda benim değil, sizin**

nasibiniz olarak Allah’u Tealâ’nın ihsan ve kereminden benim aracılığımla size gönderdiğiştir.”

Böylece ilim ehlini başkalarına minnet ettirmez, rahat çalışmalarını temin ederdi. Kendi evine de bol harcar, bir o kadar da yoksullara sadaka verirdi. Zenginlere de hediyeler verirdi. Her cuma günü anne ve babasının hayrına yirmi altın dağıtırdı. Müşterisi fakir olursa malı aldığı fiyata verir veya hediye ederdi.

Cömert Alıcı

İmam-ı Âzam(r.a). bir malı alırken de satarken de kul hakkına büyük özen gösterirdi. Birisi ona satmak üzere bir elbise getirdi. İmam fiyatını sordu. O da yüz akçe istediğini söyleyince, İmam-ı Âzam (r.a)“Bunun değeri yüz akçeden daha fazla.” dedi. Satan kişi yüzer yüzer arttırarak dört yüz akçeye kadar çıktı. İmam “Olmaz, daha fazla eder!” diyerek bu işten anlayan bir tüccar çağırdı. Fiyatı tayin ettirdi ve o elbiseyi beş yüz akçeye satın aldı.

Fetva vermeye kalkan bu kadarını nasıl bilmez!

Daha ilmini tamamlamamış talebelerinden birisi, kendinde bir salahiyet görüp bir meclis kurdu. Fıkıh öğretmeğe başladı. Bu haber İmama gidince huzurundakilerden birisine bunun meclisine gidip ona şöyle söylemesini emretti:“(Bir kimse elbisesini temizleyiciye verse, birkaç gün sonra gelip elbisesini istese temizleyici inkâr etse, daha sonra tekrar gelip elbisesini istese temizleyici de elbisesini temiz olarak ona verse ücret alabilir mi?” Eğer alır derse hata ettin dersin. Ücret almaz derse yine hata ettin dersin.)Bu zat meseleyi gidip o talebeye anlatıp soruyu sordu:- Temizleyicinin ücret almağa hakkı var mı?- Evet ücret alır.- Hata ettin, öyle değildir.- Hayır ücret alamaz.- Yine hata ettin, öyle değildir. Bunun üzerine, fetva vermeye kalkışan o talebe, İmamı A’zamın(r.a) huzuruna gitti. İmam onun geldiğini görünce şöyle konuşmaya başladı :”Seni buraya elbiseyi temizleme meselesi mi gönderdi?- Evet.“Sübhaneallah, insanlara fetva vermeye kalkan ve Allah’u Teâlânın dininde söz söylemek için kendisine meclis kuran kimse ücret bahsinden bu kadarını nasıl bilmez?- Bunun cevabı nasıldır?

- Eğer temizleyici elbiseyi gaspettikten sonra temizlediyse ücret verilmez. Çünkü kendisi için temizlemiş demektir. Yok, gaspetmeden

önce temizlemişse ücret vermesi lazımdır. Çünkü onu sahibi için temizlemiştir.

Üç gümüş karışsa, ikisi kaybolrsa

Abdulah İbni Mübarek İmama sordu :- Bir kimsenin iki gümüşü, başka birinin bir gümüşü ile karışsa, sonra ikisini kaybetse, hangileri olduğunu da bilmesi ne yapması lazımdır? Kalan bir gümüş üçe taksim edilir. Üçte biri bir gümüşü olanın, üçte ikisi de iki gümüşü olanındır.

Bize göre mi, size göre mi?

Bir rafizi İmam- A'zama (r.a)gelip şöyle bir soru sordu:”*İnsanların en kuvvetlisi kimdir?- Bize göre Hz. Ali(r.a)’dır, size göre ise Hz. Ebu Bekir(r.a)dir. Nasıl olur?*

“ Çünkü Hz. Ali(r.a) hilafetin Ebu Bekr-i Sıddik(r.a)’in hakkı olduğunu bildi, kabul edip ona teslim eyledi. Size göre ise Ebu Bekr-i Sıddik(r.a) Hz. Ali(r.a)’den hilafeti zorla aldı. Fakat Hz. Ali(r.a) bir şey yapamadı.Rafizi bu söz karşısında şaşırıp kaldı.

Eğer kıyas ederek söyleseydim

İmam-ı A’zam(r.a), Hz. Ali(r.a)’nin torunu Muhammed bin Hasen (r.a)ile buluştu, aralarında şöyle konuşma geçti:” Ceddinin Hadis-i şeriflerine kıyas ile muhalefet eden zat sen misin?- Bundan Allah’u Teâlâya sığınırım. Ceddiniz gibi size de hürmetimiz vardır. İmam-ı A’zam(r.a) dizleri üzerine oturup sordu: Erkek mi zayıftır, kadın mı?- Kadın, daha zayıf yaradılışlıdır. Kadının hissesi ne kadardır? Erkeğin yarısı kadardır. Eğer kıyas ile söyleseydim bu hükmün tersini söylerdim. Namaz mı efdaldır oruç mu? Namaz efdaldır. Eğer kıyas ederek söyleseydim, hayzlı kadına ramazan orucunu değil namazını kaza etmesini emrederdim. Bevil mi (idrar) pistir, meni mi? Bevil daha necistir. Eğer kıyas ederek söyleseydim, meni çıktığı zaman değil, bevil çıktığı zaman gusül abdesti almayı emrederdim. Hadis-i şerifte olandan gayrisini söylemekten Allah’u Teâlâya sığınırım. Ben Peygamber (s.a.v)Efendimizin sözlerine kıymet veriyorum, onları açıklıyorum, başka bir şey yapmıyorum. Bu konuşma üzerine Muhammed bin Hasen(r.a) İmam-ı A’zamin(r.a) kendisine yanlış tanıtıldığını anlayarak kalkıp Ebu Hanife(r.a)’nin alnından öptü.

İmam-ı A'zam(r.a)ın ilminin yüksekliği

Mütesettir bir kadın, bir meselesini halletmek için İmama geldi. İmam-ı Azam(r.a) evinden çıkmış, atına binip ayaklarını üzenkiye koyarken kadın sualini sordu. İmam-ı A'zam(r.a) bir an düşündükten sonra şöyle cevap verdi:” Senin bu sualinin cevabı, Kur'an-ı Kerimde açıkça yoktur. Kur'an-ı Kerimi baştan sona kadar düşündüm, cevabını bulamadım. İstersen biraz bekle, hemen gelir, sana doğru cevabı veririm.Bu menkıbe, İmam-ı A'zamın ilminin ne derece yüksek olduğunu göstermektedir. Bir anda Kur'an-ı Kerimin bütün ahkâmının kalbinde hâsıl olması şaşılacak bir meseledir.

Numan'ın kölesi

Büyüklerden birisi anlatır: Vasıt şehrinde faziletli bir zat vardı. İsmi Numan'ın kölesi idi. Bu zatı bulup isminin niçin böyle olduğunu sordum:- Sen o yüksek imamın nasıl kölesi, azadlısı oldun?- Annem öldüğü zaman, ben karnında idim. Yıkayıcılar, annemi yıkarlarken karnındaki çocuğun canlı olduğunu anlamışlar, durumu İmam-ı A'zama anlatmışlar, o da hemen karnını sol taraftan yarıp, çocuğu çıkarın demiş. Doktor, aynı yerden karnını yarıp beni çıkarmış. Bunun için onun azadlısıyım, ona daima dua ederim.

El yıkama bahanesiyle

İmam-ı A'zama(r.a) haset eden fakat görünüşte onu sevenlerden birisi, birgün nehrin kenarındaki bahçesinde İmama ve talebelerine ziyafet hazırladı. İmam-ı A'zam(r.a) talebeleriyle birlikte gitti. O şahıs (buyurun, yemek yiyin) demişse de, İmam talebelerine (Benim yaptığım gibi yapın) buyurdu. Yemekten önce el yıkama sünnetini ifa için nehre gidip ellerini yıkadı. Bütün talebesi de böyle yaptı. Bu esnada bir kedi gelip İmamın tabağından yedi, hemen öldü. İmamın talebeleri yemeğe zehir karıştırıldığını anladılar. Hiç birisi yemek yemeden dağıldılar.

İmam yemekte zehir olduğunu anlamış, fakat açıkça söylemeyip el yıkama bahanesiyle oyalanma yolunu tutup kerametini setretmek (örtmek) istemişti. Böylece hem sünneti yerine getirdi, hem ölümden kurtuldu.

İnsan büyük günah işlemekle kâfir olmaz

İmam-ı Ebu Yusuf(r.a) anlatır: Ebu Hanifenin(r.a) zamanında Harici mezhebinde olanlar çoktu. Harici mezhebinde olanlar, (bugünkü vehhabiler gibi) şöyle düşünürlerdi: (İnsan büyük günah işlemekle kâfir olur.) İslamiyette büyük tefrikaya sebep olan bu sözü Ebu Hanife (r.a)hazretleri kabul etmez, bir kimsenin günah işlemekle dinden çıkmayacağını, sadece haram işlemiş olacağını, bunun ise azabı gerektireceğini, Ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinin böyle olduğunu bildirerek Haricilerin sözlerine karşı uyanık olunmasını emrederdi.

Hariciler, İmamın, Harici mezhebinin bozuk olduğunu anlattığını duyunca galeyana geldiler. İçlerinden kırk tane eşkıya şöyle bir karar aldılar: (Ebu Hanife'ye gider, onunla konuşuruz, mezhebinden ve sözlerinden dönerse ne ala, dönmezse başını gövdesinden ayırırız.)

Biz İmamın kalbleri ihya eden sözlerini dinliyorduk. Kılıçları omuzlarında asılı bir sürü sapık izin almadan içeri girdi. İmamı öldürmek istiyorlardı. Dediler ki:- Sana iki suâlümüz var, bize cevap ver. Bizim istediğimize uygun cevap verirsen kurtulursun. Mezhebimize aykırı cevap verirsen kaçamazsın, seni burada öldürürüz.

İmam-ı A'zam(r.a) onların bu haline aldırmayıp buyurdu :” İnsaf ile mi, yoksa isyan ve inat ile mi konuşacağız? Her işte insafli olmak, doğru söze karşı kalblerin saf olması gerekir, dediler.- O halde kılıçlarınızı kınlarına sokunuz, böyle yalın kılıç durmanız insafla bağdaşmaz.Gelenler yine inat ve isyanla konuştular:- Kılıçlar kınlarına girmez, kana boyanmak niyetiyle gelmiştir.- Hasbünallah, soracaklarınızı sorun. Konuşalım. Bir kimse şarap içip sarhoş olarak ölse, bir kadın da zina edip doğurduğu çocuğu öldürse, kendisi de nifas hali bitmeden ölse, bu iki facirin hallerinin ne olduğunu, namazlarının kılınıp kılınmayacağını bize anlat:

“ Önce siz insafla şu sorularıma cevap verin. Onlar Yahudi, mecusi veya hıristiyan mıdır? Hiç birisi değildir. Ya hangi dindendir?- La ilahe illallah Muhammedün resulullah derler, Peygamber (s.a.v)in Allah’u Teâlâdan getirdiklerini kabul ederlerdi, fakat bu büyük günaha duçar oldular.”

“ Onların hallerini ve hasletlerini saydınız. Bu üç şey iman mıdır, küfür müdür, insafla konuşup doğrusunu da siz söyleyin.- Bu üç haslet imandır. Evet dediğiniz gibidir. Şimdi söyleyin bakalım, bu hasletler imanın nesidir, yarısı mı, üçte biri mi veya hepsi midir? Bu üç şey imanın tamamıdır. İman ancak bunlara denir. Mademki imanlı olduklarına kendiniz şahadet ediyorsunuz, o halde onlardan ne istiyorsunuz? Hariciler kendi sözleriyle böylece mağlup oldular, hepsi de kılıçlarını kınlarına koyup bozuk mezheplerini bırakıp ibadet etmeğe başladılar. İmam-ı A’zama(r.a) dediler ki:”Kalbimizdeki zulmeti giderdin, bizi şad eyledin, irşad eyledin. Batıl yolumuzu bıraktık, içimizdeki rezalet kirlerini temizledik, kurtuluş yolu olan Ehlisünnet vel cemaat mezhebini kabul ettik.”

Âlimlerin gıybeti ancak tövbe ile affedilir

Kendisiyle münazara edenlerden bazıları ona kötü sözlerde bulunurlardı. Bunlardan birisi ona dedi ki :- Bid’at ehli ve zındık. İmam-ı A’zam(r.a) ona cevap verdi :” Allah’u Teâlâ seni magfiret eylesin! Allh’u Teâlâ sözümde ihtilaf olmadığını ve O’nu tanıdığımdan beri O’na ortak koşmadığımı herkesten iyi bilir. Yalnız O’nun afvını ümit eder, yalnız O’nun azabından korkarım”.

Azab kelimesini söyleyince kendini tutamadı, ağladı, gözyaşları birbiri ardınca akmağa başladı. O kimse dedi ki :” Bana hakkını helal et!” Buyurdu ki: “Cahillerin söylediği söz helal edilir, amma ilim sahiplerinin söylediği söz, çok ağırdır, helal edilmesi zordur. Çünkü âlimlerin gıybeti, kendilerinden sonra tesir bırakır, çok fena ve devamlıdır, ancak tövbe ile affedilir.”

Fatihatsız namaz olmaz!

İmam-ı A’zam Ebu Hanife(r.a) Hazretlerinin, (Cemaatle namaz kılarken, imama uyanlar, Fatiha ve zamm-ı sure okumaz) dediğini duyanlardan on kişi, imamın huzuruna gelip derler ki: İmamın okumasını kâfi görüp, cemaate Kur’an okutmadığını işittik. Hâlbuki Fatihatsız namaz olmaz. Elimizde bunu isbat eden kuvvetli deliller vardır. Hakkın ortaya çıkması için tartışmaya geldik. İmam der ki: Ben bir kişi, siz on kişisiniz, hepinizle aynı anda nasıl tartışayım? Nasıl tartışmak istiyorsunuz? İçinizden en bilgili, âlim olanı seçin, onunla

konuşayım. O, kendi ile birlikte hepinizin adına konuşsun. Teklifiniz uygun. O beni yenerse, hepiniz beni yenmiş olacaksınız, ben onu yenersem, hepiniz yenilmiş olacaksınız. Kabul mü? Peki, kabul ettik. Tartışmayı ben kazandım. Nasıl olur, daha başlamadık bile. Siz, seçtiğiniz âlimin hepinizin adına konuşmasını kabul etmediniz mi? Evet. Ben de, sizin kabul ettiğinizi kabul ediyor, aynı şeyi söylüyorum. Herkesin tabi olduğu imam, kendi adına ve ona uyup, imam kabul edenler adına Kur'an-ı kerim okur, cemaat okumaz. Anlaşamadığımız bir nokta kaldı mı? Evet anlaştık.

Oğlumun öğrendiğini az görme!

Oğlu Hammad, Fatıha suresini sonuna kadar öğrenince, Ebu Hanife(r.a) hocasına beş yüz akça hediye etti. (Başka bir rivayette bin gümüş hediye etti.) Oğlunun hocası dedi ki: - Ne yaptım ki bana bu kadar para gönderdi? İmam onun yanına gidip buyurdu ki: - Sana az hediye ettiğim için özür dilerim. Oğlumun öğrendiğini az görme! Allah'ı Teâlâya yemin ederim ki, yanımda bundan başka param olsaydı, Kur'an-ı kerime tazim için hepsini sana verirdim."

Dua ile anmaktan başka

İmam-ı A'zama (r.a)sordular :” Alkame mi efdaldır, yoksa Esved mi?” Onları dua ve istiğfar ile anmaktan başka hiç bir şeye kudretim yok ki, hangisinin büyük olduğunu nasıl söyleyeyim?

Hocasına saygısı

İmam-ı A'zam(r.a) Hazretleri buyurdu ki:(Aramızda yedi sokak olmasına rağmen Üstadım Hammad(r.a)'ın evine doğru ayaklarımı bir kere uzatmış değilim.)

Yine buyurdu ki:(Üstadım Hammad vefat ettiğinden beri, her namazımda onun için, annem babam için, kendilerinden ilim öğrendiklerim için, kendilerine ilim öğrettiklerim için istiğfar ettim. Hiç bir namazda unutmuş değilim.)

Allah'ı İnkâr Eden bir Kâfir

İmam-ı Azam Ebu Hanife(r.a)'nin çocukluk yıllarındaydı. “Allah” diye bir yaratıcının olmadığını, her şeyi tabiatın yarattığını iddia eden ve gittiği yerlerde bilginlerle görüşerek tartışmalar yapan bir ateist, Kufe şehrine geldi. Sapık fikirlerini anlatmaya başlayan bu ateistin,

Kufe bilginleriyle görüşüp münazara yapma isteğine gülen Müslümanlar: Bizim küçük bir bilginimiz var, eğer onunla karşılaşır yenersen, büyük bilginlerimiz seninle görüşebilir, diye cevap verdiler. O da bunu kabul etti. Sonunda görüşme yerini ve saatini kararlaştırarak dağıldılar.

Kufeliler salonu tıklım tıklım doldurmuşlardı. Aradan yarım saat geçtiği halde, küçük bilgin hâlâ gelmemişti. Saatler ilerledikçe dinsiz bilgin gururlanıyor ve “Benden korktu tabii” diyerek gülüyordu. Tam bu sırada küçük bilgin Ebu Hanife’nin içeri girdiği görüldü.

Dinsiz bilgin:”Niçin geç kaldın küçük? Yoksa çok mu korktun, diye sordu. O da: Hayır korkmadım. Evimiz nehrin öte yakasında. Bu tarafa geçmek istediğimde köprünün yıkılmış olduğunu gördüm. Geçemeyeceğimi anlayınca, oradaki ağaçlara, hemen bir sandal olup beni geçirmelerini emrettim. Onlar da sandal olup beni geçirdiler, bu yüzden geç kaldım, özür dilerim, dedi.

Bu cevap karşısında kahkahalarla gülmeye başlayan dinsiz bilgin: Hey akılsız çocuk! Hiç ağaç kendi kendine sandal olur mu, deyince, birden bire ciddileşen Ebu Hanife: Asıl akıllı olmayan sensin! Bir sandalın bile kendi kendine yapıldığını kabul etmiyorsun da, şu uçsuz bucaksız âlemin kendi kendine var olduğunu nasıl iddia ediyorsun, diye karşılık verdi.

Bu güzel cevap karşısında şaşırıp kalan inançsız bilgin:Beni gafil avladın küçük! Peki, şu varlığını iddia ettiğin Allah’ı göster de inanalım, dedi.

Ebu Hanife eline bir bardak süt alarak, dinsiz bilgine sordu:Yağ ve peynir neden yapılır?Tabii süttten yapılır.

Öyleyse, şu süütün içinde bulunan yağ ve peyniri göster bakalım!

Dinsiz bilgin iyice şaşırmıştı. Elbette bu süütün içinde yağ ve peynir vardır, fakat görünmez, dedi. Dinsizi en zayıf yerinden yakalayan Ebu Hanife yerinden doğrularak: Şu süütün içinde yağ ve peynir olduğunu kabul ettiğin halde onları gösteremiyorsun da, Yüce Allah’ı “İşte Allah” diye göstermemi benden nasıl istiyorsun, dedi.

Bu inandırıcı cevaplara rağmen hâlâ Allahın varlığına inanmayan adam: Son soruma da cevap verirsən, üstünlüğünü kabul edeceğim. Mademki “Allah vardır” diyorsun, şu anda o ne yapmaktadır, diye sordu. Bir an düşünen küçük bilgin: Bulunduğun kürsüden aşağı in, sorunun cevabını orada vereceğim diyerek dinsizin indiği kürsüye çıktı ve: Şu anda Allah, senin gibi bir dinsizi bu kürsüden aşağı indirerek, benim gibi küçük bir kulunu çıkardı, deyince, dinsiz bilginin konuşacak dermanı kalmamıştı. Binlerce insanın karşısında kelime-i şahadet getirerek Müslüman oldu.

Bir defasında da bir grup dehri onunla münâzara edip onu öldürme düşüncesindeydi, fakat İmam-ı Azam onlara dersini vermiştir. Onlara:“İçerisinde ağır ve çok kıymetli yük yükletilmiş, engin dalgalı bir denizde kaptansız bir geminin bulunmasına ne dersiniz?” buyurdu. Onlar“Böyle şey olur mu?” dediler. Ebu Hanife Hazretleri:“Her mevsim, hatta hergün şekli, hâli, işleri değişen, her gün bir başka şekilde görünen, intizamı akıllara hayret veren bu dünyanın hâkim ve yaratıcısı ve çok tedbirli bir sahibi olmadığına nasıl hükmedersiniz?” buyurunca gelenler pişman olup tövbe ettiler. Dünyayı Allah’ın yarattığına inandılar ve kılıçlarını kınlarına sokup oradan ayrıldılar.

İmam-ı Azam talebelerine karşı son derece şefkatli ve onlarla ilgiliydi. Onlara bir talebeye söylenecek şu güzel sözü söylemiştir ki, bizlere de söylenir inşaallah:“Sizler benim kalbimin sevinci, hüznümün tesellisisiniz..”Talebelerine nasihatlerinden bazılarına bir bakalım:

* “Her halinde Allah’u Teâlâ’dan kork, kötülüklerden korun. Emanetlere riayet et. Küçük-büyük, zengin-fakir herkese iyilik ve nasihatta bulun. Hiç kimseyi küçük görme. Vakarlı ol ve herkese değer ver. Ziyaretine gelenleri iyi karşıla.”

* “Hoca ve üstâdlarına hürmet et, onlara dil uzatma. İnsanlardan daima çekin. Allah için gizli halinde ne isen, açık durumda da öyle ol.”

* “Çok gülme. Zirâ çok gülmek kalbini öldürür. Vakarlı bir şekilde yürü. Acele acele ve salına salına yürüme. İşlerinde aceleci olma. Konuşurken yüksek sesle konuşma, bağırıp çağırma. Daima kendin için sükûn ve sükûtu tercih et...”

* “Nefsini her zaman murakabe edip gözet ve kontrol et. Ölümü hatırlından çıkarma. Hocaların ve ilim aldığın zatlar için Allahu Teâlâ’dan af ve mağfiret dile. Kur’ân-ı Kerim okumaya devam et. Kabirleri, büyük zatları ve mübarek yerleri çokça ziyaret et.”

* “Cimrilikten sakın. Zirâ herkes cimrilere buğz eder, onları sevmez. Güzel huylu ol. İnsanları incitmekten kaçın. Her zaman her yerde temiz elbise giy. Dünyaya rağbeti ve hırsını azaltarak nefsinı temizle. Dünya sevgisini içinden at. Kalbin temiz olsun.”

* “İlim meclislerinde hiddet ve şiddet göstermekten sakın. Beni de hayırlı duândan unutma. Bu nasihatimi kabul et. Onu ancak sana, senin ve bütün Müslümanların iyiliği için yapıyorum.”

Ebu Hanife Hazretleri 767 (H. 150) senesinde Abbasi Halifesi Ebu Cafer Mansur tarafından şehit edildi. Vefat haberi duyulduğu her yerde büyük üzüntü ve gözyaşıyla karşılandı. Cenazesi Bağdat’ta Hayzerân Kabristanının doğusunda defnedildi. İmam Şafii’nin hocasının hocası olan İbn-i Cerihe vefatını duyunca şöyle buyurdu: “Yani ilim gitti deseniz ya!”

İmam-ı Azam’ın ilminin ışığıyla aydınlanmayı ve faydalı ilimle amel işlemeyi Rabbimiz nasip eylesin.

Hanefî mezhebi Irak’ta doğmuş ve Abbâsîler devrinde ülkenin başlıca fıkıh mezhebi olmuştur. Mezhep özellikle doğuya doğru yayılarak Horasan ve Mâverâunnehir’de en büyük gelişmesini göstermiştir. Birçok ünlü Hanefî hukukçu bu ülkelere mensuptur. Mağrib’te Hanefiler V. yüzyıla kadar Mâlikîlerle beraber bulunuyorlardı. Sicilya’da ise hâkim durumda idiler. Abbasîlerden sonra Hanefî mezhebinde bir gerileme görülmüşse de, Osmanlı devletinin kurulmasıyla yeniden gelişme olmuş; Osmanlı sınırları içinde, halkı başka bir mezhebe bağlı olan yerlere bile, İstanbul’dan Hanefî mezhebine sâlik hâkimlerin gönderilmesi, mezhebe buralarda resmîlik kazandırmıştır (Mısır ve Tunus’ta olduğu gibi). Günümüzde Afganistan, Pakistan, Türkistan, Buhara, Semerkand gibi Orta Asya ülkelerinde hanefilik hâkimdir. Bugün Türkiye ve Balkan Türkleri", Arnavutluk, Bosna-Hersek, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya müslümanları genel olarak Hanefidirler. Hicaz, Suriye Yemen’in, Aden bölgesindeki

müslümanların bir kısmı da Hanefidir. (*Ebû Zehra, Ebû Hanife, terc. O, Keskiöglü, İst. 1966, s. 473 vd.*).

ESERLERİ

İmam-ı A'zamın(r.a) eserleri pekçok olup zamanımıza kadar ulaşmış olanları başlıca on tanedir. Aslında akaid ve fıkıh ilimlerinde rivayet edilen bütün meseleler onun eseridir. Bunlardan fıkıh bilgileri, Ebu Yusuf'un rivayeti ile ve bilhassa İmam-ı Muhammed Şeybani'nin toplayıp yazdığı Zahir-ür-Rivaye denilen kitaplarla nakledilmiştir.

1. Risale-i Redd-i Havaric ve Redd-i Kaderiyye: İmam-ı A'zamın usul-i dinde ilk yazdığı eserdir.

2. El-Fıkıh-ul-Ekber: Akaide dairdir. Bu eserin birçok şerhi yapılmış olup, başlıcaları şunlardır: El-Kavlül-Fasl; Muhyiddin bin Behaeddin tarafından yapılan şerhidir. Bu kitap İhlas A.Ş. tarafından ofset yoluyla basılmıştır. Pezdevi, Ebü'l Münteha ve İmam-ı Matüridi tarafından yapılan şerhleri de meşhurdur.

3. El-Fıkıh-ül-Ebsat: İmam-ı A'zam bu eserinde istita'at (insan gücü) hayır ve şer, kaza ve kader meselelerini açıklamaktadır.

4. Er-Risale li Osman Büsti: Eserde iman, küfür, irca ve va'id meseleleri açıklanmıştır.

5. Kitab-ül-Âlim vel-Müteallim: Bu eserde muhtelif meseleler hakkında Ehl-i sünnet itikadını bildirmek için tertiplenmiş soru ve cevaplar vardır.

6. Vasiyyet-i Nukirru: Eserde Ehl-i sünnet vel-cemaatin hususiyetleri anlatılmakta, akaid ve farzların hudutları açıklanmaktadır. Bu vasiyetten başka oğlu Hammad'a ve talebesi Ebu Yusuf'a yaptığı vasiyet olmak üzere on beş kadar vasiyetnamesi vardır.

7. Kaside-i Numaniyye.

8. El-Asl.

9. El-Müsned-lil-İmam-ı A'zam Ebi Hanife.

Sonuç

Bu veciz menkıbelerden, İmam-ı Azam(r.a)'a dair olan hikâyelerden ve büyük imamların sözlerinden sonra daha fazlasını konuşmak bizi de yazımızı da aşar. Ancak şunu söyleyelim: Ebu Hanife(r.a)Hazretleri, hayatından tasavvufi edep ve kaidelerin

çıkarıldığı ve tasavvufi okulun temellerinin metotları üzerine kurulduğu bir imamdır. Gavs'ul A'zam Abdulkadir Geylani(k.s)Hazretleri bile onun kabrinde türbedarlık yapmış himmetinden nasiplenmiştir.

Bu makaleyi Abdullah b. Mübarek(r.a)'ın İmam-ı Azam hakkında söylediği beyitle bitiriyorum: Müslümanların İmam'ı Ebu Hanife(r.a) fıkıh, hadis ve hükümle beldeleri ve içinde yaşayanları, sayfalarındaki Zebur'un ayetleri gibi süsledi. Doğuda, batıda ve Kûfe'de Onun gibisi yoktur. Allah korkusundan uykusunu terk ederek gecesini ibadetle, gündüzünü de Allah (c.c) için oruçla geçirmiştir. Salat Efendimiz Hz. Muhammed'e, ailesine ve bütün arkadaşlarına olsun. Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur.

İMAM-I ŞAFİ (R.A)
(D.H.150 -M.767 Gazze V.H.204 -M.820'Mısır)

Cennet ile müjdelenmiş olan Ehl-i sünnet vel-cemaatin dört büyük mezhebinden biri olan Şafii mezhebinin reisisdir. Adı, Muhammed bin İdris'tir. Dedesinin dedesi Şafi, Kureyş kabilesinden ve ashab-ı kiramdan olduğu için, Şafii adı ile meşhur olmuştur. Şafi'in dedesinin dedesi de Haşim bin Abdi Menaf'dır. İmam Şafii'nin annesi Yemenli Ezd kabilesindendir. Oğlunun yetişip olgunlaşmasında onun büyük bir payı vardır. Nesebine gelince: Abdi Menâf oğlu, Muttalib oğlu, Hâşim oğlu, Abdi Yezid oğlu, Ubeyd oğlu, Sâib oğlu, Şâfi' oğlu, Osman oğlu, Abbas oğlu, İdris oğlu Muhammed'dir. Soyu, Hz. Peygamber'le Abd-i Menâf da birleşmektedir.

İmamı Azam Ebu Hanife'nin vefat ettiği yıl olan Hicri 150 senesinde Filistin'in Gazze şehrinde H.150 -M.767 senesinde dünyaya geldi. H.204 -M.820'de Mısır'da vefat etti. Kabri, Kurafe kabristanlığında büyük bir türbe içindedir.

Gençliği ve Yetiştirilmesi

Henüz beşikte iken babası vefat etmişti. Annesi onu iki yaşında, asıl memleketleri olan Mekke'ye getirdi. Orada büyüdü. Yedi yaşına gelince Kur'an-ı Kerimi ezberledi. Bundan sonra ilim öğrenmeye başladı. Mekke'ye gelince büyük hadis üstatlarından Peygamber(s.a.v) Efendimizin hadislerini ezberlemeye, diğer taraftan da Arapçayı düzgün ve mükemmel bir şekilde öğrenmeye başladı. Kendisi, ilim öğrenmeye başladığı bu ilk günleri için şöyle demiştir: "Kur'an-ı Kerimi

ezberledikten sonra devamlı Mescid-i harama gidip, fıkıh ve hadis âlimlerinden pek çok istifade ettim. Fakat çok fakir idik, bir yaprak kâğıt almaya bile gücümüz yoktu. Derslerimi ve öğrendiğim meseleleri yazmakta çok sıkıntı çekerdim."

Kırsal kesimlerde korunan fasih Arapçayı öğrenmek için bir süre çölde Huzeyl kabilesinin arasında yaşadı. On yıl kadar süren çöl hayatında, dil öğreniminin yanı sıra ok atmayı da öğrendi. Bu kabile, Arapların dil bakımından en fasihi idi. Onlarla birlikte gezdim, dolaştım, ok atmayı öğrendim. Mekke'ye döndüğüm zaman, birçok rivayet ve edebiyat bilgilerine sahip olmuştum."

Kendisi bu konuda şöyle der: "Çöldeyken himmetim iki şeyde toplanmıştı. Okçuluk ve ilim. Ok atmakta o kadar maharet sahibiydim ki, on ok atsam hepsi hedefe isabet ederdi." Bunu söyledikten sonra ilim hususunda bir şey demeden sustu. Yanında bulunan biri: "Vallahi sen ilimde, okçulukta olduğundan çok daha üstünsün" dedi. (*Muhammed Ebu Zehra, İmam Şafii, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 17-18.*)

Çocukluğu zamanında Hz. Şafii düğün, derneğe gitmez, daima bir köşede oturup fikirle meşgul olur ve çok zaman Salimi Rai sohbetinde olurdu.

İmam Şafii buyurur: "Bir gece Peygamber(s.a.v)Efendimizi rüyamda gördüm. Bana emri risaletpenahileri şöyle oldu: "Sen kimsin?" Ben dedim: "Ya Resulallah! Senin bölüğündenim. "İleri gel" dedi Vardım. "Ağzını aç" dedi. Açtım; ağzıma mübarek dili üzerindeki ıslaklıktan bir miktar nakletti, şöyle ki ağzımın içi dopdolu oldu. "Var imdi işin tamamdır" dedi. Ve hem ol saat; Ali (k.v) Hazretlerini gördüm ki, parmağına bir yüzük geçirdi, Ve dedi ki. "Peygamber ilmi ve benim ilmim sana kutlu olsun" dedi. (*tezkiiret-ul evliya Feridüddin-i Attar*)

Gençliğinin ilk yıllarında kendini tamamen ilme verip, Mekke'deki Süfyan bin Uyeyne, Müslim bin Halit ez-Zenci gibi fakih ve muhaddislerden ilim tahsil etti. Hadis, fıkıh, lügat ve edebiyatta çok yükseldi. Mekkeli gençler arasında, ilimde parmakla gösterilen bir dereceye ulaştı.

İmam Malik'in Himayesinde İlim Tahsili

İmam Şafii yirmi yaşlarında bir delikanlı iken, ilim derecesi o kadar ilerlemişti ki fetva verecek ve hadis rivayet edecek bir mertebeye ulaşmıştı. Hatta Müslim ibnu Halid Zenci ona fetva vermesi için izin

vererek: "Ya Eba Abdillallah, artık fetva ver, senin fetva verme zamanın geldi" dedi.

Onun ilim tahsilindeki gayreti, Mekke'nin surlarını aşmış ve bu şehrin ötelere doğru uzanmaya başlamıştı. Çünkü ilmin sınırı ve ülkesi yoktur. Bu arada Medine'nin imamı Malik ibnu Enes'in adı Şafii'ye ulaşmıştı. Zira bu imamın adı o derece yayılmıştı ki, gelip gidenler hep onu zikrediyorlardı. Bu durumda Şafii'nin gayreti ondan ilim tahsil etmeye yöneldi ve bu yüzden Medine'ye gitmek istedi. Fakat o Medine'ye İmam Malik'in ilminden habersiz eli boş gitmek istemiyordu. İmam Malik'in ismi her tarafa yayılmış olan el-Muvatta adlı eserini temin edip defalarca okudu. Hadis kitabını, dokuz günde ezberledi.

Bu kitabı okuduktan sonra onun İmam Malik'i görme arzusu daha da arttı. Şafii Medine'ye gitmeden önce, orada herhangi bir zorlukla karşılaşmamak için Mekke valisinden bir tavsiye mektubu alarak yola koyuldu. Oraya vardığında yanındaki mektupla Medine valisinin yanına girdi. Mektubu valiye verip durumu izah ettikten sonra, valiyle beraber büyük imam Malik ibnu Enes'in evine gittiler. Malik onları kapıda karşıladı.

Uzun boyu ve heybetli görünüşüyle vakarlı, muhteşem bir zattı. Vali kendisine mektubu takdim etti. İmam Şafii bundan sonrasını şöyle anlatır: "Mektubu alıp okumaya başladı. "...mektubu getirenin işi şu merkezde, onunla konuş ve gereğini yap" sözlerine gelince mektubu elinden attı ve : "Suphanallah, Resulullah'ın ilmi artık bu vasıtalarla mı alınır oldu?" dedi. Baktım ki vali onunla konuşmaktan korkuyor. Ben ileri atıldım ve : "Allah iyilikten ayırmasın, ben Muttalip ailesinden bir adamım. Maksadım şudur" diyerek hayat hikâyemi anlattım.

Sözlerimi dinledikten sonra bana baktı. Onda büyük bir feraset ve sevgi vardı. Bana: "Adın ne?" dedi. "Muhammed" dedim. "Ey Muhammed, Allah'tan kork, günden sakın, zira sen yüksek mertebe sahibi bir adam olacaksın. Allah senin kalbine bunu koymuş, onu günahlarla söndürme" dedi. Ve sözünün sonunda: "Yarın buraya gelirsin, seni okutacak olan da gelir" dedi."

Ben de onu ezberledim, ezberden okurum dedim. Ertesi gün imam-ı Malik'e gelip okumaya başladım. Her ne zaman, imamı üzme korkusundan okumayı bırakmak istesem, benim güzel okumam onu hayretler içerisinde bırakır, ey genç daha oku derdi. Kısa zamanda Muvatta'yı bitirdim."

Tahsilinde en önemli safha, imam-ı Malik hazretlerine talebe olmasıyla başlamıştır. Yanına geldiği zaman, yirmi yaşlarında bulunuyordu. İmam-ı Malik onu himayesine alıp, dokuz yıl müddetle ilim öğretti.

Valilikte Görev Alması

İmam Malik ibnu Enes vefat edince, Şafii ilimden yeteri kadarı nasibini aldığı kanaatine vardı. O zamana kadar çok fakir bir hayat sürdü. Kendi geçimini temin edebilmek için bir iş aramaya başladı. Bu sırada Yemen valisi Hicaz'a gelmişti. Kureys'ten bazıları ondan Şafii'yi beraberinde Yemen'e götürmesi isteğinde bulundular. Vali bu isteği uygun bularak, kendisine bir iş vermek üzere Şafii'yi yanında götürdü.

Şafii bu hususta şöyle der: "Annemde bana verecek yol parası bile yoktu. Evi rehin vererek, yol parasını tedarik ettim. Yemen'e varınca vali bana iş verdi. Bu parayı ödemek için çalışmaya başladım." İmam Şafii'nin dirayeti, bilhassa Yemen valisinin maiyetinde aldığı ve kadılık seviyesinde olan bu görevinde dikkati çekmiştir. Vazifesi Yemen'e bağlı Necran'daydı. Şafii, burada adaleti hakkıyla gerçekleştirmiştir. Her çağda ve her yerde olduğu gibi Necran'da da insanlar, valilere, kadılara, hâkimlere yaranmaya çalışıp, onlara yakınlaşmak için yol arıyorlardı. Fakat bu tip insanlar İmam Şafii'den bu konuda gerekli iltifatı göremediler. Şafii bu kapıyı kapatmakla nefsinin fesat, şer ve zulümden korumuş oldu. Dolayısıyla uygulanması çok zor görülen adaleti tam olarak gerçekleştirmiş oldu. *(Muhammed Ebu Zehra, İmam Şafii, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 18-20.)*

Beş yıl kadar bu görevi yaptıktan sonra, Bağdat'a giderek, ilmini ilerletmek için, imam-ı A'zamın talebesi olan imam-ı Muhammed'den ders almaya başladı. İmam-ı Muhammed onu kendi himayesine alıp, yazmış olduğu kitaplarını okutmak suretiyle, Irak'ta tedvin edilen fıkıh ilmini ve Irak'ta meşhur olan rivayetleri öğretti, imam-ı Muhammed ayrıca İmam-ı Şafii'nin üvey babası idi. İmam-ı Şafii onun ilminden ve kitaplarından çok istifade etmiştir.

Güçlülerle Karşılaşması

Tıpkı günümüzde olduğu gibi tarihin her döneminde iyi işler yapmaya çalışanlar, adaleti hakkıyla yerine getirenler, fırsatçılara ve zalimlere fırsat tanımayanlar daima zalimlerin ve menfaatperestlerin fiili ve psikolojik işkencelerine maruz kalmışlardır. İmam Şafii söz konusu görevine devam ettiği sıralarda Yemen'e zalim, gaddar bir vali

tayin oldu. Bu vali, kendi idaresi altındakilere zulüm yapmaktan çekinmiyordu. Bu durumdan haberdar olup rahatsız olan Şafii, âlimlerin elinde keskin bir kılıç olan tenkit vasıtasını çok iyi kullanarak bu valiyi uyarmaya çalıştı. Fakat Şafii'nin bu tavrı valinin onun aleyhine harekete geçmesine yol açtı. Vali ona kin bağlayarak hakkında iftiralar uydurdu. Abbasî Halifesi Harun'a şikâyet etti. Zira herkes tabiatının gereğini yapar. Abbasîler, Hz. Ali (r.a.)'nin soyundan gelenlere karşı bir tavır içindeydiler. Bu sebeple herhangi bir valinin Hz. Ali (r.a.) soyundan gelenlere karşı iyi davrandığını tespit ettiklerinde derhal onu ya azlediyor, ya muhakemeye çekiyor, ya da öldürüyorlardı.

Söz konusu zalim vali de Abbasileri bu zayıf noktalarından vurmayı başardı. Şafii'yi Hz. Ali (r.a.) soyundan gelenlerin taraftarı olmakla itham etti. Bu sadece psikolojik bir yıldırma idi ve her hangi bir fiili duruma dayanmıyordu. Çünkü Şafii'nin Hz. Ali (r.a.) soyundan gelenlere karşı sevgi beslediği herkesçe biliniyordu. Fakat onun bu sevgisi kendisini Şiilik propagandasına ve onların iktidara gelmesi için bir girişimde bulunmaya sevk edecek durumda değildi. Tüm bu gerçeklere rağmen zalim vali, bu konuda ısrar ediyor, Halife Harun Reşit'e mektup göndererek onu Şafii'ye karşı kışkırtıyordu.

İşte bu zalim vali : "Alevilerden 9 kişi kımıldanmağa başladılar. Ben onların hükümet aleyhinde ayaklanmalarından korkuyorum.. Burada Şafî Muttalib oğullarından bir adam var, o burada oldukça benim ne buyruğum tutuluyor, ne de yasam."

"Harp meydanlarında savaşıyor bir kimsenin kılıçla yapamadığım o, diliyle yapıyor."

Nihayet Şafii(r.a)Hazretleri eli kelepçeli halde Bağdat'a gönderildi. 34 yaşlarında böyle bir durumla karşı karşıya kalan Şafii apar topar Halife Harun Reşit'in huzuruna çıkarıldı. Rivayetlerin dediğine göre Halife bu dokuz kişiyi öldürtmüştür. Şafî hüccetinin kuvveti ve Hanefî fakihi Muhammed b. Hasan Şeybânî'nin şehadeti sayesinde kurtulmuştur.

Hüccet ve delilinin kuvveti şundan anlaşılıyor: Kendisine kılıç altında Alevilik ithamı yöneltildiği zaman Halife Harun Reşit'e şöyle cevap verdi:

"Yâ Emîrû'l-Mü'minîn, iki adam var, bunlardan birisi beni kendisine kardeş sayıyor, diğeri kölesi addediyor. Ne dersin, bunlardan hangisi bana daha sevgilidir?

Seni kardeş sayanı daha çok seversin.

İşte o adam sensin ya Emîrû'l-Mü'minin. Zira siz Abbasî oğulları, onlar ise Ali oğulları. Biz de Muttalib oğulları. Siz Abbasî oğulları bizi kardeş görürsünüz, onlar ise bizi köle sayarlar.

Hanefî fakihi Muhammed b. Hasan Şeybânî'nin onun hakkındaki iyi şehadetine gelince: Şafîî onu, itham olunduğu esnada Harun Reşid'in meclisinde görüp tanımıştı. Zîrâ ilim, ilim ehli arasında bir akrabalık bağıdır. Şafîî müdafaası sırasında söyledikleri arasında kendisinin ilimden, fıkihtan nasibi olduğunu söyledi ve kadı Muhammed b. Hasan da bunu bilir, dedi. Harun Reşit, bunu Muhammed b. Hasan'a sordu. O da: O ilmi çok, bilgiden nasibini almış bir zattır. Ona isnat olunan bu işle onun bir ilgisi yoktur. O öyle adam değil, dedi. Harun Reşit de: Onu yanına al, bakalım, düşünelim, dedi.”

Ancak onun güzel savunması ve İmam Muhammed ibnu Şeybani'nin lehinde şahitlik etmesiyle canını kurtardı. (*Muhammed Ebu Zehra, İmam Şafîî, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 20-21.*)

Yeniden İlme Yönelmesi

İmam Şafîî, başına gelen bu olaydan sonra valilikteki görevini bırakıp kendini yeniden ilme verdi. Okudu, okuttu; ders aldı, ders verdi. İnsanlar için fıkihta ebedi eserini meydana getirdi. Bağdat'ta Muhammed ibnu Hasan'ın evinde konakladı. Onun eserlerini bizzat kendinden okudu. Böylece hem Irak'ın hem de Hicaz'ın fikhını birleştirmiş ve çağın en büyük fakihlerinden ders almış oldu. Bu sayede, fıkıh ilminin kurallarını tespit edecek kadar yüksek bir mertebeye ulaştı. Bu konuda muvafık ve muhalif herkes onun bu mevkiini tanıdı. Böylece onun ünü her tarafa yayıldı, itibarı yükseldi ve nihayet, hakkıyla imamlık mertebesine ulaştı.

Bağdat'ta oturduğu sıralarda Iraklılarla fikhî münakaşalar yapar ve kendisini İmam Malik'in talebesi sayardı. Muayyen bir metot ortaya koymazdı. İmam Muhammed dışında, yaşça kendisine denk olanlarla tartışırdı. İmam Muhammed'i ise kendisinin hocası olarak görüyor, onunla tartışmaya girmekten çekiniyordu. Şafîî, Muhammed b. Hasan'dan ilim aldı. Onun kitaplarını okudu, ondan nakletti, bu nakil ettiklerini kaydetti.

Kendisi şöyle demiştir: “Muhammed b. Hasan'dan bir deve yükü ilim aldım, hepsi de bizzat ondan duyduklarımdır. “Onu çok Öger, ilmini çok takdir ederdi. Onun hakkında şöyle derdi: "İncelenmesi

gereken bir mezhep sorulduğu vakit yüzünü çatmayan tek bir kişi görmedim, ancak Muhammed b. Hasan Öyle değildi." Şafii ondan Hadis de rivayet etti, ondan yalnız Rey fikhını almakla iktifa etmedi.

İmam Şafii daha sonra Mekke'ye döndü ve Harem-i Şerifte ders vermeye başladı. Hac mevsimi gelince nice büyük âlimler onunla görüşür, onu dinlerlerdi. İşte bu esnada Ahmed ibnu Hanbel de onunla görüştü. Artık Şafii'nin şahsiyeti yepyeni bir fıkıhla ortaya çıkmıştı. Bu, ne yalnız Medine ehlinin fikhı idi, ne de yalnız Irak ehlinin. Belki de her ikisinden de alınmış yeni bir fıkıh ki, kitap ve sünnet ilminin olgunlaştırdığı, Arapçayı ve insanların ahvalini iyi bilmesinin perçinlediği, kıyas ve Rey'in geliştirdiği parlak bir aklın hulasesidir.

İmam Şafii, Mekke ve Bağdat arasında gidip geliyor, büyük üstatlarından almış olduğu emsalsiz ilimle kendi üstün zekâsını kullanarak ortaya koymuş olduğu yeni bir fikhî insanlara aktarıyor, onları bilgilendirmeye çalışıyordu. Etrafında toplanan cemaat bu büyük ilim deryasını can kulağıyla dinliyor, anlattıklarını benimsiyorlardı.

Fakat halk tabakasından bazı kişiler ve görüşler, aşırıya giderek İslam'la çelişen durumlara düşmüşlerdi. Bu yüzden İmam Şafii, görüşlerin birbiriyle çarpıştığı ve boğuştuğu Irak'ın gürültülü hayatından uzak kalmak maksadıyla uzun bir süre Mekke'de oturmayı tercih etti.

Mekke'deki bu ikameti dokuz yıl kadar sürdü İmam Şafii, H. 195 yılında 45 yaşlarındayken yeniden Bağdat'a dönmüştür. Bu ikinci gelişidir Bu gelişinde Bağdat'da iki sene kaldı. Bu sırada Bağdat İslam âleminin önemli bir ilim merkezi idi. Burada bulunan âlimler, imam-ı Şafii'ye hürmet göstermiş ve ilim talebeleri onun etrafında toplanmıştır. Ebu Ubeyd şöyle demiştir: İmam-ı Şafii'den duydum, buyurdu ki, "İmam-ı Muhammed'den öğrendiğim meselelerle ve ilimle, bir deve yükü kitap yazdım. Eğer o olmasaydı ilim kapısının eşiğinde kalmıştım. Bütün insanlar ilimde, Irak âlimlerinin, Irak âlimleri de Kufe âlimlerinin çocuklarıdır. Onlar da Ebu Hanife'nin çocuklarıdır." Yani bir babanın çocukları için lazım olan nafakayı kazanıp, çocuklarını beslemesi gibi, İmam-ı A'zam Ebu Hanife hazretleri de kendinden sonrakileri böylece ilimle beslemiş ve doyurmuştur.

Bağdat âlimleri dahi ondan ders almışlardır. Daha önce Mekke'de imam-ı Şafii ile görüşen ve ondan hadis dinleyen Ahmed bin Hanbel talebe olmuş, onun üstünlüğüne hayran kalmıştır. H. 187'de

Mekke'de ve 195'te Bağdat'ta İmam Ahmet b. Hanbel (Ö.H.241/M.855) ile buluştu. Ondan Hanbelî fıkhnı ve usulünü, Kur'an'ın nâsih ve mensuhunu öğrendi. Bağdat'ta onun eski mezhebinin esaslarını ihtiva eden "el-Hucce" adlı eserini yazdı. Yine imam-ı Şafii ile emsal olan İshak bin Raheveyh ve benzerleri ondan ilim tahsil etmiştir. Herkes onun dersine koşuyor ve verdiği fetvalara hayran kalıyordu. Ders ve fetva vermekte uyguladığı usul, geniş olarak açıkladığı istinbat (kaynaklardan hüküm çıkarma) usulü olan, usul-i fıkıh ilmi idi.

O buna göre açıklamalarda bulunuyordu. Güzel ve açık konuşması, ifade ve izah tarzı, münazara kuvveti ve tesir bakımından çok güçlü idi. İmam-ı Şafii Bağdat'ta bulunduğu sırada (el-Kitab-ül Bağdadiye) adını verdiği eserini yazdı.

İmam-ı Şafii hazretleri, ilim, züht, marifet, zekâ, hafıza ve nesep bakımlarından zamanındaki âlimlerin en üstünü idi. On üç yaşında iken, Harem-i şerif de "Bana istediğinizi sorunuz" derdi. On beş yaşında iken fetva verirdi. Zamanının en büyük âlimi olan ve üç yüz bin hadis-i şerifi ezbere bilen imam-ı Ahmet bin Hanbel, ondan ders almaya gelirdi. Çok kimse imam-ı Ahmet'e, **"Böyle büyük bir âlim iken, karşısında nasıl oturuyorsun?" dediklerinde, "Bizim ezberlediklerimizin manalarını o biliyor. Eğer onu görmeseydim, ilmin kapısında kalacaktım. O, dünyayı aydınlatan bir güneştir, ruhlara gıdadır"** derdi. Bir kere de, "Fıkıh kapısı kapanmıştı. Allah'u Teâlâ, bu kapıyı, kullarına imam-ı Şafii ile tekrar açtı" dedi. Bir kere de, "İslamiyet'e, şimdi Şafii'den daha çok hizmet eden birini bilmiyorum" dedi. İmam-ı Ahmed yine buyurdu ki: (Allah'u Teâlâ her yüzyılda bir âlim yaratır, benim dinimi, herkese onun ile öğretir) hadis-i şerifinde bildirilen âlim, imam-ı Şafii'dir.

Hadis-i şerifte (Kureys'e sövmeyiniz. Zira Kureysli bir âlim, yeryüzünü ilimle doldurur) buyuruldu. İslam âlimleri bu hadis-i şerif, imam-ı Şafii'nin geleceğini bildirmiştir, demişlerdir.

İmam-ı Ahmet bin Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının imam-ı Şafii'ye çok dua ettiğini görerek sebebini sorunca: **"Oğlum, imam-ı Şafii'nin insanlar arasındaki yeri, gökteki güneş gibidir. O, ruhların şifasıdır"** demiştir. Bir seferinde de; **"Eline kalem kâğıt alan herkesin imam-ı Şafii'ye şükran borcu vardır"** demiştir.

İmam Şafii, müstakil mutlak müçtehit idi. Hicazlılar'ın ve Iraklıların fıkhnı kendinde toplamıştı. Ahmet b. Hanbel onun için; "Allah'ın kitabı ve Resulünün sünnetinde insanların en fakihi idi"; "Eli

hokka ve kalem tutup da, boynunda Şafî'nin minneti olmayan kimse yoktur" demiştir. Şafî mezhebinin usulü kitap, Sünnet, icma ve kıyasa dayanmaktadır. Şafî, Kitap ve Sünnet 'in te'vile muhtaç kısımlarını doğru tevil etmek için Arapçanın, yapılan te'vile müsait bulunmasını ve Kitap, Sünnet ve Icma kaynaklarında, anlaşılan manayı takviye eden bir delilin bulunmasını şart koşar. İmam-ı Şafî hazretlerinin rivayet ettiği hadis-i şerifler, Sahih-i Müslim'de, Sünen-i Ebi Davud, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Nesai, Sünen-i İbni Mace ve Sahih-i Buhari'nin ta'likatında yer almıştır.

Sonra H.198 senesinde tekrar Bağdat'a gelerek bu defa birkaç ay oturdu. Sonra Mısır'a gitmeğe karar verdi ve Mısır'a yollandı. 199 yılında Mısır'a ulaştı. Bağdat'taki siyasi ve fikri kargaşalıklar sebebiyle Mısır'a gidip, ömrünün sonuna kadar orada kalmıştır. İmam-ı Şafî, İmam-ı Malik'in ve İmam-ı A'zamin talebesi imam-ı Muhammed'in derslerine devam ederek, İmam-ı A'zamin ve imam-ı Malik'in içtihat yollarını öğrenip, bu iki yolu birleştirdi ve ayrı bir içtihat yolu kurdu.

Kendisi çok belîğ, edip olduğundan, ayet-i kerimelerin ve hadis-i şeriflerin ifade tarzına bakıp, kuvvetli bulduğu tarafa göre hüküm verirdi, iki tarafta da kendi usulüne göre kuvvet bulamazsa, o zaman kıyas yolu ile içtihat ederdi. Böylece Müslümanların ibadetlerinde ve işlerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun kendi usulüne göre şer'i delillerden çıkardığı hükümlere, yani gösterdiği bu yola "Şafî Mezhebi" denildi. Ehl-i sünnet itikadında olan Müslümanlardan, amellerini yani ibadet ve işlerini, bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Şafî" denir.

Onun ilmî ve edebî şahsiyeti yanında, takvası, olgun karakteri ve güzel ahlakı da zikredilmesi gereken hususlardandır. Kendisine Siffin meselesi, sorulunca su anlamlı cevabı vermişti: "Ömer b. Abdülaziz'e Siffin'de ölenler sorulunca o; "Allah'ın elimi bulaşmaktan koruduğu kanlardır" demişti. Simdi ben de dilimi bu kana bulaştırmak istemiyorum."

O'nun haberi vahidin delil olmasıyla ilgili, dayandığı çeşitli deliller vardır. Bunlardan birinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in söyle buyurduğunu rivayet eder: "Benim sözümü dinleyip belleyerek ezberleyen ve olduğu gibi başkasına duyuran kimsenin Allah yüzünü ağartsın. Bazen fıkıh hâmilî, fakih olmayana nakleder, içlerinde

kendisinden daha fakih olan kimseye nakleder..." (*Ebû Dâvud, Ilm, i0; Tirmizî, Ilm, 7; Ibn Mâce, Mukaddime,8*).

Bu hadisi aktardıktan sonra İmam Şafii görüşünü şöyle açıklar: "Mademki Hz. Peygamber(s.a.v), sözlerini dinleyip bellemeğe ve onları başkalarına duyurmağa davet etmiştir. Bunu yerine getiren kimse ister bir kişi olsun, ister cemaat olsun, O'nun davetine icabet etmiş sayılır. Hz. Peygamber'den rivayet eden kimse bir kişi de olsa güvenilir ve âdil olmak şartıyla rivayeti makbuldür."

TALEBELERİ

İmam-ı Şafii'nin üstün şahsiyetine ve yüksek ilmine hayranlık duyarak, ondan ders alıp ilim öğrenen talebelerinden bir kısmı şunlardır: **Ahmet bin Hanbel, İshak bin Raheveyh, ez-Zaferani, Ebu Sevr İbrahim bin Halid, Ebu İbrahim Müzeni, Rebi' bin Süleyman-ı Muradi** gibi birçok âlim.

Daha sonraki asırlarda, Şafii mezhebinde yetişmiş âlimlerden meşhur olanlardan bazıları da şunlardır: **Hadis âlimlerinden imam-ı Nesai, kelam (akaid) âlimlerinden Ebul-Hasen-i Eşari, imam-ı Maverdi, imam-ı Nevevi, imam-ül-Haremeyn Abdülmelik bin Abdullah, imam-ı Gazali, İbni Hacer-i Mekki... Kaffal-ı Kebir, İbni Subki, imam-ı Suyuti v.b.İmam-ı Nesai'nin (Sünen)'i meşhurdur, imam-ı Eşari, Ehl-i sünnetin itikaddaki iki imamından biridir. Hocalarının zinciri imam-ı Şafii'ye ulaşır.**

İmam Şafii Hicaz, Irak, Mısır ve diğer İslam beldelerinde çeşitli talebeler yetiştirmiştir. Yeni mezhebini Şafii'den alan Mısırlı beş öğrencisi şunlardır:

1) Ebu Yakup Yusuf b. Yahya el-Büveydi (Ö. H. 231). Halife Me'mun'un çıkardığı "Halku'l-Kur'an" fitnesi yüzünden Bağdat'ta bir süre hapsedildi). Şafii, onu ders halkasına vekil olarak bırakmıştır. Şafii'nin sözlerinden derlediği ünlü bir özet eseri vardır.

2) Ebu İbrahim İsmail b. Yahya el-Müzenî (Ö. H. 266): Şafii mezhebine göre yazılmış çeşitli eserleri vardır. Mabsût adı verilen "el-Muhtasaru'l Kebîr" ve "el-Muhtasaru's-Sagîr" bunlardandır. Irak, Şam ve Horasan'dan pek çok ilim talibi ondan yararlanmışır.

3) Ebu Muhammed er-Rabi' b. Süleyman b. Abdil Cebbar el-Muradi (Ö.H. 270): İmam Şafii'nin kitaplarının ravisidir. Amr b. el-Âs Câmiinde (Fustat Câmii) müezzindi. Şafii'nin er-Risâle, el-Ümm ve diğer kitapları, el-Murâdî kanalıyla bize ulaşmıştır.

4) Harmele b. Yahya b. Harmele (Ö.H. 266): İmam Şafii'den er-Rabî'in rivayet etmediği kitapları nakletti. Kitabü's-Surût, Kitabü's-Sünen, Kitabü'n-Nikâh ve Kitâbü'l-İbil ve'l-Ganem ve Sifatühâ ve Esnânühâ bunlar arasında sayılabilir.

5) Muhammed b. Abdillâh b. Abdilhakem (Ö.H. 268): İmam Mâlik'in de öğrencilerinden idi. Mısırlılar onu diğer fakihlerden üstün kabul ediyordu. Daha sonra Şafii'nin görüşlerini bırakarak İmam Mâlik'in içtihatlarıyla amel etmeye başladı.

Menkıbeleri ve methi:

Süfyan-ı Sevri şöyle demiştir: "İmam-ı Şafii'nin akli, zamanındaki insanların yarısının akılları toplamından fazladır."

Abdullah-i Ensari buyurdu ki: "İmam-ı Şafii'yi çok severim. Çünkü evliyalıkta hangi makama baksam, onu herkesin önünde görüyorum. "Az yer, az uyurdu. "On altı senedir, doyasıya yemek yemedim" buyurdu. Sebebi sorulunca, "Çok yemek bedene ağırlık verir, kalbi zayıflatır, anlayışı, idraki azaltır, çok uyku getirir ve böylece insanı ibadetten alıkoyar. Kulluğun başı az yemektir" buyurdu.

İmam-ı Şafii'nin siması, gayet güzel ve sevimli idi. Üstün bir zekâyâ ve kabiliyete sahip idi. Peygamber(s.a.v) Efendimizin sünnetine son derece riayet ederdi, ilmi, tevazusu, heybet ve vakarı ile kalplere tesir ederdi. Kur'an-ı kerim okurken dinleyenler kendinden geçerd. Orta halli giyinirdi. Heybetli bir görünüşü vardı. O bakarken, yanındakiler su dahi içemezlerdi. Yüzüğünde, (el-bereketü fil-kana 'ati) Bereket, kanaat etmektedir, yazılı idi.

Harun Reşit, her sene Bizans imparatorundan vergi olarak çok para ve mal alırdı. Bir sene imparator, âlimlerle münakaşa etmek için ruhbanlar gönderdi: "Eğer bizi yenerlerse onlara vergilerimizi vermeye devam edeceğiz. Yok, biz yenersek vermeyiz" dedi. Dört yüz Hristiyan Papaz geldi. Halife, bütün âlimlerin Dicle kenarında toplanmasını emretti. İmam-ı Şafii'yi çağırarak, Hristiyan ruhbanlara sen cevap ver dedi. Herkes Dicle kenarında toplandı. İmam-ı Şafii seccadeyi omzuna alıp nehre doğru gitti. Seccadeyi nehre atıp üzerine oturdu ve "Benimle münakaşa etmek isteyenler buraya gelsin" dedi.

Bu hali gören ruhbanların hepsi Müslüman oldu. Bizans imparatoru, adamlarının imam-ı Şafii'nin elinde Müslüman olduğunu öğrenince; "İyi ki, o buraya gelmedi. Yoksa buradakilerin hepsi Müslüman olurdu, kendi dinlerini bırakırlardı" dedi.

Bir kere ders verirken, ders esnasında on defa ayağa kalktı. Sebebini sorduklarında, buyurdu ki: "Seyyidlerden bir çocuk, kapının önünde oynuyor. Kapının önüne gelip, kendisini gördüğüm zaman, ona hürmeten ayağa kalkıyorum. Resulullahın torunu ayakta dururken oturmak reva değildir."

Şafii'nin mezhebi; Mısır, Güney Arabistan, Doğu Afrika, Doğu Anadolu, Seylan, Endonezya, Cava, Filipinler, Malaya, Mâveraü'n-Nehir ve Horasan gibi yerlerde yayılmıştır (*ez-Zühayli, i.şafî., I, 37.; Hamdi Döndüren, i.şafîs. 78.*).

VEFATI

İmam-ı Şafii(r.a) Hazretleri bir gece rüyasında Âdem peygamber(a.s) ölmüş, halk onun cenazesini götürüp namaz kıldıklarını gördü ve uyandı. Bu rüyayı tabirciye sordu. Tabirci: "Âdemden murat ilimdir, nitekim Kur'an'ı Kerim, Sure-i Bakaranın 31. Ayetindeki bu husus buyrulur: Bir ulu kişi dünyadan gidecek" dedi. Şafii hazretleri onu kendine yordu. Üç gün geçmeden vücudu şerifi Hakka ulaştı.

İmam-ı Şafii hazretleri, din-i İslam'a hizmet uğrunda tükettiği hayatının son anlarını, Kur'an-ı kerimi dinleyerek geçirmiştir, ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere, ayda otuz hatim okurdu. Ramazan-ı şerifte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere, altmış hatim okurdu. Artık vefatının yaklaştığı sırada takatsiz düşmüştü, önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemek arzu ediyordu. O bu halde iken, talebesi Ebu Musa Yunus bin Abdül-a'la'ya okutup, huşu içinde dinliyordu.

Son nefeslerini vermek üzere iken, halini sordular. "Dünyadan göçüyorum. Artık ondan ayrılıyor. Ümit şerbetini içiyorum. Kerim olan Rabbime gidiyorum" buyurdu.

Vefatı İslam âlemi için büyük bir kayıp oldu. Duyulduğu her yerde, derin üzüntü ve gözyaşları ile karşılandı.

Yıkanmasını vasiyet ettiği kişiyi çağırdılar. Geldi Şafii'nin yetmiş bin kızıl altın borcu varmış, hepsini ödedi. "Benim yıkamaklığım budur, onun vasiyetinden muradı şerifi budur" dedi. İmam Şafii(r.a) Hazretleri, Mısır'da mayasıl hastalığına yakalanmış aşırı kan kaybından dolayı 20 Ocak 820'ye rastlayan Hicri 204 yılı Recep ayının son gecesi 54 yaşında iken vefat etti. . Kabri kazılırken etrafa misk kokusu yayıldı. Orada bulunanlar bu kokunun tesirinde kalıp,

kendilerinden geçtiler. Mısır, Kahire’de Mukattam dağının eteğinde Kurafe kabristanına defnedildi.

Daha sonra kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbesi üzerindeki şimdiki muhteşem kubbe, Eyyubi sultanlarından el-Melik el-Kaim tarafından; H.608 -M. 1211 yılında yapılmıştır. Selahaddin Eyyubi tarafından da, türbesinin yanına büyük bir medrese yaptırılmıştır. (*Yâkût, Mu’cemü’l-Ü’debâ, c. XVII, s. 304.*)

Kıymetli sözlerinden ve nasihatlerinden bir kısmı şunlardır:

"Allah’u Teâlâ’yı bilen necat (kurtuluş) bulur. Dininde titizlik gösteren, kötülüklerden kurtulur. Nefsini ıslah eden saadete kavuşur."

"Kim şu üç şeyi yaparsa imanı kâmil olur:

1- Emr-i bil-maruf yapmak, yani Allah’u Teâlâ’nın emirlerini yapmak ve yaymak.

2- Nehy-i anil-münker yapmak, yani Allah’u Teâlâ’nın yasaklarını yapmamak ve yapılmaması için uğraşmak.

3- Her işinde Allah’u Teâlâ’nın dinde bildirdiği hudutlar içinde bulunmak."

"Dünyada zahit ol, dünya malına bağlanma! Ahireti isteyici ol, onun için çalış! Her işinde Allah’u Teâlâ’yı hatırla. Böyle yaparsan, kurtulmuşlardan olursun. Ruhsat ve teviller ile uğraşan âlimden fayda gelmez."

"Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma. O malına ve parasına hasretle ölür. İbadeti ve itaati çok olan kimselere gıpta et. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için, onların dünyalıklarına özenmeye değmez."

"İnsanları tamamen razı ve memnun etmek çok zordur. Bir kimsenin bütün insanları kendinden hoşnut etmesi mümkün değildir. Bunun için kul, daima Rabbini razı ve memnun etmeye bakmalı, ihlas sahibi olmalıdır."

"İlmi, kibirlenmek, kendini büyük görmek için isteyenlerden hiçbiri felah bulmuş değildir. Ama ilmi tevazu için, âlimlere ve insanlara hizmet için isteyen, elbette felah bulur, kurtulur."

"Hiçbir kimse yoktur ki, dostu ve düşmanı olmasın. Mademki böyledir, o halde Allah’u Teâlâ’ya itaat edenlerle beraber bulun, onları sev."

Biri İmam-ı Şafii’den nasihat isteyince buyurdu ki: ***"Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma. O malına ve parasına***

hasretle ölür. İbadeti ve taatı çok olan kimselere gıpta et. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için, onların dünyalıklarına özenmeğe değmez.”

“Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Ashabının yolunda olmayanı havada uçar görsem, yine doğruluğunu kabul etmem.”

“Herkes akıllı denmez. Akıllı kimse, kendisini her türlü kötülükten koruyandır.”

Kalbine ilahi bir nur penceresinin açılmasını isteyen şu dört şeyi yapsın:

1- Günün belli bir vaktinde yalnız kalsın ve huzura dalsın.

2- Midesini pek fazla doyurmasın.

3- Sefih kimselerle düşüp kalkmağı bıraksın, kötü kimselerle düşüp kalkmasın.

4- İlimleriyle yalnız dünyalık arzu eden kimselere yaklaşımasın.”

“Dünyayı ve Yaratanın bir arada sevdiğini söyleyen kimse yalancıdır.”

“Hiç bir vakit yoktur ki, ilim mütalaası, hüznün ve kederi yok etmesin, ilmi mütalaa, kalbin en ince ve en gizli noktalarını harekete geçirir, insanda yüce duygular uyandırır.”

“Sadık dost, arkadaşının hüznün ve sevinçte ortağı olandır.”

“İki kişinin, darıldıktan sonra birbirinin ayıplarını ortaya çıkarması, münafıklık alametidir”.

“Haksız sözleri tasdik eden, dalkavuk ve ikiyüzlüdür.”

“Sadık dost, arkadaşının ayıplarını görünce ihtar eder, ifşa etmez.”

İbret almak istersen, hata sahibi kişilerin akıbetlerine bak da kalbini topla.

Dünya sevgisi ile Allah sevgisini bir arada toplanım iddiasında bulunmak, yalandır.

Âlimlerin güzelliği, nefslerini ıslah etmeleridir, ilmin süsü, şüpheli şeylerden sakınmak, yumuşak olup, sertlik göstermemektir.

-Dünya işlerinde bir darlığa ve sıkıntıya düşen kimse, ibadete yönelmelidir.

-Gururlanıp böbürlenmek, adi ve bayağı kimselerin vasfıdır.

-Hizmet edene, hizmet edilir.

-Dostlar ile yapılan sohbetten sevimli bir hareket yoktur. Dostların ayrılığı kadar da gam ve keder veren şey yoktur.

-İlmi sevmeyende hayır yoktur. Böyle kimselerle dostluk ve bağlılığını kes. Çünkü, ilim kalblerin hayatı, gözlerin aydınlığıdır.

-Sadık dost ve halis kimya az bulunur, hiç arama.

-Bütün düşmanlıkların aslı, kötü kimseler ile dostluk etmek ve onlara iyilik yapmaktır.

-İlim öğrenmek, nafiye ibadetten üstündür.

-Kendini bilmeyene ilim öğreten, ilmin hakkını zayi etmiş olur. Layık olandan ilmi esirgeyen de, zulmetmiş olur.

-Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)den sonra insanların en üstünü Hz. Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer, sonra Hz. Osman, sonra Hz. Ali'dir. (radıyallahü anhüm)

-İlim öğrenmek için üç şart vardır: Hocanın maharetli, talebenin zeki olması ve uzun zaman.

-İlim iki kısımdır; birincisi ilm-i edyan, (nakli ilimler), din bilgileri, ikincisi ilm-i ebdan (akli ilimler) fen bilgileridir.

-Kimin düşüncesi, arzusu, maksadı yemek içmek (dünya) ise; kıymeti, bağırsaklarından çıkardığı kazurat kadardır.

-Dünyada en huzursuz kimse, kalbinde hased ve kin taşıyanlardır.

-Başkalarını senin yanında çekiştiren, senin bulunmadığın yerde de seni çekiştirir.

-Kanaatkâr olmak, rahatlığa kavuşturur.

-Sırrını saklamasını bilen, işinin hâkimidir.

İmam-ı Şafii hazretlerinin divanındaki şiirlerinden bazılarının tercümesi şöyledir:

-Günlerin beraberinde getirdiği hadiseler, seni tesiri altına almasın. Sen iyi bir insan olmaya bak. Zaman içerisinde gelen musibetler ve belalardan dolayı sabırsızlık gösterme. Dünyanın bela ve musibetleri devamlı değildir, insanlar arasında hata ve ayıbın çok olsa bile, ahlakın; iyilik, cömertlik ve vefa (sözünde durmak) olsun iyilik ve cömertliğin ile hata ve ayıplarını ört. Cimriden iyilik bekleme. Çünkü Cehennemde, susuz kimseye su yoktur. Dünyanın sevinci de, kederi de, bolluğu da, darlığı da devamlı değildir. Kanaatkâr bir kalbe sahip olduğun zaman, sen ve dünyaya sahip olan kimse eşitsiniz. Ölüm, kimin yanına gelirse, artık onu ölümün elinden kurtaracak ne yer ve ne de gök

vardır. Gerçi Allah'ı Teâlâ'nın yarattığı şu yeryüzü geniştir. Fakat bir kere Allah'ı Teâlâ'nın hükmü gelince, feza bile dar gelir. Ölümün asla devası (ilacı yoktur).

-Başımda ağaran saçların ortaya çıkmasıyla, nefsimin ateşi sönüp gitti. Başımda beyaz saçların yanmasıyla, benim gecem oldu. (Çünkü bunlar, ölümün habercileri idi) ihtiyarlığın habercileri yanaklarıma indikten sonra, ben nasıl rahat yaşarım, insanın ömrünün en iyi kısmı, ihtiyarlıktan öncekidir. Hâlbuki gençliği yok olan bir nefis, yok olmuş demektir, insanın rengi sararıp, saçları ağardığı zaman, güzel ve tatlı günleri de, o güzellik ve tatlılığını kaybeder. Yeryüzünde büyülenerek yürüme. Çünkü bir müddet sonra bu yer, seni de içine çekip alacaktır.

-Bir kimseyi affedip, ona kin tutmadığım zaman, düşmanlık düşüncesinden kendimi rahata kavuşturdum.

-Sefih ve cahil bir kimse konuşunca ona cevap verme. Sükût, ona cevap vermekten daha hayırlıdır.

-Öğrenmenin acısını bir müddet tatmayan, hayatı boyunca cehaletin zilletini yudumlar.

-Bütün düşmanlıkların sevgiye dönüşmesi umulur. Fakat hasedden dolayı olan düşmanlık böyle değil.

-Allah'ı Teâlâ'yı sevdiğini söylersin, hâlbuki ona isyan edersin. Böyle sevgi olmaz. Eğer sevginde samimi olsaydın, Allah'ı Teâlâ'ya itaat ederdin. Çünkü seven, sevdiğine itaat eder.

-Senden görüşünü istemeyene, görüşünü verme. Çünkü böyle yaparsan, övülmediğin gibi, görüşün de o kimseye fayda vermez.

-Müslümanların önderi İmam-ı Azam Ebu Hanife, memleketleri ve içerisinde yaşayanları, ilmiyle verdiği hükümlerle süsledi. Doğuda, batıda ve Kufe'de onun bir eşi yoktur. Allah'ı Teâlâ ona ebediyen rahmet eylesin.

-İlim öğren, kimse âlim olarak doğmaz, ilim sahibi ile cahil bir olmaz.

-Bir kavmin büyüğünün ilmi yoksa herkes ona yönelip geldiği zaman o küçüktür. Kavmin makam ve mertebe sahibi olmayan ve ilim sahibi olan küçüğü, ilmi meclislerde kavmin büyüğüdür.

-Sana gelene sen de git. Sana kötülük ve eziyet edene sen eziyet etme.

-Ey insan, dilini muhafaza et, seni sokmasın. Çünkü o, büyük bir yilandır. Kabirlerde, kahraman ve cesur kimselerin bile kendileriyle karşılaşmaktan çekinip, dilinin kurbanı giden nice kimseler vardır.

-Hakkı doğruyu kim söylerse söylesin kabul ediniz.

-Dünyada arsız kimseyle arkadaş olmak, ahirette insanı mahcup eder.

-Ufak bir yanlış hareketinle üzülecek, darılacak kimseye çok güvenme.

-Dünyada zahit ol, dünya malına bağlanma! Ahireti isteyici ol, onun için çalış! Her işinde Allah'ı Teâlâ'yı hatırla. Böyle yaparsan, kurtulmuşlardan olursun. Ruhsat ve te'viller ile uğraşan âlimden fayda gelmez.

"İlim, ezber edilen şey değil, ezber edilen şeyden temin edilen faydadır."

Âbid olduğunu ifade eden delil şudur: Kendisi geceyi üçe tak sim eder, birinci bölümünü ilme, ikinci bölümünü ibadete, üçüncü bölümünü de uyku ve istirahat ayırırdı.

Abdullah b. Muhammed el-Belevî şöyle anlatır: "Ben ve Ömer b. Nebâte oturuyorduk. Aramızda âbidlerden ve zâhidlerden bahsediyorduk. Bu konuşma sırasında Ömer bana şunları söyledi: 'Muhammed b. İdris Şafii'den daha muttaki, daha belîğ, daha fasih bir kimseyi görmedim'. Ben, Ömer ve Haris b. Lebid, birlikte Safa tepesine çıktık. (Hâris b. Lebid, Salih el-Murrâ'nın talebesiydi ve çok güzel bir sesi vardı).

Haris burada Kur'an'ı Kerim'den şu ayetleri okudu: **'Bugün dilleri tutulacak gündür. (İnkârcılara) izin verilmez ki özür dilesinler' (Mürselât/35-36)** Orada bulunan ve ayeti dinleyen Şafii'nin benzi sarardı, âdeta tüyleri diken diken oldu. Sonra onun tir tir titreyerek yere serildiğini gördüm. Gözünü açtığı zaman Allah'ı Teâlâ'ya şöyle niyazda bulundu.

Ey yüceler yücesi Allah'ım! Yalancılardan olmaktan ve gafillerin yüzçevirmelerinden sana ve rahmetine sığınırım! Allah'ım! Ariflerin kalbi sana eğilmiş, müştekilerin boynu senin rahmetinin önünde bükülmüştür. İlahi! Cömertliği bana hibe eyle ve beni örtünle setreyle. Mübarek yüzünün keremiyle kusurumu affet!

Abdullah diyor ki: Bu durumdan sonra İmam Şafii yürüdü ve biz de arkasından geri döndük. Ben Bağdat'a geldiğim zaman İmam

Şafii de Irak'ta bulunuyordu. Dicle'nin kenarında abdest alıyordum. Birisi yanımdan geçerken bana seslendi: 'Ey genç! Abdestini güzel al ki, Allah sana dünyada ve ahirette güzellik ihsan etsin'. Başımı çevirip baktığım zaman yanında topluluk bulunan bir zat gördüm. Abdestimi çabucak alarak derhal bu zatı takip etmeye koyuldum.

Bir ara bana dönerek şöyle buyurdu: 'Bir ihtiyacın mı var?' Ben 'Evet, Allah'ın sana öğrettiklerinden sen de bana öğret!' dedim. O 'Bilmiş ol ki Allah'a sadakatle kulluk yapanlar kurtulur. Allah'ın dinine şefkat gösteren felâketten selâmet bulur. Dünyada zahit olanın gözleri yarın kıyâmet gününde karşılaştığı sevaptan dolayı nurlanır.

Daha fazlasını söyleyeyim mi?' Ben 'evet' dedim. O da şöyle dedi: 'Kimde üç haslet varsa o imanını kemâle erdirmiştir, mârufu emr ve tatbik eden, münkeri yasaklayıp sakınan, Allah'ın hudutlarını gözetip aşmayan. Daha fazlasını ister misin?' Ben 'evet isterim' dedim. O da şöyle dedi: 'Dünyaya sırt çevir, ahirete yönel! Bütün işlerinde Allah'a doğruluk göster ki kurtulanlarla birlikte kurtulmuş olasın'. İşte bütün bunları söyleyerek uzaklaşıp gitti. O gittikten sonra kim olduğunu sordum. Bana onun İmam Şafii olduğunu söylediler".

Ahmed b. Hanbel(r.a) şöyle demiştir: 'Kırk seneden beri her kıldığım namazda Şafii'ye dua ediyorum'.

Dua edenin kadirşinaslığına, ınsafına ve dua edilenin de yüksek derecesine dikkat ediniz! Onunla günümüzdeki âlimleri, fakihleri bir kıyas edin ve bu devirdeki âlimlerin aralarındaki buğz ve nefreti bir düşünün ki, bunların 'Biz Şafii gibilerin yoluna uymaktayız' sözlerinin ne kadar samimiysiz olduğunu anlayabilesiniz.

Ahmet b. Hanbel, imam Şafii'yi dualarında çokça andığı için oğlu kendisine 'Şafii nasıl bir kimse idi ki sen ona bu kadar dua ediyorsun? Diye sorunca, Ahmet b. Hanbel oğluna şu cevabı verir: 'Ey oğlum! İmam Şafii dünya için bir güneş ve insanlar için de bir âfiyet kaynağı gibiydi'.

Yine İmam Hanbel 'Eline kalem alan herkesin üzerinde mutlaka İmam Şafii'nin hakkı vardır' demiştir.

Ebü'l-Kasım bin Selam: "Hayatımda nice âlim ve faziletli kimselerle görüştim. Şafii hazretleri gibi âlim bir kimse görmedim."

Yahya b. Said el-Kattan" şöyle der: 'Kırk seneden beri her kıldığım namazda mutlaka İmam Şafii'ye dua ederim; zira Allah'ü

Teâlâ ona ilim kapısını açmış ve onu fıkıh ilminde başarılı kılmıştır'.
(*Şeyh Nâsir b. İbrâhim el-Makdisî Menakıb*)

Eserleri:

Ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve eser yazmak suretiyle, İslamiyet'e hizmet yoluna sarf eden imam-ı Şafii hazretlerinin pek çok kıymetli eseri vardır. Bazıları şunlardır:

1) El-Ümm: Fıkıh ilmine dair olup, imam-ı Şafii'nin icihad ederek bildirdiği meseleleri ihtiva eden bir eseridir. Yedi cilt olarak basılmıştır.

2) Kitab-üs-Sünen vel-Müsned: Hadis ilmine dairdir.

3) Er-Risale fil-Usul: Usul-i fıkha dairdir. Usul-i fıkıhın kitap halinde yazıldığı ilk eserdir.

4) El-Mebsut.5) Ahkâm-ül-Kur'an.6) İhtilaf-ül-Hadis.7) Müsned-üş-Şafii.8) El-Mevâris.9) El-Emali el-Kübra.10) El-Emali es-Sagir.11) Edeb-ül-Kadi.12) Fedail-i Kureyş.13) El-Eşribe.14) Es-Sebku ve'r-Remyü.15) İsbat-ün-Nübüvve ve Reddi alel-Berahime

İMAM-I MALİK (R.A)
(D.H.90 -M. 709 –Medine. V.H. 179- M.795- Medine)

Bu güzel insan Cennet ile müjdelenmiş olan Ehl-i sünnet vel-cemaatin dört büyük hak mezhebinden biri olan Maliki mezhebinin reisidir. Adı, Malik bin Enes'tir. H.90 -M. 709 senesinde Medine'de doğdu. H. 179 M.795'de yine Medine'de vefat etti. Eshab-ı kiramdan olan dedesi Malik ibnu Ebu Amr'dır. Soyu Yemen kabilelerinden “Beni Esbah” kabilesine ve Himyerîlerden bir hükümdâr hanedanına dayanır. Dedelerinden biri Medine'ye yerleşmişti. Ashâb-ı kiramdan olan dedesi Ebû Amr'dır.

Tebe-i tabiinden olan imam-ı Malik, ilim ve hadis rivayetiyle meşgul olan bir ailede ve çevrede yetişmiştir. Dedesi Malik, babası Enes ve amcası Süheyl, hadis rivayeti yapmışlardır. Yaşadığı muhit, Peygamber efendimizin yaşamış olduğu ve İslam'ın hükümlerinin vaaz edildiği ve çok ilim ehlinin bulunduğu Medine-i münevvere idi.

Şemaii ve Kişiliği

İmam Malik(r.a), heybetli biriydi. Uzun boylu, iri yapılı, sarışın, mavi gözlü biriydi. Gür sakalları vardı. Saçı sakalı aktı. Bıyıklarını uzatır, kısaltmaz dı. Temiz giyimliydi, ince ve beyaz renk kumaşı tercih ederdi. Giysisini sık değiştirir, sarığını çenesinin altından geçirip omuzlarından aşağı sarkıttırdı. Misk ve güzel koku sürünmeyi severdi.

İmam Mâlik refah ve bolluk içinde büyümüştür. Dış görünümüne Özen gösterir, her konuda kendine dikkat ederdi. Güzel ahlak ve edebinin yanı sıra vakur ve heybetli görüntüsüyle insanlar üzerinde saygın bir izlenim bırakırdı. Bulunduğu her mecliste izzet ve itibâr görürdü.

Takva ve vakarı bu heybetine manevi bir hava da katıyordu. Hafızası çok güçlüydü. Çoğu zaman dinlediklerini bir dinlemede ezberleyebiliyordu. Züht ve takvasıyla ün kazanmış biriydi. İlmi öğrenme ve öğretme işinde herhangi bir maddi çıkar gözetmemiş sadece Allah'ın rızasını aramıştı. İlmin bir nur olduğunu ancak bu nurun sadece kalbini takva ve ihlasla doldurmuş kimselerin gönüllerine yerleşebileceğini söylerdi. İhtilaflı mevzularda insanlarla tartışmaya girmekten kaçınır ve bu tür tartışmaların kin ve nefret sebebi olacağını söylerdi. Onun döneminde yaşamış pek çok ilim adamı kendisinden övgüyle söz etmişlerdir.

İlim Tahsili

Önce Kur'an-ı kerimi ezberledi. Kendisinin isteği ve ailesinin yardım ve teşvikiyle ilim öğrenmeye başladı. Bu hususta kendisine en çok annesi ilgi göstermiştir. Annesine, ilim tahsiline gitmek istediğini söyleyince, ona en güzel elbiselerini giydirerek sarığını sarıp: "Şimdi git, oku, yaz" demiştir. Ayrıca oğluna zamanın meşhur âlimi Rabi'at'ur Rey'in yanına gitmesini, ondan ilim ve edep öğrenmesini söylemiştir. Bu teşvik üzerine Rabi'a bin Abdurrahman'ın derslerine devam edip, genç yaşta re'ye dayanan fıkıh ilmini öğrendi Diğer âlimlerin de derslerine devam etti ve bilhassa yanından hiç ayrılmadığı hocası Abdurrahman bin Hürmüz'ün derslerinden çok istifade etmiştir.

Bu hocası hakkında şöyle derdi: "İbni Hürmüz'ün derslerine onüç sene devam ettim. Ondaki ilimler öğrendim ki, bunların bir kısmını hiç kimseye söyleyemiyorum. O, bid'at ehlini red bakımından ve insanların ihtilaf ettikleri şeyler hususunda onların en bilgisi idi."

Hocaları:

İmam Mâlik, sahabenin ilmini taşıyan tâbiûndan bir topluluğa yetişmiş ve onların ilmini öğrenmiştir. Bunlar arasında en güzideleri Abdullah b. Ömer'in (r.a) azatlısı Nâfi idi. İmam şöyle derdi: 'Nâfi, İbn Ömer'in ilmini oğullarından daha fazla yaymıştır."

Mâlik'in Nâfi katında çok özel bir yeri vardı. Nitekim o, bu hususta şunu anlatmıştır: "Henüz çok küçük yaşta Nâfi'in halkasına gitmeye başladım. Buna rağmen oturduğu yerden inip yanımda oturur ve bana hadis naklederdi."

Nâfi dışındaki hocalarından bazıları şunlardır: 1. Ebu'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, 2. Hişâm b. Urve b. ez-Zübeyr, 3. Yahya b. Saîd el-Ensârî, 4. Abdullah b. Dinar, 5. Zeydb. Elsem Mevlâ Ömer (ra), 6. Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî, 7. Abdullah b. ebî Bekr b. Hazm, 8. Saîd b. Ebî Saîd ei-Makbirî, 9. Mevlâ Ebû Bekr (ra).

Hadis Aldığı Kişiler

İmam Malik ilim tahsilinde hadis öğrenimine büyük önem vermiştir. Bu amaçla birçok kişiden hadis dinlemiştir. Hadis dinlediği kişilerin başta gelenleri ise şunlardır: Abdullah ibnu Ömer'in kölesi Nafi Muhammed ibnu'l-Munkedir, Ebu'z-Zubeyr, İbnu Şihab ez-Zuhri, Amir ibnu Abdillâh, Abdullah ibnu Dinar. Bunlardan Nafi ibnu'l-Muktedir'den aynı zamanda Hz. Ömer (r.a.)'in ve Abdullah ibnu Ömer'in fetvalarını öğrenmiştir.

Malik ibnu Enes, ilim hayatında Medine dışına pek çıkmadığından ve diğer bazı muhaddisler gibi ilim seyahatlerinde bulunmadığından kendilerinden hadis aldığı kişiler genellikle Medineliydiler.

Kendilerinden hadis naklettiği kişilerin sika (güvenilir), züht ve takva sahibi olmalarına dikkat ettiği gibi aynı zamanda hadis ehlinde olmalarına da dikkat ederdi. Bu konudaki hassasiyetini şu sözleriyle dile getirmiştir: "(Mescidi Nebevinin sütunlarını göstererek) Şu sütunların dibinde, "Peygamber (s.a.v) şöyle dedi" diyen yetmiş kişiye rastladım. Bunların hiçbirinden bir şey almadım. Bunlar belki beytulmal kendilerine emanet edilecek kadar güvenilir kişilerdi. Fakat onların hiçbirisi buna (kendilerinden hadis alınmaya) ehil değillerdi."

İlimdeki Metodu ve Yeri

İmam Malik, hocalarından İbnu Şihab ez-Zuhri ve Rabia ibnu Abdirrahman'a ders verip veremeyeceğini sormuş ve onların olumlu cevap vermelerinden sonra ders ve fetva vermeye başlamıştır. Onun bu hareketi bir tür icazet alma niteliği taşıyordu.

Malik ibnu Enes, bir hadis âlimi olmasının yanı sıra aynı zamanda ünlü bir fıkıh âlimi ve mezhep imamıydı. Kitap ve sünnetten hüküm çıkarmada ün kazanmıştı. Bunun yanı sıra cerh ve ta'dil ilminde yani ravilerin rivayetlerinde ne derece güvenilir olduklarının belirlenmesinde, kimlerin rivayetlerinin delil olup kimlerinininkinin olamayacağının tespitinde de maharetli ve geniş bilgi sahibiydi. Hatta cerh ve tadil ilminin birçok kuralının onun tarafından konulduğu nakledilir.

İlmi çalışmalarını genellikle Medine'de yürüttüğünden İmamı Dari'l-Hicre (Hicret Yurdunun İmamı) diye anılır. Hadisleri ve sahabilerden nakledilen söz ve fiilleri (eserleri) tasnifatının yanı sıra fıkhi konularda fetva vermekle de meşgul oldu. Fetva verirken yavaş ve dikkatli hareket eder, mesele üzerinde etraflıca düşünürdü. Bazen soru soran kişiyi geri gönderir konu üzerinde araştırma yaparak bir neticeye vardıktan sonra görüş bildirirdi. Resulullah (s.a.v)'ın sünnetinden sapacağı veya farazi meseleleri gündeme getirmede bir aşırılığın kapısını açabileceği korkusuyla vukua gelmemiş farazi meseleler hakkında görüş bildirmekten kaçınırdı. Nitekim sonraki dönemlerde ilim adamları bazen farazi meselelerle ilgili görüşler beyan etmekten vukua gelmiş konularla ilgilenmeye vakit bulamayacak kadar bu konuda ileri gitmişlerdir.

Kendi Medine'den çıkmadıysa da hacc için Hicaz'a giden ve bu vesileyle Medine'yi ziyaret eden pek çok ilim adamıyla görüşmüş, onlarla ilmi meselelerde sohbetler yapmıştır. Bu çerçevede İmamı Azam Ebu Hanife'yle de görüşmeleri olmuştur. Onun dışında da çağının ileri gelen pek çok ilim adamıyla görüşme ve fikir alış verişinde bulunma fırsatı elde etmiştir.

İmam-ı Malik, muhitindeki bütün âlimlerden faydalanmış ve ilim uğrunda büyük fedakârlık göstermiştir. Bu hususta her türlü zorluğa katlanmış ve herşeyini harcamış, hatta tahsil uğruna evini dahi satmıştır. Kendisi şöyle demiştir: "Öğle vakti Hazret-i Ömer'in oğlu Abdullah'ın azatlısı olan Nafi'ye giderdim ve kapısında beklerdim. Nafi', Hazret-i Ömer'den nakledilen ilimleri ve onun oğlu Abdullah'ın ilmini biliyordu. Güneşten ve şiddetli sıcaktan korunmak için hiç bir gölge bulamazdım.

Nafi', dışarı çıkınca edeple selam verirdim ve onu kırmadan arkasından içeri girip, "Abdullah bin Ömer şu meselelerde ne buyurmuştur?" diye sorardım. O da suallerimi cevaplandırırdı."

İmam-ı Malik, Nafi' vasıtasıyla Hazret-i Ömer'in ve oğlu Abdullah'ın ilimlerini öğrendi. Ayrıca İbni Şihab ez-Zühri'den ve Said bin el-Müseyyib gibi Tabiin'lerden ilim öğrenmiştir. Bu hocalarından da ders almak için üstün bir gayret ve edep gösterirdi.

İmam-ı Malik şöyle anlatmıştır: "Bir bayram günüydü. Bayram namazını kıldıktan sonra, bugün İbni Şihab'ın boş vakti olur diyerek evine gidip kapısının önüne oturdum. Hizmetçisine kapıda kim var bak dediğini duydum, o da kumral yüzlü talebeniz var deyince, onu derhal içeri al demesi üzerine beni içeri aldılar.

Biraz bekledim, ibni Şihab yanıma gelip bana "Herhalde evine gitmeden buraya geldin, yemek yemedin değil mi?" dedi. Daha ben hayır demeden yemek hazırlanmasını emredince, "Yemeğe ihtiyacım yok" diye mukabelede bulundum. Bunun üzerine, öyleyse söyle bakalım ne istiyorsun dedi. Bana hadis-i şerif öğretmenizi istiyorum efendim deyince, yazı yazacak sahifelerini çıkar dedi. Ben de çıkardım ve bana kırk tane hadis-i şerif rivayet etti. Biraz daha rivayet etmesini isteyince, şimdilik bu kadar yeter" dedi.

İmam-ı Malik, Cafer-i Sadık hazretlerinden de ilim almış, onun sohbetinde bulunmuştur. Bu hususta kendisi şöyle anlatır: "Cafer bin Muhammed'e giderdim, o çok yumuşak ve güler yüzlü idi. Yanında Resulullah anılınca yüzü sararırdı. Onun meclisine uzun zaman devam ettim. Her görüşümde ya namaz kılar ya oruçlu olur veya Kur'an-ı kerim okurdu. Abdestsiz hadis-i şerif rivayet etmezdi. Manasız sözleri hiç ağzına almazdı. O takva sahibi, zahid, abid ve âlimlerdendi. Yanına geldiğim zaman yaslandığı yastığını alır, mutlaka bana ikram ederdi."

Bir gün hocası Ebu'z Zinad'a hadis rivayet ederken rastlamış ve halkasına katılmamıştır. Daha sonra hocası bizim halkımıza niçin oturmadin? diye sorunca şu cevabı vermiştir: "Yer dardı, oturamadım. Peygamber efendimizin hadisini ayakta dinlemek, edepsizlik olur diye ayakta dinlemek istemedim."

Netice itibariyle imam-ı Malik, ilmini imam-ı Zühri'den, Yahya bin Said'den, Muhammed ibni Münkedir'den, Hişam bin Amr'dan, Zeyd ibni Eslem'den, Rabi'a bin Abdurrahman ve daha birçok büyük âlimlerden almıştır. Üçyüzü Tabiinden, altı yüzü de onların talebelerinden olmak üzere dokuzyüz hocadan hadis-i şerif aldı. Ayrıca; Eshab-ı kiramın büyüklerinden Hazret-i Ömer'in, Hazret-i Osman'ın, Abdullah bin Ömer'in, Abdurrahman bin Avf'ın, Zeyd bin Sabit'in fetvalarını ve vahyin gelişine şahit olan, Peygamber efendimizi görüp Onun hidayet nurundan aydınlanarak, Ondan öğrendiklerini nakleden diğer Eshabın fetvalarını ve kendisinin yetişemediği Tabiinin fetvalarını da öğrenmiştir. Akaide dair bilgileri ve diğer bütün ilimleri öğrenip, zamanının en büyük âlimlerinden olup; ictihad derecesine yükselmiştir.

Peygamber (s.a.v)Efendimiz; "Öyle bir zaman gelir ki, insanlar her tarafı ararlar, Medine'deki âlimden daha âlim bir kimse bulamazlar" buyurdu. Süfyan ve Abdullah ibni Ömer'in azatlısı olan Nafi ve Zühri, Medine'deki âlimden maksat imam-ı Malik'tir dediler. Bu hadis-i şerifte, onun geleceği ve üstünlüğü bildirilmiştir.

İmam-ı Malik hazretleri, tahsilini tamamlayıp ilimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra ders vermeye, hadis rivayet etmeye ve fetva vermeye başladı. Bu işe başlamadan önce de zamanında bulunan büyük âlimlerle ve faziletli kimselerle istişare yapıp, onların da muvafakatını aldı.

Bu hususta kendisi şöyle demiştir: "Her isteyen kimse hadis rivayet etmek ve fetva vermek için mescide oturamaz, ilim erbabı ve mescitte itibarı olan kişilerle istişare etmesi gerekir. Eğer onlar, kendisini bu işe ehil görürlerse o zaman oturup ders ve fetva verebilir. Ben, ilim sahiplerinden yetmiş kişi, benim bu işe ehil olduğuma şahitlik etmedikçe, mescide oturup ders ve fetva vermedim."

Kendisinin ehil olduğuna dair yetmiş âlimin şahadetinden sonra ilk önce Peygamber efendimizin mescidinde ders vermeye başladı. Hazret-i Ömer'in oturduğu yere oturur ve Abdullah bin Mesudun oturduğu evde otururdu. Böylece onların yaşadığı yerde ve çevrede, bulunurdu. İmam-ı Malik de imam-ı a'zam gibi derslerini mescitte verirdi.

El-Vakıdı der ki: "İmam-ı Malik mescide gelir, beş vakit namazda ve cenaze namazlarında bulunurdu. Hastaları ziyaret eder, gerekli işlerini görür, sonra mescide gidip otururdu. Bu sırada talebeleri etrafına toplanıp ders alırlardı. Daha sonra rahatsızlığı sebebiyle evinde ders vermeye başladı."

İmam-ı Malik hazretlerinin hadis-i şerif dersleri ve vuku bulmuş meselelerle ilgili dersleri yani fetva işleri olmak üzere iki türlü ders meclisi vardı. Günlerinin bir kısmını hadis-i şerif öğretmeye, bir kısmını da sorulan meselelere fetva vermek için ayırırdı. Derslerini evinde vermeye başladıktan sonra evine ders için gelenlere sordururdu, eğer fetva için gelmişlerse dışarı çıkıp fetva verirdi. Sonra gidip gusleder, yeni elbiselerini giyer, sarığını sarar, güzel kokular sürünürdü. Kendisine bir de kürsü hazırlanırdı. Bundan sonra gayet güzel bir kıyafetle hoş kokular sürünmüş olarak, huşu' içerisinde derse gelenlerin yanına çıkardı. Hadis-i şerif dersi bitinceye kadar öd ağacı yakılır, güzel bir koku yayılırdı.

Hac mevsimi hariç, diğer zamanda, Medinelilerden isteyen herkes onun dersine gelirdi. Dersleri tamamen evinde vermeye başlayınca, hac mevsiminde dersini dinlemek isteyen o kadar çok olurdu ki, gelenleri evi almazdı. Bunun için önce Medinelileri kabul eder, bunlara hadis rivayeti ve fetva verme işi bitince, sonra sırasıyla diğerlerini içeri alırdı. Hasen bin Rebi' der ki: "Bir defasında imam-ı Malik'in kapısında idim, onun çağırıcısı önce Hicazlılar içeri girsinler diye çağırdı. Onlar çıkınca Şamlılar girsin diye çağırdı. Daha sonra Iraklılar girsin diye çağırdı. Yanına giren en son ben oldum."

Akidesi: İmam Mâlik, istikâdının sıhhat ve istikâmeti noktasında tam bir Ehli Sünnet imamı idi. O, Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın Kelâmı olduğunu, mahlûk olmadığını söylerdi. Sıfatları, hiçbir tefsire tâbi tutmaksızın olduğu gibi görüp anlardı. İlminin her yerde olduğunu, hiçbir yerin O'nun ilmi dışında kalamayacağını savunurdu. Kıyamet günü müminlerin Allah'ı gözleriyle göreceklerine (ru'yetülâh) inanırdı. Ona göre iman, söz ve fiil olup ibadetle artar, günahlarla eksilirdi. Peygamber'e (s.a.v) söven kimse, tevbe teklif edilmeksizin öldürülürdü. Sahabenin tafdîli meselesinde Ebu Bekir ve Ömer'in (r.anhüma)

ümmetin en hayırlıları olduklarına inanır, Kaderiye mensuplarının arkasında namaz kılmayı ve onlarla evlenmeyi caiz görmezdi.

Takva ve ibadeti: Bu konuda örnek bir Müslümandı. Çok fazla nafile namaz veya oruç tutmazdı. Ama vera' sahibi, Allah'ın koyduğu sınırlara harfiyen riâyet eden biriydi. Her yerde hakkı söyler, iyiliği emredin kötülükten sakındırır dı. Çok Kur'an okur, iffet ve istikâmetten ayrılmazdı.

Öğrencisi Abdullah b. Vehb anlatıyor: Bir defasında Mâlik'in kız kardeşine "Evde en çok neyle meşgul olduğun" sorulmuştu. Şu cevabı verdi: Mushaf ve tilâvet.

İlimde edep ve vera'ı: İbn Vehb şöyle demiştir: "Mâlik'in edebine dair anlattıklarımız, ilminden öğrendiklerimizden fazladır."

Kuteybe b. Saîd: Ders için evine gittiğimizde, yanımıza süslenmiş, gözleri sürmelenmiş, kokular sürünmüş ve en güzel elbisesini giymiş halde çıkardı. Halkanın baş tarafına oturduktan sonra hizmetlisine seslenip yelpaze getirtir ve her birimize bir tane verirdi.

Allah Resûlü'nün (s.a.v) sünnetine duyduğu saygıdan ötürü sadece abdestli hâlde hadis naklederdi. Ders odasında şilteler ve yastıklar sağa sola serpiştirilmiş hâlde durur, Kureyş, Ensâr ve halktan gelenleri burada ağırlardı. Meclisinde daima vakar ve hilm havası hâkim olurdu. Onurlu ve heybetli bir insandı. Bulunduğu mecliste kavga gürültü ve ağız dalaşı olmaz, boş konular konuşulmazdı. Ne kadar çok sorulsa da siyer dışında cevap vermezdi. "Bilmiyorum" kelimesi, en çok kullandığı ifadeydi. Bunu tavsiye ederek şöyle derdi: "Bilmiyorum" âlimin kalkanıdır. Onu ihmâl ettiğinde helake düçar olabilir.

Heysem b. Cemîl anlatıyor: Duyduğuma göre Mâlik'e kırk sekiz mesele sorulmuş, onlardan otuz ikisine "Bilmiyorum" diye karşılık vermiş! "La havle velâ kuvvete illâ billâh" demedikçe hiçbir konuda fetva vermezdi.

Vakar ve heybeti: Öğrencisi Ebû Mus'ab anlatıyor: İnsanlar, Mâlik'in kapısına yığılır, kalabalıktan birbirlerini ezecek gibi olurlardı. Fakat halkasına oturduklarında birbirlerine başlarını bile çevirmezlerdi. Sultanlar ve emirler bile ondan çekinirlerdi. Konuşması, "Evet, -ya da-

hayır" şeklinde olur, hiç kimse "Bu söylediğinin kaynağı nedir?" diye soramazdı.

Yine o anlatıyor: Bir soruya cevap vermediğinde o soru tekrar sorulmazdı.

Öğrencisi İmam Abdurrahman b. Mehdî şöyle der:
"Mâlik'ten daha heybetli ve aklen daha kâmil birini görmedim."

Tavırları: Halife Mehdî Medine'ye geldiğinde Mâlik'e iki ya da üç bin altın göndermişti. Ardından er-Rebî yanına gelerek "Müminlerin Emiri, Bağdat'a giderken kendisine refakat etmeni istiyor" demişti. Bunun üzerine şöyle dedi: "Allah Resulü (s.a.v) buyurdu ki: Buseler, Medine onlar için daha hayırlıdır," Parası da olduğu gibi duruyor!

Mâlik şunu anlatmıştır: Mehdî (bir rivayette Reşid) bana üç hususta danıştı. İlki Muvatta' adlı eserimi Kâbe'ye astırmak ve insanları onunla amel etmeye zorlamaktı. Bunu şöyle diyerek geri çevirdim: Sahabe dahi furûda ihtilaf etmişler ve hepsi kendine göre isabet etmiştir. Minberi kaldırmaya gelince, insanları Allah Resûlü'nün (s.a.v) bir hatırasından mahrum etmeyi uygun görmem. Nâfi'i imam yapmana gelince, o kıratta imamdır. Mihrapta kendisinden farklı bir şey sâdır olması muhtemeldir. Bu cevaplarım üzerine "Allah seni muvaffak kılsın ey Ebu Abdullah" diyerek ayrıldı.

İmam-ı Malik hazretleri, derslerinde vakar ve ciddiyet sahibi olup, lüzumsuz sözlerden tamamen uzak kalırdı. Bu hususu, ilim tahsil edenler için de şart koşardı. Bir talebesi şöyle dediğini nakleder: "İlim tahsil edenlere vakarlı ciddi olmak ve geçmişlerin yolundan gitmek gerekir, ilim sahiplerinin, bilhassa ilmi müzakereler sırasında kendilerini mizahtan uzak tutmaları gerekir. Gülmemek ve sadece tebessüm etmek, âlimin uyması gereken adabdandır."

Yine bir talebesi şöyle der: "İmam-ı Malik, bizimle oturduğu zaman sanki bizden biri gibi davranırdı. Konuşmalarımıza çok sade bir şekilde katılırdı. Hadis-i şerif okumaya ve anlatmaya başlayınca onun sözleri bize heybet verirdi, sanki o, bizi, biz de onu tanıımıyorduk."

İmam-ı Malik hazretleri elli sene müddetle ders ve fetva vermek suretiyle, insanların müşküllerini çözmüş ve kıymetli talebeler

yetiştirmiştir. Onun talebelerinin her biri memleketlerinin müracaat edilen âlimleri ve rehberi olmuşlardır.

İmam-ı Malik hazretleri, Tefsir, Hadis ve Fıkıh ilminde büyük bir âlim idi. Tefsir ilminde, âyet-i kerimelerden binlerce dini hüküm çıkaran büyük bir müfessir ve müctehid idi. Tefsir ilminde "Garib-ül Kur'an" adlı bir eseri vardır. Bu eseri kendisinden Halid bin Abdurrahman el-Mahzumi rivayet etmiştir.

Hadis ilminde ise pek meşhur bir âlim ve muhaddistir. Amir bin Abdullah ibni Zübeyr bin Avvam, Nuaym bin Abdullah, Zeyd bin Eşlem, Nafi' Mevla ibni Ömer, Seleme bin Dinar, Kadı Şüreyk bin Abdullah Nehai, Salih bin Keysan, İmam-ı Zühri, Safvan bin Selim ve daha çok sayıda hadis âliminden hadis-i şerif rivayet etmiştir. Görüşüp, hadis-i şerif rivayet ettiği âlimlerin sayısı dokuzyüz civarındadır. Hadis ilminde hüccet olduğuna dair ittifak vardır. Yazmış olduğu "Muvatta" adındaki hadis kitabı çok muteber ve kıymetli bir eserdir.

İmam-ı Malik hazretlerinin rivayet ettiği hadis-i şerifler ayrıca Kütüb-i sitte denilen meşhur altı hadis kitabında yer almıştır.

Emevi devletinin parlak ve çöküş devrinde Abbasi devletinin kurulup geliştiği ve hâkimiyeti elde ettiği bir devirde yaşayan İmam-ı Malik, çok hadiselere şahit olmuş, bozuk fırkalara karşı Ehl-i sünnet itikadını savunmuş, insanların doğru yola kavuşması hususunda büyük hizmetler yapmıştır. Hicaz'da hadis öğrenme, dini sualleri sorma ve fetva hususunda büyük bir müracaat mercii olan imam-ı Malik pek çok âlim yetiştirmiştir.

Zerkani, (Muvatta kitabını şerh ederken diyor ki, (imam-ı Malik, meşhur mezhep imamıdır. Yükseklerin yükseğidir. Aklı kâmil, fadlı aşıkârdır. Resulullahın hadis-i şeriflerinin vârisidir. Allah'ın kullarına, Onun dinini yaydı. Dokuzyüz âlimle sohbet ve istifade etti. Kendisi yüz bin hadis-i şerif yazdı. Onyediyâşında ders vermeye başladı. Dersinde bulunanlar, hocalarının derslerinde bulunanlardan çok idi. Hadis ve fıkıh öğrenmek için kapısına toplanırlardı. Kapıcı tutmak zorunda kaldı, önce talebesine, sonra halktan herkese izin verir, içeri girerlerdi. Helaya üç günde bir giderdi. "Helada çok bulunmaktan hayâ ediyorum" derdi. (Muvatta kitabını yazınca, kendi ihlasından şüphe etti.

Kitabı suya koydu. "Eğer ıslanırsa, bu kitap bana lazım değildir" dedi. Hiçbir yeri ıslanmadı.

Abdurrahman bin Enes, hadis ilminde, şimdi yeryüzünde Malik'den daha emin kimse yoktur. Ondan daha akıllı bir şahıs görmedim. Süfyan-ı Sevri, hadiste imamdır. Fakat sünnette imam değildir. Evza'i, sünnette imamdır. Fakat hadiste imam değildir, imam-ı Malik, hadiste de, sünnette de imamdır derdi. Yahya bin Sa'id, imam-ı Malik, Allahü teâlânın kullarına yeryüzünde hüccetidir, derdi.

İmam-ı Şafii, "Hadis okunan yerde, Malik, gökteki yıldız gibidir, İlmi ezberlemekte, anlamakta ve korumakta, hiç kimse, Malik gibi olamadı. Malik ile Süfyan bin Uyeyne olmasalardı, Hicaz'da ilim kalmazdı" derdi.

Abdullah, babası Ahmed bin Hanbel'e sordu: Zühri'nin talebeleri arasında en kuvvetli hangisidir? Malik, her ilimde daha kuvvetlidir buyurdu. Abdullah ibni Vehb diyor ki, Malik ve Leys olmasalardı, hepimiz sapıttırdık. Evza'i, imam-ı Malik'in ismini işitince, o, âlimlerin âlimi, Medine'nin en büyük âlimi ve Haremeyn'in müftisidir derdi.

Süfyan bin Uyeyne, imam-ı Malik'in vefatını işitince, "Yeryüzünde bir benzeri kalmadı. Dünyanın imamı idi. Hicazın âlimi idi. Zamanının hücceti idi. Ümmet-i Muhammedin güneşi idi. Onun yolunda bulunalım" dedi.

Mus'ab diyor ki, babam, Abdullah bin Zübeyr'den işittim; Malik ile Mescid-i nebevi'de idik. Biri gelip, Ebu Abdullah Malik hanginizdir dedi. Gösterdik. Yanına gidip selam verdi. Boynuna sarılıp, alnından öptü. Rüyada Resulullahı burada oturuyor gördüm. (Malik'i çağır) buyurdu. Sen geldin. Titriyordun. (Rahat ol ya Eba Abdullah! Otur, göğsünü aç) buyurdu. Açınca her yere güzel kokular yayıldı dedi. İmam-ı Malik ağladı ve rüyanın tabiri ilimdir dedi.

İmam-ı Şafii ile imam-ı Ahmet bin Hanbel, imam-ı Malik'in sohbetinde bulunmuşlardır. Onun ilminden çok istifade etmişlerdir. Bunların, imam-ı Malik'in talebesinden olması, onun şeref ve üstünlüğüne kâfidir, en büyük vesikadır.

Kendisinden daha birçok kimseler ilim öğrenip, her biri memleketlerinin âlimi ve insanların rehberi olmuştur. Bunlardan bazıları şu zatlardır; Muhammed bin İbrahim bin Dinar, Ebu Haşim ve Abdülaziz bin Ebi Hazım. Bunların her biri dinde ehli içtihat sahibi idiler. Osman bin Hakem, Abdurrahman ibni Halit, Muin bin İsa, Yahya bin Yahya, Abdullah bin Mesleme-i Ka'buni, Abdullah bin Vehb... gibi daha nice talebesi vardır. Bütün bunlar, hadis ilminde mümtaz âlim olan imam-ı Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed ibni Hanbel, Yahya ibni Main ve diğer hadis âlimlerinin üstadlarıdır. Celaleddin Süyuti, imam-ı Malik'den hadis rivayet eden 993 zatın isimlerini elifba sırasıyla (Kitabü tezyinil memalik bi menakıbis Seyyid İmam Malik) adlı kitabında yazmıştır.

İmam-ı Malik hazretleri, herhangi bir dini meselenin hükmünü tayin için, Kur'an-ı kerime, hadis-i şeriflere, ümmetin icmâına ve lüzum olduğunda kıyasa müracaat ederdi. Ayrıca Medine ehlinin ittifâklarını da, icmâdan başka, müstakil bir delîl kabûl ederdi.

İmam-ı Malik'in bu usullere göre ictihad ederek çıkardığı hükümlere, rivayet yolu veya Hicaz âlimlerinin yolu denir ki, bu yolun imamı, imam-ı Malik'dir. O, ictihadlarıyla müslümanların işlerinde ve amellerinde uyacakları bir yol gösterdi, bu yola Maliki Mezhebi denilmiştir. Ehl-i sünnet itikadından olan müslümanlardan, amellerini, yani ibadet ve işlerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Maliki" denir.

Allah'ü Teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette, imânda, i'tikâdda tefrikaya, ayrılığa izin verilmemiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Ashâb-ı kirâmın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara "Ehl-i sünnet ve'l-cemâat" veya kısaca "Sünnî" denir. Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri tarafından, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba'zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara amelî mezhebler (veya fikhî mezhebler) denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına dînin

sahibi izin vermiş ve bu hâl her zaman ve her yerde müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte “Âlimlerin mezheblere ayrılması rahmettir” buyuruldu.

İmâm-ı Mâlik, talebelerinin ve kendisine suâl soranların, dinî mes’elelerdeki müşküllerini hallederken, ortaya koyduğu ve takip ettiği usûller, Mâlikî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. Mezhebin hükümlerini ortaya koyarken takip ettiği usûl; diğer bütün müctehidlerin usûlüne benzemekle beraber, ba’zı farklılıkları davardı.

Bütün müctehidler, bir işin nasıl yapılacağını Kur’ân-ı kerîmde açık olarak bulamazlarsa, hadîs-i şerîflere bakarlar, bunlar da da bulamazlarsa, bu iş için (icmâ) var ise, öyle yapılmasını bildirirler. İcmâ, Eshâb-ı kirâmın ve onlardan sonra gelen Tabiîn denilen âlimlerin bir mes’eledeki sözbirliğine denir. Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu icmâ ile de bilinmezse, müctehidler kendileri kıyasta bulunarak ictihâd ederler, mes’elenin dînî hükmünü bildirirler. Kıyas, Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir işi, açık hüküm bulunan diğer bir işe benzeterek hükme bağlamaktır.

İmâm-ı Mâlik (radiyallahü anh) bu dört delîlden başka, Medîne-i münevverenin o zamanki halkının sözbirliğini de senet kabûl ederdi. Bu âdetleri, babalarından, dedelerinden ve nihâyet Resûlullahtan (aleyhisselâm) görenek olarak gelmiştir, derdi. Bu senedin, kıyastan daha üstün olduğunu söyledi. Fakat diğer üç mezhebin imamları, Medine halkının âdetini, dînî hükümlere senet, vesîka olarak almadı. İmâm-ı Mâlik’in ictihâd usûlüne (Rivâyet yolu) denir. Onun mezhebi daha çok Afrika’nın kuzeyinde yayılmıştır. Eskiden Hicaz ve Endülüs (İspanya) bölgelerinde yaygındı.

Mâlikî mezhebinde en meşhûr fıkıh kitabı (Et-Tefrî’ fi’l-furu’) ve (El-İhkâm-ül-fusûl) kitaplarıdır. Bunlar Arapça’dır.

Sünnete Bağlılığı ve Hz. Peygamber (s.a.v)’e Saygısı

İmam Malik sünnete son derece bağlı biriydi. Hz. Peygamber (s.a.v)’e de ileri derecede saygılıydı. Yaşlandığı zamanlarda bile Medine’de herhangi bir hayvana binmez ve: "Allah'ın peygamberinin metfun olduğu bu şehirde ben hayvana binmem" derdi. Hadis rivayet

edeceği zaman önce abdest alır, temiz ve yeni elbiseler giyer, güzel kokular sürünür sonra büyük bir saygı ve vakar içinde hadisi naklederdi.

İmam-ı Malik hazretlerinin menkıbelerinden ve sözlerinden bir kısmı şunlardır:

İmam-ı Şafii buyuruyor ki: "Âlimler anıldığı zaman imam-ı Malik onlar arasında parlak bir yıldız gibidir. Benim üzerimde minneti ve ihsanı ondan çok olanı yoktur."

Çilesi:

Medine Valisi, imam-ı Malik'ten, bir ictihadından vaz geçmesini istedi. İmam Mâlik, zorlama altındaki kimsenin boşamasının geçersiz olduğu söyler ve bunu hadis ile delillendirirdi. Kendisi bundan men edilmesine rağmen aynı fetvayı vermeye devam etti. Bunun üzerine Medine emîri Ca'fer b. Süleyman onu kırbaçlattı. Her vuruşta, "Ya Rabbi, onları affet, çünkü onlar bilmiyorlar" diyordu. Nihayet bayılıp düştü. Sonra ayılınca da: "Şahit olunuz, ben hakkımı beni döğenlere helal ettim" dedi.

O kadar ki kolu çıktı. Sonra saçı başı tıraş edilerek bir katıra bindirildi ve "Haydi fetvandan vazgeçtiğini haykır" dendi.. Bunun üzerine şöyle haykırdı: "Beni tanıyan tanımıştır. Beni tanımayanlara söyleyim: Ben Mâlik b. Enes'im. Zorlama altındaki kişinin talâkı geçersizdir!" Bu durum Ca'fer'e bildirilince "Çabuk yetişin ve katırdan indirin" diye haber saldı. Halife, valinin cezalandırılması için kendisinden izin isteyince ona: "Hayır, ben onu affettim" buyurdu.

O günden sonra yerinden kalkacağı zaman bir kolunu diğeriyle tutardı.

Yaşadığı bu çile, onu ne Rabbinin ne de halkın gözünde düşürmediği gibi daha da yükseltti. Çünkü o, hak uğrunda işkenceyi göze almış yiğit bir âlimdi.

Hazret-i İmam, ilim bakımından ne kadar yüksek ise, ahlak, zühd, takva ve kerem bakımından da öyle yüksek idi. İmam-ı Malik, ilimde ve dinde çok edepli idi. Din bilgisine hürmet ve tazimi şaşılacak derecede fazlaydı.

Ebu Abdullah Mevla'l-Leyseyn şöyle anlatmıştır: "Rüyamda, Resulullahı gördüm. Mescitte ayakta

duruyordu, insanlar da etrafını sarmıştı. İmam-ı Malik de önünde duruyordu. Resulullahın önünde misk dolu bir kap vardı. O miskten avuç avuç alıp, İmam-ı Malik'e veriyordu. O da insanlara dağıtıyordu." Bunu Ebu Abdullah'dan nakleden Matraf; "Bu rüyayı imam-ı Malik'in ilimdeki üstünlüğüne ve sünnet-i seniyyeye bağlılığına yordum" demiştir.

Zehebi, (Tabakatül Huffaz) kitabında İmam-ı Malik'i şöyle anlatır:"Uzun bir ömür, yüksek bir mertebe, parlak bir zihin, çok geniş bir ilim, keskin anlayış, sahih rivayet, diyanet, adalet, sünnet-i seniyyeye tâbi, fıkhıta, fetvada kaidelerin sıhhatinde önde gelen bir zat idi. Fetva vermede aceleciliği sevmez, çok kere "Bilmiyorum" derdi. Ve "İlim kalkanı bilmiyorum demektir" buyururdu.

İmam-ı Malik (rahimehullah)'dan hikmetli sözler

-İlim fazla mesele bilmek ve sormak değildir. Ancak ilmin belirgin bir vaşfı vardır ki, o da aldatici dünyadan uzaklaşarak ebedilik yurduna dönüşü sağlamasıdır.

-İlim azaldığı zaman zulüm ve işkence; Peygamber, sahabe ve tabiin izleri azaldığında ise kişisel arzular ortaya çıkar.

-Sünnet Nuh (a.s.)'ın gemisi gibidir. Kim binerse kurtulur, kim de ondan geri kalırsa boğulur.

-Bir kimse İbrahim en-Nehai'nin sözünü Ömer b. Hattab'ın sözüne tercih ederse, bundan dolayı tevbe etmesi gerekir. Peki ya İbrahim en-Nehai ve benzerlerinin sözünü, Resulullah'ın (sas) sözüne tercih ederse, ne demeli?

-İnsanların sözü hem alınır hem de reddedilir. Ancak şu kabrin sahibi Muhammed (s.a.v.)'in sözü başka... O reddedilmez.

-Değerli bir kişi de olsa bir kişinin söylediği her söze uyulur diye bir şey yoktur.

-Malik bin Enes Hazretleri ilmiyle amel eden yüksek bir veliydi. Buyurdu ki: "İlim öğrenmek isteyen kimsenin vakarlı ve Allah-u Teâlâ'dan korkması lazımdır. İlim çok rivayet etmek değildir. İlim bir nurdur. Allah-u Teâlâ bu nuru sevdiği mümin kullarının kalbine koyar." Bir defasında da: "Eğer elimde imkân olsaydı, Kur'an-ı kerimi kısa

aklıyla, kendi görüşüne göre tefsir edenin boynunu vururdum.” buyurdu.

Bir gün Halife Harun Reşit dedi ki: “Ya İmam senin kitaplarını çoğaltıp, her yere göndereceğim. Herkesin senin mezhebine uymasını emredeceğim.”

İmam-ı Malik hazretleri buyurdu ki: “Ya halife, hadis-i şerifte; "Ümmetimin âlimlerinin farklı içtihatları rahmettir" buyuruluyor. Bu farklı içtihatlar Allah’u Teâlânın rahmetidir. Hepsi hidayet üzeredir. Müslümanları bu rahmetten mahrum bırakmak yanlıştır." Bunun üzerine halife bu arzusundan vazgeçti.

Harun Reşid, imam-ı Malik hazretlerinden her gün evine gelip, oğlu Emin ile Memuna ders vermesini istedi. İmam-ı Malik hazretleri Halifeye buyurdu ki: “Ya halife, uygun olanı çocuklarınızın bizim eve gelip gitmesidir. Allah’u Teâlâ, sizi daha aziz etsin! İlmi aziz ederseniz aziz olursunuz; zelil ederseniz zelil olursunuz, İlim bir kimsenin yanına gitmez, o ilmin yanına gelir." Bunun üzerine halife, imam-ı Malik'ten özür diledi ve her gün çocuklarını İmama göndererek ders aldırttı.

Malik bin Enes hazretleri ilmiyle amel eden yüksek bir veliydi. Buyurdu ki: "İlim öğrenmek isteyen kimsenin vakarlı ve Allah’u Teâlâdan korkması lazımdır. İlim, çok rivayet etmek değildir. İlim bir nurdur. Allah’u Teâlâ bu nuru sevdiği mümin kullarının kalbine koyar." Bir defasında da; "Eğer elimde imkan olsaydı, Kur'an-ı kerimi kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsir edenin boynunu vururdum" buyurdu.

İnsanlara hayırlı ve güzel işler yapmalarını tavsiye ederdi. "Kendisine hayır olmayan kimsenin başkasına hayır olmaz. İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa, insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz" buyurarak, Peygamber efendimizin; (Kişinin malayaniyi (faydasız şeyleri) terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindendir) hadis-i şerifini rivayet ederdi. İnsanların her sözünün kendisinin leh ve aleyhinde olduğunu bildirerek Peygamber efendimizin; (Bir kişi bir söz söyler de o sözden dolayı Cehennem ateşine düşeceği hatırına gelmez. Bir kimse de bir söz söyler, bu sözden dolayı Allah’u Teâlâ’nın kendisini Cennete koyacağı aklına gelmez) hadis-i şerifini rivayet ederdi.

Müslümanlar arasında Allah'ı Teâlâ'nın rızasına uygun sevgi ve muhabbetin bulunmasının gerektiğini bildirerek; (Müsafaha ediniz, aranızdaki kin gider. Birbirinize hediye veriniz ki, sevişirsiniz ve aranızdaki düşmanlık gider) hadis-i şerifini naklederdi.

Kibirli ve kendini beğenen kimselerden hoşlanmazdı. "Bir kimse kendini övmeye başlarsa, değeri düşer" buyururdu.

İmam-ı Malik hazretlerinin Peygamber efendimize karşı olan sevgi, saygı ve edebi sınırsızdı. Resulullah efendimizin ismi anıldığı zaman, rengi değişir, yüzü sararırdı. Bu durum orada bulunanlara ağır gelirdi. Bir gün ona bu husus söylenince, buyurdu ki: "Eğer siz benim gördüğümü görseydiniz, bu hâlimi hoş karşılardınız. Ben, Muhammed bin Münkedir'i gördüm. O hâfızların efendisi idi. Ona ne zaman bir hadis-i şerif sorulsa ağlamaya başlardı. Cafer bin Muhammed, güler yüzlü bir zattı. Yanında Resulullah anıldığı zaman yüzü sararırdı. O, Resulullahtan bahsettiği zaman mutlaka abdestli olurdu."

İmam-ı Malik hazretlerinin Medine-i münevvere de hayvana bindiği görülmemiştir. "Resulullah efendimizin mübarek kabrinin bulunduğu bir yerde hayvan üzerinde nasıl gezebilirim" buyururdu.

İmam-ı Malik hazretleri insanlara hadis-i şerif okuttuğu sırada bir hadis-i şerifi rivayet edeceği zaman abdest alır, sarığını ve elbisesini giyer, sakalını tarar, iki rekat namaz kılar, güzel kokular sürünür, her haliyle bedenini süsler, sonra meclisin baş tarafına vakarlı bir şekilde otururdu. Başını önüne eğdi ve hadis-i şerifi okurdu. Ona böyle yapmasının sebebi sorulunca; "Resulullahın hadis-i şerifine saygı göstermek için böyle yapıyorum. Eğer âlimler ilme karşı böyle saygı gösterirlerse, Allah'ı Teâlâ da insanlar yanında onların derecesini yükseltir ve devlet adamlarının kalbinde heybetli ve vakarlı kılar. Ey ilim talep etmek isteyen kimse! Sen de ilme saygı göster. Kim ilme tevazu gösterirse, Allah'ı Teâlâ onu yükseltir. Çünkü kim Allah'ı Teâlâ için tevazu ederse, Allah'ı Teâlâ onun derecesini yükseltir" buyurdu.

Malik bin Enes hazretleri, kendisinden nasihat isteyen zeki ve anlayışlı bir kimseye; "Allah'ı Teâlâ'dan kork. Allah'ı Teâlâ'nın sana lütfettiği nuru günah işlemek suretiyle söndürme" buyurdu.

Bir kimse gelip imam-ı Malik hazretlerinden bâtin (kalp) ilimleriyle ilgili bilgi sordu. İmam-ı Malik hazretleri bu kimsenin sualini hoş karşılamadı ve ona; "Bâtın ilmi zahir ilmini öğrendikten sonra öğrenilir. Zahiri ilimleri öğrenip onunla amel eden kimseye Allah'ı Teâlâ bâtin ilmini açar. Bâtın ilmi ancak kalbin açık olup nurlanması ile elde edilir" buyurup, suali soran şahsa dönüp; "Sen açık ve zahir olan şeylere sarıl. Bilinmeyen yollara girmekten sakın. Bildiklerinle amel et. Bilmediklerini, anlayamadığın şeyleri bırak" buyurdu.

İmam-ı Malik hazretleri devlet adamlarına gerekli nasihatte bulunur, hatalarını söylemekten çekinmezdi. Ancak hiçbir suretle kimseyi devlete karşı ayaklanmaya teşvik etmezdi. Fitne ve fesada asla razı olmazdı. Derslerinde fitne ve fesadın karşısında olduğunu her vesileyle anlattı. İmam-ı Malik hazretleri halifelerle, idarecilerle münasebetini kesmedi. Onlara vaaz ve nasihatlerde bulunup, hayır tavsiye etti. Âlimleri de halifeleri ve idarecileri doğru yolu anlatmaları için teşvik etti. Onlara buyurdu ki: "Allah'ı Teâlâ'nın, kalbine ilim ve fıkıh koyduğu her Müslümana ve her kişiye, elinde kuvvet olan idarecilerin yanına gelip onlara hayrı tavsiye etmesi, onları kötülükten sakındırması borçtur. Çünkü onlara bu vazifenin yapılmasıyla dünyanın yüzü değişir ve faziletli bir dünya doğar."

Talebelerinden biri ona; "İnsanlar sizin devlet adamlarıyla çok sık görüşüğünüzü söylüyorlar, size yakıştıramıyorlar" deyince, imam-ı Malik hazretleri; "Bunu bilerek yapıyorum. Çünkü bunu yapmasam layık olmayan biriyle görüşür, işleri ona danışırlar. Eğer onlarla gidip görüşmesem, bu şehirde Peygamber efendimizin sünnetlerinden işlenip, tutulan kalmaz" buyurdu.

Medine-i münevvere deki Mescid-i Nebide hadis-i şerif rivayet ediyordu. Bu mecliste halife Harun-ür-Reşid de vardı. İmam-ı Malik hazretleri; (Âlim ilmini umumdan başkasına tahsis eylese, o ilimden umum ve havas (seçilmişler) istifade edemez) hadis-i şerifini rivayet etti. Harun-ür-Reşid insanlar arasında bu hadis-i şerifi yüksek sesle söyledi. Bunun üzerine hadis-i şerif okumak ve öğrenmek isteyenler, mescide koştular. Mescid tamamen doldu. İmam-ı Malik hazretleri; (Allah için tevazu edeni, Allah'ı Teâlâ yükseltir) hadis-i şerifini rivayet

etti. Harun-ür-Reşid oturduğu yüksek yerden indi. Hadis-i şerif dinleyen talebe ile beraber oturdu, sonra kitabı okudu.

Buyururdu ki; “İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa, insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz.”

"Mescide giren münafıklar, kafesteki serçe kuşlarına benzer. Kafesin kapısı açılır açılmaz uçarlar, kaçarlar."

"Kendisine hayrı olmayan kimsenin, başkasına hayrı olmaz."

İmam-ı Mâlik'in (radiyallahü anh) rivâyet ettiği ve Muvattâ adlı meşhûr eserine yazdığı hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

“Bir kişi bir söz söyler de, o sözden dolayı Cehennem ateşine düşeceği hatırına gelmez. Bir kimse de bir söz söyler, bu sözden dolayı Allah'ın kendisini Cennete koyacağı aklına gelmez.”

“Allah yolunda cihada çıkan kimse geri dönünceye kadar hiç usanmadan, yılmadan nafilâ oruç tutan ve nafilâ namaz kılan kimse gibidir.”

“Kişinin mâlâyâ'nîyi (faydasız şeyleri) terk etmesi Müslümanlığının güzelliğindendir.”

“Her dînin bir ahlâkı vardır. İslâmın ahlâkı da hayadır.”

“Bir kişi Resûlullah'a (aleyhisselâm) gelip; Yâ Resûlallah bana hayatıma uygulayacağım bir kaç kelime öğret. Unutacağım çok şey olmasın deyince Resûlullahı (aleyhisselâm) “Hiç bir şeye kızma” buyurdu.

“Müsâfeha ediniz (tokalaşınız) aranızdaki kin gider. Birbirinize hediye veriniz ki, sevişirsiniz ve aranızdaki düşmanlık gider.”

Buyurdu ki: “İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa, insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz.”

“İlim çok rivayet etmek değildir. İlim bir nûrdur. Allah'ı Teâlâ bu nûru mü'min kullarının kalbine koyar.”

“Mescide giren münafıklar, kafesteki serçe kuşlarına benzer. Kafesin kapısı açılır açılmaz uçarlar, kaçarlar.”

“Bir kimse kendini övmeğe başlarsa değeri düşer.”

“İlim öğrenmek isteyen kimsenin vakarlı ve Allahtan korkar halde olması lâzımdır.”

“Kendisine hayrı olmayan kimsenin, başkasına hayrı olmaz.”

“Eğer elimde imkân olsaydı, Kur’ân-ı kerîmi kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsîr edenin boynunu vururdum.”

Onun fazilet ve makamının büyüklüğü herkesin teslim ettiği bir hakikattir. İslam ümmeti bu konuda hem fikirdir. Ulaştığı zirveyi beyan etmek anlamında hocaları ve öğrencilerinden bazılarının şahadetlerini zikretmek istiyoruz:

1- Süfyân b. Uyeyne: Mâlik, Hicaz ehlinin âlimi ve devrinin hüccetidir. Biz Mâlik'in yanında neyiz ki. Onun ancak eserlerine tâbi olabiliyoruz. Bir şeyhe baktığımızda, eğer Mâlik ondan bir şey yazmışa biz de yazarız.

2- İmam Şafî: Mâlik hocamdır. İlmimi ondan aldım. Âlimler zikredildiğinde Mâlik onların arasında bir yıldızdır.

3- Abdurrahman b. Mehdî: Hadisin sıhhati konusunda hiç kır şeyi Mâlik'ten üstün tutmam.

4- Evzâ'î Mâlik'i andığı zaman şöyle derdi: Âlimlerin âlimi, Haremeyn'in müftüsü.

5- Yahya b. Sâid el-Kattân: O, uyulması gereken bir imamdır. Günümüzde hadisçe Mâlik'ten daha sahihi yoktur. O, hadiste bir imamdır.

6- Yahya b. Maîn: Mâlik, Yüce Allah'ın halk üzerindeki hüccetlerinden biriydi.

7- Nesâî: Yüce Allah'ın, Peygamberinin (s.a.v) ilmi üzerindeki eminleri şu üç kişidir: Şu'be, Mâlik ve Yahya b. Kattan

ESERLERİ

1- "Muvatta" adındaki hadis kitabı çok kıymetlidir. Muvatta'yı kırk senede meydana getirmiştir. Çok âlimler bunu şerh etmiştir. Bu şerhlerinin en meşhuru "el-Müdevvene" adlı eserdir. Bu kitap, hadis-i şerifleri fıkıh konularına göre içine almış olup, yazılan ilk hadis kitabıdır. Bu kitapta ayrıca imam-ı Malik'in icihad ettiği fıkhi mevzular da bulunmaktadır. Çeşitli tarihlerde basılmıştır. Biri, Yahya bin el-Leysi'nin rivayeti; diğeri de imam-ı a'zâmın talebesi Muhammed Şeybani tarafından yapılan iki rivayeti vardır.

Bu eserinden başka Abdullah bin Abdülhakim Mısri tarafından rivayet edilen 2-"**Kitab-üs-sünen**" adlı fıkha dair bir eseri, kadere, kazai hükümlere dair ve fetvalarını bildiren 3-"**Risale fil fetva**" gibi eserleri vardır.

VEFATI

İmam Malik ibnu Enes, h. 179 (m. 795) yılında, 85 yaşındayken yirmi iki gün devam eden bir hastalığın ardından Medine'de Rebûl-evvel ayında Hakk'ın rahmetine kavuştu. Beyaz kumaşa kefenlenmesini ve namazının sünnete uyularak cenaze mahallinde kıldırılmasını vasiyet etti. Namazını Emîr Abdullah b. Muhammed el-Hâşimî kıldırıldı. Yine o cenazenin önünde yürüdü ve nâşını taşıyanlara katıldı. Bakî mezarlığına defnedildi.

İMAM-I AHMED BİN HANBEL (R.A)
(D.H.164-M.781- Bağdat. V.H. 241-M.855-Bağdat)

Bu güzel insan Cennet ile müjdelenmiş olan Ehl-i sünnet vel-cemaatin dört büyük Hak mezhebinden biri olan Hanbeli mezhebinin reisidir. **H.164-M.781** senesinde Bağdat'ta doğdu. **H. 241-M.855**'de Bağdat'ta vefat etti. Aslen Basralı'dır. Babasının ismi Muhammed bin Hanbel'dir. İmamın künyesi; Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybani el-Mervezi şeklindedir.

Dedesi, Emeviler devrinde Serahs valiliği yaparken, babası da Abbasi ordusunda görev aldı. Babası daha o çok küçük yaşta iken vefat etmiştir. Onun yetişmesi ile annesi ilgilenmiştir.

İlim Tahsili

Önemli bir ilim merkezi olan Bağdat'ta küçük yaşta iken ilim tahsiline başlamış, Burada çok değerli hadis âlimleri, kıraat âlimleri, tasavvufta yetişmiş büyük zatlar ve diğer ilimlerde yetişmiş kıymetli âlimler bulunuyordu. Önce Kur'an-ı kerimi ezberledi. Bundan sonra lügat, hadis, fıkıh, Sahabi ve Tabiin rivayetlerini öğrendi.

Emsali arasında ciddiyeti, takvası, sabrı, metanet ve tahammülü ile meşhur olmuştur. Bu hali, henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini çekmiştir. Heysem bin Cemil onun hakkında, daha o sırada şöyle demiştir: "Bu çocuk yaşarsa, zamanındakilerin ilimde hücceti (rehberi) olacaktır."

İlk önce İmam-ı A'zam hazretlerinin talebesi olan İmam-ı Ebu Yusuf'tan fıkıh ve hadis ilminde ders almıştır. Bundan sonra da üç sene Hüseyim'in derslerine devam etmiş, ondan hadis-i şerif dinlemiştir. Bundan başka Bağdat'ta bulunan meşhur âlimlerden Hüseyim b. Beşir, Süfyan b. Uyeyne, Yahya b. Said el-Kattan, Abdurrahman b. Mehdi'den ders aldı. Ayrıca, İmam-ı Şafii'den de ders aldı. Birçok âlimden ders alırken; İmam Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai başta olmak üzere tanınmış hadis âlimleri de kendisinden ders aldılar.

Hadis öğrenme konusunda her türlü fırsatı değerlendirirken bu amaçla birçok merkeze gitti. Küfe, Basra, Mekke, Medine, Dımaşk, Halep, Cezire gibi beldelere bazen bir kaç kez gitti. Çoğu zaman yol parası bulmakta güçlük çekti. Hadis öğrenmek maksadıyla Yemen'e gidebilmek için, kervancıların yanında deve bakıcılığı yaptı. Beş kez yaya olarak hacca gitti. Bu yolculuktaki en önemli maksatlarından birisi Hicaz'daki âlimlerden hadis öğrenmekti. Kırk yaşına gelinceye kadar eğitimine ara vermeden devam etti. Çok güçlü bir hafızaya sahip olması, çok sayıda hadisi rivayet ettiğinden dolayı, bazen etrafında hadis dinlemek maksadıyla bulunanların sayısı beş bine kadar ulaştı.

İmam-ı Ahmed, ilim öğrenmek için pek çok İslam beldesini dolaştı ve bu uğurda pek çok meşakkate katlandı. Kitap çantalarını sırtında taşırdı. Bir seferinde onu tanıyan biri ezberlediği hadis-i şerifin ve yazdığı notlarının çokluğunu görerek: "Bir Küfe'ye, bir Basra'ya gidiyorsun! Ne zamana kadar böyle devam edeceksin?" deyince, Ahmed bin Hanbel hazretleri "Hokka ve kalem ile mezara kadar..." diyerek cevap vermiştir.

İmam-ı Ahmed'in kuvvetli hafızasının yanında dikkati çeken bir vasfı da, işittiği bütün hadis-i şerifleri yazmaya çok önem vermesiydi.

İmam-ı Ahmed, din ilimlerini öğrenip, bilhassa tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde yüksek seviyeye ulaşmıştır. Zamanında yaşayan, Zünnuni Mısri, Bişr-i Hafi, Seriyi Sekati, Maruf-ı Kerhi gibi birçok büyük evliya ile de görüşmüş, onlarla sohbet etmiştir. Yezit bin Harun, Cerir ibni Abdülhamid, Velid bin Müslim, Veki' bin Cerrah, imam-ı Ebu Yusuf, İbrahim bin Sad, Yahya bin Said Kattan, Süfyan bin Uyeyne,

fıkıh ilminde hocası Muhammed bin İdris Şafii, Abdürrezzak bin Hemmam'dan ve daha nice âlimlerden ilim okudu. Sonra tekrar Bağdat'a döndü. Bundan sonra ilmini yayıp, insanlara çok faydalı oldu.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, daha önceki yıllarda fetvalar vermekle beraber, ders ve fetva verme işine, kırk yaşında başlamıştır. Bundan sonra hadis rivayetinde ve fetvada başvurulana önemli bir kaynak olmuştur. Çünkü o, ilmi ve üstün ahlakı ile çok sevilip, meşhur olmuştur.

İki çeşit ders halkası (meclisi) vardı. Biri, talebelerine verdiği muntazam dersler, diğeri, hem talebelerinin, hem de halktan isteyenlerin katıldığı dersler idi. Onun ilim meclisine pek çok kimse katılırdı. Bazı rivayetlere göre, dersini dinleyenlerin sayısı beş bini bulmuştur. İmam-ı Ahmed hazretlerinden ders alıp, ilim öğrenen talebenin çokluğu, ondan hadis-i şerif rivayet edenlerin ve fıkhi meseleler nakledenlerin pek çok sayıda olmasından da anlaşılmaktadır. Onun meclisine gelip, derslerini dinleyenlerin bir kısmı, sadece ondaki üstün hallere ve yüksek ahlaka hayran kaldığı için sohbetine katılmıştır. Böylece bir kısmı hem ilmini hem ahlakını alırken, bir kısmı da onun yaşayışına göre yaşamak, onu tanımak, ahlak ve edep hususunda yaptığı vaaz ve nasihatten istifade etmek için huzuruna geliyordu.

İmam-ı Ahmed hazretlerinin meclisinde, derslerinde vakar, ciddiyet, tevazu ve gönül huzuru hâkim idi. Dinleyenlere ve katılanlara saadet vesilesi olan derslerini, ikindiden sonra Bağdat'ta büyük bir mescitte verirdi.

Ders meclisine daima kitaplarıyla, yazıp kaydettikleri ile çıkardı. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olmasına rağmen, hadis-i şerif rivayet ederken, yanındaki yazdıklarına bakardı. Kitabından okur, talebelere yazdırırdı. Derslerinde hadis-i şerif rivayetinden başka, bir de fıkhi meseleler hakkında verdiği cevaplar yer almakta idi. Ondan ders alıp, ilimde yetişenlerin sayısı 900 civarındadır.

İlimdeki üstünlüğü

İmam-ı Ahmed hazretleri, hadis ilminde zamanın en büyük âlimidir. Üçyüzbinden fazla hadis-i şerifi senetleriyle birlikte ezbere

bilirdi. Kendisinden pek çok âlim, hadis-i şerif nakletmişlerdir. İlim ve amelde öncü, Ehl-i sünnet olan dört imamın dördüncüsü idi.

İmam-ı Şafii hazretleri buyurdu ki: “Bağdat’tan ayrıldığım zaman, orada Ahmed bin Hanbel’den daha âlim, daha fakih, haramlardan ve şüphelilerden kaçan kimseyi bırakmadım.”

Ebu Davud Sicistani şöyle demiştir: “İki yüz meşhur âlimle karşılaştım. Ahmed bin Hanbel gibisini görmedim. O hiç bir hususta insanların daldığı dünya işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu.”

Ebu Zür’a da, “İlmin her dalında Ahmed bin Hanbel’in bir benzerini görmedim. Onun ilimde ulaştığı dereceye, başkası ulaşamamıştır” demiştir.

Menha bin Yahya da şöyle demiştir: “Ahmed bin Hanbel, her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm, fakat ilimde, vera’da ve zühdde, onun gibi üstün birine rastlamadım.”

İmam-ı Ahmed hazretleri büyük bir müfessir, yüksek bir muhaddistir. Tefsiri yüz yirmi bin hadis-i şeriften meydana gelmiştir. Eserleri, müfessirler için birer feyz kaynağıdır. Bunun için kendisi “Üstad-ül müfessirin” unvanıyla anılır. Birçok muhaddis yetiştirmiştir.

Yaşadığı devir, yazılan hadis-i şeriflerin toplandığı bir devirdi. Bu devirde yetişen hadis âlimlerinin en meşhurdur. Bütün hadis-i şerifleri okudu, inceledi. Otuz bin hadis-i şerifi içine alan “Müsned” adlı eserini yazdı.

Rebi' bin Süleyman, imam-ı Şafii'nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Ahmed bin Hanbel, sekiz şeyde imamdır; hadis ilminde, fıkıh ilminde, Kur'an ilminde, lügat ilminde, fakrda, zühdde, vera'da, tasavvufta ve sünnette."*

Hanbeli mezhebi

Ahmed bin Hanbel hazretleri bu mezhebin imamıdır. O, içtihatlarıyla Müslümanların Allah’u Teâlâ’nın rızasına kavuşmaları için, amellerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun gösterdiği bu yola “Hanbeli mezhebi” ve Ehl-i sünnet itikadında olan müslümanlardan, amellerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara “Hanbeli” denir.

İmam-ı Ahmed hazretlerinin talebelerinin ve kendisine sual soranların müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve takip ettiği usuller, Hanbeli mezhebinin temel kaideleri olmuştur. İmam-ı Ahmed hazretleri, dini müşküllerin hallinde sırasıyla şu kaynaklara, başvurmuştur:

1- Kitap ve Sünnet: Bütün müçtehitler gibi Ahmed bin Hanbel hazretleri de bir işin nasıl yapılacağını Kur'an-ı Kerimde açık olarak bulamazsa, hadis-i şeriflere bakar, bunlarda bulunursa ona göre hüküm verirdi.

2- İcma ve Sahabe Kavli: Hadis-i şeriflerde de açıkça bulamadığı bir iş için, icma var ise, öyle yapılmasını bildirirdi. İcma, Ashab-ı kiramın hepsinin aynı suretle yapması veya söylemesi demektir. İcmaya sözbirliği de denir. Ashab-ı kiramdan sonra gelen Tabiinin de icmasını delil, senet kabul etmiştir. Sahabe kavli (sözü, ictihadı) bulunan bir meselede, kendi ictihadına göre hüküm vermezdi. Sahabenin sözüne göre hüküm verirdi. Hatta sahabe sözü bulamadığı hususlarda, Tabiinin büyüklerinden olan müctehidlerin ictihadını, kendi re'yine tercih ederdi.

3- Bir mesele hakkında, Sahabe veya Tabiine ait bir re'y (ictihad) bulamazsa, zayıf ve Mürsel hadislerle amel eder, ona göre hüküm verirdi. Zayıf hadisin de, sahih hadisin bir çeşidi olduğunu göz önünde tutardı.

4- Kıyas: Hadis-i şeriflerin birbirini kuvvetlendirmesine bakarak kendine has bir usulle içtihatla bulunurdu.

Hanbeli mezhebinde birçok âlimler yetişmiştir. Bu âlimlerin başında İmam-ı Ahmed hazretlerinin kendi oğulları Salih ve Abdullah gelmektedir. Ebu Bekir el-Esrem, Abdülmelik el-Meymuni, Ebu Bekir el-Merkezi, Harb bin İsmail, İbrahim bin İshak el-Harbi gibi âlimler, imam-ı Ahmedin bizzat kendisinden fıkıh ilmini öğrenmişlerdir. Bu mezhebin esasını yaymak hususunda üstün gayret gösteren âlimlerden biri de Ebu Bekir el-Hallal'dır. Seyyid Abdülkadir Geylani hazretleri de, Hanbeli mezhebinin esaslarını yayan âlimlerdendir. Oğlu Salih, çeşitli kimselere yazdığı (Mektuplar)'la babasının mezhebini yaymıştır. Seyyid Abdülkadir Geylani hazretlerinin, "Fütuhul-Gayb" ve "Gunyetüt-

talibin" kitapları ile Abdurrahman el-Ceziri'nin "Kitab-ül-Fıkhı alel-Mezahibil-Erbaa"sında, bu mezhebin esasları en geniş şekilde açıklanmaktadır. "el-Mugni", "el İkna", "Bülugul-Emanı" adındaki eserler de Hanbeli fıkhı üzere yazılmıştır.

Çilesi

İslam âlimleri ve din büyüklerinin büyük ekseriyetinin uğradığı sıkıntı ve işkencelerden o da nasibini aldı. Bağdat'ta mutezile fırkasına mensup olanlar, Kur'an-ı Kerim mahlûktur diyerek, bu yanlış itikatlarına Abbasi halifesi Memunu da inandırdılar. Mu'tezile Mezhebi mensuplarının tesirinde kalan Abbasi halifesi Me'mun zamanında çok büyük işkencelere uğradı. İslam'ın özüne aykırı fikirlere katılmadığı ve Mu'tezile müntesiplerinin fikirleri doğrultusunda görüş beyan etmediğinden hapse atıldı. 28 ay hapsedtiler. Bütün bu baskı ve işkencelere rağmen, o, "Kur'an-ı Kerim, Allah'ı Teâlâ'nın kelimidir. Mahlûk değildir" diyerek, Ehl-i sünnet itikadını bildirdi.

Halifenin kendisiyle görüşmek istemesi üzerine, Bağdat valisi İshak b. İbrahim tarafından zincire vurulmuş bir şekilde, Tarsus'a doğru yola çıkarıldı. Ancak, Tarsus'a varmadan halifenin öldüğü haberi geldi. Bunun üzerine geri getirilerek Bağdat'ta tekrar hapsedildi.

Yeni halife Mu'tasım da aynı politikayı devam ettirdi. Halife, başkadısı Ahmed b. Ebu Duad ve güvendikleri kişiler, fikirleriyle Ahmed b. Hanbel'i susturamadıklarını görünce işkence yapılması emrini verdi. Çünkü kesinlikle fikirlerinden, doğru bildiklerinden taviz vermedi. "İmam-ı Ahmed ibni Hanbel gibi bir mücahid-i ekber, Kur'ân'ın birtek meselesi için hapiste pek çok azap verilmiş ve şekvâ etmeyerek, kemâl-i sabırla sebat edip o meselelerde sükût etmemiş, şiddetli kamçı darbelerine rağmen fikirlerinden vazgeçmemiştir. Uygun ifadeler kullanmak kaydıyla serbest bırakılma teklifini de reddetti. Bunun üzerine işkencelerin dozu arttırıldı ve bizzat halife nezaretinde yapıldı. Bir ara halife onu serbest bırakmak istediye de, başkadı, fikirlerinden dolayı dinden çıktığını ve Hanbel'in serbest bırakılmasının uygun olmayacağını iddia ederek mani oldu.

İki buçuk yıla yakın devam eden büyük işkencelerden sonra serbest bırakıldıysa da gözaltında bulundurulmaya devam ettirildi.

Yanlış fikirlerin okulda ders olarak okutulmaya başlanmasıyla galeyana gelip ayaklanmak isteyen halkı, isyandan vazgeçirerek sabretmelerini tavsiye etti. Buna rağmen, halk ile görüşmesi ve halifenin bulunduğu yerde ikamet etmesi yasaklandı. Hatta Cuma namazlarına gitmesine bile izin verilmedi.

Halife Mütevekkil, halife olunca, mutezile fırkası mensuplarını saraydan uzaklaştırdı. Fıkıh ve hadis âlimlerine hürmet ve yakınlık gösterdi. Böylece İmam-ı Ahmed hazretleri, yapılan baskı ve işkenceden kurtuldu. Yaptığı hizmetlerle, zamanındaki ve sonraki asırlardaki insanlara rehber oldu.

Halife Mütevekkil, kendisi hakkında ileri sürülen bazı iddiaların asılsız çıkması üzerine Hanbel'in gönlünü almak maksadıyla bazı hediyeler verdi. Halifeye kızgın olduğundan değil de haram karışmış olduğu gerekçesiyle hediyeleri kabul etmek istemedi. Fakat başına daha büyük belaların açılmasından korkan yakınlarının isteği üzerine kabul etti. Ancak, aldığı hediyelerin tamamını ihtiyaç sahiplerine dağıttı. Bundan sonra halifenin hiçbir hediyesini kabul etmeyeceğini kesin bir dille ifade ettiği halde kendisinden habersiz ailesine maaş bağlandı. Halifenin verdiklerini alan oğullarına gücendi. Bundan sonra kendi evlatlarının hiçbir lokmasını yemedi. Kadılık görevinin kabul eden oğlu Salih'e de kırıldı.

VEFATI

M.31 Temmuz 855 Cuma günü Bağdat'ta vefat ederek Hakk'ın rahmetine kavuştu. Cenazesinde yaklaşık altmış bini kadın olmak üzere sekiz yüz bine yakın insan toplandı. Ömrü boyunca hiç kimsenin yardımını kabul etmedi. Reddettiği büyük ikramların başkaları tarafından kabul edildiğini söyleyen oğlu Salih'e; ***"Sakin, kendilerinizi denemek için onlardan bir kesimi faydalandırduğumuz dünya hayatının çekiciliğine gözlerinizi dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı, hem de daha sürekli."*** (Tâhâ Suresi, 131) ayetini okuyarak, Allah'ın vereceği rızkın daha hayırlı olduğunu söyledi.

Ahmed bin Hanbel vefat ederken eliyle işaret edip, hayır olmaz dedi. Oğlu, babacığım bu ne haldir? Dedi. "Şeytan, benim elimde can ver diyor, ben de "Hayır olmaz! Hayır, olmaz!" diyorum" dedi. "Bir

nefes kalıncaya kadar tehlike vardır. Şeytanın aldatmasından emin olmak yoktur” buyurdu.

Vefat haberi, bütün Bağdat halkını ağlattı. Cenaze namazını kılmak üzere çevreden gelenlerle birlikte, binlerce insan toplanmıştı. Bağdatlılar evlerinin kapısını açıp, cenaze namazı için abdest almak isteyen gelsin, diye bağırdılar. Cenaze namazı kılınıncı, kuşlar tabutu üzerinde uçuşup, kendilerini tabuta vurdular. O gün Yahudi ve Hristiyanlardan pek çok kimse, bu hadiseyi görerek Müslüman oldu. Ağlayıp, bağırarak, kelime-i şهادet getirdiler.

Muhammed bin Huzeyme şöyle anlatır: Ahmed bin Hanbel'in vefat haberini İskenderiye'de iken duydum. Çok üzölmüşüm. İmamı rüyamda salına salına yürüdüğünü görüp kendisine: Ey İmam; bu ne biçim yürüyüş böyle? .” Nereye gidiyorsun? Dedim. Cennete gidiyorum, Dünyada Allah'ü Teâlâ'nın dinine hizmet edenlerin, Cennetteki yürüyüşleri böyledir buyurdu. Ben; Allah'ü Teâlâ sana nasıl muamele etti? Diyesordum, İmam hazretleri: Allah'ü Teâlâ beni mağfiret etti. Başıma bir taç, ayağıma altından iki ayakkabı giydirdi ve (Ey Ahmed! Kur'an-ı kerime mahlûk demediğın için, bu iltifatlara kavuştun. Ey İmam, Süfyan-ı Sevri'den sana ulaşan dualar var, onlarla dünyada dua ettiğın gibi, şimdi de dua et) buyurdu. Bu emir üzerine: "Ey âlemlerin Rabbi olan Allah'ım, bizleri af ve mağfiret eyle. Bizlere sual sorma" diye dua ettim. Bu duadan sonra, (Ey Ahmed, işte Cennet, gir oraya) buyurdu ve ben de Cennete girdim."

Menkıbeleri ve methi

İmam-ı Şafii, Hanbel Hazretlerine ders veren hocalarındandır. İbn Hanbel, çok sevdiği ve her sabah seher vakti kendilerine dua ettiğı altı kişiden biridir. İmam-ı Şafii onun hakkında; Bağdat'ta ondan daha faziletli, müttaki, alim ve fıkıh alim bir kimse görmedim, ifadelerini kullanmıştır. "Bir milyon hadisi hıfzına alan" imam olarak tarif eder.

İmam-ı Hanbel, yazdığı her hadisle amel etmeye özel gayret gösterdi. Çalışmasının büyük ekseriyetini hadis ilmine vakfetti. Ona göre fıkıhçı sayılabilmek için iyi bir hadis alimi olmalı, en az dört yüz bin hadisi ezbere bilmeli, sıhhatinden emin olmadığı rivayetlerle amel

etmemelidir. Hadis rivayet edenlerin dürüstlüğüne özel önem vererek, emin olmadığı nakilcilerden hadis rivayet etmemeye çalıştı. Topladığı hadisleri vefatından sonra, oğlu Abdullah ve talebesi Ebu Bekir el-Katii tarafından kitap haline getirildi.

İmam-ı Hanbel, velilerin keramet göstermesinin mümkün olduğunu ancak, harikulade olay gösteren her kişinin veli olduğuna hükmedilemeyeceğini söyler. Ona göre kimin veli olduğunu bilmek mümkün değildir. Çok sayıda Ashab-ı Kiramdan kerametın meydana gelmeyişini, imanlarını kuvvetlendirmek için vasıtaya (keramete) muhtaç olmadıklarının delili olduğuna hükmeder.

Yahya bin Main şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel gibi bir zat daha görmedim. Elli sene onunla sohbet ettim. Kendinde bulunan üstünlüklerden hiç biriyle asla kendini methetmedi."

Oğlu Abdullah: "Babam her gece Kur' an-ı kerimin yedide birini okur, her yedi günde bir hatim ederdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibadet ve taatla meşgul olurdu. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan yaptırdı. Çok kere az şey yer, "Ölecek olan kimse için, bunlar çok bile" derdi demiştir.

Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka daima kolaylık yollarını gösterir, ağır vazifeleri yüklemeydi. Acıktığı zaman bir şey bulamazsa, kimseyi rahatsız etmez, bir şey istemezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katık olurdu. Yolda yürürken, hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok, mescitte, cenaze namazında ve hasta ziyaretinde görürlerdi. Beş haccın üçüne yürüyerek gitti.

Seleme bin Şebib'den şöyle nakledilmiştir: "Bir gün Ahmed bin Hanbel'in huzurunda oturuyor idik, içeriye bir zat girip, "Ahmed bin Hanbel kimdir?" dedi. Biz susup bekledik. "Ahmed bin Hanbel benim, ne istiyorsun?" dedi. Gelen zat dedi ki, "Dört yüz fersah uzaktan geliyorum. Cuma gecesi uyumuştum. Rüyamda biri gelip, bana Ahmed bin Hanbel'i biliyor musun dedi. Hayır tanımıyorum dedim. Bağdat'a git, onu sor ve bulunca, Hızır aleyhisselam sana selam söyledi de. Semavattaki melekler ondan razıdır. Çünkü o, nefesine asla uymadı, Allahü teâlâya itaat hususunda çok sabırlı davrandı" dedi. Ahmed bin Hanbel "Maşaallah, la havle vela kuvvete illa billah" dedi. Sonra o zata,

"Başka bir söyleyeceğin ve ihtiyacın var mı?" dedi. "Hayır sadece bunun için geldim" dedi ve o gün Bağdat'tan ayrıldı.

Nadr bin Ali şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel'in işi, hep ahiret ile ilgili idi. Dünya menfaatleri ona yöneldi, fakat o kabul etmeyip, geri çevirdi."

İmam-ı Ahmed hazretlerinin, yevmiye ile çalışan bir işçisi vardı. Akşam talebesine, bu işçiye ücretinden fazla ver, dedi. Talebe, ücretinden fazla para verdi, işçi almadı ve gitti. Hazret-i İmam, arkasından yetiş, şimdi alır, dedi. Dediği gibi, işçi parayı aldı. Hazret-i imama sebebi sual edildiğinde buyurdu ki: "O zaman böyle bir şey aklından geçiyordu... Şimdi ise bu düşünce onda yok oldu. Alması tevekkülünü bozmayacağı için aldı."

Taberani hazretleri şöyle nakleder: Zamanın meşhur bir falcısı vardı. Fal baktırmak isteyenler her taraftan gelir kendisini bulurlardı. Bu şahıs falcılığı meslek haline getirmişti. Daha sonra hastalandı. Yirmi sene iyileşemedi. Biri ziyaretine gelmişti. Halini görünce "Senin iyileşmenin tek yolu var, o da zamanımızın en büyük âlimlerinden ve evliyasından biri olan Ahmed bin Hanbel hazretlerinin dua etmesidir" dedi. Bu falcı da annesini gönderip, dua etmesini istedi. Annesi evine varınca dedi ki: "Oğlum yirmi senedir hasta yatmaktadır. Bunun iyileşmesi için sizden dua istemeye geldim." "Herkes iyileşmek için oğluna gelirdi. Senin oğlun da, herşeyi bildiğini zannederdi. Kendi hastalığını tedavi etmeyip de, seni bana mı gönderdi?" dedi. Kadının çok ısrarı karşısında dayanamayıp, falcılığı bırakması şartıyla dua edeceğini söyledi. Hazret-i imamın bu sözü üzerine falcılığı bıraktı. Tevbe istigfar etti ve sıhhate kavuştu.

ESERLERİ

1- El-Müsned; En meşhur hadis kitabıdır. 700 bin hadis arasından seçilmek suretiyle oluşturulan ve 30 bin hadisi ihtiva eder, hadis külliyatları arasında en hacimli iki külliyattan birisidir.

2- Kitabü's-Sünne; Kader, deccal, melekler, rü'yettullah, kürsi ve ahirete ait fikirlerini ihtiva eder.

3- Kitabü'z-Zühed; İki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde başta Peygamber Efendimiz (asm) olmak üzere büyük peygamberlerin

takvalarından söz eder. İkinci bölümde ise on dokuz büyük sahabe ve on altı tabiin hakkında bilgi verilmektedir.

4- Kitabü'l-İlel ve Ma'rifetü'r-Rical; Hadis rivayet edenler hakkındaki görüş ve düşüncelerini ihtiva eder.

5- El-Mesa'il; Fıkıh, akaid, ve ahlak ile ilgili olarak talebeleri ve başkaları tarafından kendisine sorulan sorulara verdiği cevapları ihtiva eder .

6) Kitab-üs-Salat

7) Kitab-ül-Vera vel-İman

8) Fedail-üs-Sahabe

9) Et-Tefsir

10) En-Nasih vel-Mensuh

11) Et-Tarih

12) Vücubat-ül-Kur'an

13) Kitab-ür-Reddi ale'l-Cehmiyye vez-Zenadika

14) El-Cerhu vet-Ta'dil.(*M. Yaşar Kandemir; "Ahmed b. Hanbel", TDVİA, II. C. s. 77-79).*

İmam-ı Ahmed İbni Hanbel (rahimehullah)'dan hikmetli sözler:

-Allah Resulü'nün ashabının hepsinin iyiliklerini saymak ve kötülüklerinden söz etmemek, aralarında çıkan anlaşmazlıkları körüklememek de sünnettendir Allah Resulü'nün ashabından herhangi birine dil uzatan kimse bidatçı olup pis ve kaba bir Rafızı'dır. Allah onun ne nafiyesini ne de farzını kabul etmeyecektir.” (*es-Sunne sf: 77/7*)

-Yemeği din kardeşleriyle sürur içinde, fakirlerle ikram ve cömertlikle, diğer insanlarla da mürüvvet içinde yemek lazımdır.

-Kulun kalbini ıslah etmesi için iyilerle beraber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fasıklarla beraber olup onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı bir şey yoktur.

-İlim insanlara ekmek ve su kadar lazımdır. İlim, rivayet ve kuru malumat çokluğu değildir. İlim, faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir.

-Sizde olmayan meziyetlerle sizi metheden kimsenin, sizde olmayan kötülüklerle de bir gün kötüleyeceğini unutmayınız.

-Günahlar imanı zayıflatır.

-Kibir taşıyan kafada akla rastlayamazsınız.

-Her şey için kerem vardır. Kalbin keremi Allah-u Teâlâ'dan razı olmak, kadere rıza göstermektir.

-İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş, gerçek arkadaş değildir.

-İnsanların ahmak sınıfı, kendilerinin methedilmesinden hoşlananlarıdır.

-İnsana az bir mal yetiştir. Çok mal ise kâfi gelmez.

Ahmed bin Hanbel hazretlerine bir gün “Tevekkül nedir?” diye sordular, “İnsanlardan istemeyi ve onlara yalvarmağı terk etmektir”. Tevekkül, her şeyi Allah’tan bilmek ve rızık O’nun verdiğine inanmaktır.”

-Tevekkül, bütün işlerinde Allah-u Teâlâ’ya teslim olmak, başa gelen her şeyi O’ndan bilip katlanabilmektir.Buyurdu.

Ahmed İbni Hanbel’e birgün yine sordular: “Her gün sabahdan akşama kadar câmide ibadet edip, Allah’u Teâlâ benim rızıkımı nereden olsa gönderir, diyen kimse, nasıl bir adamdır?” Cevabında: “Bu kimse câhildir. İslâmiyetten haberi yoktur. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Allah’u Teâlâ benim rızıkımı, süngümün ucuna koymuştur.” Ya’nî rızıkım cihad ile gelmektedir.”

İhlâs nedir? Sorusuna, “Amellerin âfetlerinden kurtulmaktır.” Tevekkül nedir? Sorusuna, “Rızıkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır” cevâbını vermiştir.

Zühd nedir? Sorusuna “Zühd üç türlüdür; câhilin zühdü, haramları terk etmektir. Âlimlerin zühdü, helâl olanların fazlasından sakınmaktır. Âriflerin zühdü, Allahü teâlâyı unutturan şeyleri terk etmektir.”Buyurdu.

Ahmed bin Hanbel’in oğlu Abdullah, “Babam fütüvvet nedir? Sorusuna; korktuğun şey (Cehennem) için, arzu ettiğin şeyi (hevâ ve hevesi) terk etmektir, diye cevap verdi” demiştir.

-Bir kimse sadık bir arkadaşını kaybederse kendisi için zillettir.”

-Hüsn-i zannı olanın hayatı hoş geçer.”

-Yalan söylemek emniyeti giderir.”

- Meziyet, fazilet, ilim ve irfan tamamlığı iledir.”
- Ayıplardan uzak arkadaş arayanlar arkadaşsız kalır.”

AHMED BİN HANBEL (R.A) HAZRETLERİNİN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLERDEN BİR DEMET

“İki kişi birbiriyle sevişir de sonra araları açılırsa, bu ancak birisinin işlediği bir günah sebebiyle olur.”

“Bile bile bir dirhem gümüş kıymetinde faiz yemek, otuz zinadan daha çok günahıdır.”

“Kişinin günahları çoğaldığı zaman, günahlarına keffâret için, Allah’u Teâlâ onu geçim sıkıntısına düşürür.”

“Bize en sevimli ve ahirette en yakın olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır. En sevimsiz ve en uzak olanınız da, çok konuşup, hezeyan eden, ağzını yayararak konuşan, konuşmasında kendisini öven ve lüzumsuz sözler söyleyen kibirlilerdir.”

“Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunanı, Allah’u Teâlâ yüzü üstü Cehenneme atar.”

“Dünyâyı seven, âhiretine zarar eder, âhiretini seven, dünyâsını zararlandırır. Bu böyle olunca, siz bâkiyi fâni üzerine (âhireti) tercih ediniz.”

“Faziletlerin en üstünü, sana gelmeye gitmen, vermeyene vermen ve kötülük edene iyilik etmendir.”

“İmânın en sağlam kulpu, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir.”

“Kim bir musîbetle karşılaşır ve Allahın emir ettiği gibi “İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn” dedikten sonra, Allahım, bu musîbetle beni mükâfatlandır ve bunun ardında bulunan hayırlısını bana ver, dese, Allah’u Teâlâ onun istediği gibi yapar.”

Ahmed bin Hanbel, Abdullah İbni Ömer’den nakleder: Sa’d (radiyallahü anh) abdest alırken, Resûlullah (aleyhisselâm) gördü. “Yâ Sa’d! Suyu niçin isrâf ediyorsun?” buyurdu. Abdest alırken de isrâf olur mu dedik te: “Büyük nehirde de olsa, abdestte fazla su kullanmak isrâf olur” buyurdu.

“Rükû’ ile secde arasında belini ve sırtını doğrultmayan kimseye, kıyâmet gününde Allah’u Teâlâ bakmaz.”

“İnsanların en fenâ hırsızı, namazından çalandır.”
(Namazın rükû’ ve secdesini tam yapmıyandır)

“Kıyâmet günü Arş-ı a’zamin etrâfında, bir takım insanlar için kürsüler kurulacaktır. Bunların yüzleri, ayın on dördü gibi parlayacaktır. İnsanlar feryâd ederken, onlar feryâd etmez, insanlar korkarken, onlar korkmazlar. Onlar korku ve kederleri olmayan, Allahın gerçek dostlarıdır” buyurdu. Bunların kim olduğu sorulunca: “Onlar, Allah için sevişen kimselerdir” buyurdu.

“Bütün çocuklar, Müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyaya gelir. Bunları sonra anaları, babaları, Hıristiyan, Yahudi ve dinsiz yapar.”

“Bir kimse mâni yok iken üç Cuma namazı kılmazsa, Allah’u Teâlâ kalbini mühürler, yani iyilik yapamaz olur.”

“Cum’a günü bir an vardır ki, mü’minin o anda yaptığı duâ reddolmaz.”

(Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 161. Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 72. Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 412. Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 4. Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 431. Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 96. Mu’cem-ül-müellifin cild-2 sh. 96. Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 290. Kâmûs-ul-a’lâm cild-1 sh. 788. Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 36. Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 121, cild-7, sh. 84. El-bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 325. Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 195. Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 232. Hidâyet-ül-müvaffikîn sh. 63. Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 70. Mir’ât-ül-cinân cild-2 sh. 132. Zehebî, Mukaddimet-ül-Müsned sh. 82. En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 304. Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel (İbn-i Cevzî)

İMAM-I MATURİDİ (R.A)
(D.H.232.M.863.Semerkant. V.H. 333.M.944. Semerkant)

Ehl-i sünnetin iki itikad imamından birincisidir. Matürîdî'nin asıl adı Ebû Mansur Muhammed bin Mahmud el-Hanefî Alemü'l Hüda el-Mütekellim el-Matürîdî es-Semerkandî'dir **Künyesi**, Ebu Mansur olup, Matürîdî ismiyle meşhur olmuştur. Bugünkü Özbekistan'ın **Semerkant'ın Matürîdî nahiyesinde** Abbasi halifesi **Câfer el-Mûtevekkil** zamanında, yani hicri 232 – 247.**M.863 yılında dünyaya gelmiş, Hicri 333 (m. 944) yılında Semerkant'ta vefat etmiştir.** Ebu Mansur Matürîdî'nin soyunun ashabı kiramdan Ebu Eyyub Halid bin Zeyd el-Ensari'ye ulaştığı rivayet edilmektedir.

İmam Matürîdî, Abbasî hilafetinin iktidarının zayıflayarak müstakil beylikler dönemi denilebilecek bir çağda, Samanoğulları'nın Maverâünnehir'de hâkim oldukları devirde yaşamıştır. Kaynaklar İmam Matürîdî'nin nasıl bir eğitim aldığı konusunda yeterli bilgi sunmasa da tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebu Bekr Ahmed b. İshak b. Salih el-Cüzcânî (III. Asrın ortaları), Ebû Nasr Ahmed b. El-Abbas el-İyâzî (ö. IV. Asrın başları), Muhammed b. Mukatil er-Râzî (v. 862), Nusayr b. Yahya el-Belhî (ö. 881), Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Recâ el-Cüzcânî hocaları arasındadır . Yine kaynaklardan elde edilen bilgiye

göre öğrencileri olarak Ebu'l-Kasım İshak b. Muhammed b. İsmail el-Hâkim es-Semerkandî (ö. 951), Ebu'l-Hasan Ali Saîd er-Rüstüfî (ö. 956), Ebu Ahmed b. Ebi Nasr Ahmed b. Abbas el-İyâzî (ö. ?), Ebu Muhammed Abdülkerim b. Musa el-Pezdevî (ö. 1000) görülmektedir.

İmam-ı Matürîdî(r.a), Ebu Hanîfe(r.a)'nin yolunu izlemiş, ölümüne kadar Ehl-i Sünnet çizgisinden ayrılmamıştır. Cenazesi Semerkand'ın Cakerdize mahallesindeki bilginlerin gömüldükleri mezarlığa defnedilmiştir. 2005 yılında kabri üzerine türbe yaptırılmıştır.

İmam-ı Maturidî(r.a), İmam-ı Azam(r.a)'ın öğrencileri zincirinde bulunmaktadır. İmam-ı Azam'dan nakledilen itikat bilgileri, önde gelen öğrencisi İmam Muhammed Şeybanî kanalıyla Ebu Bekir Cürcanî'ye, ondan Ebu Nasr İyad'a, ondan da Ebu Mansur Maturidî'ye ulaştı. İmam Maturidî İmam Azam'dan hareketle kendi sistemini kurdu. (İsimleri zikrolunan bu âlimlerimizin hepsinden Mevlâ razı olsun, onlara rahmet eylesin.)

İmam-ı Mâtûrîdî(r.a)Hazretlerinin birçok lakabı vardır bunlardan bazıları;

İmâmü'l-hüda yani "Hidayet önderi".

Alemü'l-hüda yani "Hidayet meş'alesi".

İmâmü'l-mütekellimîn yani "Kelâmcıların lideri".dir.

Küçük yaşta ilim tahsiline yönelen, **İmam-ı Matürîdî, İmam-ı A'zam Ebu Hanîfe'nin** naklen bildirdiği ve yazdığı Ehl-i sünnet itikadının, kelim bilgilerini, ondan nakledenler vasıtasıyla kitaplara geçirdi, izah ve ispat etti. Kelam ilminde, akaitte müctehit olan imam-ı Matürîdî, kelim ve fıkıh ilmini Ebu Nasr İyad'dan öğrendi. Diğer akli ve nakli ilimleri de zamanının âlimlerinden tahsil etti.

İlimde çok iyi yetişen imam-ı Matürîdî(r.a)Hazretleri, çeşitli kitaplar yazmak ve talebe yetiştirmek suretiyle Ehl-i sünnet itikadını yaymıştır.

Yetiştirdiği talebelerden el-Hâkim es-Semerkandi adıyla meşhur Ebul-Kasım ishak bin Muhammed, Ebu Muhammed Abdülkerim bin Musa el-Pezdevi, Ebul-Leys el-Buhari ve Ebul-Hasen bin Said gibi ilim ve takva yönünden yükselmiş olan büyük âlimler başta gelmektedir. Böylece, İmam-ı a'zam hazretlerinden

gelen itikad bilgilerini nakleden İmam-ı Matüridi'den sonra da, talebeleri ve talebelerinin talebeleri bu hususta binlerce kitap yazarak, Peygamber Efendimizin(s.a.v) gösterdiği doğru yol olan Ehl-i sünnet itikadını yaymışlardır.

Ehl-i sünnet vel-cemaatın kelâm ilmindeki reisleri iki zattır. Bunlardan birisi Hanefi, diğeri Şafiî'dir. Hanefî olanı, Ebu Mansur Maturidî(r.a), Şafiî olanı ise Ebü'l Hasen el-Eş'ari(r.a)'dır.

Her ikisi de bidat ve dalâlet fırkalarına karşı Ehl-i sünnet itikadını savunmuşlar, ispat etmişler ve anlatmışlardır. Aralarında ilmi noktada bazı içtihat farkları vardır. Fakat bu farklar temelde değildir. Temelde her ikisi de Ehl-i sünnettirler ve temel fikirlerde birleşmişlerdir. İmam Maturidî, İmam-ı Azam Ebu Hanife'den naklen gelen inanç ve itikat bilgilerini ispat etti ve kitaplara geçirdi.

Peygamber (s.a.v)Efendimizin: “İslâm ümmetinin kendisinden sonra 73 fırkaya ayrılacağını, birinin Cennet'e diğerlerinin Cehennem'e gideceğini; kurtuluşa eren fırkanın da kendisinin ve ashabının yolundan gidenler olduğunu” haber vermesi birçok sahabe,tabiin,tebeu tabiin ve müçtehit imamları bu konuda dahada hassaslaştırmış,fıtneyle,küfürle büyük bir mücadeleye girişmişlerdir. *(Tirmizî, İbn Mace, Ebu Davud, Darimî)*

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ne demek?

İslâm bilginleri, buradaki Hz. Peygamber (s.a.v)Efendimizin yolundan gidenleri “Sünnet” kelimesi ile Ashab-ı Kiram (r.a)'ın yolundan gidenleri ise “Cemaat” kelimesi ile ifade ettiler. Böylelikle Peygamber (s.a.v)Efendimiz ve ashabının yoluna uyanlara “Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat” (Sünnet ve Cemaat mensupları) denildi.

Bununla birlikte, kurtuluşa erenlerin yalnızca bir tek fırka olmasından hareketle, bunun çok küçük bir zümre, diğer 72 fırkanın da çok büyük bir kesim olduğunu düşünmemek gerekir.

Yine, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ı, tarihte ve bugün, İslâm dünyasını parçalara ayıran fırkalar gibi bir fırka olarak değerlendirmemek de gerek. Tam tersine, 72 fırka dediğimiz gruplar bu tür küçük fırkalardır. Ehl-i Sünnet ise, İslâm âlimlerinin ve İslâm ümmetinin asıl büyük çoğunluğunu oluşturan ana caddedir. İslâm'ın temel kurallarının ve ana esaslarının oluşturduğu tertemiz yoldur. Bu

özelliğiyle Ehl-i Sünnet, İslâm bilginleri tarafından bir fırka ya da mezhep olarak değerlendirilmedi. İslâm'ın ruhuna tam anlamıyla nüfuz etmiş, Kur'an ve Sünnete en uygun yol, yani bizzat İslâm'ın kendisi olarak değerlendirildi ve öyle kabul edildi.

Hak mezhepler:

İslâm'ın kendisini temsil eden bu ana caddede, itikat ve amelin temel konularında tam bir birlik bulunmaktadır. 'Füruat' dediğimiz ayrıntı meselelerde ise, fikir ayrılığını İslâm dini son derece normal karşılar. Hatta kolaylık açısından, fikir ayrılıkları gerekli görül müştür bile denilebilir. Nitekim Peygamber (s.a.v) Efendimiz; ***"ümmetimin ihtilafı rahmettir"*** buyurmuşlardır.

İşte gerek itikat, gerekse amelî (uygulamalarla ilgili) meselelerde Ehl-i Sünnet dediğimiz ana caddede bazı hak mezhepler ortaya çıktı. Amelde Hanefî, Malikî, Şafî ve Hanbelî; itikatta da Maturidî ve Eş'arî mezhepleri oluştu. Bunların hepsi Kur'an ve Sünnet kaynaklı, hak olduğu İslâm âlimlerinin ve İslâm ümmetinin şahitliği ile sabittir. **Bu mezhepler İtikatta;1-Maturidi.2-Eş'ari. Amelde ise:1-Hanefi.2-Şafi.3-Hanbeli.4-Maliki. dir.**

Kur'an ve Sünnet'ten hüküm çıkarma gücüne sahip olamayan taklit ehlinin, hem itikatta, hem de amelde bunlardan birine uymaları zorunludur.

Karışıklıklar ve doğru anlayışa ihtiyaç:

Ehl-i Sünnet itikadının ve kelâmının önde gelen isimlerinden biri İmam-ı Azam Ebu Hanife (r.h)'dir. Nitekim Fıkıh-ı Ekber başta olmak üzere, bugün elimizdeki eserlerinin hepsi akaid ve kelâmı ilgilidir. Ehl-i Sünnet'in diğer bir önemli ismi de Selefiyenin imamı Ahmed b. Hanbel'dir.

Ancak, İmam-ı Azam(r.a)'dan İmam Maturidî(r.a) ve İmam Eş'arî(r.a)'e kadar geçen yaklaşık iki asır içerisinde Ehl-i Sünnet çizginin dışında olan Mutezile kelâmı mutlak hâkimiyetini kurmuştu. O dönemlerde Kelâmı yeren eserler, daha çok Mutezile kelâmına karşı yazılmıştır.

Bu yüzden, gerçek itikat esaslarının yeniden belirlenmesi için yeni bir çıkışa ve daha önce var olan altyapı üzerinde yeni bir bina

kurulmasına ihtiyaç duyulmuştı. Bunu yerine getirme görevi de iki büyük âlime, İmam Maturidî (r.a) ve İmam Eş'ari (r.a)e nasip oldu. Bu iki imam, Ehl-i Sünnet'in görüşlerini sistemleştirdiler ve yaydılar. Aralarında temel inanç konularında hiçbir ayrılık yoktur.

İmam-ı Matüridi'nin yaşadığı devir, Abbasi Devleti'nin zayıflamaya başladığı ve yeni İslam devletlerinin kurulduğu, çeşitli siyasi güçler ve itikadi fırkalar arasında mücadelenin arttığı bir zamana rastlar.

İslâm dünyasında hicrî ikinci asırdan itibaren bir taraftan akla dayanan felsefî ilimler tercüme ve telif yoluyla yayılırken, diğer yandan yine aklı ifrat derecede ön planda tutan Mutezile ortaya çıkmış ve görüş ve kanaatlerini yaymaya başlamıştı. Buna karşılık itikat ve inanç konularını doğru biçimde ortaya koymak için yeni izah tarzlarına ihtiyaç vardı. Bu yeni izah tarzları nakle bağlı kalmakla birlikte akla da ehemmiyet vermeliydi. İşte farklı bölgelerde yetişen İmam Maturidî ile Ebu Hasan el-Eş'ari ehli-sünnetin kelâm ilmini oluşturmuş, ehl-i sünnet itikadını dalâlet fırkalarına karşı korumuşlardır.

İmam Maturidî Samaniler devletinin hâkim olduğu bir coğrafyada yetişti. Samaniler devleti (389 / 999) yıkılincaya kadar ilim adamlarını korumuş ve onlara destek olmuştur. İmam Matüridî tahsilindeki ilmi silsile itibarıyla İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin görüşlerine ve onun mezhebine uyarak İmam-ı Azam'ın nakil yanında akla da büyük önem veren tutumunu benimsemiştir. Semerkant ve civarında Karamitiler, Şîîler ve Mu'tezile Mezhebiyle mücadele etmiş ve büyük başarılar elde etmiştir. Doğuda Mutezile ile Matüridî mücadele ederken, çağdaşlarından el-Eş'ari de aynı zamanda Irak'ta Mutezile ile mücadele etmiştir.

İmam-ı Matüridi de diğer İslam âlimleri gibi, kendi zamanında Ehl-i sünnet itikadını müdafaa etmiş, açık bir şekilde izah ederek yaymış ve Müslümanların bu doğru itikada uymalarını sağlamıştır. Bu hususta takip ettiği usul, İmam-ı A'zamin el-fıkh-ül-ekber, er-Risale, el-fıkh-ül-ebser, el-Âlim vel müteallim ve el-Vasiyye gibi itikadla ilgili kitaplarında bildirilen itikad bilgilerini, akli ve nakli delillerle açıklayarak tasnif etmek olmuştur. Kendine

has ispat ve ikna metoduyla çeşitli sapık fırkaların bozuk fikirlerine cevap verip, reddiyeler yazdı. Böylece temiz müslümanların sapıklıktan kurtulmalarına vesile oldu. **Böylece Matüridi hazretleri, Ehl-i sünnet itikadında müctehid imam oldu.** Onun bildirdiği bu yola tabi olanlara Matüridi denildi. Ebu Mansur Matüridi'den sonra da talebeleri, talebelerinin talebeleri bu kıymetli bilgileri, yazdıkları yüzlerce kitapla kendilerinden sonraki nesillere ulaştırdılar. Amelde (ibadette) Hanefi mezhebine tabi olanların ekserisi Matüridi itikadındadırlar.

Mâtürîdî 'nin Düşüncesi, Akaid (İnanç ilkeleri) ile ilgili metodu;

İmam-ı Mâtürîdî(r.a) 'nin inanç ilkeleri (akaid) ile ilgili en kapsamlı eseri *Kitab üt-Tevhid*'dir. Bu esere göre dinin öğrenilmesinde başvurulacak "vasıtalar iki olup, biri nakil, diğeri akıl" dır. Nakil'den maksat Kur'an ve Sünnet yani (Hadis)'lerdir. En başta 'Kur'an' gelir ve Kur'an'ın anlaşılması konusunda Matüridî'nin Selefiyye, Mutezile mezheplerinden ve filozoflardan ayrılan metodu vardır. Selefiyye, nakli akıldan önce tutar ve Kur'an'ın ancak hadis ışığında açıklanmasına izin verir, felsefi ve te'vile dayalı yoruma izin vermez. Mutezile, Kur'an ve akıl birbiriyle çelişirse nakli yani Kur'an'ı bırakır, akılı esas alır. Filozoflara göre gerçek yalnız akıl ile bilinir ve bulunur, Kur'an genellikle aklî verilere göre yorumlanır. Daha önce de belirtildiği gibi Matüridî'ye göre dinin kaynağı olarak nakil (Kur'an) ve akıla aynı oranda itimat etmek gerekir. Matüridî, İslâmın evrenselliğine zarar vermeyecek biçimde, itici olmaktan çok kucaklayıcı bir yaklaşımla dini anlatır. Bu sebeple Matüridî, dinin "özünü" ilgilendirmeyen görüş farklılıklarını hoş görür, onların sahiplerini dinden çıkmış saymaz. Kendisiyle aynı görüşte olmayanları zorlamaz. "Akıl" ile "nakli" dengeli bir şekilde kullanır. *Akıl, bilgi kaynaklarından biri, insana verilmiş ilâhi bir emanettir. İnsanlar akılları sayesinde güzellik ve çirkinlikleri tanır, kendi üstünlüklerini onun sayesinde anlarlar. Kulun kusur işlemesi aklını kullanmayışı yüzündendir.* "Allah'ın emirleri akıllı olana hitabendir". *Allah'ın emirlerini anlayacak akıl seviyesine sahip olmayanlar, ilâhi emirlerin dışında kalır, sorumlu olmazlar.*

İmam-ı Mâtürîdî(r.a) 'ye göre insan "Fizyolojik yapıyla beraber aynı zamanda akla da sahip kılınarak yaratılmış; yaratılmışları (mahlûkat) yönetmek yeteneği ile sivrilmiş, her türlü zorluğa katlanarak, onların üstesinden gelmek için akıllı devreye sokmakla mümtaz kılınmıştır. Zira *akıl, temyiz kabiliyetinin en güçlü silâhıdır*"

Netice olarak İmam-ı Mâtürîdî(r.a) dine; akıl, ilim, hoşgörü ve taassuptan uzak bir tavırla yaklaşır. İncanın ana ilkelerini ilgilendirmeyen (esasa müteallik olmayan) eylem ve ibadet farklılıklarını hoşgörü ile karşılar, *kelime-i şehadet getiren, Kible'ye yönelen herkesi mü'min olarak değerlendirir*. Ancak Allah-u Teâla Kur'an'da, sadece Allah'a ulaşmak isteyenlerin 'Hak Mümin' olduğunu, sadece bu insanların tevhid'i oluşturan takva sahipleri olduğunu ve sadece Allah'a ulaşmak isteyenlerin cennete gireceğini açık bir dille anlatmıştır. Açık bir yalanlamada (inkâr) bulunmadıkları sürece insanların ibadet ve işlerine karışılmaması gerekliliğini savunur. Bu, eylemin amele dahil edilmemesi anlamını taşır. Yani, Mâtürîdî insanları, Mutezile ve Hariciler gibi kendi prensip ve görüşlerine uymaya zorlamaz. "Dinde zorlama yoktur" yaklaşımını esas alır.

Fıkıhla ilgili metodu

İmam-ı Mâtürîdî(r.a), "Irak fıkıh mezhebinin pîri" kabul edilen Ebu Hanife (V.767) nin yolu ve metodunu benimsemiştir. Ebu Hanife'ye göre fıkıh "Ma'rifet ün-Nefsi ma lehâ ve ma aleyhâ" dır. Anlamı, fıkıh ilmi içine insanın lehinde ve aleyhinde olan her şey girer, demektir. İnsanın inanç meseleleri de, eylemleri de fıkıhın konusunu oluşturur. Bu sebeple ebu Hanife kelâm (ilâhiyat) kitabına *el-Fıkıh ül-Ekber* adını vermiştir. Ebu Hanife'nin öğrencisi sayılan Mâtürîdî de hem inanç (iman) ve Tanrı bilimi, hem de insan eylemleri (ameli) yönlerini fıkıhın içinde mütalaa eder. Bu sebeple "Mâtürîdî"; fıkıhta akıla, kıyas'a önem veren ve fıkıh tarihinde *Ehl-i Re'y* diye anılan guruba dahildir. Daha sonraları dinin fûruuna (ikinci derecede önemli olan) ameli hayata (dünyada yapılan eylemlere) ait bilgi ve kararları kapsayan bilim dalının adı olmuştur.

İmam-ı Mâtürîdî(r.a), fıkıh alanında bağımsız hareket eden bir müctehid değil, Hanefi mezhebinin âlimidir ve görüşlerini hep bu

çerçeveye sokmuştur. Ebu Hanife(r.a)'de olduğu gibi, o'na göre de bilgi edinme yolları; nakil, duyular ve akıl'dır. Fıkıhın kaynakları da; Kitap (yani *Kur'an*), *Sünnet*, Hadis *İcmâ*, *kıyas*, *istihsân* (güzel bulma, beğenme), *geçmiş şeriat*, "sahabe sözleri"dir.

Müfessirliği

İmam-ı Matürîdî(r.a) Hazretlerinin tefsirle ilgili mufassal bir eseri vardır. Bu eserin adını Kâtip Çelebi, "Te'vîlât ül-Matüridiyyeti fî Beyânî Usûli Ehli's-Sünneti ve Usûl it-Tevhîd" adıyla verir. Eserini, *Te'vîlâtü Ehl is-Sünneh* adıyla ananlar da vardır. Biz kısaca "Te'vilat" adını kullanacak, belli başlı özellikleri üzerinde duracağız.

İmam-ı Matürîdî(r.a)'ye göre dinin öğrenilmesinde "başvurulacak vasıtalar iki olup, biri nakil, diğeri de akıl'dır." 'Nakil'in başında Kur'an gelmektedir. Kur'an'dan dinin bilinmesi konusunda Matürîdî'nin Selefiyye'den, Mutezile'den ve filozoflardan ayrılan bir metodu vardır, demiştik. Filozoflar için gerçek akıl ile bilinir ve bulunur. Matürîdî, Kur'an'ın tefsiri ile ilgili olarak bizlere bıraktığı Te'vilat ül-Kur'an adlı tefsir kitabında ilk defa dirayet metodu nu kullanmıştır. Ancak Matürîdî bu Kur'an tefsirinde *tefsir* kelimesini değil, *te'vil* kelimesini kullanmıştır. O'na göre *tefsir* Allah'ın kelâmından murad edilen şey hakkında kesinlikle hüküm vermektir. Fakat *te'vil*, kelimenin (lafzın) ihtimallerinden birini tercih etmektir. Burada Allah'ı şahit gösterme ve kendi görüşlerini Allah'ın muradı gibi sanmaya yer yoktur. Temelde mutlaklık değil, izafilik (görecelik) söz konusudur.

Matürîdî'nin tefsirinde izlediği yolu M.Ragıp İmamoğlu ve Yrd. Doç. Dr. Muhammed Eroğlu'nun çalışmalarından özetle sunarsak:

1. Matürîdî ayetleri ayetle tefsir etmiş ve bu metodu yaygın biçimde kullanmıştır. Ayeti ayetle tefsir ederken, ayetler arasında ilişki kurmuş, asılsız haberlerden, rivayetlerden kaçınmıştır.
2. Kıraat ve mushaf farklarıyla tefsir yapmıştır.
3. Ayetleri hadislerden yararlanarak tefsir etmiştir. Ancak, hadislerin sıhhati üzerinde titizlikle durmuştur.
4. Ayetlerin lügat anlamlarına başvurulmuştur. Şiirlere az yer verilmiştir.

5. Arapça olmayıp da Araplaşmış (muarreb) kelimeleri de tefsir eder. Belâgat (düzgün anlatım san'atı, retorik) bilimine hâkimiyeti görülmektedir.
6. Ayetlerin nüzul (iniş) sebeplerine yer verilmiş ve onlardan yararlanılmıştır. Nüzul sebepleri ile, hükümle sebep arasında ilişki kurmuştur.
7. Gramer tahlilleri çok azdır.
8. Hanefî mezhebine bağlı olduğu için ahkâm ayetlerinin tevilinde Hanefîliğin esaslarını ön plânda tutmuştur.

ESERLERİ

Hayatını ilme ve Ehl-i sünnet itikadını yaymaya hasreden ve bu hususta büyük hizmetler veren İmam-ı Matürîdî(r.a) hazretleri, benzerine rastlanmayacak ölçüde değerli eserler yazmıştır. Bunlardan “Kitabu’t-Tevhid” ve “Te’vilâtu’l-Kur’-an” adlı eserleri çok kıymetlidir.

İmam Maturidî, akılla nakil arasında esaslı bir denge kurdu. Dinin hakikatini anlayabilmek için aklın gerekliliğine inandı. Dine aykırı olmayan noktalarda aklın hükmünü esas kabul etti. **Başlıca eserleri şunlardır**

1) Kitab-üt-tevhid: Bu kitapta sapık fırkaların sözlerinin yanlış olduğunu ispat edip, doğru itikad olan Ehl-i sünnet itikadını çok mükemmel bir şekilde açıklamıştır.

2) Tevilat-ül-Kur'an: Tefsire dair benzeri az bulunan bir eserdir. Semerkandi bu esere büyük bir şerh yazmıştır.

3) Reddû Evail'l-Edille lil Ka'bi ve Beyanü vehmi'l Mutezile: Mutezileyi reddeden ve çürüten bir eserdir.

4) Er-Reddû ala usûl'il Karamita: Karamita fırkasını reddeden bir eserdir.

5) Reddu kitab-ül-imame li Ba'zir-Revafiza: Ashab-ı kirama düşman olanları reddeden bir eserdir.

6) Kitab-ül-makalat fil-kelam: Kelam ilmine dair bir eseridir.

7) Me'haz-üş-şeriyye: Fıkıh ilmine dairdir.

8) Kitab-ül-cedel: Usûl-ü fıkıh ilmine dair olan bu eserinden başka kitapları da vardır.

İmam-ı Matürîdî'nin naklen bildirdiği Ehl-i sünnet itikadının Sistematik hale getirdiği önemli esaslar şunlardır:

1-İman, dil ile ikrar, kalp ile tasdiktir. İmanın yeri kalptir. Kalpteki imana hükmetmek kimsenin iktidarında değildir. İslâm ise Allah'a teslim olmak ve O'nun emirlerini yerine getirmektir. İslâm, Allah'ı keyfiyetsiz bilmektir, bunun yeri göğüştür. İman, Allah'ı Allahlığı ile bilmektir, bunun yeri de kalptir, bu ise göğsün içindedir. Marifet, Allah'ı sıfatları ile bilmektir, bunun yeri ise gönüldedir, bu da kalbin içindedir. Tevhit, Allah'ı birliği ile bilmektir, bunun yeri sırdır, bu ise gönlün içindedir. Bu dört şey birbirinden ayrı gayrı değildir. Dördü birleşince din olur. İman bir bütündür, artıp eksilmesi söz konusu olmaz. Ancak kuvvetlenir ve zayıflar. Amel imandan bir parça değildir. Yani günah işleyenin imanı gitmez. Ancak zayıflar ve azaba müstahak olur. “İnşallah Müslümanım” değil, “elhamdülillah Müslümanım” demelidir.

2- Kur'an-ı kerim Allah kalamıdır, Onun sözüdür. Allah'ın kelâm sıfatının ifadesi olduğu için kadimdir. Yani sonradan yaratılmış değildir. Ancak Kur'an'ın yazıldığı harfler ve ifadeler yaratılmıştır.

Allah'ı Teâlâ Kur'an-ı kerimi harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûktur. Bu harf ve kelimelerin manası, Kelam-ı ilahiye taşımaktadır. Bu harflere, kelimelere Kur'an denir. Bu harf ve kelime kalıpları içinde Kelam-ı ilahi olan Kur'an mahlûk değildir. Allah'ı Teâlânın öteki sıfatları gibi ezeldir, ebedidir.

3-Bilgiyi elde etme yolları akıl, beş duyu ve yalan söylemesi mümkün olmayan kalabalık bir topluluğun verdiği mütevatir denilen haberlerdir.

4-Allah'ın birliğini ifade eden sayısız ayet vardır. İmam Maturîdî Allah'ın birliği noktasında aklî delil olarak, âlemdeki düzenin bozulmadan işleyişini gösterir.

5-Allah bütün kemal sıfatları ile muttasıftır. Bu sıfatlar olmaksızın onu düşünmek imkânsızdır. Allah, ahirette müminler tarafından keyfiyetsiz olarak görülecektir.

6-Peygamberlik, Allah'ın emirlerinin ve yasaklarının bilinmesi açısından gereklidir. Peygamberler, kavimleri içerisinde çocukluklarından beri tertemiz ve örnek şahsiyetlerdir. Bu yüzden kendilerine peygamberlik gelince insanlar onları kabul etmeseler bile onlara karşı mazeretleri kalmaz. Ayrıca mucizelerle desteklenirler. Peygamberlikte zirve Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v)'dir.

7-Her şeyin ve bu arada insanın fiillerinin yaratıcısı Allah'tır. Ancak insan, iradesi ile o fiilleri kesb edendir (elde eden, kazandır). Bu haliyle insan, yaptığı fiillerinden sorumlu olur. Ahiretteki durumu da bunun sonucuna göre belirlenir.

8-Allah'ı Teâlâ kadim olan zatı ile vardır. Her şeyi, O yaratmıştır. Birdir. İbadete hakkı olan da Odur. Ondan başka hiçbir şey, ibadet olunmaya layık değildir. Kâmil sıfatları vardır. Bu sıfatları; hayat, ilim, semî', basar, kudret, irade, kelam ve tekvîn'dir. Bu sıfatları da ezelidir. Allah'ı Teâlânın isimleri tevkîfidir, yani dinimizde bildirilen isimleri söylemek uygun olup, bunlardan başkasını söylemek yasak edilmiştir.

9-Allah'ı Teâlâyı müminler Cennette, cihetsiz olarak ve karşısında bulunmayarak ve nasıl olduğu anlaşılmayarak ve ihatasız, yani şekli olmayarak görecektir. Nasıl görüleceği düşünülemez. Çünkü Onu görmeyi akıl anlayamaz. Allah'ı Teâlâ, dünyada görülemez. Bu dünya ve insanın bu dünyadaki yapılışı Onu görmek nimetine kavuşmaya elverişli değildir. Dünyada görülür diyen yalancıdır. Hz.Musa(a.s), Peygamber olduğu halde bu dünyada göremedi. Peygamber Efendimiz(s.a.v) mirac gecesinde gördü ise de, bu dünyada değildi. Dünyadan çıktı, ahirete karıştı. Cennete girdi ve orada gördü.

10-Allah'ı Teâlâ, insanları yarattığı gibi, insanların işlerini de, O yaratıyor. İyi ve kötü işlerin hepsi Onun takdiri, dilemesi ile. Fakat iyi işlerden razıdır, fenalardan razı değildir, insanın yaptığı işte, kendi kuvveti de tesir eder. Bu tesire "kesb" denir.

11-Peygamberler Allah’u Teâlâ tarafından seçilmiş, gönderilmiş insanlardır. Onların Allah’u Teâlâdan getirdiği her haber doğrudur, yanlışlık yoktur.

12-Kabir azabı, kabrin sıkması, kabirde Münker ve Nekir denilen meleklerin soru sorması, kıyamette her şeyin yok olacağı, göklerin yarılabacağı, yıldızların yollarından çıkıp dağılacakları, yer küresinin, dağların parçalanması ve herkesin mezardan çıkması, mahşer yerinde toplanması, yani ruhların cesetlere gelmesi, kıyamet gününün zelzelesi, o günün dehşeti, korkuşu ve kıyamette sual ve hesap, iyiliklerin ve günahların oraya mahsus bir terazi ile tartılması, Cehennem üzerinde sırat köprüsünün bulunması vardır. Bunların hepsi olacaktır.

Müminlere mükâfat ve nimet için hazırlanmış olan Cennet, kâfirlere azap için hazırlanmış Cehennem şimdi vardır. Her ikisini de Allah’u Teâlâ yoktan var etmiştir. Cennet ve Cehennem ebedi, sonsuz kalınacak yerdir. Zerre kadar imanı olan ve bu iman ile ahirete göçen Cehennemde ebedi (sonsuz) kalmayacaktır.

13-İbadetler imana dâhil değildir. Farzların farz olduğuna inanıp, tembellikle yapmayan kâfir olmaz.

Mümin ne kadar büyük günah işlerse işlesin imanı gitmez. Ancak farzlara ve haramlara, olduğu gibi inanmak lazımdır. Emir ve yasaklardan herhangi birine inanmamak veya hafife almak veya alay etmek, değiştirmeye kalkışmak imanı giderir ve sonsuz olarak Cehennemde yanmaya sebep olur.

14-Halifelikten konuşmak, dinin esas bilgilerinden değildir. Dört halifenin yüksekliği halifelik sıralarına göredir. Ashab-ı kirâmın hepsini istisnasız sevmek ve hürmet etmek lazımdır. Hepsisi adil ve din ilimlerinde müçtehit idiler.

Hızır, Muhammed Mustafa(s.a.v)ya iman edenler, başka Peygamberlerin ümmetinden daha üstündür.

15-Matem tutmak, dinde yoktur. Üzülmek başka, matem tutmak başkadır. Hadis-i şerifte, (İki şey vardır ki, insanı küfre (imanın gitmesine) sürükler. Biri, bir kimsenin soyuna sövmek, ikincisi, ölü için matem tutmaktır) buyuruldu.

16-Resulullah'a, Ashab-ı kirama, Tabiine ve evliyaya tevessül ederek, yani onları vesile ederek dua etmek, duanın kabulüne sebep olur.

17-Dini deliller müctehidler için dördttür: Kitap, Sünnet, icma-i ümmet, Kıyası fukaha. Avamın delili müctehidin fetvasıdır.

18-Tenasühe, yani ölen insanın ruhunun başka bir çocuğa geçerek, tekrar dünyaya gelmesine inanmak, dine aykırıdır. Böyle inananın imanı gider.

19-Kıyamet günü Allah'ü Teâlâ'nın izni ile iyiler kötülere şefa'at edecek, araya girecektir. Peygamber efendimiz, (Şefa'atim ümmetimden günahı büyük olanlardır) buyurdu.

20-Peygamberin mucizesi, evliyanın kerameti ve salih müminlerin firaseti haktır. Evliyanın kerameti, vefatından sonra da devam eder.

21-Her bid'at dalalettir, sapıklıktır. Bid'at, dinde sonradan yapılan şey demektir. Peygamberimiz ve dört halifesinin zamanlarında bulunmayıp da, onlardan sonra dinde meydana çıkarılan, itikad ve ibadet olarak yapılmaya başlanan değişikliklerdir ve büyük felakettir.

22-Mest denilen ayakkabı üzerine mesh ederek (ıslak el ile dokunarak) abdest alınır. Çıplak ayak üzerine mesh edilmez.

Ebu Mensur-i Matürîdî hazretleri, irade-i cüziyye hakkında buyurdu ki: İrade-i cüziyye, bir varlık değildir. Var olmayan şey, yaratılmış olmaz, irade-i cüziyye, kullarda bir haldir. Kuvveti, bir şeyi yapmak ve yapmamakta kullanmaktır. Kullar, irade-i cüziyyelerini kullanmakta serbesttir. Mecbur değildir. Şeytana, (İrade, bende bir haldir, iyiliğe kullanırsam Allah'ü Teâlâ iyiliği yaratır. Kötülüğe sarf edersem, onu yaratır. Eğer sarf etmezsem, ikisini de yaratmaz) diye cevap verilir.

Allah'ü Teâlâ'nın, kul irade etmeden de, yaratması caiz ise de, ihtiyari olan işleri yaratmaya, kulların iradelerini sebep kılmıştır. İrade-i cüziyyemizin sebep olması da, Allah'ü Teâlâ'nın iradesi iledir. Kul, bir iş yapmak irade edince, Allah'ü Teâlâ da, o işi irade ederse, o işi yaratır. Kul irade etmezse, ihtiyari olan o işi yaratmaz. Şu halde, kul

irade-i cüziyyesini ibadete sarf ederse, Allah'ı Teâlâ, ibadeti yaratır. Eğer günahlara sarf ederse, günahları yaratır.

O zaman kul, dünyada fena olur, ahirette azap görür. Böyle olduğunu bilen bir kimseye, şeytan bir şey diyemez.

(Siz, ancak Allah'ı Teâlâ'nın dilediğini arzu edersiniz!) mealindeki âyet-i kerimenin manasını, Ebu Mansur-i Matüridi hazretleri şöyle açıklıyor: "İhtiyari işleriniz, yalnız sizin iradenizle olmaz. Sizin iradenizden sonra, Allah'ı Teâlâ da, o işi irade edip yaratır.

Görüşlerini bu şekilde özetlediğimiz İmam Maturidî(r.a)Hazretlerinin mezhebine en çok hizmet etmiş olan âlim, Ebu'l-Muin Nesefî (r.a)'dır. Hâkim Semerkandî, Ömer Nesefî, Nureddin Sabunî, Maturidî ekolüne mensup İslâm bilginlerinin önde gelenlerindendir. Rabbim cümlesine rahmetiyle muamele eylesin.Bizleride bu mübarek salih insanların yolundan ayırmasın. Onların yolu Kur'an ve Sünnet yolu kısaca Ehl-i Sünnet vel cemaat yoludur.

İmam Maturidî(r.a)Hazretleri, fıkıh 'ta Hanefî mezhebine bağlı olanların itikattaki imamıdır. Başta Türkler olmak üzere pek çok Müslüman Maturidî mezhebine bağlıdır.

İMAM-I EŞARİ (R.A)
(D.H. 260. M. 879- Basra. V.H.324.M.936- Bağdat)

*Ehl-i sünnetin iki itikad imamından birisi de İmam-ı Eşari(r.a)Hazretleridir.. İsmi, Ali bin İsmail'dir. **Künyesi Ebu'l-Hasan, lakâbı ise, Nâsiru'd-dîn'dir.**260 veya 266 (m. 879) senesinde Basra'da doğdu. Eş'ârî'nin doğum tarihinde ihtilaflar olduğu gibi vefat tarihinde de bir takım ihtilaflarvardır, tercih edilen görüşe göre O, **(324/936-37) yılında Bağdat'ta vefat etmiş, Basra kapısı ile Kerh arasındaki kabristana defnedilmiştir. Soy, Ashab-ı kiramdan büyük bir sahabeEbu Musel Eşari(r.a) dayanmakta olup, şeceresi şöyledir: Ali bin İsmail bin İshak bin Sâlim bin İsmail bin Abdullah bin Musa bin Bilal bin Ebi Bürde bin Ebu Müsel-Eşari'dir.***

İmam Eş'arî, İmam Şafîî rh.a.'in öğrencileri zincirinde bulunmaktadır. Şafîî, Maliki ve Hanbeli mezhebi mensuplarının itikadi meselelerde İmamı, Ebu'l-Hasen el-Eşari'dir

Eş'ari'nin hayatını, doğumundan on yaşına kadar, on yaşından Mu'tezile mezhebinden ayrıldığı zamana kadar ve bundan sonraki hayatı olmak üzere üç devrede incelemek mümkündür.

1. Doğumundan on yaşına kadar olan dönem: Bu dönem O'nun çocukluk ve ilk tahsilini tamamladığı dönemdir ki, çeşitli ilimleri

tahsil etmiş ve daha ziyade babasının ahlakî ve ilmî terbiyesinde bulunmuştur.

2. On yaşından Mu'tezile mezhebinden ayrılmasına kadar olan dönem: Otuz yıllık bir dönemi kapsayan bu dönem O'nun, üvey babası Ebû Ali el-Cubbâî (302/914-15) ile ilmî yakınlığı bulunduğu dönemdir. O Kelâm ilmini de Cubbâî'den öğrenmiştir. Fıkıh'ta Hanefî ve Şafî olan Eş'ârî, itikatta hocasının tesiriyle koyu bir Mu'tezile mezhebi savunucusu olmuştur. *İmam-ı Eşari, üvey babası ile mutezile kelmacılarından olan Ebu Ali Cübbai'nin talebesi olduğundan, bu bozuk yol üzerine yetiştirilmişti. 40 yaşına kadar mutezile fırkasında bulundu. Bu fırkanın meşhurlarından oldu. Hicrî 300 tarihinde O'nun Mu'tezile'den ayrılarak, Ehl-i Sünnet akîdesine bağlandığı bilinmektedir. 40 yaşından sonra, Ramazan-ı şerifte Hz. Peygamber (s.a.v) Efendimiz'i üç defa rüyasında görüp Ehl-i Sünnet'in başarısı için çalışma emri almasıdır. Diğer bir sebep de, hocası Cübbâî ile arasında geçen "üç kardeş meselesi"ne ait tartışmadır. Bu bozuk yoldan dönüp, ehli'sünnet itikadına girdi.*

Bu rüyasından sonra onbeş gün evinden çıkmadı. Meseleleri derinlemesine inceleyip, gözden geçirdi. Sonra Basra Camii'ne gidip, kürsüye çıktı. O sırada mutezile bozuk yolunun meşhur ve kuvvetli âlimlerinden sayılan ve böyle bilinen imam-ı Eşari, kürsüden cemaate şöyle hitap edip: "Ey insanlar, Beni tanıyanlar, beni tanıyorlar. Tanımayanlara da ben kendimi tanıtıyorum. Ben falan oğlu falanım. Çoktan beri size görünmez oldum. Dikkatle düşündüm. İnsafla inceledim. Yanımdaki delilleri gözden geçirdim. Tercih hususunda zorlandım. Ben, Kur'an'ın yaratılmış olduğunu, Allah'ın gözlerle görülemeyeceğini, kötü fiilleri kendimizin yaptığını söylüyordum. Ben bunlardan tövbe ediyor ve bu fikirlerden vazgeçiyorum. Ey İnsanlar, ben bu süre zarfında evime kapandım ve bu fikirlerle ilgili delilleri düşündüm. Onların hiç birisi bana tercih sebebi olarak uygun gelmedi. Yüce Allah'tan bana hidayet etmesini istedim. Sonunda Allah'ı Teâlâ beni hidayete, kavuşturdu. Bunun üzerine, şu elbiseden soyunduğum gibi, bütün içinde bulunduğum fikirlerden soyunuyorum. Mutezile

yoluna ait itikatlarımın hepsinden vazgeçip, kurtuldum" diyerek, Ehl-i sünnet itikadına girdiğini herkese ilan etti.

3. Kırk yaşından ölümüne kadar olan dönem: Mu'tezile mezhebinden ayrılıp, selef akidesi üzere geri kalan hayatını devam ettiren Eş'ârî, yaklaşık yirmi beş yıllık bu süre zarfında, bol bol eser telif etmiş ve selef akidesini müdafaa ile geri kalan ömrünü geçirmiştir. Ehl-i Sünnet adına üslendiği müdafaa ile büyük taraftar kazanmış ve kendisinden sonra daha da gelişecek olan Eş'ariyye ekolünün kurucusu ve temsilcisi olmuştur. Zaten bir görüşe göre Eş'ariyye mezhebi, Mu'tezile'ye antitez olarak doğmuştur. İlme olduğu kadar zühd ve takvâya da bağlılığı ile bilinen Eş'ârî, Subkî'nin rivayetine göre yirmi yıl yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kılmıştır. (*Subkî, Tabakâtu's-Safiyye, 2/248*).

Önceden mutezile yolu üzere yazdıklarını ve bildirdiklerini iptal etmiş, Ehl-i sünnet itikadı üzere kitaplar yazıp, dağıtmış, ömrünün sonuna kadar bu doğru itikadın yayılması için uğraştı.

Ebu'l-Haseni Eşari hazretlerinin Ehl-i sünnet mezhebine geçmesi ile, kelam ilmi, mutezilenin elinden kurtulmuş oldu. Onların elinde tehlikeli ve zararlı iken, doğru yolda gidenlere rehber oldu. Onun Ehl-i sünnete geçmesi, Ehl-i sünnet itikadının yayılmasında büyük bir zafer olmuştur. O zaman tesirli ve zararlı olan mutezile yolu mensupları, imam-ı Eşari hazretleri tarafından susturulmuştur. Onları öyle zorlayıp sıkıştırdı ki, hepsi küçük ve güçsüz karıncalar gibi kaldılar. Daha önce hocası olan mutezilenin ileri gelenlerinden Ebu Ali Cübbai ile yaptığı münazarada onu mağlup etti. Çok meşhur olmasına rağmen, Eşari hazretlerinin karşısında cevap vermekten aciz kaldı.

Ebu Sehl Sulûki şöyle anlatır: "Basra'da bir mecliste Ebu'l-Hasen Eşari ile mutezililer arasında çetin bir münazara oldu. Mutezililer çok kalabalıktı. Onunla münazaraya giren herkes yeniliyor, susmak mecburiyetinde kalıyordu. Öyle oldu ki, o gün artık kimse onun karşısına çıkamadı. İkinci defa böyle bir münazara için gittiğimizde, mutezileden kimse gelmemiş, münazaraya cesaret edememişlerdi. Bunun üzerine bir zat imam-ı Eşari'ye, "Firar ettiler, kaçtılar yaz, kapıya as" dedi.

İmam-ı Eşari hazretleri; tefsir, hadis ve fıkıh ilmini zamanın meşhur âlimlerinden olan Zekerıyya bin Yahya es-Saci'den, Ebu Halife el-Cumhi, Sehl bin Serh, Muhammed bin Yaküb el-Mukri, Abdurrahman bin Halef ed-Dabi'den öğrenmiştir.

Bağdat'ta Cami-i Mensür'da Cum'a günleri Ebu İshak Mervezi'nin hadis derslerine devam etmiş, kendisi de Ebu İshak Mervezi'ye kelim ilmini öğretmiştir.

İmam-ı Eşari hazretleri tasavvuf ilminde de âlim ve evliya idi. Ebu İshak İsferani şöyle demiştir: "Benim ilmim, Şeyh Ebu'l-Hasen Bahili'nin ilmi yanında, deniz yanında bir damla gibidir. Ebu'l-Hasen Bahili'nin de, (benim ilmim, Ebu'l-Hasen Eşari'nin ilmi yanında, deniz yanındaki bir damla gibidir) dediğini işittim."

İmam-ı Eşari, gayet tatlı, açık ve ikna edici konuşurdu. Bu sebeple hocası Cübbai, daha önce münazaralara kendi yerine onu gönderirdi. Hakkın, doğrunun ortaya çıkması için mücadeleyi sever, yazarak ve anlatarak hak uğrunda müdafaadan yılmazdı.

İmam-ı Eşari hazretlerinin zamanı, mutezile fırkasının Ehl-i sünnete çok saldırdığı, hatta zorbaya başvurduğu bir döneme rastlamaktadır. Valilik, kadılık gibi makamlar, mutezile fırkasından olanların elinde bulunuyordu. Böylece bozuk itikadlarını yayıyorlar, insanları saptırıp, imanları ile oynuyorlardı. Bu sırada imam-ı Eşari ve diğer Ehl-i sünnet âlimleri, kitaplar yazarak onları reddediyor, bozuk fikirlerini çürütüyorlardı. İmam-ı Eşari ayrıca, mutezile fırkasının ileri gelenleri ile çetin münazaralara girip, onları susturdu. Kendisine, neden onların yanlarına, hatta devlet erkânından olanlarının makamına gittiği sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "Onlar valilik, kadılık gibi makamlarda bulunuyorlar. Kibirleri sebebi ile bize gelmezler. Biz de gitmezsek, hak nasıl ortaya çıkacak? Ehl-i sünneti anlatanların, onu yayıp, hizmet edenlerin bulunduğunu nasıl bilecekler ve nasıl anlayacaklar?"

Ebu Abdullah ibni Hafif şöyle anlatmıştır: "Gençliğimde, imam-ı Eşari hazretlerini görmek için Basra'ya gitmiştim. Basra'ya vardığımda, heybetli ve güzel yüzlü, yaşlıca bir zat gördüm. Ona, "Ebu'l-

Hasen Eşari hazretlerinin evi nerededir?" dedim. "Onu niçin arıyorsun?" dedi. "Onu seviyorum ve görüşmek istiyorum" dedim. Bana, "Yarın erkenden buraya gel" dedi. Ertesi gün erkenden söylediği yere gittim. Beni yanına alıp, Basra'nın ileri gelenlerinden birinin evine götürdü, içeri girince, o zata yer gösterdiler. O da oturdu. Mutezilenin meşhur âlimleri, münazara için orada toplanmıştı. Biz girip oturduktan sonra, o mecliste bulunanlar, aralarında oturan bir mutezile âlimine çeşitli meseleler sormaya başladılar. O şahıs cevap vermeye başlayınca, beni oraya götüren zat karşısına çıkıp, söylediği yanlış şeyleri reddediyor, doğrusunu söyleyip, onu susturuyordu. Öyle konuşuyordu ki, dinleyenleri tam ikna edip, doyurucu bilgi veriyordu.

Ben, bu zatın haline ve ilmine hayran oldum. Yanımda bulunan birine "Bu zat kimdir?" dedim. "Ebu'l-Hasen Eşari'dir" dedi. İmam-ı Eşari evden çıktıktan sonra, yine peşinden gittim. Yanına yaklaşıncı, İmam-ı Eşari'yi ve hizmetini nasıl buldun?" buyurdu. "Fevkalade" dedim.

Sonra, "Efendim, o mecliste neden siz baştan bir mesele sormadınız? Başkaları sorduktan sonra mevzuya girdiniz?" dedim.

"Biz, bunlarla konuşmak için söze girmiyoruz. Ancak Allah'ü Teâlâ'nın dininde yanlış ve sapık şeyler söylediklerinde reddediyoruz. Yanlış olduğunu isnat edip, kendilerine doğrusunu bildiriyoruz" buyurdu."

İmam-ı Eşari; eser yazmak, münazaralara girmek ve kıymetli talebeler yetiştirmek suretiyle, Ehl-i sünnet itikadının yayılması ve böylece insanların saadete kavuşması hususunda büyük hizmetler yapmıştır.

Yetiştirdiği talebelerinden bir kısmı şu zatlardır: Ebu Abdullah Muhammed bin Abdullah, Ebu'l-Hasen Bahili, Ebu Abdullah bin Hafif Şirazi, Hâfız Ebu Bekr Cürcani el-ismaili, Şeyh Ebu Muhammed Taberi el-İraki, Zahir bin Ahmed Serahsi, Ebu Abdullah Hameveyh es-Sayrafi, Dimyani. Bunlardan Ebu Abdullah Tai, imam-ı Ebu Bekr Bakıllani'nin hocasıdır. Ebu'l-Hasen Bahili de Ebu İshak isferani'nin ve hocası olan Ebu Bekr Fürekan'ın hocasıdır. Bu zat, önceden imamiyye fırkasından iken,

Ebu'l-Hasen Eşari hazretleri ile yaptığı bir münazara ve ilmi mübahese sonunda hatasını anlayıp, imamiyye fırkasını terk edip, Ehl-i sünnet itikadına girdi, imam-ı Eşari'nin bildirdiği itikadı Basra'da yaydı, ibni Hafif ise, imam-ı Eşari'nin en meşhur talebelerinden olup, (Şeyh-i Şiraziyyin) Şirazlıların şeyhi, üstadı ismiyle meşhur olmuştur.

Diğer meşhur bir talebesi olan Dimyani ile İbni Hafif, İmam-ı Eşari'nin münazara meclislerinde yanında bulunurlardı. Talebelerinden Ebu Abdullah Hameveyh es-Sayrafi, uzun müddet imam-ı Eşari'nin yanında bulunmuştur. Sonra memleketi Sirafa dönüp, orada ders verip, talebe yetiştirmiş; imam-ı Eşari'nin bildirdiği itikad bilgilerini memleketinde yaymıştır.

Şeyh Ebu Ali Zahir de, hocası imam-ı Eşari'den öğrendiği Ehl-i sünnet bilgilerini Horasan'da yaydı. Böylece imam-ı Eşari'nin bildirdiği itikad bilgileri, Ehl-i sünnet mezhebi, doğuda ve batıda yayıldı. Hicri 300 senesinden itibaren Irak havalisinde, İran'da yayıldı. Selçuklu devleti hükümdarlarının resmi mezhebi oldu. Daha sonra Atabekler tarafından müdafaa edilip, Şam ve Bağdat çevresinde yayıldı. Selahüddin Eyyübi Mısır'ı fethedince, orada da yayıldı.

ESERLERİ

Ebu'l-Hasen Eşârî'nin eserlerinin sayısı bazı kaynaklarda üçyüze kadar çıkarılmış olup, bunların bir kısmı, Mu'tezilî görüşleri benimsediği döneme aittir. Ancak bunlardan hiç birisi günümüze kadar ulaşmamıştır.

Eşârî'nin eserlerini kaynaklarda zikredilen konularına göre şu gruplara ayırarak ele almak mümkündür: *İmam-ı Eşari hazretlerinin eserleri, beş grupta toplanır:*

a) *Kırk yaşından önce mutezile iken yazdığı eserler. Bunları sonradan iptal etmiştir.* Kelam ilmiyle ilgili olan ve özellikle Mutezileyi reddi hedef alan eserler.

b) *Filozoflar, Tabiatçılar, Dehrîler, Brahmanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar gibi cereyanları reddeden eserler.*

c) *Hariciye, mutezile, şia ve zâhiriyye fırkalarına yazdığı reddiyeler.*

d) Makâlât kitapları.

e) Tefsir, Hadis, Fıkıh ve diğer İslâmî ilimler sahasında meydana getirdiği, *Kendisine sorulan suallere cevap olarak yazdığı risaleler eserler. (Bekir Topaloğlu, Kelam İlmi, 137).*

İmam-ı Eşari hazretlerinin pek çok eseri vardır. Bunları ibni Asakir "Tebyin" isimli eserinde, ibni Fûrek'den nakledip, isimlerini yazmıştır, ibni Fûrek ise, "Ebu'l-Hasen el-Eşari, el-Umed (veya el-Gamed) adlı kitabında, kendi eserlerini saydığını bildirmektedir. Bu eserler, onun yanında dersini dinleyenlere söyleyerek yazdırdıkları, çeşitli İslam memleketlerinden sorulan suallere verdiği cevapları ihtiva eden, üçyüzyirmi senesine kadar yazdığı kitaplardır. Bundan sonra üçyüzyirmidört senesine kadar da pek çok eser yazmıştır" demektedir, İbni Fûrek ayrıca, Ebu'l-Hasen el-Eşari'nin el-Umed adlı eserinde isimlerini bildirdiği eserlerden başka kitaplarını da bildirmektedir.

"El-Umed" adlı eserde bildirilen kitaplardan bazıları:

1) *Kitab-ül-F'usûl: Mülhidler (dinsizler), tabiatçı felsefeciler, dehriler, zamanın ve âlemin kadim olduğuna inananlara reddiyedir. Bu kitapta; brehmenler, yahudiler, hristiyanlar ve mecusilere de cevaplar vermiştir. Bu kitap büyük bir eserdir.*

2) *Mücez: On iki kitaptan ibarettir.*

3) *Halk-ül-efal*

4) *İstitaâ hakkındaki kitap*

5) *Sıfatlar hakkındaki kitap*

6) *El-Luma fi'r-reddi ala ehli'z-zeygi ve'l bida': Kur'an-ı kerim, Allah'ü Teâlânın iradesi, Allah'ü Teâlânın görülmesi, kader, istitaâ, va'd ve va'id ve imamet meselelerinden bahseden on bölüm ihtiva eden kıymetli bir kitaptır, İmam-ı Eşari hazretlerinin bu mevzularda söyledikleri hakkında iyi bir kaynaktır. Yakın zamanda Mısır'da ve Beyrut'ta basılmıştır. Beyrut baskısında, ayrıca Richard J.Mc. Carthy tarafından bir mukaddime ve İngilizce'ye tercümesi vardır. Spitta, bu eseri hülâsa ederek, Joselp Heli tarafından Almancaya tercüme edilmiştir.*

7) *Risalet-ül-ıman*: Spitta bu kitabı Alıncaya tercüme etmiştir.

8) *Kitab-ul-Funün*: Mulhidlere (dinsizlere) cevap olarak yazılmıştır.

9) *Kitab-ün-Nevadir*: Kelam ilminin inceliklerini anlatır.

10) *Dehrilerin (dinsizlerin) Ehli tevhide karşı yaptıkları bütün itirazlarının toplandığı bir kitap.*

11) *El-Cevher fi'r-Reddi ala ehli'z-Zeygi vel-Münker.*

12) *Nazar, istidlal ve şartları hakkında Lübbai'nin suallerine verilen cevaplar.*

13) *Mekalat-ül-felasife*: Felsefecilere cevap olarak yazılmış bir eserdir. Kitap üç makaleyi ihtiva eder. Eserde ibni Kays ed-Dehri'nin bazı şüpheleri, Aristo'nun sema (gök) ve alem hakkındaki fikirleri çürütölmüş; hadiseleri, saadet ve şekaveti yıldızlara bağılıyanlara lazım gelen şeyler açıklanmıştır.

14) *Cevab-ül-Horasanıyyin*: Çeşitli meseleleri ihtiva eder.

El-Umed'de bildirilenlerden başka, ibni Füreke'in zikrettiğı eserlerinden bazıları da şunlardır:

1) *Tenasühe inananlar hakkındaki eser.*

2) *Mantıkçılara dair yazılan eser.*

3) *Hristiyanlar hakkında yazılan kitap.*

4) *Delail-ün-nübüvve hakkındaki kitap.*

İmam-ı Eşari'nin ayrıca: Risale ketebbiha ila ehli's-sagr bi bab-ül-ebvab adlı eseri vardır. Kitap, Kafkas dağlarının Hazar denizi ile bitiştığı yerde bab-ül-ebvab (Demirkapı yahud Derbend) denilen kasabanın âlimlerine yazılmıştır. Bu eser, Ehl-i sünnet vel-cemaat âlimlerini geniş olarak anlatmaktadır.

Bunlardan başka şu eserleri de meşhurdur:

Makalat-ül-islamiyyin: Bu eserinde itikadi fırkalardan ve kelam ilminin ince meselelerinden bahsetmektedir. Matbudur.

El-ibane an usül-üd-diyane; Ehl-i sünnet dışı fırkaların reddi için yazılmış olup, bu husustaki delilleri içinde topladığı eseridir.

Kavl-ül-cumlat, Eshab-ül-hadis ve Ehlüs-Sünne fi'l-itikad (basılmamıştır.)

Risalet-ül-istihsan el-Havdu fi ilm-il-kelem, basılmıştır, ingilizce tercümesi vardır.

İzah-ül-Bürhan et-Tebyin ala usüli-din. Kitab-ül-ulüm. Tefsir-ül Kur'an- eş-Şerh vet-tafsil.

Diğer Eserleri:

Bu grupta Eş'ârî'ye ait olduğunu kaynaklardan öğrendiğimiz diğer eseri sıralamak istiyoruz. Çeşitli kaynaklarda bunların sayısı verilmekle kalmayıp, yüz kadar eserinin de isimleri zikredilmiştir. *(bk. el-İbâne, Dr. Fevkiye Hüseyin Mahmud mukaddime s.38-71)*

1. Kitâbu fi Halki'l-A'mâl
2. Kitâbu fi'l-İstitâ'a
3. Kitâbu fi Cevâzı Rü'yetullah bi'l-Ebsâr
4. Kitâbu fi'r-Reddi Ale'l-Mücessime
5. Kitâbu fi'l-Cisim
6. Kitâbu fi'l-İstihsâd
7. Kitâbu fi'r-Rü'yet
8. Kitâbu fi'l-İmâme
9. Kitâbu fi Müteşâbihi'l-Kur'an
- 10 . Kitâbu fi Ef'âli'n-Nebî
11. Kitâbu fihi Beyâni Mezhebi'n-Nasârâ
12. İzâhu'l-Burhân fi'r-Reddi 'Alâ Ehli'z-Zeyğ ve't-Tuğyân
13. eş-Şerh ve't-Tafsıl fi'r-Reddi Alâ Ehli'l-İfk ve't-Tadlîl
14. el-Muhtasar fi't-Tevhîd ve'l-Kader
15. en-Nevâdir fi Dakâiki'l-Kelâm
16. Kitâbu Tefsîri'l-Kur'ân: Bu eserin yetmiş cilt olduğu söylenmektedir.

Doğru yolun temel bilgileri. İmam-ı Eşari hazretlerinin, Kafkas sıradağlarının Hazar Denizine ulaşan ucunda Bab-ül-ebvab (Demirkapı veya Derbend) denilen kasaba âlimlerine, Ehl-i sünnet itikadını bildirmek için yazdığı "Risaletün ila ehli's-sagr" (Hudüd ahalisine bir mektub) adlı eserinde bazı bölümlerin tercümesi şöyledir: Allah'ü Teâlâya hamd olsun ki, bizi, doğru yola ulaştıran sünnet-i seniyyeye

uymayı sevdirdi. Helake götüren bid'atlerden uzaklaştırdı. Kalblerimizi, yakînin (kat'i ve kuvvetli imanımızın) hasıl ettiği serinlik ve huzur ile doldurdu. Müslümanlık ile bizi aziz kıldı. Bizi, Resulüne uyanlardan, Onun rehberliğine yapışanlardan eyledi. Bid'atlere dalıp, Resulullahın ve Ashab-ı kiramın yolundan ayrılarak yalnız kalmaktan kurtarıp, cemaatle beraber olmayı ihsan etti.

Resulullah'a salat-ü selam olsun ki, bizi Allahü teâlânın emir ve yasaklarına davet etti. Allah'ü Teâlâ bu hususta ona âyetleriyle yardım etti. Kendisine mucizeler vererek, hakkındaki şüpheleri giderdi. Kendi rızasına nasıl ulaşılacağını Onun ile bildirdi, içlerinde kendisine delalet eden deliller bulunduğunu en açık bir şekilde haber verdi. Nihayet bâtil, sönüp gitti. Hak, galip ve muzaffer olarak parladı.

Resulullah, Peygamberlik vazifesini yerine getirdi. Kendisine bildirilenleri tebliğ edip, ümmetine nasihatte bulundu.

Şimdi! Ey Bab-ül-ebvab halkından olan âlimler ve büyükler! Allah'ü Teâlâ sizleri yüce kudreti ile muhafaza buyursun. Sizlere yardım eylesin. Medinet-üs-Selam'da (Bağdad'da) mektubunuzu aldım. Allah'ü Teâlânın nimetleri içerisinde olduğunuzu, halinizin düzgünlüğünü yazıyorsunuz. Bu sebeple, kederim ve üzüntülerim dağıldı. Cenab-ı Hakk'a çok şükrettim. Size olan ihsanını tamamlamasını, size ve bize olan nimetlerini artırması için Rabbime yalvardım. Duaları kabul eden Odur. Büyük lütuflarda bulunmak Ona layıktır. Cenab-ı Hak yardımcınız olsun. Geçen sene 267 (m. 881) bir takım sualler sormuştunuz.

Mektubunuzda bundan da bahsediyorsunuz. Verdiğim cevapları beğendiğinizi, faydalı olduğunu, doğruluğunu kabul ettiğinizi, şüphelerinizin gittiğini, sizi kendilerine inandırmak isteyen (o kimselerden) yüz çevirdiğinizi yazıyorsunuz. Bunları okuyunca, dinde saptıranların, Resulüne uymaktan alıkoyanların şüphelerinden bizi ve sizi muhafaza buyurduğu için Allah'ü Teâlâya hamd ettim.

Yine siz mektubunuzda, benden Selef-i salihinin asıl kabul edip, dayandıkları bazı hususları (yazmamı) istiyorsunuz. Sonra gelenler de bu asıllara (bilgilere) uymak suretiyle, bid'at sahiplerinin düştüğü,

Kur'an-ı kerim ve Sünnet-i seniyyeye muhalefet durumuna düşmekten kurtulmuşlardır. Bu bilgilere şiddetle ihtiyacınız olduğunu bildirdiğiniz için, size olan hürmetim ve üzerimdeki hakkınızdan dolayı, suallerinize ve isteklerinize cevap vermekte acele ettim.

Size bazı temel bilgileri, delilleri ile beraber bildirdim. Bu deliller, sizin Selef-i salihine tâbi olmakta haklı olduğunuzu, Ehli bid'atin ise, Selef-i salihine muhalefet edip, daha önce üzerinde bulundukları haktan sapmakla hata ettiklerini, bununla şer'i delillerden, Resulullahın bildirdiği şeylerden ayrıldıklarını gösterecektir. Yine bu delilleri red eden, Peygamberlerin getirdiklerini inkâr eden felsefecilerin yollarına uyduğunu da gösterecektir. Size ve söylediklerimi düşünen diğer kimselere söylenmesi gerekenleri söyledim. Allah'ü Teâlâdan yardım dileyerek ve Ona güvenerek, sizin isteklerinizi yerine getirmekle, sevaba kavuşacağımı ümit ediyorum. Allah'ü Teâlâ bana kâfidir ve O ne güzel vekildir.

Allah'ü Teâlâ sizi doğru yola hidayet eylesin. Biliniz ki, Selef-i salihinin ve onların yolunda giden halefin (sonra gelen âlimlerin) yolu şudur: Allah'ü Teâlâ, Muhammed aleyhisselamı bütün dünyaya Peygamber olarak gönderdiği zaman, insanlar, birbirine zıt bir takım fırkalara ayrılmışlardı. Onlardan bir kısmı kitabi idi. Bunlar, Allah'ü Teâlânın gönderdiği Tevrat ve İncil'i değiştirmişler, kendi uydurdukları şeyler ile insanları Cenab-ı Hakk'a davet ediyorlardı.

Bir kısmı felsefeci idi. Bunlar, akıl ile elde ettikleri bir takım bilgilerde, yanlış neticelere varmaları sebebiyle, birçok bâtil ve yanlış yollar ortaya çıkmıştı.

Bir kısmı, Brehmen idi. Bunlar, Allah'ü Teâlâ'nın Peygamberlerini inkâr ediyorlardı.

Bir kısmı, Dehri idi. Bunlar da, kâinatın sonsuz olarak devam edeceğini, yok olmayacağını iddia ediyorlardı.

Bir kısmı, Mecusi idi. Bunlar ise, hiç tecrübe etmedikleri, bilmedikleri şeyleri iddia ediyorlardı.

Bir kısmı Putperest idi. Bunlar, putlara tapıyorlardı. Bunlar da şaşkınlık içerisinde kalmışlardı.

Peygamberimiz Hz.Muhammed Mustafa(s.a.v) ise, insanların, kâinat ve içindekilerin sonradan yaratılmış birer mahlûk olduğuna, onların hepsinin yaratıcısı, sahibi ve maliki olan Allah'ü Teâlâ'nın varlığı ve birliği inancına davet etti.

Onlara, üzerinde bulundukları yolun yanlış olduğunu, böyle bâtıl yolları terk etmelerini istedi. Resulullah onların yollarının bozukluğunu, kendisinin ise, Allah'ü Teâlâ'dan bildirdiği hususlarda doğru olduğunu, apaçık âyetler ve mucizelerle ispat etti. Sonra Allah'ü Teâlâ'ya nasıl kulluk edileceğini açıkladı. Cenab-ı Hak Peygamberimiz Muhammed(s.a.v)ı bunları insanlara bildirmesi ve izah etmesi için gönderdi. Resulullah, insanlara, kendilerinde dil, suret ve daha başka yönlerden farklılıklar bulunduğunu, böyle değişikliğin ise onların sonradan yaratılmış olduklarını gösterdiğini bildirdiği gibi, gerek kendilerinde ve gerekse, onların dışındaki varlıklarda, Allah'ü Teâlâ'nın varlığına, iradesine ve tedbirine delalet eden şeyler ile, Allah'ü Teâlâ'yı tanıma yolunu da bildirdi. Şöyle ki; Allah'ü Teâlâ Kur'an-ı kerimde mealen, "Arzda da gerçekten tasdik edenler için birçok ibretler vardır. Nefslerinizde de (hücrelerde vücut yapınıza kadar;) bir çok alametler vardır (ki, hep Allah'ü Teâlâ'nın kudretine, ilmine azamet ve iradesine delalet ederler;) Hâlâ görmeyecek misiniz" buyurdu. (Zariyat Suresi 20-21)

Yine, insanın yaratılış safhaları, suret ve şekillerindeki değişik durumlara da mealen şu âyet-i kerime ile işaret buyuruldu: "Andolsun ki, Biz insanı (Âdem'i) şüphesiz ki, çamurun özünden yarattık. Sonra Âdem'in neslini, sağlam bir yerde (rahimde) bir nutfе (az bir su) yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı haline getirdik. Ondan sonra kan pıhtısını bir parça et yaptık. O et parçasını da kemikler haline çevirdik. Kemiklere de et giydirdik. Sonra ona başka bir yaratışla (ruh ve nutuk verip) insan haline getirdik. Bak ki, şekil verenlerin en güzeli olan Allah'ü Teâlâ'nın şanı ne kadar yücedir." (Müminun Suresi, 12-13-14)

Bunlar, Cenab-ı Hakk'ın varlığının muhakkak lazım olduğunu ifade eden, Onun irade ve tedbirine delalet eden en açık delillerdendir.

İnsan çamur özünden yaratıldı. Çamur özünün birçok şekil ve durumlara kabiliyeti vardır. Fakat insanın başka bir suretle değil de, kendisine has özellikleriyle malum olan ve en güzel surette meydana gelmesi mutlaka bir yaratıcının varlığını göstermektedir.

İnsana baktığımızda şunları görüyoruz:

1- İnsanın başka varlıklarda bulunmayan, kendisine mahsus bir sureti vardır.

2- İşitmek, görmek, koklamak, hissetmek, tatmak gibi, ihtiyaçlarını temin edebilmesi için hazırlanmış bir takım vasitalara (duyu organları) sahiptir.

3- İhtiyaç hasıl oldukça, tertip üzere hazırlanmış gıda aletleri, mesela, yeni doğmuş çocuk gıdasını, önce annesini emmek suretiyle temin eder. Çünkü o, bu sırada dişsizdir. Gıdasını kendiliğinden temin edemez. Bir müddet sonra, dişlerle donatılır. Gıdasını yemekle elde eder.

4- Ağızdan alınan gıdalar, mideye gelir. Mide, kendisine ulaşan gıdaları pişirir. Bu gıdalara öyle bir incelik verir ki, bunlar en ince yollardan geçerek, tâ saçlara ve tırnaklara kadar ulaşır.

5- Karaciğer, öd (safra) çıkarmak, vücudun şeker durumunu ayarlamak, zehirleri bir dereceye kadar zararsız hale getirmek gibi bazı vazifeler için hazırlanmıştır.

6- Akciğer, dışarıdan temiz havayı (oksijen) alıp, kan dolaşımı ile dokulara iletmek ve kandan (karbondioksit olarak) kirlenen havayı nefesle dışarı vermek için hazırlanmıştır.

7- Ayrıca alınan gıdalardaki fazlalıkların atılması için gerekli aletler (a'zalar). Bunlardan başka, tesadüfi olarak düşünülmesi imkânsız olan, mutlaka bunları tertip ve düzenleyen bir yaratıcının varlığını gerektiren sayılamayacak kadar çok şey vardır.

Bütün bunların çamur özü ve su ile düzenlenip, kısımlara ayrılması, mutlaka bir yaratıcıyı, bir düzenleyiciyi gerektirir. Bunu,

düşünen her akıl sahibi anlar. Aynı şekilde, bir plan dairesinde düzenleyen, kasteden bir bina yapıcısı olmadan, bir binanın meydana gelmesi bile mümkün olmayınca, yukarıda saydığımız hallerin de bir yapıcı ve yaratıcı olmadan çamur ve su ile kendiliklerinden, tertip ve düzen içerisinde meydana gelmeleri mümkün olamaz.

Sonra Cenab-ı Hak mealen: "Gerçekten, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, akıl sahipleri için, Allah'ın varlığını, kudret ve azametini gösterir, kesin deliller vardır" âyet-i kerimesiyle [Al-i imran Suresi, 190] bu hususu (Allah'u Teâlâdan başka her şeyin sonradan yaratıldığı, bunları Cenab-ı Hakk'ın yarattığını) ve bunda çeşitli hikmetler bulunduğunu daha ziyade beyan eyledi. Feleklerin (Dünya, Ay, Güneş v.s.) hareketiyle, meydana gelen faydaların büyüklüğüne ve miktarına işaret buyuruldu.

Mesela, gece, insanların istirahatı olduğu gibi ve mahsüllerine fazla gelen güneş hararetini (sıcaklığını) serinletmektedir.

Gündüz ise, mahlûkatın dağılıp hareket etmeleri, geçimlerini temin etmeleri için yaratılmıştır. Eğer devamlı gece olsa idi, karanlık, onların fayda temin edecek şeylerin peşine düşüp, bunları elde etmeye mani olacaktı. Aynı şekilde devamlı gündüz olsa idi, bu da zararlı olurdu. Gündüzün aydınlığı fırsat bilinerek takatin (gücün) üstünde hırsla çalışılır, kâfi miktarda istirahat etmedikleri için insanlar helak olurlardı.

Bundan dolayı, onlara, çalışmaları için takatlarını geçmeyecek şekilde, zamanın bir kısmı gündüz, istirahatları için yeterli bir miktarı da gece kılındı. Böylece, onların halleri mutedil (normal) olarak gecenin serinliğinden, gündüzün sıcaklığından, kendileri, ekinleri, malları ve hayvanları için lazım olan kadarını alacaklardır.

Böyle yapmakla, Allah'u Teâlâ mahlûkatına merhamet buyurmuş, lütuf ve ihsanda bulunmuştur. Yine, mahlûkatı kuşatan renk tabakası, onların gözlerine münasip ve muvafık gelen renklerden yaratılmıştır. Eğer bu renk, şimdi âlemi saran renkten olmasaydı, gözleri bozacaktı.

Cisimlerin büyük ve ağır olmasına rağmen, yer ve göklerin ve onlarda bulunan hükümlerin (kanunların); Allah'ü Teâlânın tutmasına muhtaç olduğuna, mealen "Doğrusu, gökleri ve yeri zeval bulmaktan Allah'ü Teâlâ koruyup, tutuyor. Andolsun ki zeval bulurlarsa, onları Ondan başka kimse tutamaz. Gerçekten O, hâlimdir. Azap için acele etmez, gafurdur (çok bağışlayıcıdır) âyet-i kerimesiyle işaret buyuruldu. (Fatır Suresi, 41)

Bu âyet-i kerime ile bize, yer ve göklerin yerlerinde durmalarının Allah'ü Teâlâ'dan başkası tarafından olmadığı ve onları bir durduran olmadan da yerlerinde durmalarının mümkün olmadığı bildirildi.

Sonra felsefecilerin tabiatçı inanışlarından dolayı, ağaçların ve onlardan çıkan meyvelerin ancak, yer, su, ateş ve havanın tesiri ile meydana geldiği hakkındaki iddialarının bozukluğunu bize; Allah'ü Teâlâ mealen "Arzda birbirine komşu kıt'alar (kara parçaları), üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir su ile sulanıyor. Hâlbuki yemişlerin de bazısını bazısına üstün kılıyoruz. (Tad, renk ve kıymetleri başka başkadır.) Şüphesiz ki, bunlarda da düşünen bir topluluk için pek çok ibretler (alametler) vardır" buyurdu. (Rad Suresi, 4)

Daha sonra Cenab-ı Hak, her şeyin yaratıcısı olduğuna, bir olduğuna, işlerinin intizam ve tertip dairesinde cereyan etmesi ile delil getirdi. Cenab-ı Hak işlerinde hiçbir ortağı bulunmadığını mealen, "Eğer yer ile gökte, Allah'tan başka ilahlar olsaydı, bunların ikisi de fesada uğrar, yok olurdu" âyet-i kerimesi ile bildirdi. (Enbiya Suresi, 22)

Sonra, önce yaratıldıklarını kabul ettikleri halde, öldükten sonra tekrar diriltilmeyi inkâr edenlere karşı tekrar yaratılmalarının mümkün olduğunu bildirdi. Onlar tekrar yaratılmayı uzak görerek, çürümüş kemikleri kim diriltecek dedikleri zaman mealen "(Ey Resulüm) de ki: "Onları ilk defa yaratan diriltir ve O her yaratılanı tamamiyle bilir" buyurdu. (Yasin Suresi, 79)

Sonra bunu onlara: Mealan "O (Allah) ki, size yeşil ağaçtan bir ateş yaptı da, şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz" âyet-i kerimesi ile beyan eyledi. (Yasin Suresi, 80)

Yaş ve yeşil iki ağaç olan ve rüzgâr sebebi ile biri diğerine sürtilünce tutuşan uşar ve murah denilen ağaçlardan ateşin çıkarılmasını, çürümüş kemiklere, parçalanmış derilere, hayatı iade etmenin caiz olduğuna delil getirdi. (Uşar ile murah) eskiden Arapların ateş çıkarmak için kullandıkları iki ağaçtır.)

Sonra putlara tapanların yüzlerine vurarak, kendi yonttukları şeylere ibadet etmenin bozukluğunu mealen, "Siz kendi yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" kavli ile beyan etti. (Saffat 95)

Sonra mealen "Sizi de, yaptıklarınızı da Allah'ü Teâlâ yarattı" buyurdu. (Saffat 96)

Böylece putlara değil, kendisine ibadetin vacip olduğunu beyan etti. Eğer sizin yontmanız olmadan, put, put olmuyorsa, Allah'ü Teâlâ'nın yaratması olmadan da, sizin suret ve heyetlerinizin olmayacağı, evvel emirde (kolayca) bilinen bir şeydir. Bundan dolayı, sizi ve sizin yonttuğunuzu yaratmak sureti ile yonttuğunuz şeyleri de ben yaratmış olduğumdan, ibadete onlar değil ben layığım; çünkü sizi, işlerinizi yapmanıza muktedir kılan benim, buyuruyor.

Allah'ü Teâlâ. Peygamberlerini inkâr edenleri de Enam suresi 91. âyet-i kerimesinde red buyurdu. Mealene; "Yahudiler, Allah'ü Teâlânın kadrini, gereği gibi tanıyamadılar. Çünkü: "Allah hiçbir insana bir şey indirmedir" dediler. (Vahy ve kitapları inkâr ettiler.) Onlara de ki: "Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği ve sizin de parça parça kağıtlar haline koyup hesabınıza geleni açıkladığınız fakat çoğunu gizlediğiniz o kitabı kim indirdi? Sizin bilmediğiniz ve atalarınızın da bilmediği şeyler, size (Peygamber diliyle Kur'an-ı kerimde) öğretilmiştir. Ey Resulüm! Sen, Allah (indirdi) de! Sonra onları bırak. Bâtıl dedikodularında oynaya dursunlar."

Nisa suresi 165. âyet-i kerimesinde ise mealen: "(İman edenleri Cennetle) müjdeleyici, (küfredenleri Cehennemle) korkutucu olarak Peygamberler gönderdik ki, bu Peygamberlerin gelişinden sonra insanların (yarın) kıyamette "Bizi imana çağıran olmadı" diye Allah'ü Teâlâya bir hüccet ve özürleri olmasın" buyuruldu.

Resulullahın Ehl-i kitaba karşı onların kitaplarında, kendi vasıflarının bildirilmesi, isim ve hususiyetlerine işaretlerin bulunması ile delil getirdi. Ehl-i kitap bunları gizledi.

Allah'ü Teâlâ, Resulullah'a hak Peygamber olduğu ve bildirdiklerinin doğru olduğu hakkında, mucizelerle yardım eyledi. Resulullah'a en büyük mucize olarak Kur'an-ı kerim verildi. Müşrikler, Kur'an-ı kerimin Allah'ü Teâlâ'nın kalamı olduğuna inanmıyorlar, Hazret-i Muhammed'in sözüdür, diyorlardı. Allah'ü Teâlâ, o zaman en fasih ve edebiyatta zirveye ulaşmış olanlarından, Kur'an-ı kerimin on suresi veya bir suresi gibi bir söz söylemelerini istedi, insanlar ve cinler bir araya gelseler bunu yapamayacaklarını bildirdi. Nitekim onlar, böyle bir söz söylemekten aciz kaldılar. Böylece onların, Resulullah'a iman etmeme hususunda özürleri ortadan kalkmış oldu.

H.z.Musa(a.s) da Firavun'un sihirbazlarını, asasıyla rezil ve rüsva etmekle, hem sihirbazların ve hem de diğer insanların kendisine iman etmeme mazeretlerini gidermişti. H.z.Musa (a.s)ın asasıyla meydana gelen harikulade hallerin kendi güçleri dışında olduğuna, böyle bir şeyi yapabilmenin hatırlarından bile geçmediğine, böyle bir şeyi ancak Allah'ü Teâlâ'nın yapacağına, hem sihirbazları ve hem de başkaları kanaat getirdi. (Nihayet, bu mucize karşısında sihirbazlar, Hazret-i Musa'ya iman ettiler.)

H.z.İsa(a.s) da ölüleri ilaçsız diriltmek, anadan doğma körleri ve derisi alaca olanları iyileştirmek, o zamanda insanları aciz bırakan şeylerle (mucizelerle), o devre göre tıpta en yüksek dereceye ulaşan tabiplerin kendisine inanmama mazeretlerini ortadan kaldırdı. (Çünkü böyle işleri, ancak Allah'ü Teâlâ'nın yardım ettiği bir kimse yapabiliyordu.)

Resulullah(s.a.v) da, kendi kavminden olan, edebiyatta yüksek dereceye ulaşan edebiyatçıların, kendisine iman etmeme hususunda bu mazeretlerini bertaraf etti. Çünkü Kur'an-ı kerimin edebi yüksekliğini onlar da kabul ediyorlardı.

İşte Resulullah (s.a.v) Efendimiz, yukarıda bildirilen yanlış yollara sapmış kimselere, getirdiği deliller ve mucizelerle, yollarının

bozuk olduğunu, davet ettiği yolun ise doğru olduğunu anlatıyordu. Resulullah efendimiz, onlara daima karşısında duramayacakları deliller getirdiği, aralarında uzun müddet kaldığı halde, fevkalade ihtiraslarından dolayı, iman etme şerefine kavuşamadılar.

Allah'ü Teâlâ'nın Resulullah(s.a.v) verdiği mucizelerden bazıları şöyledir: Şiddetli açlık vakitlerinde, kalabalık cemaati, az bir yiyecek ile doyurması, susuzluk zamanlarında, mübarek parmakları arasında fışkıran suyla, hayvanları ve sahiplerini kanana kadar su içirmesi, kurdun kendisine konuşması, kızartılmış koyunun ben zehirliyim diye haber vermesi, ayın ikiye bölünmesi, çağırması üzerine ağacın yerinden sökülerek huzurlarına gelmesi, emri üzerine ağacın tekrar yerine gitmesi, insanlar kalblerinde saklayıp da haber vermesini istedikleri şeyleri haber vermesi.

Allah'ü Teâlâ gizliyi, gizliden daha gizli olanları da bilir. Her şey Onun yanında hazır gibidir. Yer ve gökte hiç bir şey ondan gizli kalamaz.

Kıyamet günü müminler Cenab-ı Hakk'ı göreceklerdir. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı kerimde mealen: "Nice yüzler vardır ki, o gün (kıyamette) güzelliği ile parıldar. (O yüzleri) Rablerine bakar" buyurmaktadır. (Kıyamet Suresi, 22-23)

Resulullah(s.a.v) da: "Ayı gördüğünüz gibi, kıyamet gününde Rabbinizi mutlaka göreceksiniz. Onu görmekte güçlük çekmeyeceksiniz" buyurmaktadır.

Cenab-ı Hak yarattıklarından hiçbirine muhtaç değildir. O istediğini saptırır, istediğini hidayetiyle doğru yola iletir, istediğini aziz, istediğini fakir, istediğini zengin eder. Onun işlerinde asla noksanlık yoktur. O, her şeyin mutlak sahibi ve malikidir. O istediğini yapar.

Allah'ü Teâlâ mahlûkatını iki kısma ayırdı. Cennete gidecekleri, isimleri ve babalarının isimleri ile beraber yazdı. Cehenneme gideceklerin isimlerini de yazdı. Resulullah (s.a.v)Efendimizle Hazret-i Ömer arasında şöyle bir konuşma oldu. Hazret-i Ömer Peygamber efendimize "Ya Resulallah! Bizim evvelce hesap ve kitabımız görülüp bitmiş mi, yoksa daha yeni başlanmış bir iş mi?" diye sorunca, Resulullah (s.a.v)Efendimiz: "[Allah'ü Teâlâ ezeli ilmi ile kimin cennetlik,

kimin cehennemlik olduğunu bildiği için] Bunlar, hesabı ve kitabı görülüp bitmiş işlerdir" buyurdu. Bunun üzerine Hazret-i Ömer: "Öyleyse niçin ameller yapıyoruz (çalışıp, çabalıyoruz) ya Resulallah?" diye sorunca Peygamber efendimiz: "İbadet yapınız! Herkese ezelde takdir edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur" buyurdu.

[İnsanın işlerini Allah'ü Teâlânın ezelde takdir etmesi demek, insanın neleri irade edeceğini bilmesi ve dilemesi demektir. Bunları Levh-i mahfuz'da yazmıştır. Böyle olduğu için, kulun mecbur olması gerekmez.

Takvimlere, bir sene içinde güneşin ne zaman doğup, ne zaman batacağı, hesaplanarak yazılmıştır. Güneş, takvimde bildirilen saatlerde doğup batır. Güneş, takvime öyle yazıldı diye bilinen saatlerde doğup batmaz. Takvime yazılması, güneşin doğmasına ve batmasına tesir etmez.

İşte Cenab-ı Hakk'ın da, ezeli ilmi ile, kulların kendi istekleri ile günah veya sevap işleyeceklerini bilmesi, kulların işlerine cebri bir müdahale değildir.]

Allah'ü Teâlâya ve Peygamber efendimizin iman etmeye davet ettiği şeylere iman eden kimseleri, küfürden başka hiçbir günah imandan çıkarmaz, imanlarını, ancak küfür giderir. Ehl-i kible, günahları sebebiyle imandan çıkmayıp, dinin bütün emirleriyle mükelleftirler.

Ehl-i kiblede olup, günahkâr olanları da, Cenab-ı Hak mealen: "Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzünüzü ve ellerinizi (dirseklerinizle beraber) yıkayın, başınızı mesh edin ve ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz boy abdesti alın" Maide suresi, 6. âyet-i kerimesi ile mümin diye isimlendirmiştir. Eğer akidesi bozuk olan Kaderiyye'nin [ve vehhabilerin] dediği gibi günahkârlar, günahları sebebiyle imandan çıkmış olsalardı, onlara abdest farz olmazdı. Allahü teâlânın hitabı da bütün müminlere değil, yalnız itaat edenlere olurdu. Yine Allahü teâlâ, mealen "Ey iman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman, Allahü teâlânın zikrine (hutbe dinlemeye, namaz kılmaya) koşunuz. Alışverişi bırakın" buyurdu. (Cum'a Suresi, 9)

Bu hitabı yalnız itaat edenlere tahsis buyurmadı. Bu hitap aynı zaman da günahkârları da içerisinde almaktadır.

Küfrü gerektiren bid'at ve işlerden başka herhangi bir günahı yaparak, günahkâr olanlardan hiçbir kimse hakkında Cehennemliktir diye hükmedilemez. Allah'ın ve Resulünün Cennetle müjdelediklerinden başka hiçbir Müslüman için isim vererek Cennetliktir denilemez.

Cenab-ı Hak Kur'an-ı kerimde mealen, "Muhakkak ki, Allahü teâlâ, kendisine ortak koşanları bağışlamaz. Bu günahtan başkasını dilediği kimseden mağfiret buyurur (affeder)" âyet-i kerimesi ile delalet ediyor. (Nisa Suresi, 6)

Çünkü Cenab-ı Hak kendisi haber vermedikçe, asiler hakkındaki iradesinin ne olduğunu bilmeye kimse için yol yoktur. Peygamber efendimiz: "Ehl-i kiblede hiç kimseyi, kendi kendinize Cennete yahut Cehenneme koymayınız" buyurdu.

İnsanların amellerini yazan hafaza melekleri vardır. Allah'ü Teâlâ bu hususa mealen, "Hâlbuki üzerinde gözetleyici melekler var. (Amellerinizi yazan ve Allah katında) kerim olan kâtip melekler var" âyet-i kerimesi ile delalet buyurdu. (İnfitar Suresi, 10-11)

Kabir azabı haktır, insanlar, kabirlerinde diriltildikten sonra imtihan edilecek. Kabirde sorulacak, Cenab-ı Hak dilediği kimseye cevap vermeyi kolaylaştıracaktır. Kıyamet günü ilk sur üfürülünce, göklerde olanlar ve Cenab-ı Hakk'ın diledikleri bayılıp düşecek, (ölecekler) ikinci surun üfürülmesi üzerine hepsi bakarak ayağa kalkacaklar (dirilecekler). Cenab-ı Hak insanları, ilk yaratmasında olduğu gibi, yalın ayak ve çıplak olarak diriltecek, (Dünyada iken) Allah'ü Teâlâ'ya itaat eden ve isyan eden bedenler, kıyamet günü diriltilecektir. Yine dünyada iken sevap ve günah işleyen eller, ayaklar ve diller de diriltilecek, sahipleri hakkında şahidlik edeceklerdir. Allah'ü Teâlâ insanların amellerini tartmak için terazi koyacak. Kimin sevabı ağır gelirse, o kurtulacaktır. Kimin de sevabı hafif gelirse, hüsrana ve zarara uğrayacaktır. Kıyamet gününde insanlara, amel defterleri

verilecek. Amel defteri sağ eline verilen kimsenin hesabı kolay görülecektir. Amel defteri sol eline verilenler azap göreceklerdir.

Sırat, Cehennem üzerine kurulmuş bir köprüdür, insanlar oradan amellerine göre süratli veya yavaş olarak geçecekler. [Yalnız kıyamette köprü, terazi vardır denince, dünyadaki köprü ve teraziler akla gelmemelidir. Sırat köprüsü için de durum böyledir. Ahirette amellerin tartılması için terazi kurulacağına inanmalı, fakat nasıl, ne şekilde olduğunu düşünmemelidir. Mesela, (Sınıf geçmek için imtihan köprüsünden geçilir) diyoruz. Hâlbuki imtihanın köprüye benzer tarafı yoktur. Sırat köprüsü de, bilinen köprülere veya imtihan köprüsüne hiç benzemez.

Kalbinde zerre miktarı imanı olan kimse, Cehennemde günahı kadar yandıktan sonra, Cehennemden çıkacaktır.

Resulullahın(s.a.v) şefaati, ümmetinden büyük günah sahipleri için olacaktır. Ümmetinden bir kavmi yanıp, kara kömür olduktan sonra ateşten çıkarılarak hayat nehrine atılacaklar, vücudu hiç azap görmemiş gibi terü taze olacak. Kıyamet gününde Resulullahın havzı bulunup, içmek için ümmeti oraya gelecektir. Ondan içen kimse, bir daha susamıyacaktır. Tuttukları doğru yolu; Peygamber efendimizden sonra değiştirenler, o havuzdan uzaklaştırılacaklar.

Resulullahın(s.a.v) mirac gecesi semaya çıkarıldığına dair habere iman etmek vaciptir.

Deccal'e, İsa aleyhisselamın inerek Deccal'i öldüreceğine, güneşin batıdan doğacağına, Dabbet-ül-ardın çıkacağına ve bunlardan başka, sika (güvenilir) zatların Peygamberden bize nakledip, doğruluğunu bildirdikleri, diğerleri gibi kıyametten önce vukua geleceklerine dair tevatür ile bildirilen diğer alametler hakkında gelen haberlere iman etmek lazımdır.

Peygamber efendimizin, gerek Allah'ı Teâlâ'nın kitabında ve gerekse sahih olan hadis-i şeriflerinde, bütün getirdiklerini tasdik etmeye, bunların muhkemleriyle amel, müşkil, müteşabih olanların

nassını ikrar etmenin (kabul etmenin) tefsirini, ilim ihata edemeyecek olanların hakikatini, ilmi ilahiyeye havale etmek vaciptir.

Müminlerin üzerine, emr-i maruf ve nehy-i anil-münker (iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma) vaciptir. Muktedir olurlarsa, yapılan kötülüğe el ve dil ile mani olurlar. Muktedir olmazlarsa kalbleri ile o işi kötü görürler.

Peygamber (s.a.v)Efendimizin hadis-i şerifi gereğince, asırların hayırlısı, Ashab-ı kiramın zamanıdır (asrıdır) Sonra Tabiin ve Tebe-i tabiin asırlarıdır.

Ashab-ı kiramın en üstünü, Bedir muharebesine katılanlardır. Bunların en üstünü, Aşere-i mübeşşeredir (Cennetle müjdelenen on Sahabi). Aşere-i mübeşşerenin en üstünü dört halifedir. [Hazret-i Ebu Bekir, Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman, Hazret-i Ali (radıyallahü teâlâ anhüm)] Bunların halifelikleri, o zamandaki müslümanların rızası ile olmuştur. Müslümanlar bu tertip üzere ittifak ettiler (birleştiler).

Muhacir ve Ensardan ibaret olan Bedir ehli arasında, Aşere-i mübeşşereden sonra efdaliyet, hicret ve önce müslüman olmaya göredir. Peygamberimizin da'vet ettiği şeylere iman ederek, bir saat olsun kendisi ile görüşen yahut onu bir defa gören Eshab-ı kiram, Tabiinden üstündür.

Ashab-ı kiram için, haklarında söylenen hayır sözlerden başkasından sakınmalıdır. Onların iyiliklerini yaymalı, yaptıkları işler için sahih ve doğru tevil yolları aramalı, takip ettikleri yolun en iyi yol olduğuna hüsni zan etmelidir.

[Ashab-ı kiram arasında olan muharebeleri iyi sebeplerden dolayı bilmelidir. Bu ayrılıklar, nefsin arzuları, mevki, rütbe, sandalye kapmak, başa geçmek sevgisinden dolayı değildi. Çünkü bütün bunlar, nefs-i emmarenin kötülükleridir. Ashab-ı kiramın nefsleri ise, insanların en iyisinin (aleyhisselam) sohbetinde, karşısında tertemiz olmuştur.

Şu kadar var ki, Emir'in yani Hazret-i Ali'nin halifeliği zamanında olan muharebelerde, o haklı idi. Ondandır hata etti. Fakat ictihad hatası olduğundan bir şey denemez. Nerde kaldı ki, fâsık

denilsin, ictihad hatası, fışk, günah değildir. Hatta ayıplamaya bile izin yoktur. Çünkü ictihadda hata edene de bir sevap vardır. Ashab-ı kiramın hepsi müctehid idi. Hepsı adil idi.

Herbirinin verdiği haber makbul idi. Hazret-i Ali'ye uyanların ve ondan ayrılanların verdikleri haberler, doğrulukta ve güvenilmekte farksız idi. Aralarındaki muharebeler, itimadın gitmesine mani olmamıştır.

O halde hepsini sevmek lazımdır. Çünkü onları sevmek, Peygamber efendimizin sevgisinden dolayıdır. Bir hadis-i şerifte, "Onları seven, beni sevdiği için sever" buyurulmuştur. Onlara düşmanlık, Peygamberimize düşmanlık olur. Hadis-i şerifte, "Onlara düşmanlık eden, bana düşman olduğu için eder" buyurulmuştur. O büyükleri tazim etmek, hürmet etmektir. Onlara hürmetsizlik, tahkir etmek, Onu tahkirdir. Evliyanın büyüklerinden Ebu Bekr-i Şibli buyuruyor ki: "Eshab-ı kirama tazim etmeyen, kıymet vermeyen bir kimse, Resulullah'a iman etmemiş olur."] Bu hususta Selef-i salihin, Peygamber efendimizin "Ashabımı zikrederlerse, siz kendinizi tutunuz" hadis-i şerifine uydular. Ehli ilim, bu hadis-i şerifin manası için "iyiliklerinden başkası ile onları zikretmeyiniz (anmayınız) demektir, dediler.

Yine Peygamber (s.a.v)Efendimiz: "Ashabım hakkında bana eziyet etmeyiniz. Nefsim kudretinde olan Allah'ı Teâlâya yemin ederim ki, eğer sizin biriniz hayır yolunda Uhud dağı kadar altın infak etse, onların küçük ölçek, hatta yarım ölçeklerine bile varamazsınız" buyurdu. Yine Allah'ı Teâlâ mealen "Muhammed (aleyhisselam) Allah'ı Teâlâ'nın Peygamberidir. Onun beraberinde bulunanlar (Ashab-ı kiram) kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında gayet merhametlidirler. Onları rükû ve secde eder halde (namaz kılarken) Allah'ı Teâlâdan sevap ve rıza, istediklerini görürsün. Secde eserinden (çok namaz kılmaları yüzünden meydana gelen) nişanları yüzlerindedir. İşte onların Tevrat'taki vasıfları budur" âyet-i kerimesi ile meth ve sena eyledi. (Feth Suresi, 29)

Şeyhaynın (yani Hazret-i Ebu Bekir ile Hazret-i Ömer'in), diğer bütün ümmetten üstün olduğu muhakkaktır. Buna inanmayan ya cahildir veya inatçıdır.

Yakub aleyhisselamın oğulları arasında meydana gelen işler, onların kıymetini düşürmeyeceği gibi, dünya işlerinde, Ashab-ı kiram arasında olup-biten işler de onların kadr-u kıymetlerini düşürmez. İster icma ettikleri, ister ihtilaf ettikleri şeylerde olsun, Selef-i salihinin sözlerinin dışına çıkmak hiçbir kimseye caiz değildir.

Peygamber (s.a.v)Efendimizin, "Ehli havaric Cehennemin kelbleridir" ve "iki fırka var ki, onlara şefa'at etmem; mürcie ve kaderiyye" diye rivayet edilen, hadis-i şeriflerine binaen Ashab-ı kiramı sevmeyenler, hariciler, kaderiyye ve mürcieden ibaret olan Ehl-i bid'ati zem ve onlardan uzak olup, onlarla beraber olmamak gerektiğini islam âlimleri bildirmişlerdir.

Yine Peygamber (s.a.v)Efendimiz, "Kaderiyye bu ümmetin mecusileridir" buyurdu.

Bunlar, Allah'ü Teâlânın yaratması gibi yaratabileceklerini iddia ettiler.

Müslümanların birbirlerine iyilik etmesi ve sevişmesi lazımdır. Fakat Peygamberimizin Ashabından birini yahut Ehl-i beytini ve ezvacını (mübarek zevcelerini) kötüleyenlerden uzaklaşmak gerekir.

İşte Selef-i salihinin üzerinde bulunduğu temel bilgiler bunlardır. Selef-i salihin, bilgilerde kitap ve sünnetin hükmüne tâbi oldular. Halef (sonra gelen âlimler) de bu hususta onlara uydu. Allah'ü Teâlâ bizi ve sizi faydalandırsın.)İmam Eşari (Hayatı ve eserleri) **Mumsema**

İmam Eş'arî (r.a)

Üzerinde durduğu önemli esaslar özetle şunlardır:

1-İman, marifet ve kalple tasdiktir. Büyük günah işleyen imandan çıkmaz, fakat fasık olur.

2-İmam Eş'arî, Allah'ın varlığına delil olarak insanın yaradılışını gösterir. Böylelikle, insandan Allah'a ulaşmada Batılı filozof Descartes'tan öncedir.

3-Allah, yarattıklarına benzemez. Eğer benzediği kabul edilirse, onun hükmü yarattıklarının hükmü gibi olur. Bu da Allah hakkında düşünülemez.

İmam Eş'arî de Allah'ın birliğine, İmam Maturidî gibi alemin nizamının bozulmadan işleyişini gösterir. Allah cisim değildir. Kemal sıfatları vardır. Ahirette müminlere cemalini gösterecektir.

4-Allah'ın melek aracılığı ile vahiy gönderdiği kişilere nebi, yeni bir şeriatla gönderilen nebilere de rasul denir. Nübüvvet ve risalet, kemal mertebesinde Hz. Muhammed s.a.v.'de bulunmaktadır.

5-Peygamberin şefaati haktır. Peygamberlerin mucizesi, velilerin kerameti vardır.

6-İnsanı ve fillerini yaratan Allah'tır. Kesb, insanın iradî fillerine verilen isimdir. Kesb, fiil olma yönünden insana, yaratma yönünden Allah'a aittir.

7-Ölümünden sonra dirilme ve ahiret hayatı haktır. Mutezile inkâr etse de, kabir hayatı vardır.

8-Dört halifenin imameti gerçektir. Bütün Sahabe-i Kiram hak üzeredir. Aralarında anlaşmazlık gibi görülen olaylar kendi ichtihadları sonucudur.

Görüşlerini bu şekilde özetlediğimiz İmam Eş'-arî'nin mezhebini kendisinden sonra Bakıllanî, Cüveynî, İmam Gazalî ve Fahreddin Razî gibi alimler devam ettirmişlerdir. (Zikrolunan bu alimlerimizin hepsinden Allah razı olsun, onlara rahmet eylesin.) Fıkıh'ta Şafîî ve Malikî mezhebine bağlı olanlar ile az sayıda Hanbelî, Eş'arî'yi itikatta imam olarak kabul etmişlerdir.

EŞ'ARİ İLE MATURİDÎ'NİN İLMİ İHTİLÂFLARI

Maturidî, Eş'ari ile birlikte ehl-i sünneti temsil etmesi ve temel fikirlerinde paralellik olmasına rağmen, aralarında ilmi bazı ihtilâflar mevcuttur.

Bu ihtilâfların başlıcaları şunlardır:

1. Cüzi irade: Eş'arilere göre cüzi iradede meyletme gücü vardır ve bunu Allah yaratır. Fakat bu meyletme işindeki tasarruf yok hükmünde bir varsayımdır. Bu açıdan tasarruf kula verilebilir.

Maturidîlere göre ise cüz'î iradede meyletme gücü yok hükmünde bir varsayımdan ibarettir. Dolayısıyla yaratılmış değildir. Çünkü gerçek bir varlığı yoktur. Allah, kul irade etmeden de yaratır; fakat Allah ihtiyarî olan işleri yaratmaya, kulların iradelerini sebep kılmıştır. İrademizin sebep olması da Allah'ın iradesi iledir.

2. Allah'ı tanıma: Eş'ariler, Allah'ı tanımanın dinen vacip olduğunu söylerler. Maturidîler ise Allah'ı tanımanın aklen vacip olduğu fikrindedirler. Yani hiçbir peygamber gelmese de herkes aklıyla Allah'ı bulmakla mükelleftir.

3. Tekvin (Kâinatı var etme): Eş'ariler tekvini fiil sıfatlarından saymışlardır. Maturidîler ise bu sıfatı, sübuti sıfatlardan saymışlardır.

4. İlliyyet ve hikmet: Eş'ariler 'Allah'ın fiilleri için sebep aranamaz' der. Onun fiilleri hikmet ile bağlı da değildir. Çünkü Allah yaptığından sorumlu değildir. Sorumlu olan kullardır. Maturidîlere göre Allah abesten münezzehtir. Allah yaptıklarından elbette sorumlu değildir. Fakat Allah'ın fiilleri hikmeti icabı meydana gelir. Çünkü Allah Hakîm'dir, Alîm'dir. Allah tekvinî fiillerinde ve teklifi hükümlerinde hikmetini gösterdi ve irade etti.

5. Eş'arilere göre peygamberlik için erkeklik şart değildir, kadınlar da nebi olabilirler. Nitekim Hz. Meryem, Hz. Asiye, Hz. Sare, Hz. Hacer, Hz. Havva ve Hz. Musa'nın annesi nebidirler.

Maturidîlere göre ise peygamberliğin şartlarından birisi erkek olmaktır. Kadınlar nebi olamazlar. Hz. Meryem, Hz. Asiye, Hz. Sare, Hz. Hacer, Hz. Havva ve Hz. Musa'nın annesine vahiy gelmiştir; fakat nebi değildirler.

6. İbadetin ifası: Eş'arilere göre Müslüman olmayanlar da ibadetle mükelleftirler. Maturidîlere göre ise, Müslüman olmayanlar ibadet ile mükellef değildirler. Onlar öncelikle Allah'a iman etmekle mükelleftirler.

Şefaati Hakkında

Bütün İslam âlimleri, ittifakla, hepsi şefaati kabul etmişlerdir. Sadece nakilden çok akla tâbi olan Mutezile denilen sapık bir fırka ve Vehhabiler şefaati inkâr etmiştir.

Yeni türedi bazı yazarlar da Peygamber efendimize düşmanlık ederek, “Kur’anı getirmekle onun vazifesi bitmiştir. Kimseye faydası olmaz, şefaata edemez” diyorlar. Onun, âlemlere rahmet olarak geldiğini kabul etmiyorlar, Mutezileye, Vehhabilere inanıyorlar da, şefaatin hak olduğunu bildiren âyet ve hadisleri inkâr ediyorlar.

Hâlbuki Kur’an-ı kerimde mealen buyuruluyor ki: **(Resule itaat eden, Allah’a itaat etmiş olur.)** [Nisa Suresi, 80]

(Allah ve Resulüne itaat eden, en büyük kurtuluşa ermiştir.) [Ahzab Suresi, 71]

(Peygamberin verdiği alın, yasak ettiğinden sakının!) [Haşr Suresi, 7]

(De ki; “Bana uyun ki, Allah da sizi sevsin!”) [Al-i İmran Suresi,31]

{Bu âyet-i kerime gelince, münafıklar, “Muhammed kendisine tapılmasını istiyor” dediler. [Şimdiki mezhepsizler de, “Peygamber, Allah’tan üstün tutuluyor” diyorlar.] Bunun üzerine aşağıdaki âyet-i kerime inmiştir. (Şifa-i şerif)}

(De ki; “Allah’a ve Peygambere itaat edin! [İtaat etmeyip] yüz çeviren [kâfir olur] Elbette Allahü teâlâ kâfirleri sevmez.) [Al-i İmran Suresi,32]

Kur’an-ı kerimde mealen buyuruluyor ki:

(Allahü teâlâ, şefaata edene ve şefaata edilene izin vermedikçe, hiç kimse şefaata edemez. Kalblerindeki müthiş korku giderilince, [şefaata bekleyenler, şefaata edenlere] “Rabbimiz şefaata hakkında ne buyurdu?” diye soracaklar. Onlar [şefaata edenler] ise, “Hak olanı buyurdu [şefaate izin verdi]” diyecekler.) [Sebe Suresi, 23]

(O gün, kimse şefaata edemez. Ancak Rahman olan Allah’ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığı kimse şefaata eder.) [Taha Suresi, 109]

(Rahman olan Allah’ın nezdinde söz ve izin alanlardan başkası şefaata edemez.) [Meryem Suresi,87]

(Allah’ı bırakıp da, taptığı putlar şefaata edemez. Ancak hak dine inanıp ona şahitlik eden kimseler şefaata eder.) [Zuhruf Suresi,86]

(Onlar, Onun [Allah’ın] rızasına kavuşmuş olandan başkasına şefaata etmezler.) [Enbiya Suresi,28]

(Sadece Allah'ın dilediği ve razı olduğu kimselere şefa'at etmesi için izin verilen, göklerde nice melekler vardır.) [Necm Suresi,26]

(Allah'ın izni olmadan kim şefa'at edebilir?) [Bakara Suresi, 255]

(Allah'ın izni olmadan hiç kimse şefa'atçi olamaz.) [Yunus Suresi,3]

(Bütün şefa'atler Allah'ın iznine bağlıdır.) [Zümer Suresi,44]

Bu âyet-i kerimelerde görüldüğü gibi, şefa'at yetkisine sahip olanlar, (Peygamberler, âlimler, şehidler gibi) ancak Allah'u Teâlânın izni ile şefa'at edeceklerdir.

Yukarıdaki âyet-i kerimelerde, Allah'ın izni olmadan kimsenin şefa'at edemeyeceği açıkça bildirilmektedir. Ancak Allah'ın izin verdiklerinin bundan müstesna oldukları, yani ancak Allah'ın izni ile şefa'at edecekleri bildirilmiştir.

Kimler şefa'ate kavuşur?

Kâfirlere şefa'atçi olmadığını ve putların şefa'at edemeyeceğini gösteren âyetleri vehhabiler müslümanlara yüklemeye çalışıyorlar, Peygamberler de şefa'at edemez diyorlar. Şefa'ate sadece iman ehli kavuşacak, kâfirler şefa'atten mahrum kalacaklardır.

Kur'an-ı kerimde mealen buyuruluyor ki:**(Artık şefa'at edicilerin [Peygamberlerin, meleklerin, salihlerin, şehidlerin] şefa'ati, onlara [kâfirlere] fayda vermez.) [Müddesir Suresi,48]**

(O gün zalimler [kâfirler] için, müşfik bir dost, sözü dinlenecek şefa'atçi de yoktur.) [Mümin Suresi,18]

(Kâfir için dost ve şefa'atçi yok) demek, (Müminler için dost ve şefa'atçi var) demektir. Mesela Mümin suresinin 7, 8 ve 9.âyet-i kerimelerinde, meleklerin müminler için dua ettiği bildirilmektedir. Meleklerin duası elbette kabul olur.

(Kitabın haber verdiği sonuçtan başka bir şey mi bekliyorlar? Haber verilenler ortaya çıktığı gün, önce onu unutmuş olanlar, **“Rabbimizin Peygamberleri elbette bize gerçeği getirmişti, şimdi bize şefa'at etsin yahut geriye çevrilsek [dünyaya tekrar gütsek] de işlediklerimizin başka türlüünü işlese”** derler. **Doğrusu kendilerini mahvetmişlerdir, uydurdıkları şeyler [putlar] onları koyup kaçırmışlardır.**) [Araf Suresi,53]

(Orada putlarıyla çekişerek derler ki: “Vallahi biz apaçık bir sapıklıkta idik; çünkü biz sizi âlemlerin Rabbine eşit tutmuştuk; bizi saptıranlar ancak suçlulardır; şimdi şefaâtçimiz, yakın bir dostumuz yoktur; keşke geriye bir dönüşümüz olsa da, inananlardan olsak.) [Şuara Suresi,96-102]

(Allah’a koştukları) ortaklarından kendilerine hiçbir şefaâtçi çıkmayacaktır. Zaten onlar, ortaklarını da inkâr edeceklerdir.) [Rum Suresi,13]

(Ondan başka ilahlar mı edineyim? O Rahman olan Allah, eğer bana bir zarar dilerse putların şefaati bana hiçbir fayda vermez, beni kurtaramaz.) [Yasin Suresi,23]

Yukarıdaki âyetler, kâfirlere putların şefaât edemeyeceğini göstermektedir. Bu âyetleri ileri sürerek, (Müslümanlara Peygamberler, melekler, âlimler, evliya, şehidler, Kur’an-ı kerim şefaât edemez) diyerek cahilce iftira ediyorlar.

Kur’anı insanlara açıkla Eşsiz mucize olan Kur’an-ı kerime uyabilmek için, Kur’anın muhatabı olan Peygamber efendimize uymak ve şerefli sözlerini [hadis-i şeriflerini] kabul etmek lazımdır. Allah’u Teâlâ, Resulüne Kur’anın açıklamasını, hüküm koymasını emredip, iman, itaat ve Kelime-i şehadette de Resulünü kendisiyle birlikte bildiriyor:

(Kur’anı insanlara açıklayasın diye sana indirdik.) [Nahl Suresi,44]

(İhtilaflı şeyleri insanlara açıklayasın ve iman eden bir kavme de hidayet ve rahmet olsun diye bu Kitabı sana indirdik.) [Nahl Suresi,64]

(İhtilaflı bir işin hükmünü Allah’tan [Kur’andan] ve Resulünden [Sünnetten] anlayın!) [Nisa Suresi,59]

(Aralarındaki anlaşmazlıkta seni hakem tayin edip, verdiği hükmü tereddütsüz kabullenmedikçe, iman etmiş olmazlar.) [Nisa Suresi,65]

(Allah ve Resulü, bir işte hüküm verince, artık inanmış kadın ve erkeğe, o işi kendi isteğine göre, tercih, seçme hakkı kalmaz.) [Ahzab Suresi,36]

(Allah’a ve ümmi nebi olan Resulüne iman edin!) [Araf Suresi,158]

(Allah’a ve Resulüne itaat edin!) [Enfal Suresi,20]

(Allah’a ve Resulüne inanmayan [kâfir olur] kâfirler için de çulgın bir ateş hazırladık.) [Feth Suresi,13]

(Size kitabı, hikmeti getiren ve bilmediklerinizi öğreten bir Resul gönderdik.) [Bakara Suresi,151]

(Yalnız Kur’an) diyenler kesinlikle Kur’an-ı kerime inanmıyorlar. İslamiyet’i yıkmak için inanmış gibi görünüyorlar. Bunların, Kur’an ve Sünneti kabul etmedikleri için kâfir olduklarını âyetlerle bildirdik.

Bu konudaki hadis-i şerifler de şöyledir:

(Cebrail aleyhisselam, Kur’an ile beraber açıklaması olan sünneti de getirmiştir.) [Darimi]

(Bana Kur’anın misli kadar daha hüküm verildi.) [İ. Ahmed]

(Yalnız Kur’andaki helal ve haramı kabul edin diyenler çıkar. İyi bilin, Peygamberin haram kılması, Allah’ın haram kılması gibidir.) [Tirmizi, Darimi]

(Bana uyan Cennete girer, bana isyan eden ise giremez.) [Buhari]

(Bir zaman gelir “Kur’andan başka şey tanımam” diyenler çıkar) [Ebu Davud]

(Kur’ana ve sünnete uyan hiç sapıtmaz.) [Hakim]

(Sünnetimden yüz çeviren benden değildir.) [Müslim]

(Bir zaman gelir, beni yalanlayanlar çıkar. Bir hadis söylenince, “Resulullah böyle şey söylemez. Bunu bırak, Kur’andan şöyle” der.) [Ebu Ya’la]

Yalnız Kur’an diyenler, Kur’andaki İslam diyenler, utanmadan yalan söylüyorlar. Sözlerinde zerre kadar samimiyet yoktur. Kur’ana inanmalarında samimi olsalardı, âyetlere inanırlardı. Allahü teâlâ yalnız Kur’an mı diyor? (Resulüme uyun, onun bildirdiği her şeyi kabul edin, haram ettiklerinden sakının, Resule uyan bana uymuş olur. Ona isyan eden bana isyan etmiş olur. Onun sözleri vahye dayanır. Onun sözünü benim sözüme aykırı görenler ve Allah’ın yolu ile Peygamberin yolunu birbirinden ayırmak isteyenler kâfirdir) buyurmuyor mu?

İşte âyet-i kerime mealleri:

(Resulümün verdiği alını, yasakladığından da sakının!) [Haşr Suresi,7]

(O, [Resulüm] vahiyden başkasını söylemez.) [Necm Suresi, 3,4]

(Resulüme uyun ki, doğru yolu bulun!) [Araf Suresi,158, Nur Suresi,54]

(Resule itaat eden, Allah’a itaat etmiş olur.) [Nisa Suresi,80]

(Allah ve Resulüne itaat eden Cennete, isyan eden Cehenneme gider.) [Nisa Suresi,13,14]

(Aralarında hüküm verilmek üzere Allah’a ve Peygambere çağırıldıkları vakit: “İşittik, itaat ettik” demek, ancak müminlerin sözüdür, işte kurtuluşa erenler onlardır.) [Nur Suresi,51]

(Allah’a ve Resulüne karşı gelen, bilsin ki, Allah’ın azabı çok şiddetlidir.) [Enfâl Suresi,13]

(Allah’a ve Resulüne itaat edin! [uymayıp] yüz çeviren [kâfirdir] Allah da kâfirleri sevmez.) [A’li İmran Suresi,32]

(Allah ile resullerinin emirlerini birbirinden ayırıp ikisi arasında bir yol tutmak isteyen kâfirdir.) [Nisa Suresi,150,151]

Kur’anda, (yalnız Kur’ana uyun) denmiyor, (Allah’a ve resulüne uyun) deniyor. Resulünü devreden çıkararak, Kur’anın açıklaması olan hadisleri delil saymayan, Kur’anın ifadesi ile kâfir olur.

Resulullah efendimiz açıklıyor Allah’u Teâlâ, **(Ey Resulüm, Kur’anı insanlara açıkla) buyuruyor. Resulü de açıklıyor:(İsra suresinin (yakında Rabbin sana makamı mahmudu verecektir) [mealindeki] âyet-i kerimedeki “Makamı mahmud” bana verilecek şefaattir.) [Tirmizi]**

(Ahirette ilk şefaattir eden ve şefaati kabul olan ben olacağım.) [İbni Mace]

(Kıyamet günü en önce ben şefaattir edeceğim.) [Müslim]

(İmanla ölen herkese şefaattir edeceğim.) [Buhari, Müslim]

(Her Peygamberin, müstecab [kabul olan] bir duası vardır. Ben duamı, ümmetime şefaattir etmek için ahirete sakladım.) [Buhari]

(Ümmetimin yarısının Cennete girmesi ile şefaattir etmem arasında serbest bırakıldım. Şefaattir etmeyi seçtim. Çünkü şefaattirle daha çok kimse Cennete girer.) [İbni Mace]

(Benden önce hiçbir Peygambere verilmeyen beş şeyden biri şefaattir. Şirk üzere ölmeyen [imanla ölen] herkese şefaate edeceğim.)
[Bezzar]

(Ümmetinden büyük günah işleyenlere şefaate edeceğim.)
[İmam-ı Ahmed, Nesai, Tirmizi, Ebu Davud]

Peygamber efendimiz, günahkârlara şefaate edeceğini bildirince, Hz. Ebüdderda, (İmanı olan hırsız ve zâniler de şefaate kavuşacak mı?) diye sual etti, (Evet, onlara da şefaate edeceğim) buyurdu. (Hatib)

(Nefslerine aldananlara şefaate edeceğim.) [Deylemi]

(Kıyamette, kum sayısından daha çok kimseye şefaate ederim.)

[Taberani]

(Ehl-i beytimi sevenlere şefaate edeceğim.) [Hatib]

(Ashabımı kötöleyenden başka, herkese şefaate edeceğim.)

[Buhari]

(Kabrimi ziyaret edene şefaatem vacip oldu.) [Buhari, Müslim]

(Kabrimi ziyaret edenin şefaatchisiyim.) [Taberani]

(Sırf beni ziyaret için gelen, Allah'ın izniyle şefaatime kavuşur.) [Müslim]

(Medine'de ölenlere şefaate ederim.) [Tirmizi]

(Medine'nin sıkıntılarına katlanana, şefaate ederim.) [Müslim]

(Sünnetimi [imanını] elinden kaçırın kimseye [kâfire] şefaatem haram oldu.) [Şir'a]

(Şefaatime inanmayan kimse, ona kavuşamaz.) [Şir'a]

(Şefaatime kavuşmak isteyen kızını fasıka vermesin!) [Şir'a]

(Şefaatime en layık olan, bana en çok salevat okuyandır.)

[Tirmizi]

(Cuma günü ve gecesi çok salevat getirene şefaate ederim.)

[Beyheki]

(Ümmetinden geri kalan olur korkusu ile Cennete girdiğim halde tahtıma oturmam. Allah'u Teâlâya, "Ya Rabbi ümmetim ümmetim" derim. Rabbim "Ümmetine ne yapmamı istiyorsun?" buyurur. Ben de "Ya Rabbi onların hesaplarını çabuk gör, sıkıntıdan kurtulsunlar" derim. Cehennemliklerin listesi bana

verilir. Onlara şefaatt ederim. Hatta Cehennem hazini Malik “Ümmetinden cezalanacak kimse bırakmadın” der.) [Beyheki, Taberani]

(Rabbin sana [ahirette çeşitli nimetler, şefaatt izni] verecek, sen de hoşnut, razı olacaksın) mealindeki Duha suresi beşinci âyet-i kerimesi inince, Resulullah (s.a.v)Efendimizin, (Ümmetimden bir kişi Cehennemde kalsa razı oldum demem) diye söylediği tefsirlerde bildirilmiştir. (Tibyan)

Lütfu ile daha fazla verir Şuarâ suresinin 100. âyetinde, Cehennemdekilerin, (Bizim için şefaatt edici [şefaatt etmesine izin verilen] kimse yoktur) dedikleri bildirilmektedir.

Şurâ suresinin 26. âyetinde ise, (İman edip salih amel işleyenlerin dualarına icabet eder. Lütfundan, fazlasını da verir) buyuruluyor. Fazlasını verir ifadesi, “Onlara şefaatt edici arkadaşlar verir ve beraber Cennete girerler” diye tefsir edilmiştir. (İhya)

Hadis-i şerifte de buyuruldu ki:(Kıyamette Peygamberler, âlimler ve şehidler şefaatt eder.) [İ.Mace]

Bütün müfessirler, muhaddisler ve fakihler gibi, dört mezhep imamı da şefaatin hak olduğunu bildirmişlerdir. Bütün âlimlerin en büyüğü olan imam-ı a’zam hazretleri, (Peygamberler, âlimler ve salihler, günahkârlara şefaatt edecektir) buyurdu. (Fıkıh-ı ekber)

Buraya kadar, şefaatin hak olduğunu bildiren âyet-i kerime ve hadis-i şerifler ile Ehl-i sünnet âlimlerinin yazılarından bazısını bildirdik. Kur’an-ı kerimi açıklayan Peygamber (s.a.v)Efendimiz ve Ashabı ve Ehl-i sünnet âlimlerinin tamamı şefaatin hak olduğunu bildirmiştir. Bir hadis-i şerifin Kur’an-ı kerime aykırı olup olmadığını en iyi bilen muhaddisler ve diğer Ehl-i sünnet âlimleridir. Bütün muhaddisler, şefaatt ilgili hadis-i şerifleri bildirmişlerdir. Onlar, bir hadisin Kur’an-ı kerime aykırı olup olmadıklarını bilemiyor da, Mısırlı, Suriyeli ve yerli türedi mezhepsizler mi biliyor?

Sen razı olana kadar Putlarla ilgili âyet-i kerimleri gösterip, (Resulullah müminlere şefaatt edemez) demek, mezhepsizliğe has bir taktiktir.

Duha suresinin, (Sen razı olana [yeter diyene] kadar, her dilediğini vereceğim) mealindeki 5. âyeti, Allah'ı Teâlânın, Peygamberine bütün ilimleri, bütün üstünlükleri, ahkam-ı İslamiyeyi, düşmanlarına karşı yardım ve ümmetine kıyamette her türlü şefaât ve tecelliler ihsan edeceğini vaad etmektedir.

Bu âyet-i kerime gelince, Cebrail aleyhisselama bakıp, (Cehennemde bir müminin kalmasına razı olmam) buyurdu.

Yine buyurdu ki:(O kadar çok kimseye şefaât ederim ki, **Rabbim bana, “Razı oldun mu?” diye sorunca, “Evet razı oldum” derim.) [Beyheki, Bezzar, Taberani]**

(Kıyamette Sırat köprüsünün başında durur, ümmetimin geçmesini beklerim. Allah'ı Teâlâ, “Dilediğini iste, istediklerine şefaât et, şefaâtin kabul olunacaktır” buyurur. Ümmetime şefaâten sonra, yalvarmaya devam ederim. Rabbim bana “Ümmetinden ihlasla bir defa “La ilahe illallah” diyen ve imanla ölen herkesi Cennete koy” buyuruncaya kadar yerimden kalkmam.) [İ. Ahmed]

(Allahü teâlâ bana, “Ümmetinin üçte ikisini sorgusuz sualsiz Cennete koymamı mı istersin, yoksa şefaât izni mi istersin?” buyurdu. Ben de şefaât hakkı vermesini istedim. Şefaâtım elbette bütün müslümanlardır.) [Taberani]

(Şirk üzere ölmeyen [imanla ölen] herkese şefaât edeceğim.) [İbni Hibban]

Resulullahı vesile edenlerin, onun şefaati ile tevbelerinin kabul olunacağını şu âyet-i kerime de göstermektedir:

(Nefslerine zulmedenler, sana gelip, Allah'tan af diler ve Resulüm olarak sen de, onlar için af dilersen, Allah'ı Teâlâyı, tevbeleri kabul edici ve merhamet edici bulurlar.) [Nisa 64]

Resulullah gibi şefaâtçi olmasaydı Kabirden, önce Resulullah efendimiz, üzerinde Cennet elbisesi ile kalkacak. Burak üzerinde, elinde livâ-ül-hamd isimli bayrakla mahşer yerine gidecek, Peygamberler ve bütün insanlar bu bayrağın altında duracak, hepsi, beklemekten çok sıkılacak, önce Peygamberlerden Hz. Âdem(a.s), sonra Hz. Nuh(a.s), sonra Hz. İbrahim(a.s), Hz. Musa(a.s) ve Hz. İsa(a.s)'ya gidip, hesaba başlanması için şefaât etmelerini dileyceklerdir. Her biri, birer özür

bildirerek, Allah'ı Teâlâdan utandıklarını söyleyecekler, şefaât edemeyecekler, sonra Resulullah'a gelip yalvaracaklardır.

Önce, Onun ümmeti, Sıratı geçip Cennete girecektir. Sonra bütün Peygamberler şefaât edecektir. (Buhari)

Peygamber efendimizin şefaati şöyle olacak:

1- Makam-ı Mahmud şefaati ile, mahşerde beklemek azabından kurtaracaktır.

2- Çok kimseyi, sorgusuz, sualsiz Cennete sokacaktır.

3- Azap çekmesi gereken müminleri azaptan kurtaracaktır.

4- Günahı çok olan müminleri Cehennemden çıkaracaktır.

5- Sevapla günahı eşit olup, Araf'ta bekleyen kimselerin Cennete gitmelerine şefaât edecektir.

6- Cennete girmiş olanların derecelerinin yükselmesine şefaât edecektir.

Şefaât ile hesaptan kurtardığı yetmiş bin kimsenin her birinin şefaâtları ile de, yetmişer bin kişi sorgusuz, sualsiz Cennete girecektir.

İmam-ı Rabbani hazretleri buyurdu ki:(Peygamberlerin sonuncusu gibi bir şefaâtçi olmasaydı, bu ümmetin günahları kendilerini helak ederdi. Bu ümmetin günahları çok ise de, Allahü teâlânın af ve mağfireti de sonsuzdur. Allah'ı Teâlâ, bu ümmete af ve mağfiretini o kadar saçacak ki, geçmiş ümmetlere böyle merhamet ettiği bilinmiyor. Doksandokuz rahmetini, sanki bu günahkâr ümmet için ayırmıştır.

Allah'ı Teâlâ, af ve mağfiret etmeyi sever. Günahı çok olan bu ümmet kadar af ve mağfirete uğrayacak hiçbir şey yoktur. Bunun için, bu ümmet, ümmetlerin en hayırlısı oldu. Bunların şefaâtçileri olan Peygamberleri, Peygamberlerin en üstünü oldu.

Furkan suresi, 70. âyet-i kerimesinde mealen, (Allah'ı Teâlânın, günahlarını iyiliklerle değiştireceği kimseler, onlardır. Onun mağfireti, merhameti sonsuzdur) buyuruldu.) [C.2, m.3]

İmanlı ölen herkese şefaât İmanını muhafaza ederek ölen herkes şefaate kavuşacaktır. Şefaate kavuşabilmek için imanlı ölmek şarttır. İmanlı ölenler de ebedi kurtuluşa kavuşmuş demektir.

Kur'an-ı kerimde mealen buyuruluyor ki:(O gün Allah, Peygamberlerini ve iman edip onunla beraber olanları rüsvay etmez.) [Tahrim 8]

Peygamber efendimiz, (Ya Rabbi, ümmetimin kusurlarını başkalarının duymaması için onların hesaplarını bana ver!) deyince, Allah'ı Teâlâ, (Onlar senin ümmetin ise, benim de kullarımdır. Ben onlara senden daha merhametliyim. Ne sen, ne başkaları onların kusurlarını bilemez, hesaplarını gizli görürüm) buyurdu. (İ. Gazali)

(Kıyamette “Ya Rabbi, zerre kadar imanı olanı Cennete koy!” diyeceğim. Hepsi şefaatiyle Cennete girecek.) [Buhari]

Hiz. Ebu Hüreyre(r.a) anlatır:

Resulullah (s.a.v)Efendimizden, kıyamette şefaatine kavuşacak en mutlu kişinin kim olduğunu sordum. (Senin hadislerime olan sevginin çokluğunu bildiğim için, böyle bir soruyu senden önce hiç kimsenin sormayacağını tahmin etmiştim. O mesud kişi, La ilahe illallah Muhammedün Resulullah diyerek imanla ölen kişidir) buyurdu. (Buhari)